

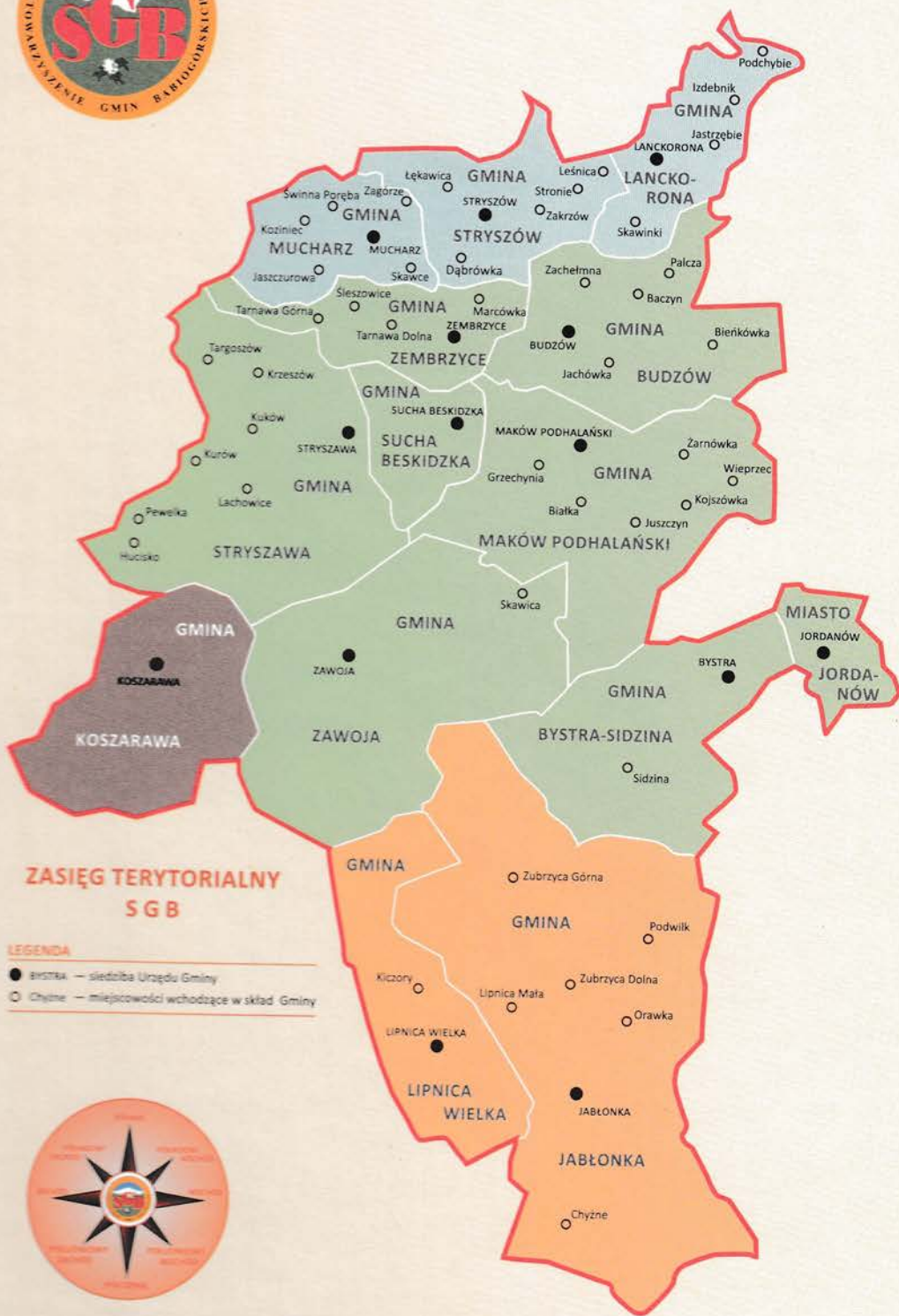
BABIOGÓRSKIE PTAKI

Kalendarz
2016

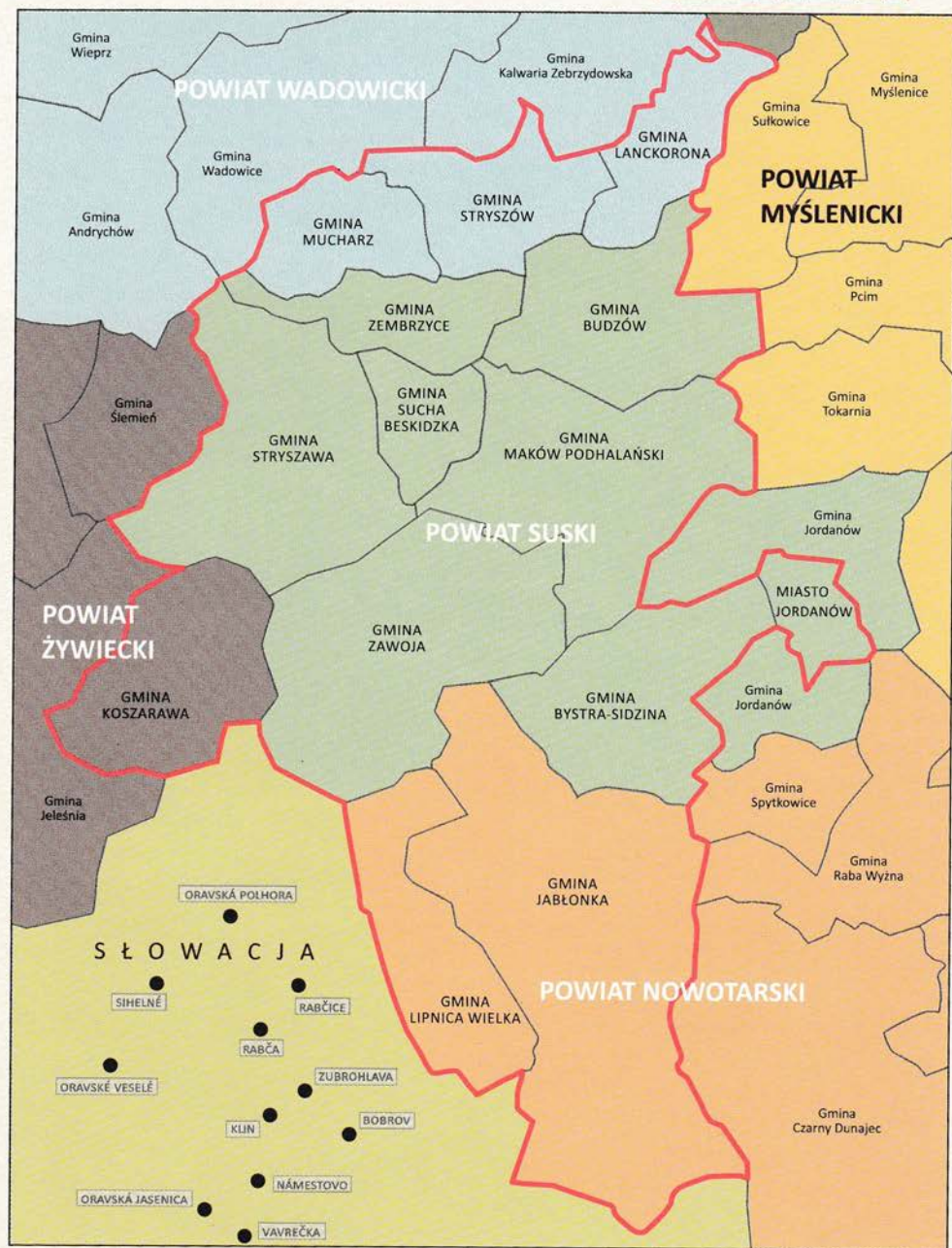
Stowarzyszenie Gmin Bartogorskich

0 5 10 km

min Babiogórskich

0 5 10 km

GMINY STOWARZYSZONE W SGB NA TLE POWIATÓW

LEGENDA

GMINA ZAWOJA — gminy należące do SGB
 Gmina Jeleśnia — gminy sąsiadujące z SGB

● VAVREČKA — gminy słowackie zrzeszone w Zdrzeniu Babia Hora
 — zasięg SGB

BABIOGÓRSKIE PTAKI

Kalendarz

2016

Pomysł kalendarza, układ, opracowanie, redakcja, skład: *Katarzyna Słabosz-Palacz* (redaktor naczelna)
Projekt graficzny kalendarza i okładki, skład: *Jan Palacz*
Opracowanie fotografii: *Jan Palacz*

Galeria babiogórskich ptaków (s. 10–113)

Tekst: *Tomasz Pasierbek* oraz *Aleksandra Trzebuniak*
Wybór przysłów i sentencji: *Katarzyna Słabosz-Palacz*

Babiogórskie ptaki (koordynator działu *Tomasz Pasierbek*)(s. 115–145)

Teksty: *Tomasz Pasierbek* (*Ptasie królestwo pod Babią Górą*, s. 117–136)

Aleksandra Trzebuniak (*Rzędy*, s. 137–144)

Katarzyna Fajak (*Skrzydłata architektura, czyli o sztuce budowania gniazd*, 135–136)

(*Co tak naprawdę jest w godle Polski, czyli ptaki w kulturze*, s. 144–145)

Fotografie: *Krystyna Piękoś*, *Jacek Sobczyk*, *Marcin Trybała*, *Mariusz Wiech*, <http://commons.wikimedia.org>

Biogramy Autorów (s. 146)

Kolorowy świat stryszawskich ptaków (s. 147–162)

Teksty: *Małgorzata Oleszkiewicz* (*Okiem etnografa...*, s. 148–154)

Piotr Pochopień (*Oczami twórców...*, s. 155–162)

Fotografie: *Jacek Kubienna*, *Małgorzata Oleszkiewicz*, *Piotr Pochopień*, *Marcin Wąsik*

Teleinformator babiogórski (s. 163–173)

Opracowanie: *Katarzyna Słabosz-Palacz*

Uzupełnienia, aktualizacje i korekty: *Zespół SGB i przedstawiciele poszczególnych gmin*

Ilustracja (s. 3): *Narodzenie* (mal. *Lorenzo Lotto*), olej na desce 46,0×35,9 cm, National Gallery of Art, Washington

Pierwsza strona okładki: *Myszołów* (fot. *Mariusz Wiech*)

Wewnętrzna strona okładki: *Babiogórski pejzaż z ptakiem* (fot. *Renata Burdyl*)

W kalendarzu wykorzystano informacje z kalendarium historycznego, publikowanego w poprzednich tomach „Kalendarza SGB” (opr. *Janusz Kociotek*, *Marcin Leśniakiewicz*), uzupełnienia – *Urszula Janicka-Krzywdą*, *Katarzyna Słabosz-Palacz* oraz działu promocji poszczególnych gmin SGB.

© Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich, Sucha Beskidzka 2015
ISSN 1642-0837

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich z siedzibą w Suchoj Beskidzkiej

34-200 Sucha Beskidzka, ul. Mickiewicza 19

tel. 665 053 572; e-mail: info@sgb.org.pl; www.sgb.org.pl

Stowarzyszenie-Gmin-Babiogorskich

Wydawnictwo: *Faktoria Wyraza*, sp. z o.o., 30–693 Kraków, ul. Bochenka 25/15; tel. 509 832 217
e-mail: k.slabosz@pro.onet.pl; www.faktoria-wyraza.pl

Druk: *Poligrafia Salezjańska*, 30-318 Kraków, ul. M. Bałuckiego 8; tel. (12) 252 85 13

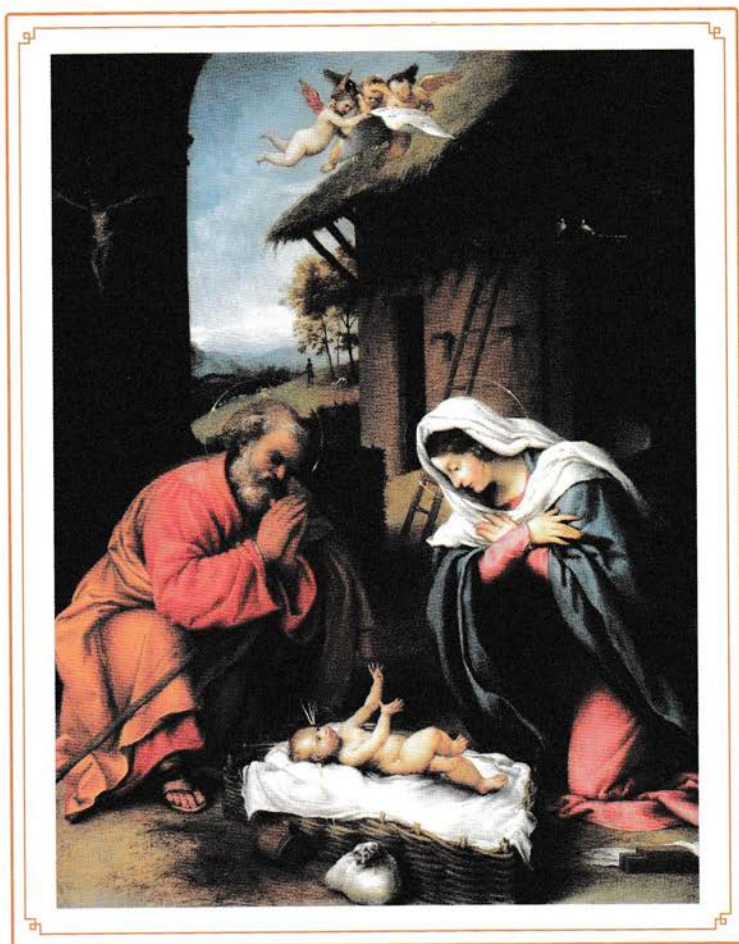
Dane osobiste

Imię i nazwisko Adres

Nr dowodu osobistego PESEL

NIP Regon

Nr tel. stacjonarnego Nr tel. komórkowego

Drodzy Przyjaciele i Sympatycy Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich

Aniołowie w Niebie głoszą wieść radosną –
Bożego Narodzenia nadszedł czas! To czas ludzkiej miłości i życzliwości.

Mam zaszczyt złożyć Mieszkańcom podbabiogórskich
miast i wsi życzenia zdrowych, wesołych i pogodnych Świąt Bożego Narodzenia. Niech będą one okazją do zadumy, ale i radości z rodzinnego spotkania. Niech przyniosą wytchnienie od codziennych zmagania i trosk. Oby magia Bożego Narodzenia przetrwała w Was jak najdłużej, a w Nowym Roku szczęście sprzyjało Wam każdego dnia.

W imieniu Rady Starszych, Kręgu Gazdów i Działaczy SGB

Starszy Gazda
Marek Listwan

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich, powołane w 1995 roku z inicjatywy działaczy samorządowych, zrzesza czternaście gmin położonych po północnej i południowej stronie Babiej Góry. Ponadto SGB współpracuje ze słowackim Związkiem Babia hora oraz Babiogórskim Parkiem Narodowym, z którymi podpisano stosowne umowy. Od początku istnienia do 2013 roku siedzibą Stowarzyszenia była Zawoja, obecnie jest nią Sucha Beskidzka.

Od dwudziestu lat Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich, nawiązując do dawnych tradycji miejscowego ruchu regionalnego, integruje różnorodne środowiska, przy jednoczesnym zachowaniu uwarunkowanych historycznie lokalnych odrębności. Stowarzyszenie realizuje swoje działania na wielu płaszczyznach, organizując m.in. sympozja popularno-naukowe prezentujące tradycję i współczesność, konkursy „Leonardo” adresowane do młodzieży szkół gimnazjalnych i środowiska nauczycielskiego, Złoty Samorządowców, które służą zacieśnieniu wzajemnych kontaktów i wymianie doświadczeń, a także poznaniu sąsiedzkich walorów przyrodniczych i kulturowych. Corocznie organizowane są także integracyjne Spotkania Oplatkowe, które są przeglądem kultury, tradycji i zwyczajów danego regionu. SGB współpracuje także z innymi stowarzyszeniami i organizacjami, m.in. z Babiogórskim Stowarzyszeniem „Zielona Linia”, Lokalną Grupą Działania „Podbabiogórze”, z Europejskim Instytutem Rozwoju Regionalnego z siedzibą w Suchej Beskidzkiej i in. Od 2000 roku za wybitne zasługi dla regionu, a szczególnie za ratowanie, ochronę i dokumentowanie dziedzictwa przeszłości, wspieranie turystyki, oświaty, sportu i ochrony środowiska, Stowarzyszenie przyznaje dyplomy i statuetki pod nazwą „Laur Babiogórski” osobom fizycznym i prawnym.

Z ważniejszych przejawów działalności SGB w ostatnim roku, obok wymienionych wyżej cyklicznych przedsięwzięć, należy wymienić:

1. Założenie w lipcu 2014 roku przez Zofię Oszacką, Sekretarza i Rzecznika Prasowego SGB, profilu w serwisie społecznościowym Facebook, na którym prezentowane są aktualne informacje o działalności Stowarzyszenia. Do końca 2014 roku profil zgromadził 350 aktywnych użytkowników.
2. Współfinansowanie powstałego w 2014 roku filmu *Babiogórcy – filmowy portret Urszuli Janickiej-Krzywdy*, wybitnej popularyzatorki kultury ludowej.
3. Wydanie w 2015 roku, obok rokrocznie ukazujących się stałych periodyków SGB – „Rocznika Babiogórskiego” i „Kalendarza SGB” – od wielu lat wyczekiwanej publikacji pt. *Babia Góra i okolice. Przewodnik po obszarze Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich* autorstwa Marcina Leśniakiewicza, który jest kompletnym i wyczerpującym pod względem turystycznym opisem 59 miejscowości znajdujących się na obszarze SGB. Publikacja ta została wyróżniona na XXIV Ogólnopolskim Przeglądzie Książki Krajoznawczej i Turystycznej „Tour Salon 2015”.
4. Aktualizacja danych zawartych w bezpłatnej aplikacji elektronicznej Babiogórskie MOBILE (na urządzenia mobilne i telefon komórkowy), uruchomionej w 2013 roku z myślą o mieszkańcach i turystach odwiedzających nasz teren. Zawiera ona najważniejsze informacje o instytucjach, atrakcjach turystycznych i wydarzeniach regionu, a także o bazie noclegowej i gastronomicznej z terenu działalności SGB.

Krąg Gazdów SGB składa serdeczne podziękowania Osobom i Instytucjom, które od lat wspierają działalność Stowarzyszenia. Jednocześnie zapraszamy do współpracy wszystkich, którym zależy na pielęgnowaniu tradycji i na rozwoju babiogórskich gmin – razem tworzymy historię naszej Małej Ojczyzny!

Pracami Stowarzyszenia kieruje Krąg Gazdów (Zarząd) i Rada Starszych, w skład której wchodzi delegaci poszczególnych gmin. W obecnej kadencji (2015–2018) organy Stowarzyszenia (wybrane 18 lutego 2015 roku na Walnym Zebraniu Sprawozdawczo-Wyborczym Członków SGB) działają w następujących składach:

KRĄG GAZDÓW

Przewodniczący	Starszy Gazda Marek Listwan
I Zastępca Przewodniczącego	Gazda Antoni Karlak
II Zastępca Przewodniczącego	Gaździna Krystyna Szczepaniak
Sekretarz Stowarzyszenia i Rzecznik Prasowy	Gaździna Zofia Oszacka
Skarbnik Stowarzyszenia	Gaździna Halina Zielonka
Członek Kręgu Gazdów	Gazda Stanisław Tempka
Członek Kręgu Gazdów	Gazda Jan Wacławski
Członek Kręgu Gazdów	Gazda Wacław Wądołny
Członek Kręgu Gazdów	Gazda Łukasz Palarski

RADA STARSZYCH

Jan Najdek i Krystyna Szczepaniak (Budzów), Stanisław Talapka i Stanisław Tempka (Bystra-Sidzina), Antoni Karlak i Eugeniusz Moniak (Jabłonka), Iwona Biłska i Krystyna Firek (Jordanów Miasto), Mirosław Marek i Władysław Puda (Koszarawa), Ryszard Frączek i Tadeusz Łopata (Lanckorona), Bogusław Jerzy Jazowski i Mariusz Wnenk (Lipnica Wielka), Henryk Bania i Paweł Sala (Maków Podhalański), Anna Fila i Wacław Wądołny (Mucharz), Marek Choraży i Rafał Lasek (Stryszawa), Krzysztof Adamczyk i Jan Wacławski (Stryszów), Krystian Krzeszowiak i Stanisław Lichosyt (Sucha Beskidzka), Jan Borkowski i Marcin Pająk (Zawoja), Łukasz Palarski i Jolanta Żmija (Zembrzyce).

Komisja Rewizyjna: Jan Najdek – Przewodniczący; Rafał Lasek – Członek; Mariusz Wnenk – Członek

Od redakcji

Obszar Babiej Góry jest miejscem występowania wielu interesujących gatunków roślin i zwierząt, a przyroda, która otacza ludzkie sadyby, jest integralnym składnikiem życia mieszkańców tych terenów. Bogactwo flory i fauny niejednokrotnie było prezentowane w licznych publikacjach, między innymi w „Kalendarzach SGB”. W kolejnych tomach tego periodyku chcielibyśmy, przyjmując pewne stałe formy, w sposób bardziej skoncentrowany, węższy, przedstawić tematykę botaniczno-zoologiczną dotyczącą tego regionu. I tak w poprzednim roku tematami wiodącymi były babiogórskie rośliny i medycyna ludowa, w tym roku pragniemy zaprezentować najczęściej spotykane tutaj kręgowce, czyli ptaki. W kolejnych wydaniach postaramy się przedstawić także inne zwierzęta i wybrane elementy przyrodniczego krajobrazu naszej Małej Ojczyzny.

Zwykle dzielimy „Kalendarz” na trzy części. I tak w pierwszej części tego tomu znalazły się fotografie babiogórskich ptaków wraz z krótkimi charakterystykami, omawiającymi budowę ciał, etymologię nazw oraz cechy szczególne, co pozwala dostrzec różnice pomiędzy gatunkami nawet przez niewprawne oko amatora. Sztuka fotografowania ptaków, czyli szybko przemieszczających się i płochliwych celów fotografa, jest zadaniem trudnym, czasochłonnym, wymagającym od autora nie tylko specjalistycznych obiektywów, ale przede wszystkim cierpliwości i znajomości zachowań oraz miejsc przebywania ptaków – prezentowane w obrębie całego tomu zdjęcia skrzydlatych mieszkańców lasów i łąk są z tych powodów niezwykle cenne. Rozwinięciem „ptasiego tematu” jest kilka opracowań, wchodzących w skład drugiej części książki, które w sposób popularno-naukowy przedstawiają systematykę ptaków oraz opisują ich życie i zwyczaje. Ale nie tylko o przyrodzie będzie mowa – także o oddziaływaniu tej przyrody na kulturę i życie ludzi. I tak pewną formą ilustracji są wybrane przysłowia i sentencje tematycznie związane z ptakami, ponieważ za ich pomocą ludzie opisywali otaczającą ich rzeczywistość, będąc niejednokrotnie doskonałymi obserwatorami przyrody. Możemy także przeczytać o roli ptaków w kulturze, a zwłaszcza polecam dwa teksty przedstawiające kolorowy ptasi świat zaklęty w drewnie. Opisując babiogórskie ptaki, nie sposób bowiem nie powiedzieć o ich drewnianych wizerunkach – mowa oczywiście o „rajskich ptaszkach” ze Stryszawy, w której od wielu pokoleń mieszkańcy rzeźbią i malują ptaki, podpatrując te prawdziwe, występujące w ich otoczeniu. Dopełnieniem tomu są „ptasie” wiersze babiogórskich poetów.

W „Kalendarzu” znajdują się także pewne stałe elementy charakterystyczne dla wszystkich kalendarzy, w tym roku uzupełnione o czasy wschodów i zachodów słońca, fazy księżyca i znaki Zodiaku. Ponadto *Kalendarium historyczne* uzupełniono o kolejne wydarzenia, posiłkując się między innymi informacjami nadesłanymi z gmin należących do Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich. Stałą częścią (trzecią) tego wydawnictwa jest także systematycznie aktualizowany *Teleinformator babiogórski*.

Książka ta nie powstałaby, gdyby nie zaangażowanie autorów tekstów i fotografii – pracowników m.in. Babiogórskiego Parku Narodowego, Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, Gminnego Ośrodka Kultury w Stryszawie i Nadleśnictwa Sucha w Suchoj Beskidzkiej, którym chciałabym serdecznie podziękować za współpracę. Dziękuję także osobom i instytucjom, które nieodpłatnie udostępniły własne materiały, a także tym z Państwa, którzy dokonali uzupełnień i korekt.

Katarzyna Słabosz-Palacz (redaktor naczelna)

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich składa serdeczne podziękowanie wszystkim osobom i instytucjom za pomoc w wydaniu „Kalendarza SGB” na 2016 rok.

Szczególne dziękuję

Panu mgr. inż. Józefowi Omylakowi, Dyrektorowi Babiogórskiego Parku Narodowego,
oraz Panu dr. Tomaszowi Pasierbкови i jego Zespołowi
za współpracę i zaangażowanie w realizację kolejnej publikacji Stowarzyszenia.

2016

STYCZEŃ January, Január

Pn	4	11	18	25	
Wt	5	12	19	26	
Śr	6	13	20	27	
Cz	7	14	21	28	
Pt	1	8	15	22	29
S	2	9	16	23	30
N	3	10	17	24	31

LUTY February, Február

Pn	1	8	15	22	29
Wt	2	9	16	23	
Śr	3	10	17	24	
Cz	4	11	18	25	
Pt	5	12	19	26	
S	6	13	20	27	
N	7	14	21	28	

MARZEC March, Marec

Pn	7	14	21	28	
Wt	1	8	15	22	29
Śr	2	9	16	23	30
Cz	3	10	17	24	31
Pt	4	11	18	25	
S	5	12	19	26	
N	6	13	20	27	

KWIECIEŃ April, Apríl

Pn	4	11	18	25	
Wt	5	12	19	26	
Śr	6	13	20	27	
Cz	7	14	21	28	
Pt	1	8	15	22	29
S	2	9	16	23	30
N	3	10	17	24	

MAJ May, Máj

Pn	2	9	16	23	30
Wt	3	10	17	24	31
Śr	4	11	18	25	
Cz	5	12	19	26	
Pt	6	13	20	27	
S	7	14	21	28	
N	1	8	15	22	29

CZERWIEC June, Jún

Pn	6	13	20	27	
Wt	7	14	21	28	
Śr	1	8	15	22	29
Cz	2	9	16	23	30
Pt	3	10	17	24	
S	4	11	18	25	
N	5	12	19	26	

LIPIEC July, Júl

Pn	4	11	18	25	
Wt	5	12	19	26	
Śr	6	13	20	27	
Cz	7	14	21	28	
Pt	1	8	15	22	29
S	2	9	16	23	30
N	3	10	17	24	31

SIERPIEŃ August, August

Pn	1	8	15	22	29
Wt	2	9	16	23	30
Śr	3	10	17	24	31
Cz	4	11	18	25	
Pt	5	12	19	26	
S	6	13	20	27	
N	7	14	21	28	

WRZESIEŃ September, September

Pn	5	12	19	26	
Wt	6	13	20	27	
Śr	7	14	21	28	
Cz	1	8	15	22	29
Pt	2	9	16	23	30
S	3	10	17	24	
N	4	11	18	25	

PAŹDZIERNIK October, Október

Pn	3	10	17	24	31
Wt	4	11	18	25	
Śr	5	12	19	26	
Cz	6	13	20	27	
Pt	7	14	21	28	
S	1	8	15	22	29
N	2	9	16	23	30

LISTOPAD November, November

Pn	7	14	21	28	
Wt	1	8	15	22	29
Śr	2	9	16	23	30
Cz	3	10	17	24	
Pt	4	11	18	25	
S	5	12	19	26	
N	6	13	20	27	

GRUDZIEŃ December, December

Pn	5	12	19	26	
Wt	6	13	20	27	
Śr	7	14	21	28	
Cz	1	8	15	22	29
Pt	2	9	16	23	30
S	3	10	17	24	31
N	4	11	18	25	

STYCZEŃ

January, Január

Pn	2	9	16	23	30
Wt	3	10	17	24	31
Śr	4	11	18	25	
Cz	5	12	19	26	
Pt	6	13	20	27	
S	7	14	21	28	
N	1	8	15	22	29

LUTY

February, Február

Pn	6	13	20	27
Wt	7	14	21	28
Śr	1	8	15	22
Cz	2	9	16	23
Pt	3	10	17	24
S	4	11	18	25
N	5	12	19	26

MARZEC

March, Marec

Pn	6	13	20	27	
Wt	7	14	21	28	
Śr	1	8	15	22	29
Cz	2	9	16	23	30
Pt	3	10	17	24	31
S	4	11	18	25	
N	5	12	19	26	

KWIECIEŃ

April, Apríl

Pn	3	10	17	24	
Wt	4	11	18	25	
Śr	5	12	19	26	
Cz	6	13	20	27	
Pt	7	14	21	28	
S	1	8	15	22	29
N	2	9	16	23	30

MAJ

May, Máj

Pn	1	8	15	22	29
Wt	2	9	16	23	30
Śr	3	10	17	24	31
Cz	4	11	18	25	
Pt	5	12	19	26	
S	6	13	20	27	
N	7	14	21	28	

CZERWIEC

June, Jún

Pn	5	12	19	26	
Wt	6	13	20	27	
Śr	7	14	21	28	
Cz	1	8	15	22	29
Pt	2	9	16	23	30
S	3	10	17	24	
N	4	11	18	25	

LIPIEC

July, Júl

Pn	3	10	17	24	31
Wt	4	11	18	25	
Śr	5	12	19	26	
Cz	6	13	20	27	
Pt	7	14	21	28	
S	1	8	15	22	29
N	2	9	16	23	30

SIERPIEŃ

August, August

Pn	7	14	21	28	
Wt	1	8	15	22	29
Śr	2	9	16	23	30
Cz	3	10	17	24	31
Pt	4	11	18	25	
S	5	12	19	26	
N	6	13	20	27	

WRZESIEŃ

September, September

Pn	4	11	18	25	
Wt	5	12	19	26	
Śr	6	13	20	27	
Cz	7	14	21	28	
Pt	1	8	15	22	29
S	2	9	16	23	30
N	3	10	17	24	

PAŹDZIERNIK

October, Október

Pn	2	9	16	23	30
Wt	3	10	17	24	31
Śr	4	11	18	25	
Cz	5	12	19	26	
Pt	6	13	20	27	
S	7	14	21	28	
N	1	8	15	22	29

LISTOPAD

November, November

Pn	6	13	20	27	
Wt	7	14	21	28	
Śr	1	8	15	22	29
Cz	2	9	16	23	30
Pt	3	10	17	24	
S	4	11	18	25	
N	5	12	19	26	

GRUDZIEŃ

December, December

Pn	4	11	18	25	
Wt	5	12	19	26	
Śr	6	13	20	27	
Cz	7	14	21	28	
Pt	1	8	15	22	29
S	2	9	16	23	30
N	3	10	17	24	31

Alina Kozina

Ptasi sprzymierzeńcy

*Gdzieś na Policy, leśnej polanie,
głuszcak tokuje skryty w zaroślach,
zjadł bezkręgowca dziś na śniadanie
i kilka igieł krzewu jałowca.*

*W pniach starych buków kowalik mieszka,
co chroni lasy, zjadając larwy,
i pełzacz leśny po leśnych ścieżkach,
brązowe cętki – to jego barwy.*

*Na starej jodle dzięcioł ukryty
stuka od rana z wielkim zapalem,
zielony, czarny, pstry, trójpalczasty,
lekarzem lasu jest doskonałym.*

*Wartki prąd wody, kamienny potok,
w nich pliszki żyją, drgają ogony,
a tam gdzie woda źródłana czysta,
pluszcz przeskakuje mocno schylony.*

*Jest tu myszołów, puszczyk i sowa,
pójdźka, pustulka, jastrząb, krogulec,
każdy z tych ptaków przez dzień się chowa,
by w ciemnym mroku pokusie ulec.*

*A bocian czarny, krewniak białego,
bardzo płochliwy, boi się ludzi,
zakłada gniazda w leśnych kompleksach,
budując gniazdo, nieźle się trudzi.*

*Sójka wraz z drozdem zjada motyle,
jarząbek w bruzdach zoranej ziemi,
kiście jarzębin zwabiły gile,
samiec bażanta tęczą się mieni.*

*Wiele jest ptaków wśród leśnej głuszy,
skrytych w zaroślach, promieniach słońca,
wytrwały piechur, gdy szlakiem ruszy,
będzie ich śpiewu słuchał bez końca.*

*Czasy astronomiczne
wschodów i zachodów
podane dla Krakowa
(CET)*

1 Piątek

Marii, Mieczysława, Mieszka

○ Wsch. 7:39 Zach. 15:47

☿ Koziorożec

Nowy Rok

św. Martyny, męczennicy
Świętej Bożej Rodzicielki
Światowy Dzień Pokoju

2 Sobota

Bazylego, Grzegorza, Makarego

○ Wsch. 7:39 Zach. 15:48

☾ Ostatnia kwadra ☿ Koziorożec

św. Bazylego Wielkiego
św. Grzegorza z Nazjanzu
biskupów i doktorów Kościoła

3 Niedziela

Danuty, Genowefy, Zdzisława

○ Wsch. 7:39 Zach. 15:49

☿ Koziorożec

św. Genowefy, dziewicy
Najświętszego Imienia Jezus

1792 – poświęcenie kościoła w Lachowicach

Teraz, gdy już nauczyliśmy się latać w powietrzu jak ptaki, pływać pod wodą jak ryby, brakuje nam tylko jednego: nauczyć się żyć na ziemi jak ludzie. [George Bernard Shaw]

4 Poniedziałek

Anieli, Elżbiety, Eugeniusza

○ Wsch. 7:39 Zach. 15:50

☀ Koziorożec

bl. Anieli z Foligno, zakonnicy

5 Wtorek

Hanny, Edwarda, Szymona

○ Wsch. 7:39 Zach. 15:51

☀ Koziorożec

*św. Edwarda Wyznawcy, króla
św. Szymona Słupnika*

6 Środa

Baltazara, Kacpra, Melchiora

○ Wsch. 7:38 Zach. 15:52

☀ Koziorożec

**Objawienie Pańskie
(Trzech Króli)**

Misyjny Dzień Dzieci

Dzień Modlitw w Intencji Polskich

Misjonarzy

Dzień Filatelisty

Bażant (*Phasianus colchicus*) (fot. J. Sobczyk)

Łacińska nazwa tego ptaka oznacza w wielu krajach Europy bażanta. Od historycznej nazwy królestwa Kolchidy (Gruzja) powstało słowo *colchicus*. Bażanty występują na terenie niemalże całego kraju. Gniazda przez nie budowane są dosyć skromne, doskonale ukryte wśród gęstej roślinności. Samice wybierają swojego partnera na podstawie okazałości oraz wieku (najstarszy w okolicy). Rolnicy polubili te ptaki, ponieważ prawdopodobnie zjadają stonkę ziemniaczaną (zostało to częściowo potwierdzone w badaniach).

Długość ciała: 75–90 cm (samiec), 50–60 cm (samica). Rozpiętość skrzydeł: 68–85 cm. Masa ciała: 750–1900 g (samiec), 600–1400 g (samica).

7 Czwartek

Juliana, Lucjana, Rajmunda

◦ Wsch. 7:38 Zach. 15:54

✿ Koziorożec

św. Rajmunda z Penyafort, prezbitera
św. Lucjana, prezbitera i męczennika

Dzień Dziwaka

8 Piątek

Juliusza, Mścisława, Seweryna

◦ Wsch. 7:38 Zach. 15:55

✿ Koziorożec

św. Seweryna z Noricum

9 Sobota

Marcjanny, Adriana, Juliana

◦ Wsch. 7:37 Zach. 15:56

✿ Koziorożec

św. Adriana, opata
św. Juliana, męczennika

Dzień Ligi Ochrony Przyrody

10 Niedziela

Danuty, Grzegorza, Jana

◦ Wsch. 7:38 Zach. 15:57

☾ Nów ✿ Koziorożec

św. Grzegorza z Nyssy
biskupa i doktora Kościoła

1933 – dekanalny zjazd Akcji Katolickiej w Suchej

Jelenia gubią ślady, bażanta gubi krzyk.

11 Poniedziałek

Honoraty, Marty, Matyldy

○ Wsch. 7:36 Zach. 15:59

☿ Koziorożec

św. Honoraty, dziewicy
Polski Dzień Wegetarian
Dzień Sprzątania Biurka

12 Wtorek

Arkadiusza, Benedykta, Czesława

○ Wsch. 7:36 Zach. 16:00

☿ Koziorożec

św. Arkadiusza, męczennika

13 Środa

Bogumiły, Weroniki, Hilarego

○ Wsch. 7:35 Zach. 16:03

☿ Koziorożec

św. Hilarego
biskupa i doktora Kościoła
bl. Weroniki Nagroni, mniszki

Bocian biały (*Ciconia ciconia*) (fot. J. Sobczyk)

Utarła się opinia, że bociiany żywią się wyłącznie żabami, a to mylne stwierdzenie. Ptaki te jedzą żaby tylko na przedwiośniu – w tym czasie jest to niezwykle ważny składnik ich diety, ponieważ wiosną owadów i gryzoni jest mniej. Bocian biały w czasie wiosny i lata gniazduje głównie na terenie Europy, ale zimową porę spędza w południowej Afryce – polskie boćki pokonują podczas wędrówki ponad 8 tys. km.

Długość ciała: 95–110 cm

Rozpiętość skrzydeł: 170–210 cm

Masa ciała: 2,5–4,4 kg

14 Czwartek

Niny, Domosława, Feliksa
 ○ Wsch. 7:35 Zach. 16:03
 ☿ Koziorożec

św. Feliksa z Noli, prezbitera

15 Piątek

Dąbrówki, Arnolda, Izydora
 ○ Wsch. 7:34 Zach. 16:04
 ☿ Koziorożec

św. Pawła z Teb, pustelnika
Dzień Wikipedii

16 Sobota

Marcelego, Waldemara, Włodzimierza
 ○ Wsch. 7:34 Zach. 16:04
 ☿ Koziorożec

*św. Marcelego I
 papieża i męczennika*

1949 – rozpoczęcie działalności Miejskiej Biblioteki Publicznej w Suchej i biblioteki gminnej w Białej (obecnie Białka)

17 Niedziela

Antoniego, Jana, Rościława
 ○ Wsch. 7:33 Zach. 16:07
 ☿ Pierwsza kwadra ☿ Koziorożec

św. Antoniego, opata
Dzień Judaizmu
Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy

1994 – przekazanie do użytku nowych obiektów Technikum Rolniczego i Liceum Ekonomicznego na Chrobaczym w Jordanowie

1968 – otwarcie Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Makowie Podhalańskim

2012 – utworzenie zespołu dziecięcego „Mali Stronianie”

1959 – oddanie do użytku nowego gmachu Liceum Ogólnokształcącego w Jabłonce

*Gdy bocian rad po wodzie chodzi, rychło deszcz nadchodzi. ☿ Żuraw grykę zjadł, bocian w si-
 dło wpadł. ☿ Gdzie bocian na gnieździe siedzi, tam piorun nie uderzy. ☿ I bocian wszystkich
 żab nie wyłowi.*

18 Poniedziałek

Małgorzaty, Bogumiła, Piotra
 ○ Wsch. 7:32 Zach. 16:09
 ♁ Koziorożec

*św. Małgorzaty Węgierskiej, dziewicy
 bł. Reginy Protmann, dziewicy*

Dzień Kubusia Puchatka
 Początek ferii zimowych
 w województwie małopolskim

19 Wtorek

Marty, Henryka, Mariusza
 ○ Wsch. 7:31 Zach. 16:10
 ♁ Koziorożec

*św. Józefa Sebastiana Pelczara
 biskupa
 św. Henryka, biskupa i męczennika
 św. Mariusza, męczennika*

20 Środa

Fabiana, Ludmiła, Sebastiana
 ○ Wsch. 7:30 Zach. 16:12
 ♁ Wodnik

*św. Fabiana, papieża i męczennika
 św. Sebastiana, męczennika*

1907 – rejestracja statutu suskiego
 Towarzystwa Spożywczego funkcyj-
 nariuszy c.k. kolei państwowych

1932 – zmarł Piotr Borowy, działacz
 i pisarz ludowy

1946 – zmiana statutu przedwojennej
 Kasy Stefczyka i powołanie Banku
 Spółdzielczego w Suchej

1945 – wkroczenie wojsk sowieckich
 do Lanckoronny

2005 – otwarcie krytej pływalni w Su-
 chej Beskidzkiej

Bocian czarny (*Ciconia nigra*) (fot. M. Wiech)

Nazwa zwyczajowa tego ptaka to „hajstra” – co ciekawe, wywodzi się ona prawdopodobnie z języka dolnoniemieckiego, gdzie *Heister* oznacza... srokę! Wyloty bocianów czarnych do ciepłych krajów rozpoczynają się ponad dwa tygodnie po bocianach białych. Ptaki te na lęgówiskach pojawiają się na przełomie marca i kwietnia. Bociany czarne, w przeciwieństwie do białych, są bardziej skryte – budują gniazda w lasach na starych i rozłożystych drzewach. Żywią się głównie rybami, ale w swoim jadłospisie mają również owady, pijawki, gady, płazy i grzyzone.

Długość ciała: 90–105 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 175–200 cm
 Masa ciała: ok. 3 kg

21 Czwartek

Agnieszki, Jarosława, Karola
 ○ Wsch. 7:29 Zach. 16:13
 ☿ Wodnik

św. Agnieszki, dziewicy i męczennicy
Dzień Babci

22 Piątek

Dominiki, Anastazego, Wincentego
 ○ Wsch. 7:28 Zach. 16:15
 ☿ Wodnik

św. Wincentego, diakona i męczennika
św. Wincentego Pallottiego, prezbitera
Dzień Dziadka

23 Sobota

Ildefonsa, Jana, Rajmunda
 ○ Wsch. 7:27 Zach. 16:17
 ☿ Wodnik

bl. Wincentego Lewoniuka
i 12 Towarzyszy
męczenników z Pratulina
Dzień bez Opakowań Foliowych

24 Niedziela

Felicji, Mileny, Franciszka
 ○ Wsch. 7:26 Zach. 16:18
 ☾ Pełnia ☿ Wodnik

św. Franciszka Salezego
biskupa i doktora Kościoła
Światowy Dzień Środków
Spółecznego Przekazu

1945 – zamordowanie przez hitlerowców 5-os. rodziny Królikowskich z Bugaja Zakrzowskiego

1945 – odzyskanie wolności przez Mucharz, likwidacja granicy na Skawie

1961 – oddanie do użytku nowej szkoły w Baczynie

2012 – zmarł prof. Krzesław Stokłosa, Honorowy Obywatel Zawoi

Dziś święta Pryska – przebija lód pliszka. ☿ Jeśli święta Agnieszka wypuści skowronka z mieszka, to już zima na ziemi długo nie pomieszka. ☿ Święta Agnieszka taskawa, wypuszcza skowronka z rękawa.

25 Poniedziałek

Elwiry, Miłosza, Pawła
 ○ Wsch. 7:25 Zach. 16:20
 ☀ Wodnik

Nawrócenie św. Pawła Apostoła
 Dzień Sekretarki i Asystentki

26 Wtorek

Michała, Tymoteusza, Tytusa
 ○ Wsch. 7:24 Zach. 16:21
 ☀ Wodnik

św. Tymoteusza i Tytusa, biskupów
 Światowy Dzień Celnictwa

27 Środa

Anieli, Jerzego, Przybysława
 ○ Wsch. 7:22 Zach. 16:23
 ☀ Wodnik

bl. Jerzego Matulewicza, biskupa
 Międzynarodowy Dzień Pamięci
 o Ofiarach Holocaustu
 Dzień Pracownika Publicznych
 Służb Zatrudnienia
 Dzień Islamu

1868 – utworzenie parafii w Budzowie

1939 – zmarł Wendelin Dziubek, komendant Legii Orawskiej i TOW

2015 – zmarła Urszula Janicka-Krzywda, etnograf, wybitna popularyzatorka kultury ludowej Karpat

Bogatka (*Parus major*) (fot. M. Wiech)

Nazwa *major* oznacza kogoś dużego, a antyczne słowo *Parus* określa małego i zwinnego ptaszka. Bogatka w naszym kraju to liczny gatunek lęgowy, zasiedlający wszelkie typy siedlisk, aż do górnej granicy lasu w górach. Tęgo ptaka zna prawie każdy, a to za sprawą jego częstych wizyt w przydomowych karmnikach. Bogatka potrafi budować gniazda w najbardziej dziwnych miejscach. Ptaki te bardzo chętnie korzystają z budek lęgowych. Budując je dla nich, należy pamiętać o zrobieniu dobrej wentylacji, która zapobiega pojawianiu się wszelkich szkodliwych dla lęgu pasożytów.

Długość ciała: 14–15 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 22 cm
 Masa ciała: 16–21 g

28 Czwartek

Karola, Tomasza, Walerego

○ Wsch. 7:21 Zach. 16:25

☿ Wodnik

*św. Tomasza z Akwinu
prezbitera i doktora Kościoła*
Europejski Dzień Ochrony
Danych Osobowych

29 Piątek

Franciszka, Józefa, Zdzisława

○ Wsch. 7:20 Zach. 16:26

☿ Wodnik

bl. Bolesławy Marii Lament, dziewicy
św. Anieli Merici, dziewicy
Koniec ferii zimowych
w województwie małopolskim

30 Sobota

Martyny, Macieja, Teofila

○ Wsch. 7:19 Zach. 16:28

☿ Wodnik

św. Hiacynty, dziewicy
św. Teofila, męczennika

1945 – wkroczenie wojsk sowieckich
do Zawoi

31 Niedziela

Ludwiki, Marceli, Jana

○ Wsch. 7:17 Zach. 16:30

☿ Wodnik

św. Jana Bosko, prezbitera

1945 – wkroczenie wojsk sowieckich
do Jordanowa, Makowa Podhalań-
skiego i Suchej

*Nie wyleci sikorka z pustego worka. ☞ Na święty Maciej skowronek zapieje.
Lepiej by było, gdyby wszystkie arcydzieła sztuki przepadały, niż gdyby ptaki przestały się gnieź-
dzić na gałęziach. [John Ruskin]*

1 Poniedziałek

Brygidy, Ignacego, Seweryna
 ○ Wsch. 7:16 Zach. 16:32
 ☾ Ostatnia kwadra ♁ Wodnik

św. Brygidy z Kildare, dziewicy

2 Wtorek

Joanny, Marii, Mirosława
 ○ Wsch. 7:14 Zach. 16:33
 ♁ Wodnik

Ofiarowanie Pańskie
 (Matki Bożej Gromnicznej)
 Światowy Dzień Życia
 Konsekwowanego
 Światowy Dzień Mokradel
 Dzień Handlowca

3 Środa

Błażeja, Oskara, Wawrzyńca
 ○ Wsch. 7:13 Zach. 16:35
 ♁ Wodnik

*św. Błażeja, biskupa i męczennika
 św. Oskara, biskupa*

1976 – utworzenie wspólnej Rady
 Narodowej oraz Urzędu Miasta
 i Gminy Maków Podhalański

1879 – zebranie Komitetu Założyciel-
 skiego Stowarzyszenia Pożyczkowe-
 go „Wzajemna Pomoc” w Makowie
 (późniejszy Bank Spółdzielczy)

1913 – poświęcenie nowego kościoła
 w Zembrzycach

Czapla siwa (*Ardea cinerea*) (fot. M. Wiech)

W języku łacińskim *Ardea* oznacza czaplę, natomiast *cinerea* oznacza barwę popiołu, co wiąże się z kolorem upierzenia tego ptaka. Czaple w koloniach lęgowych pojawiają się w marcu. Ptaki te w czasie budowy gniazda bacznie go pilnują, a to za przyczyną sąsiadów mogących pod nieobecność właścicieli rozebrać je i skradzionym budulcem wzmocnić swoje gniazda. Wszelkie czynności wykonywane przy tych ptakach mogą skończyć się naprawdę tragicznie, czapla siwa bowiem bardzo szybko i celnie w czasie obrony atakuje oczy wroga.

Długość ciała: 85–100 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 160–195 cm
 Masa ciała: 1,0–2,1 kg

4 Czwartek

Joanny, Weroniki, Andrzeja
 ○ Wsch. 7:12 Zach. 16:37
 ☿ Wodnik

św. Andrzeja, biskupa
św. Joanny de Valois
św. Weroniki
Tusty Czwartek

5 Piątek

Adelajdy, Agaty, Agnieszki
 ○ Wsch. 7:10 Zach. 16:38
 ☿ Wodnik

św. Agaty, dziewicy i męczennicy

6 Sobota

Doroty, Antoniego, Pawła
 ○ Wsch. 7:08 Zach. 16:40
 ☿ Wodnik

św. Pawła Miki i Towarzyszy
męczenników
św. Doroty, dziewicy i męczennicy
Ostatnia sobota karnawału

7 Niedziela

Eugenii, Romualda, Ryszarda
 ○ Wsch. 7:07 Zach. 16:42
 ☿ Wodnik

św. Ryszarda, króla
św. Teodora, żołnierza i męczennika

2012 – zaprzysiężenie pierwszych
 członków Oddziału Związku Podhalan
 w Bystrej

1945 – wkroczenie wojsk sowieckich do
 Koszarawy

2015 – 10-lecie Gminnej Orkiestry
 Dętej w Stryszawie

Przyjdzie święta Weronika – znieśie jajo kaczka dzika. ☿ I czapla czasem jastrzębia zwycięży.
 ☿ Nie chciała nigdy czapla płotek, a teraz musi jeść żaby.
 Ludzie przychodzą i odchodzą, a Ty nie przywiązujesz do tego większej wagi. Lecz kiedy przychodzi przyjaciel, w twoim życiu wschodzi słońce, powietrze staje się rześkie, kwiaty zakwitają, niebo się rozjaśnia, a noc staje się głębsza. Cała ziemia się ożywia i nawet ptaki śpiewają radośniej. [M.J. Savage]

8 Poniedziałek

Ireny, Hieronima, Jana
 ○ Wsch. 7:05 Zach. 16:44
 ☾ Now 15:40 ♀ Wodnik

św. Hieronima Emilianiego
 św. Józefiny Bakhity, dziewicy
 Dzień Służby Więziennej

9 Wtorek

Apolonii, Eryki, Cyryla, Mariana
 ○ Wsch. 7:04 Zach. 16:45
 ♀ Wodnik

św. Apolonii, dziewicy i męczennicy
 Międzynarodowy Dzień Pizzy
 Ostatki

10 Środa

Elwiry, Scholastyki, Jacka
 ○ Wsch. 7:02 Zach. 16:47
 ♀ Wodnik

św. Scholastyki, dziewicy
 Popielec

1554 – Kasper Castiglione nabywa Suchą i Stryszawę od Stanisława Słupskiego

1976 – powstanie Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Makowskiej

Czubatka (*Lophophanes cristatus*) (fot. M. Wiech)

Słowo *cristatus* pochodzi od łacińskiego *crista* oznaczającego grzebień, czub. W Polsce czubatki występują na całym obszarze kraju. Zamieszkują głównie suche bory sosnowe i świerkowe oraz mieszane z dużym udziałem drzew iglastych. Ptaki te są niezwykle wytrzymałe i potrafią jako jedne z nielicznych przeżyć w tak ubogim w wodę i pokarm siedlisku. Gniazda czubatek zazwyczaj odkrywa się przypadkiem w pniach drzew na wysokości ok. 1,5 m (chyba że są one w kontrolowanych budkach lęgowych).

Długość ciała: 11–12 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 20 cm
 Masa ciała: 11–13 g

11 Czwartek

Marii, Grzegorza, Lucjana
 ○ Wsch. 7:00 Zach. 16:49
 ☀Wodnik

św. Grzegorza II, papieża
 Matki Bożej z Lourdes
 Światowy Dzień Chorego
 Międzynarodowy Dzień
 Dokarmiania Zwierzyny Leśnej

12 Piątek

Eulalii, Benedykta, Damiana
 ○ Wsch. 6:59 Zach. 16:51
 ☀Wodnik

św. Benedykta z Amiani, opata
 Dzień Darwina
 Międzynarodowy Dzień
 Dzieci-Zołnierzy

13 Sobota

Katarzyny, Grzegorza, Jordana
 ○ Wsch. 6:57 Zach. 16:52
 ☀Wodnik

bl. Jordana z Saksonii
 zakonnika, prezbitera
 Światowy Dzień Radia

14 Niedziela

Cyryla, Metodego, Walentego
 ○ Wsch. 6:55 Zach. 16:54
 ☀Wodnik

św. Cyryla, mnicha, św. Metodego,
biskupa – patronów Europy
św. Walentego, biskupa i męczennika
 Dzień Zakochanych
 (Walentynki)

1761 – drugi przywilej targowy króla
 Augusta III dla Suchej

1993 – zmarł Władysław Midowicz,
 geograf i meteorolog, działacz tury-
 styczny i krajoznawczy

1910 – podjęcie uchwały o utworzeniu
 Męskiego Seminarium Nauczycielskiego przez Radę Miejską
 Jordanowa

1776 – król Jan III Sobieski uwalnia
 mieszczan lanckorońskich od podat-
 ku powyżej 3 łanów

*Jeśli gęsi na jednej nodze stoją (zimą), będzie mróz. ☞ Prawdziwy przyjaciel to rzadki ptak.
 (Amicus verus rara avis est).*

15 **Poniedziałek**

Jowity, Klaudii, Faustyna

○ Wsch. 6:53 Zach. 16:56

☾ Pierwsza kwadra ♁ Wodnik

*św. Klaudiusza de la Colombiere
prezbitera*

Dzień Singla

**Początek ferii zimowych
w województwie śląskim**

16 **Wtorek**

Danuty, Julianny, Daniela

○ Wsch. 6:52 Zach. 16:57

♁ Wodnik

*św. Daniela, męczennika
św. Juliany, dziewicy i męczennicy*

Dzień Poczty Polskiej

17 **Środa**

Aleksego, Łukasza, Zbigniewa

○ Wsch. 6:50 Zach. 16:59

♁ Wodnik

*Świętych Siedmiu Założycieli Zakonu
Serwitów NMP*

Światowy Dzień Kota

1896 – przeniesienie jordanowskiego sądu oraz urzędu podatkowego i katastralnego z budynku szkolnego do nowo oddanego gmachu

1759 – konsekracja kościoła w Zawoi jako świątyni filialnej parafii makowskiej

1766 – król Stanisław August Poniatowski potwierdza wszystkie poprzednie przywileje dla mieszkańców Lanckorony

Derkacz (*Crex crex*) (fot. M. Trybała)

Nazwa tego hałaśliwego ptaka po łacinie brzmi *Crex*, a to za sprawą wydawanego przez niego charakterystycznego odgłosu, który znany był już w starożytnej Grecji. Ptaki te są niezwykle skryte i ich obecność na danym obszarze zdradza tylko donośny terkot. Derkacze większość życia spędzają w wysokich trawach, które są w stanie zapewnić im odpowiednią kryjówkę. W sezonie praktycznie nie latają, a robią to tylko wtedy, kiedy poczują się zagrożone. Zimą spędzają w południowej i wschodniej Afryce.

Długość ciała: 25–30 cm

Rozpiętość skrzydeł: 40–50 cm

Masa ciała: 150–200 g (samiec), 140–150 g (samica)

18 Czwartek

Konstancji, Krystiana, Zuzanny

○ Wsch. 6:48 Zach. 17:01

✿Wodnik

*bl. Jana z Fiesoli (Fra Angelico)
prezbitera*

19 Piątek

Arnolda, Józefa, Konrada

○ Wsch. 6:46 Zach. 17:03

✿Ryby

św. Konrada z Piacenzy, pustelnika

20 Sobota

Ludmiły, Leona, Zenobiusza

○ Wsch. 6:44 Zach. 17:04

✿Ryby

*św. Zenobiusza
prezbitera i męczennika*
Światowy Dzień Sprawiedliwości
Społecznej**1880** – zatwierdzenie statutu oddziału
Krajowego Towarzystwa Rybackiego
w Suchej

21 Niedziela

Eleonory, Piotra, Roberta

○ Wsch. 6:42 Zach. 17:06

✿Ryby

*św. Piotra Damianiego
biskupa i doktora Kościoła*
Międzynarodowy Dzień
Języka Ojczystego**1983** – zmarła Stanisława Dziubkowa,
działaczka orawska**1564** – nobilitacja Kaspra Castiglione
na Sejmie w Warszawie – od tej pory
używał on nazwiska „Suski”**1771** – odparcie przez Konfederatów
Barskich szturmów wojsk rosyjskich
na zamek lanckoroński*Kiedy ptaki w zimie śpiewają, to w maju im dzioby pozamarzają.*

22 **Poniedziałek**

Małgorzaty, Marty, Piotra

◦ Wsch. 6:40 Zach. 17:08

☾ Pełnia ♁ Ryby

Katedry św. Piotra, Apostoła
Dzień Ofiar Przestępstw23 **Wtorek**

Izabeli, Romany, Damiana

◦ Wsch. 6:38 Zach. 17:09

♁ Ryby

św. Polikarpa, biskupa i męczennika
św. Izabeli Francuskiej, dziewicy
bl. Stefana Wincentego
Frelichowskiego, męczennika
Międzynarodowy Dzień
Pomocy Potrzebującym
Ogólnopolski Dzień Walki
z Depresją24 **Środa**

Bogusza, Macieja, Marka

◦ Wsch. 6:36 Zach. 17:11

♁ Ryby

św. Marka Marconiego, zakonnika

1967 – pożar kościoła parafialnego
w Jordanowie**2005** – zmarł Emil Kowalczyk, zasłużony działacz regionalny, znawca i miłośnik Orawy**2011** – otwarcie Przedszkola Samorządowego w Stroniu**1908** – w Świnnej Porębie zorganizowano jednoklasową szkołę ludową pospolitą**Drozd obrożny** (*Turdus torquatus*) (fot. M. Trybała)

Słowo *torquatus* pochodzi z łaciny i oznacza kogoś przyozdobionego naszyjnikiem lub zwierzę w obroży. W naszym kraju w górach nielicznie gniazduje podgatunek *T. t. alpestris*. Gniazda tych ptaków ukryte są w skalnych szczelinach lub w gęstych zaroślach kosówki i w świerczynach. Sukces lęgowy drozdów obrożnych niestety jest bardzo niski i na przykład w Bawarii wynosi on niespełna 40%. Wiele ptaków ginie podczas jesiennych migracji. Młode drozdy obrożne stają się samodzielne już dwa tygodnie po opuszczeniu gniazda.

Długość ciała: 23–24 cm

Rozpiętość skrzydeł: 36–41 cm

Masa ciała: 90–130 g

25 Czwartek

Cezarego, Donata, Wiktora

○ Wsch. 6:34 Zach. 17:13

✿ Ryby

św. Cezarego z Nazjanzu, pustelnika

26 Piątek

Aleksandra, Bogumiła, Mirosława

○ Wsch. 6:32 Zach. 17:15

✿ Ryby

św. Aleksandra, biskupa
Koniec ferii zimowych
w województwie śląskim

27 Sobota

Anastazji, Gabriela, Juliana

○ Wsch. 6:30 Zach. 17:16

✿ Ryby

*św. Gabriela od Matki Bożej Bolesnej
zakonnika***1888** – proboszcz parafii w Zembrzycach ks. Stanisław Heumann odnalazł w dzwonnicy łaskami słynący obraz Matki Bożej Zembrzyckiej**1894** – zmarł Józef Łepkowski, archeolog i historyk

28 Niedziela

Ludomira, Makarego, Romana

○ Wsch. 6:28 Zach. 17:18

✿ Ryby

*św. Hilarego I, papieża***1880** – zmarł śmiercią tragiczną (samobójstwo) Antoni Schneider, autor pierwszych, obszernych, encyklopedycznych haseł omawiających kulturę Górali Babiogórskich (*Babigórcy*) oraz Babią Górę (*Babigóra*)**1907** – zmarł Edward Drapella, administrator dóbr suskich**1635** – wydanie dla Jordanowa przywileju na cztery jarmarki przez Władysława IV**1873** – zmarł ks. Franciszek Ksawery Pniewko-Ciesielski, wieloletni proboszcz parafii suskiej

*Jak drozdy śpiewają na wierzchołkach drzew, wiosna wnet; a jak między gałęziami, to jeszcze het.
Zwiąż dwa ptaki ze sobą, a nie pofruną, chociaż mają cztery skrzydła. [Rumi Dżalaluddin Rumi]*

29 Poniedziałek

Antonii, Augusta, Oswalda
 ○ Wsch. 6:26 Zach. 17:20
 ☀ Ryby

św. Oswalda, biskupa

1 Wtorek

Antoniny, Albina, Dawida
 ○ Wsch. 6:24 Zach. 17:21
 ☀ Ryby

św. Feliksa III, papieża
 Narodowy Dzień Pamięci
 Żołnierzy Wyklętych
 Dzień Służby Zagranicznej
 Światowy Dzień Obrony
 Cywilnej

2 Środa

Halszki, Heleny, Pawła
 ○ Wsch. 6:22 Zach. 17:23
 ☾ Ostatnia kwadra ☀ Ryby

bl. Karola, męczennika

1983 – powstanie Zespołu Regionalnego „Polana Makowska” w Makowie Podhalańskim

1905 – początek trzydniowego pożaru zamku w Suchej

1958 – założenie Ochotniczej Straży Pożarnej na Błądźonce w Suchej

Drozd śpiewak (*Turdus philomelos*) (fot. M. Wiech)

Naukowe określenie *philomelos* pochodzi od dwóch greckich słów: *philos* – miłośnik oraz *mélós* – melodia. Samce nie różnią się od samic pod względem koloru upierzenia. Drozd śpiewak zasiedla niemal całą Europę. Sztucznie wprowadzony został także w Australii oraz Nowej Zelandii. Śpiew tego ptaka w lasach zwiastruje rychłe ocieplenie. Jego gniazdo jest zazwyczaj nisko osadzone, więc łatwo jest je dojrzeć. Wyściółka (wylepa) przypomina tekturę, ale nie jest to nic innego, jak próchno drewna zmieszane ze śliną.

Długość ciała: 21–23 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 25 cm
 Masa ciała: 60–100 g

3 Czwartek

Kunegundy, Maryny, Tycjana

○ Wsch. 6:20 Zach. 17:25

✿ Ryby

św. Kunegundy, zakonnicy
 Międzynarodowy Dzień Pisarza

4 Piątek

Łucji, Arkadiusza, Kazimierza

○ Wsch. 6:18 Zach. 17:26

✿ Ryby

św. Kazimierza, królewicza

5 Sobota

Adriana, Fryderyka, Teofila

○ Wsch. 6:16 Zach. 17:28

✿ Ryby

św. Jana Józefa od Krzyża, zakonnika
 Dzień Teściowej
 Dzień Dentysty

6 Niedziela

Agnieszki, Róży, Jordana

○ Wsch. 6:14 Zach. 17:30

✿ Ryby

św. Agnieszki z Pragi, ksieni
św. Róży z Viterbo, zakonnicy
 Europejski Dzień Logopedy

2002 – rejestracja Stowarzyszenia „Tradycja i Natura” w Bystrej-Sidzinie

1929 – przybycie na stałe do Stryśzawy-Siwcówki czterech sióstr zmartwychwstańek

Nie możesz uniknąć tego, że ptaki trosk i zmartwień fruwać nad twoją głową, ale możesz nie pozwolić im zbudować gniazd w twoich włosach. [przysłowie chińskie]

7 Poniedziałek

Felicyty, Perpetuy, Tomasza
 ○ Wsch. 6:12 Zach. 17:31
 ☿ Ryby

św. Perpetuy i Felicyty, męczennic
Światowy Dzień Tenisa

8 Wtorek

Beaty, Jana, Wincentego
 ○ Wsch. 6:10 Zach. 17:33
 ☿ Ryby

św. Jana Bożego, zakonnika
bazyliki katedralnej w Pelplinie
Międzynarodowy Dzień
Kobiet
Międzynarodowy Dzień Praw
Kobiet i Pokoju na Świecie

9 Środa

Franciszki, Katarzyny, Brunona
 ○ Wsch. 6:08 Zach. 17:34
 ☿ Nów ☿ Ryby

św. Franciszki Rzymianki
św. Dominika Savio, zakonnika
św. Katarzyny Mammolini, dziewicy
Dzień Statystyki Polskiej

1920 – powstanie Legii Spisko-Orawskiej

2014 – zmarł Andrzej Jazowski, publicysta, regionalista, naukowiec i samorządowiec, popularyzator kultury Podhala, Spisza i Orawy

Dzięciół białogrzbiety (*Dendrocopos leucotos*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/>)

Cechą charakterystyczną tego największego z pstro ubarwionych dzięciółów występujących w Polsce jest – jak wskazuje sama nazwa – charakterystyczne ubarwienie grzbietu. W przeciwieństwie do dzięciola dużego białogrzbiety nie ma na wierzchu ciała dwóch białych plam na skrzydłach, a jedynie jedno białe pole w dolnej części grzbietu. Dzięciół ten jest bardzo rzadki w Polsce, jego niezwykle rzadkie lęgi zaobserwować można jedynie na wschód od linii Wisły. Zamieszkuje lasy liściaste, zwykle w pobliżu rzek, na przykład łęgi i olsy.

Długość ciała: 24–28 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 38–40 cm
 Masa ciała: 100–110 g

10 Czwartek

Aleksandra, Cypriana, Marcela

○ Wsch. 6:05 Zach. 17:36

✿ Ryby

św. Symplicjusza I, papieża
Międzynarodowy Dzień Mężczyzn

11 Piątek

Benedykta, Konstantego, Konstanta

○ Wsch. 6:03 Zach. 17:38

✿ Ryby

św. Konstantyna, prezbitera
Dzień Sołtysa

12 Sobota

Alojzego, Bernarda, Grzegorza

○ Wsch. 6:01 Zach. 17:39

✿ Ryby

św. Maksymiliana, męczennika
św. Alojzego Orione, prezbitera

1975 – ze stacji kolejowej w Suchej
Beskidzkiej odjechał pierwszy pociąg
elektryczny do Zakopanego

13 Niedziela

Bożeny, Krystyny, Patrycji

○ Wsch. 5:59 Zach. 17:41

✿ Ryby

św. Krystyny, męczennicy
św. Patrycji z Nikomedii, męczennicy

1568 – zmarł założyciel Jordanowa –
Wawrzyniec Spytko Jordan

Lepszy wróbel w ręku niż dzięcioł na sęku. 🐦 Jedna jaskółka wiosny nie czyni. 🐦 Jaskółka
i pszczołka lata, znakiem wiosny to dla świata.

14 Poniedziałek

Marty, Matyldy, Leona
 ○ Wsch. 5:57 Zach. 17:43
 ☿ Ryby

św. Matyldy von Ringelheim
 cesarzowej

Międzynarodowy Dzień
 Sprzeciwu Wobec Tam
 Dzień Liczby Pi

15 Wtorek

Ludwika, Klemensa, Longina
 ○ Wsch. 5:55 Zach. 17:44
 ☾ Pierwsza kwadra ♋ Ryby

św. Klemensa Marii Hofbauera
 prezbitera

św. Ludwika de Marillac, zakonnicy
 Światowy Dzień Konsumenta

16 Środa

Izabeli, Oktawii, Hilarego
 ○ Wsch. 5:52 Zach. 17:46
 ♋ Ryby

św. Gabriela Lalemanta
 zakonnika i męczennika

1885 – przyjęcie statutu Stowarzyszenia Przemysłowego Rzeźników i Restauratorów w Suchej

Dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/>)

Wnomenklaturze naukowej określenie *Dryocopus* pochodzi od słów z języka greckiego: *dryas* (drzewo) oraz *kopto* (stukać). Słowo *martius* wywodzi się z języka łacińskiego i powiązane jest z postacią boga wojny Marsa. Dzięcioły czarne, choć niezbyt liczne, zasiedlają lasy w całej Polsce oraz góry do wysokości 1300 m n.p.m. Głębokość dziupli tego ptaka może osiągać nawet 0,5 m, a wykucie jej trwa dwa tygodnie! Dzięcioły czarne są bardzo dużymi i hataśliwymi ptakami, więc łatwo je dostrzec podczas wędrówek po lesie.

Długość ciała: 45–55 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 65–68 cm
 Masa ciała: 250–350 g

17 Czwartek

Gertrudy, Patryka, Zbigniewa

◦ Wsch. 5:50 Zach. 17:47

✿ Ryby

św. Patryka, biskupa
św. Gertrudy, ksieni
 Światowy Dzień Morza

18 Piątek

Boguchwały, Cyryla, Edwarda

◦ Wsch. 5:48 Zach. 17:49

✿ Ryby

św. Cyryla Jerozolimskiego
biskupa i doktora Kościoła
św. Edwarda, męczennika

19 Sobota

Bogdana, Józefa, Marka

◦ Wsch. 5:46 Zach. 17:51

✿ Ryby

św. Józefa Oblubieńca NMP
 Dzień Wędkarza

1890 – przybycie Marii Konopnickiej
 na wypoczynek do Suchej

20 Niedziela

Kiry, Klaudii, Maurycego

◦ Wsch. 5:44 Zach. 17:52

✿ Ryby

św. Aleksandry, męczennicy
św. Maurycego Csaka, męczennika
 Niedziela Palmowa

Początek astronomicznej wiosny
 Międzynarodowy Dzień Słońca
 Dzień Ziemi

Międzynarodowy Dzień Astrologii
 Światowy Dzień Wróbla

Międzynarodowy Dzień Szczęścia
 Dzień bez Mięsa
 Międzynarodowy Dzień Inwalidów

1774 – starostwo lanckorońskie przeszło na własność rządu austriackiego

1907 – zmarła hrabina Aleksandra
 Anna Branicka

1945 – powstanie prywatnego Gimnazjum Koedukacyjnego w Suchej

Gdy na Gertrudy zjawią się bociany, to wiosna już rychło nastanie. 🦉 Gdy na święty Józef bociek przybędzie, to już śniegu nie będzie.

21 Poniedziałek

Angeliki, Benedykta, Lubomira
 ◦ Wsch. 5:42 Zach. 17:54
 ♁Baran

św. Mikołaja z Flüe, pustelnika
 Światowy Dzień Lasu
 Światowy Dzień Leśnika
 Dzień Wierzyby
 Międzynarodowy Dzień Poezji
 Dzień Wagarowicza
 Międzynarodowy Dzień Walki
 z Dyskryminacją Rasową
 Ogólnopolski Dzień Trzeźwości

1933 – powstanie straży pożarnej
 w Bystrej

22 Wtorek

Katarzyny, Bogusława, Oktawiana
 ◦ Wsch. 5:39 Zach. 17:55
 ♁Baran

św. Zachariasza, papieża
 Światowy Dzień Wody
 Dzień Ochrony Morza Bałtyckiego

1914 – utworzenie Ochotniczej Straży
 Pożarnej w Zembrzycach

23 Środa

Pelagii, Feliksa, Zbysława
 ◦ Wsch. 5:37 Zach. 17:57
 ☾ Pełnia ♁Baran

św. Józefa Oriola
 św. Turybiusza z Mongrovejo
 Dzień Meteorologii

1906 – rejestracja statutu suskiego
 oddziału Towarzystwa Gimnastycz-
 nego „Sokół”

1956 – przekształcenie Miejskiej
 Biblioteki Publicznej w Suchoj
 w Powiatową i Miejską Bibliotekę
 Publiczną

Dzięciot duży (*Dendrocopos major*) (fot. M. Wiech)

Łacińskie *Dendrocopos* pochodzi od połączenia dwóch greckich słów: *den-dron* (drzewo) oraz *kopto* (stukać). Słowo *major* w języku łacińskim oznacza kogoś dużego. W Polsce dzięcioty duże można spotkać na terenie całego kraju – na siedliskach leśnych, w parkach i sadach. Szacuje się, że w Europie żyje 5 milionów par, co oznacza, że ptak ten jest bardzo pospolicity. Samiec tego gatunku oznajmia swoje panowanie na danym terytorium poprzez częste bębnienie w drzewo, a osobniki zamieszkujące tereny miejskie często biją dziobem w metalowe elementy.

Długość ciała: 21–25 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 35–40 cm
 Masa ciała: 75–95 g

24 Czwartek

Katarzyny, Gabriela, Marka
 ○ Wsch. 5:35 Zach. 17:58
 ☿ Baran

św. Katarzyny Szwedzkiej, zakonnicy
Wielki Czwartek
 Narodowy Dzień Życia
 Międzynarodowy Dzień Prawa do
 Prawdy Dotyczącej Poważnych
 Naruszeń Praw Człowieka
 i Godności Ofiar
 Początek wiosennej przerwy
 świątecznej

25 Piątek

Marii, Marioli, Ireneusza
 ○ Wsch. 5:33 Zach. 18:00
 ☿ Baran

Zwiastowanie Pańskie
 (Matki Bożej Roztwornej)
 Wielki Piątek
 Dzień Świętości Życia

26 Sobota

Larysy, Emanuela, Teodora
 ○ Wsch. 5:31 Zach. 18:02
 ☿ Baran

św. Dobrego Lotra (Dyzmy)
św. Ludgera, biskupa
Wielka Sobota
 Dzień Modlitw za Więźniów
 Godzina dla Ziemi

27 Niedziela

Lidii, Ernesta, Jana
 ○ Wsch. 6:28 Zach. 19:03
 Początek czasu letniego 2016 (+1 godzina)
 ☿ Baran

św. Ernesta, opata i męczennika
Wielkanoc
 Zmartwychwstanie Pańskie
 Międzynarodowy Dzień Teatru
 Zmiana czasu z zimowego na letni

2007 – założenie Oddziału Związku
 Podhalan w Makowie Podhalańskim

Na Zwiastowanie bocian w gnieździe stanie. ☿ Na Zwiastowanie jaskółki się ukazują, ludziom wiosnę zwiastują. ☿ Na Maryi Zwiastowanie jaskółka ze snu powstanie.

28 **Poniedziałek**

Anieli, Joanny, Jana
 ○ Wsch. 6:26 Zach. 19:05
 ☿ Baran

bl. Joanny Marii de Maille, wdowy
Poniedziałek Wielkanocny

29 **Wtorek**

Eustachego, Helmuta, Wiktoryna
 ○ Wsch. 6:24 Zach. 19:06
 ☿ Baran

św. Stefana IX, papieża
Światowy Dzień Młodzieży
Dzień Metalowca
Koniec wiosennej przerwy
świętecznej

30 **Środa**

Amelii, Anieli, Leonarda
 ○ Wsch. 6:22 Zach. 19:08
 ☿ Baran

bl. Amadeusza IX Sabaudzkiego
 księcia

1613 – wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę kościoła w Suchej

Dzięciół trójpalczasty (*Picoides tridactylus*) (fot. M. Trybała)

Grecka nazwa rodzajowa *tridactylus* oznacza dokładnie „trójpalczasty”. W większości krajów europejskich nazwa tego dzięciola odnosi się do trójpalczastych, a nie czteropalczastych (jak u wszystkich innych dzięciolów) łap tego ptaka. Charakterystyczna jest także żółta „czapeczka” na głowie przedstawicieli tego gatunku. W Polsce dzięciola trójpalczastego spotkać można w świerkowych ostępach Puszczy Białowieskiej i Augustowskiej oraz na południu kraju – w górach. Ponad 80% dziupli lęgowych dzięcioly te wykuwają w świerkach. Martwe drzewa są dla tych ptaków wspaniałą jadalną i serwowującą wszelkie owadzie larwy.

Długość ciała: 21–24 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 32–35 cm
 Masa ciała: 65–70 g (samiec), 55–65 g (samica)

31 Czwartek

Balbiny, Kornelii, Beniamina
 ○ Wsch. 6:20 Zach. 19:10
 ☾ Ostatnia kwadra ☼ Baran

☞ Beniamina, diakona i męczennika

1 Piątek

Grażyny, Ireny, Teodora
 ○ Wsch. 6:18 Zach. 19:11
 ☼ Baran

☞ *św. Hugona, biskupa*
 Prima Aprilis
 Międzynarodowy Dzień Ptaków

2 Sobota

Teodozji, Franciszka, Władysława
 ○ Wsch. 6:15 Zach. 19:13
 ☼ Baran

☞ *św. Franciszka z Pauli, pustelnika*
 Rocznica śmierci Jana Pawła II
 Międzynarodowy Dzień Książki
 dla Dzieci

2005 – zmarł papież Jan Paweł II

1992 – powstanie samodzielnej gminy
 Bystra-Sidzina

3 Niedziela

Ingi, Ireny, Jakuba
 ○ Wsch. 6:13 Zach. 19:14
 ☼ Baran

☞ *św. Ryszarda de Wýche, biskupa*
 Bożego Miłosierdzia
 „Biała Niedziela”
 Święto Patronalne „Caritas”
 Polski Dzień Leśnika i Drzewiarza

1366 – nadanie Lanckoronie prawa
 magdeburskiego przez Kazimierza
 Wielkiego

Ptacy ani sieją, ani orzą, a też żyją.

Wciąż mnie zadziwia, że istnieją ptaki, które są zamknięte w klatce, a mimo to śpiewają.

[P. Bosmans]

4 Poniedziałek

Benedykta, Izydora, Waława
 ○ Wsch. 6:11 Zach. 19:16
 ☿ Baran

*św. Izydora z Sewilli
 biskupa i doktora Kościoła*
Święto Wojskowej Służby Zdrowia
Międzynarodowy Dzień Wiedzy
o Minach i Działaniach
Zapobiegających Minom

5 Wtorek

Ireny, Katarzyny, Wincentego
 ○ Wsch. 6:09 Zach. 19:17
 ☿ Baran

*św. Wincentego Ferreriusza
 prezbitera*
bl. Julianny z Mont Cornillon
Sprawdzian na koniec szkoły
podstawowej

6 Środa

Izoldy, Celestyna, Ireneusza
 ○ Wsch. 6:07 Zach. 19:19
 ☿ Baran

św. Prudencjusza, biskupa

1944 – pacyfikacja osiedla Zagórze
 w Makowie Podhalańskim
1999 – erygowanie parafii w Śleszo-
 wicach

1908 – akt erygujący parafię zakrzow-
 ską
1920 – powstanie na Orawie Tajnej
 Organizacji Wojskowej, odtworzonej
 po raz drugi w 1937 r.

Dzięcioł zielony (*Picus viridis*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/>)

Łacińska nazwa *Picus* określa dzięcioła, natomiast słowo *viridis* oznacza kolor zielony. W naszym kraju gatunek ten jest nieliczny, aczkolwiek spotykany na całym jego obszarze (z wyjątkiem wyższych partii gór i zwartych kompleksów leśnych). Podstawowym pokarmem tych ptaków bez wątpienia są mrówki, przypuszczając się nawet, że metabolizm tego gatunku uzależniony jest od sporej dawki kwasu mrówkowego. Dzięcioły zielone w poszukiwaniu mrówek potrafią rozkopać mrowisko do głębokości nawet 1 m.

Długość ciała: 31–33 cm
 Rozpiętość skrzydeł wynosi średnio 40 cm
 Masa ciała: 140–240 g

7 Czwartek

Donata, Jana, Rufina
 ○ Wsch. 6:05 Zach. 19:21
 ☾ Nów ♁ Baran

św. Jana Chrzyciela de la Salle
prezbitera
 Światowy Dzień Zdrowia
 Dzień Pracownika Służby Zdrowia

8 Piątek

Julii, Dionizego, Januarego
 ○ Wsch. 6:02 Zach. 19:22
 ♁ Baran

św. Dionizego, biskupa i męczennika
 Międzynarodowy Dzień Romów
 Międzynarodowy Dzień
 Opozycji Przeciw GMO

9 Sobota

Marii, Dymitra, Marcelego
 ○ Wsch. 6:00 Zach. 19:24
 ♁ Baran

św. Marii, żony Kleofasa

1845 – rozpoczęcie budowy Szkoły
 Trywialnej w Zembrzycach

1937 – zatwierdzenie przez Minister-
 stwo Spraw Wewnętrznych herbu
 Jordanowa

2006 – utworzenie Oddziału Gminne-
 go Związku OSP RP Bystra-Sidzina

10 Niedziela

Makarego, Michała, Terencjusza
 ○ Wsch. 5:58 Zach. 19:25
 ♁ Baran

św. Fulberta, biskupa
 Niedziela Biblijna
 Dzień Modlitw za Kierowców

1626 – erygowanie parafii w Suchej

1991 – powstanie Klubu Przyjaciół
 Zembrzyc w Chicago (USA)

*Czy ten ptak kala gniazdo, co je kala, / Czy ten, co mówić o tym nie pozwala? [Cyprian Kamil
 Norwid]*

11 Poniedziałek

Filipa, Jarosława, Leona

◦ Wsch. 5:56 Zach. 19:27

♁ Baran

św. Gemmy Galgani, dziewicy
Polski Dzień Radia
Ogólnopolski Dzień Walki
z Bezrobociem

12 Wtorek

Damiana, Juliusza, Wiktora

◦ Wsch. 5:54 Zach. 19:28

♁ Baran

św. Zenona z Werony, biskupa
św. Juliusza I, papieża
Dzień Lotnictwa i Kosmonautyki
Międzynarodowy Dzień
Załogowych Lotów Kosmicznych

13 Środa

Idy, Marcina, Przemysława

◦ Wsch. 5:52 Zach. 19:30

♁ Baran

św. Marcina I, papieża i męczennika
Światowy Dzień Pamięci Ofiar
Zbrodni Katyńskiej

1914 – zmarł Władysław Branicki,
właściciel dóbr suskich

1998 – erygowanie parafii Kojszówka-
-Wieprzec

Gąsiorek (*Lanius collurio*) (fot. M. Wiech)

Wjęzyku łacińskim słowo *Lanius* oznacza rzeźnika, natomiast nazwa *collurio* pochodzi z greki od określenia *kollyrion* (Arystoteles użył go do opisu ptaka drapieżnego). Wynika to ze specyficznego sposobu zachowywania pokarmu „na później” – ptak ten nabija swoje ofiary na ciernie krzewów... Gąsiorki spotyka się na terenie całej Polski, zamieszkują zresztą całą Europę oprócz południa Hiszpanii, północnej Anglii i północnej Skandynawii. W górach można spotkać je do wysokości 1000 m n.p.m. Gniazda buduje na niewielkich wysokościach (1–3 m), w gęszczach malin i jeżyn lub tarninie.

Długość ciała: 16–18 cm

Rozpiętość skrzydeł: 24–27 cm

Masa ciała: 30–40 g

14 Czwartek

Bereniki, Justyna, Waleriana
 ○ Wsch. 5:50 Zach. 19:32
 ☾ Pierwsza kwadra ♋ Baran

św. Waleriana, męczennika
 Dzień Ludzi Bezdomnych

15 Piątek

Anastazji, Waclawy, Teodora
 ○ Wsch. 5:48 Zach. 19:33
 ♋ Baran

św. Anastazji i Bazylissy, męczennic
 Światowy Dzień Sztuki
 Międzynarodowy Dzień
 Kombatanta
 Światowy Dzień Trzeźwości

16 Sobota

Bernadety, Ksenii, Cecyliana
 ○ Wsch. 5:46 Zach. 19:35
 ♋ Baran

*św. Marii Bernadetty Soubirous
 dziewicy i zakonnicy*
św. Benedykta Józefa Labre, wyznawcy

1955 – zmarł ks. Karol Machay,
 proboszcz Lipnicy Wielkiej, działacz
 orawski

17 Niedziela

Roberta, Rudolfa, Stefana
 ○ Wsch. 5:44 Zach. 19:36
 ♋ Baran

św. Roberta, opata

1983 – erygowanie parafii w Topo-
 rzysku

*Ta urodzajna pszenica bywa, która w kwietniu przepiórkę przykrywa.
 Człowiekowi potrzeba przestrzeni, szumu lasu i śpiewu ptaków, by zgromadzić siły do dalszej
 drogi. [Katarzyna Ledwoń]*

18 Poniedziałek

Alicji, Bogusławy, Apoloniusza

○ Wsch. 5:42 Zach. 19:38

☿ Baran

św. Ryszarda Pampuri, zakonnika
 Międzynarodowy Dzień
 Ochrony Zabytków
 Światowy Dzień Krótkofalowca
 Egzamin gimnazjalny

19 Wtorek

Adolfa, Konrada, Leona

○ Wsch. 5:40 Zach. 19:39

☿ Baran

św. Leona IX, papieża
 Egzamin gimnazjalny

20 Środa

Agnieszki, Czesława, Mariana

○ Wsch. 5:38 Zach. 19:41

♋ Byk

św. Agnieszki z Montepulciano
 dziewicy i zakonnicy
 Międzynarodowy Dzień Wolnej
 Prasy
 Dzień Pracownika Przemysłu
 Włókienniczego, Odzieżowego
 i Skórzanego
 Egzamin gimnazjalny

Gil (*Pyrrhula pyrrhula*) (fot. M. Wiech)

Nazwa tego ptaka pochodzi z języka greckiego od słowa *pyrrós*, co oznacza ogień – czerwony kolor. Gil zamieszkuje teren całej Polski i jest ptakiem dosyć pospolitym. Na wolności potrafi dożyć 15 lat, a w niewoli nawet 19. Na jedną samicę przypadają dwa samce, choć przyczyny tej zróżnicowanej liczebności płci nie są znane. Gile nigdy nie poruszają się samotnie – zazwyczaj przy karmniku zauważa się pary (tej samej płci lub przeciwnej), ponieważ ptaki te nie znoszą odosobnienia. Starsze samce pięknie śpiewają – młode muszą się tego nauczyć.

Długość ciała: 16–17 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 27 cm
 Masa ciała: 25–30 g

21 Czwartek

Anzelma, Bartosza, Feliksa

◦ Wsch. 5:36 Zach. 19:43

✿Byk

*św. Anzelma
biskupa i doktora Kościoła*

22 Piątek

Kai, Leona, Łukasza

◦ Wsch. 5:34 Zach. 19:44

☾ Pełnia ✿Byk

*św. Agapita I, papieża
Międzynarodowy Dzień
Matki Ziemi*

23 Sobota

Idziego, Jerzego, Wojciecha

◦ Wsch. 5:32 Zach. 19:46

✿Byk

*św. Wojciecha, biskupa i męczennika
patrona Polski
bł. Idziego z Asyżu, mnicha
Światowy Dzień Książki
i Praw Autorskich
Dzień Geografa***1563** – założenie wsi Miłoszowa (obecnie Sidzina)**1941** – w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu zginął Jan Wójcik, dyrektor szkoły w Bieńkówce**2009** – utworzenie Skansenu – Muzeum Kultury Ludowej w Sidzinie

24 Niedziela

Aleksego, Fidelisa, Grzegorza

◦ Wsch. 5:30 Zach. 19:47

✿Byk

*św. Jerzego, męczennika
św. Fidelisa z Sigmaringen
prezbitera i męczennika
Światowy Dzień Zwierząt
Laboratoryjnych
Dzień Transportowca i Drogowca*

Jak się Wincenty rozdeszczy, źle chłopu wilga wieszczy. ☞ Na swych stołkach urzędowych jest jak głuszec po gałęziach. ☞ Jako głuszec, gdy tokuje, nic nie widzi, nic nie czuje.

25 Poniedziałek

Jarosława, Marka, Szczepana
 ○ Wsch. 5:28 Zach. 19:49
 ☿ Byk

św. Marka, Ewangelisty
 Międzynarodowy Dzień
 Świadomości Zagrożenia
 Hałasem
 Międzynarodowy Dzień Sekretarki

26 Wtorek

Marceliny, Marzeny, Klaudiusza
 ○ Wsch. 5:26 Zach. 19:50
 ☿ Byk

św. Kleta, papieża
 Światowy Dzień Własności
 Intelktualnej

27 Środa

Felicji, Zyty, Teofila
 ○ Wsch. 5:24 Zach. 19:52
 ☿ Byk

św. Zyty, dziewicy
 Światowy Dzień Grafika

1991 – przyznanie gen. Stanisławowi Maczkowi przez Radę Miasta Jordanów tytułu „Honorowego Obywatela Miasta Jordanowa” oraz odznaczenia regionalnego „Zasłużony dla Ziemi Jordanowskiej”

2010 – oficjalne otwarcie nowego schroniska PTTK na Markowych Szczawinach

1757 – wydanie przez króla Augusta III przywileju uwalniającego grunt przeznaczony pod budowę kościoła w Zawoi od wszelkich ciężarów i danin dworskich

Głuszc (samica) (*Tetrao urogallus*) (fot. M. Trybała)

Naukowe określenie *Tetrao* pochodzi z greki od słowa *tetráyn* i oznacza głuszc. Nazwa *urogallus* swoje korzenie ma w języku łacińskim (*uro* – palić, pustoszyć oraz *gallus* – kura). W Polsce jest to gatunek, którego liczebność bardzo szybko maleje. W kilku regionach naszego kraju podjęto działania w postaci hodowli głuszców w celu zasilania okolicznych populacji. Pisklęta tych ptaków zaraz po wykluciu stają się dość samodzielne. Sprawująca nad nimi opiekę kura nie musi ich prowadzić, pełni jedynie rolę pomocnika i obrońcy.

Długość ciała: 80–115 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 120–145 cm
 Masa ciała: 3,9–6,5 kg (samiec), 1,7–2,5 kg (samica)

28 Czwartek

Walerii, Ludwika, Piotra
 ○ Wsch. 5:22 Zach. 19:53
 ☿Byk

św. Piotra Chanela
 prezbitera i męczennika
św. Ludwika Marii Grignon
de Montfort, prezbitera
Dzień Bezpieczeństwa i Ochrony
Zdrowia w Pracy
Międzynarodowy Dzień Pamięci
Ofiar Wypadków przy Pracy
Dzień Ziemi

29 Piątek

Katarzyny, Rity, Bogusława
 ○ Wsch. 5:20 Zach. 19:55
 ☿Byk

św. Katarzyny ze Sieny, dziewicy
i doktora Kościoła, patronki Europy
Dzień Męczeństwa
Duchowieństwa Polskiego
Międzynarodowy Dzień Tańca

30 Sobota

Bartłomieja, Jakuba, Mariana
 ○ Wsch. 5:19 Zach. 19:57
 ☿ Ostatnia kwadra ☿Byk

św. Józefa Benedykta Cottolengo
 prezbitera
bl. Marii od Wcielenia
Guyard-Martin, zakonnicy
św. Piusa V, papieża
Międzynarodowy Dzień Jazzu

1984 – powstanie Kręgu Przyjaciół
 Orawy (z inicjatywy Tomasza Nowal-
 nickiego, miłośnika Orawy i Babiej
 Góry, działacza turystycznego)

1 Niedziela

Filipa, Jeremiasza, Józefa
 ○ Wsch. 5:17 Zach. 19:58
 ☿Byk

św. Józefa, Rzemieślnika
św. Augusta Schoefflera, męczennika
Międzynarodowe Święto Pracy

1928 – Zawoja została członkiem
 Związku Uzdrawisk i Letnisk Państwa
 Polskiego

1913 – Namiestnictwo Galicyjskie za-
 wiadomia o zarejestrowaniu Związku
 Strzeleckiego w Suchej

1825 – konsekracja kościoła w Zawoi
 jako świątyni parafialnej

*To, co dla jednego jest pożywieniem, jest trucizną dla drugiego. Słońce, które orłowi pozwala
 widzieć, oślepia sowę. [Anthony de Mello]*

2 Poniedziałek

Anatola, Atanazego, Zygmunta

○ Wsch. 5:15 Zach. 20:00

☿Byk

*św. Atanazego Wielkiego
biskupa i doktora Kościoła
św. Zygmunta, króla i męczennika*

Dzień Flagi RP
Dzień Polonii i Polaków
za Granicą

3 Wtorek

Antoniny, Marii, Marioli

○ Wsch. 5:13 Zach. 20:01

☿Byk

Najświętszej Maryi Panny Królowej
Polski, głównej patronki Polski

Święto Konstytucji 3 Maja
Światowy Dzień Wolności Prasy

4 Środa

Moniki, Floriana, Michała

○ Wsch. 5:11 Zach. 20:03

☿Byk

św. Florianą, żołnierza i męczennika
Międzynarodowy Dzień Strażaka
i Straży Pożarnej
Dzień Kominiarza, Garncarza
Piekarza i Hutnika
Początek egzaminów maturalnych

1623 – wytyczenie granicy pomiędzy „państwami”: suskim i żywieckim

1999 – 30 rocznica powstania OSP w Kozirfcu

1882 – poświęcenie sztandaru OSP w Makowie

1920 – powstanie OSP Koszarawa

Gołąb grzywacz (*Columba palumbus*) (fot. K. Piękoś)

Nazwa *Columba* w języku łacińskim oznacza gołębia, z kolei epitet gatunkowy *palumbus* określa gołębia dzikiego, leśnego. Przed XIX w. grzywacze były rzadkimi mieszkańcami borów mieszanych i lasów liściastych. Po ekspansji do środowisk miejskich ptaki te stały się pospolite i bardzo liczne. Spotkać je można w wielu parkach miejskich (o ile nie występują tam gołębie miejskie). Zamieszkują również śródpolne zadrzewienia, skraje lasów liściastych i mieszanych. W porównaniu do gołębi domowych mają bardzo zróżnicowaną dietę, zmieniającą się w zależności od sezonu.

Długość ciała: 41–45 cm

Rozpiętość skrzydeł: 70–75 cm

Masa ciała: 500–600 g

5 Czwartek

Ireny, Stanisława, Waldemara

○ Wsch. 5:10 Zach. 20:04

✿Byk

*bl. Stanisława Kazimińczyka
prezbitera*

6 Piątek

Judyty, Filipa, Jakuba

○ Wsch. 5:08 Zach. 20:06

☾ Nów ✿Byk

*św. Jakuba i Filipa Młodszego
Apostolów***Europejski Dzień Bezpiecznego
Ruchu Drogowego**

7 Sobota

Gizeli, Ludmiły, Benedykta

○ Wsch. 5:06 Zach. 20:07

✿Byk

*bl. Gizeli, księżni
Matki Bożej Pośredniczki Łask*

8 Niedziela

Ilzy, Mirona, Stanisława

○ Wsch. 5:05 Zach. 20:09

✿Byk

*św. Stanisława, biskupa i męczennika
głównego patrona Polski***Wniebowstąpienie Pańskie
Dzień Bibliotekarza i Bibliotek
Światowy Dzień Czerwonego
Krzyża i Czerwonego
Półksiężycza
Polski Dzień Położnej**

1819 – erygowanie parafii w Osielcu

1993 – I Międzynarodowy Bieg Uliczny
po Ziemi Makowskiej

*Lepszy wróbel w garści niż gołąb na dachu. 🐦 I gołąb ma zółć w sobie. 🐦 Pieczone gołąbki
nie lecą same do gąbki.*

9 Poniedziałek

Karoliny, Katarzyny, Grzegorza

○ Wsch. 5:03 Zach. 20:10

✿Byk

św. Pachomiusza Starszego, pustelnika

Dzień Unii Europejskiej

Dzień Europy

10 Wtorek

Antoniny, Izydora, Symeona

○ Wsch. 5:02 Zach. 20:12

✿Byk

bl. Beatrice d'Este, mniszki

11 Środa

Igi, Miry, Władysławy

○ Wsch. 5:00 Zach. 20:13

✿Byk

św. Mamerta, biskupa

1908 – konsekracja kościoła w Łękawicy

1993 – konsekracja kościoła w Kojuszówce

1908 – konsekracja nowego kościoła w Suchej

1887 – rozpoczęcie działalności suskiego Towarzystwa Ochotniczej Związkowej Straży Ogniowej

Jarząbek (*Bonasia bonasia*) (fot. M. Trybała)

Nazwa łacińska tego ptaka wywodzi się od rzymskiego pisarza i historyka Pliniusza, który, skosztowawszy znakomitego mięsa jarząbka, miał określić je mianem *bonus*, czyli dobry. Jarząbek wielkością przypomina kuropatwę, jest jednak od niej bardziej krępy i cięższy. W przeciwieństwie do większości kuraków u jarząbków bardzo słabo zaznacza się dymorfizm płciowy, co oznacza, że samiec i samica są do siebie dość podobne. Jedyną zauważalną różnicą jest w ubarwieniu podbródka, który u kogutów jest czarny, u kur zaś szaro prążkowany. Jako ptaki osiadłe muszą być przystosowane do niekorzystnych warunków panujących w zimie. Są wszystkożerne, mają też bardzo gęste upierzenie – jesienią masa piór może stanowić do 20% masy ciała.

Długość ciała: 35–40 cm. Rozpiętość skrzydeł: 50–60 cm.
Masa ciała: 350–450 g.

12 Czwartek

Joanny, Achillesa, Dominika

○ Wsch. 4:59 Zach. 20:15

✿Byk

*św. Nereusza i Achillesa, męczenników**św. Pankracego, męczennika*Światowy Dzień Ptaków
WędrownychMiędzynarodowy Dzień
Pielęgniarek i Położnych

13 Piątek

Glorii, Roberta, Serwacego

○ Wsch. 4:57 Zach. 20:16

☾ Pierwsza kwadra ✿Byk

św. Serwacego, biskupa

Matki Bożej Fatimskiej

Światowy Dzień Chorego

14 Sobota

Bonifacego, Dobiesława, Macieja

○ Wsch. 4:56 Zach. 20:17

✿Byk

św. Macieja Apostoła

Dzień Farmaceuty

Światowy Dzień Sprawiedliwego
Handlu

Europejska Noc Muzeów

15 Niedziela

Nadziei, Zofii, Izydora

○ Wsch. 4:54 Zach. 20:19

✿Byk

*św. Zofii, wdowy i męczennicy**św. Izydora Oracza*Zesłanie Ducha Świętego
(Zielone Świątki)Święto Polskiej Muzyki i Plastyki
Międzynarodowy Dzień Rodzin
Święto Polskiej Niezapominajki**1369** – nadanie przez króla Kazimierza Wielkiego sołectwa w Budzowie niejakiemu Wyszowi i jego synowi**1978** – powołanie do życia Towarzystwa Miłośników Ziemi Jordanowskiej

Każdy ptak dla swoich dzieci gniazdo ściele.

16 Poniedziałek

Małgorzaty, Andrzeja, Jędrzeja
 ○ Wsch. 4:53 Zach. 20:20
 ☿ Byk

św. Andrzeja Boboli
 kapłana i męczennika, patrona Polski
 św. Szymona Stocka, zakonnika
 Najświętszej Maryi Panny, Matki
 Kościoła
Dzień Straży Granicznej

17 Wtorek

Weroniki, Brunona, Sławomira
 ○ Wsch. 4:51 Zach. 20:22
 ☿ Byk

św. Paschalisa Baylona, zakonnika
**Światowy Dzień Społeczeństwa
 Informacyjnego**

18 Środa

Eryka, Feliksa, Jana
 ○ Wsch. 4:50 Zach. 20:23
 ☿ Byk

św. Jana I, papieża i męczennika
 św. Eryka IX Jedvardssona, króla

2007 – utworzenie Stryszowskiego
 Przedsiębiorstwa Wodociągowo-
 -Kanalizacyjnego „Środowisko”
 w Stryszowie

1923 – zawarcie w Warszawie tzw.
 Paktu Lanckorońskiego – przygoto-
 wanego w Lanckoronie w majątku
 senatora Hammerlinga

2010 – początek katastrofalnego
 procesu osuwiskowego, wywołane-
 go przez gwałtowne opady deszczu,
 wskutek którego zostało zniszczo-
 nych kilkadziesiąt domów na terenie
 gmin Lanckorona i Zembrzyce

Jastrząb (*Accipiter gentilis*) (fot. M. Trybała)

Nazwa rodzajowa *Accipiter* oznacza ptaka dra-
 pieznego, zaś epitet gatunkowy *gentilis* po-
 chodzi od słowa *gentile* (rodzina) i oznacza coś
 rodzimego, ojczystego. Choć upierzenie samców
 i samic jest podobne, wyraźnie różnią się wielko-
 ścią na korzyść znacznie większej samicy. Przekła-
 da się to na dobór ofiar: jastrzębie ogólnie naj-
 chętniej polują na ptaki (choć nie pogardzą też
 wiewiórką, zającem czy drobnymi gryzoniami),
 przy czym samiec preferuje gatunki mniejsze od
 gołębi, zaś ofiarami samicy są zwykle ptaki od go-
 łębia większe. Jastrzębie łatwo przystosowują się
 do obecności człowieka – wypuszczane przez ludzi
 gołębie lub bażanty są dla nich niczym zaprosze-
 nie do suto zastawionego stołu.

Długość ciała: 50–60 cm. Rozpiętość skrzydeł:
 100–120 cm. Masa ciała: 600–1300 g.

19 Czwartek

Celestyna, Lwa, Piotra

◦ Wsch. 4:49 Zach. 20:24

✿Byk

*św. Urbana I, papieża**św. Iwa Helory, prezbitera*Jezusa Chrystusa Najwyższego i
Wiecznego KapłanaDzień Pracownika Komunalnego
Dzień Dobrych Uczynków

20 Piątek

Aleksandra, Bazylego, Bernardyna

◦ Wsch. 4:48 Zach. 20:26

✿Byk

św. Bernardyna ze Sieny, prezbitera

21 Sobota

Jana, Tymoteusza, Walentego

◦ Wsch. 4:46 Zach. 20:27

☾ Pełnia ✿Bliźnięta

*św. Krzysztofa Magallanesa
prezbitera, i Towarzyszy, męczenników**św. Jana Nepomucena**prezbitera i męczennika*Światowy Dzień Kosmosu
Światowy Dzień Różnorodności
Kulturowej**1742** – pierwszy przywilej targowy
króla Augusta III dla Suchej**2013** – zmarł Wojciech Pazdur,
makowski poeta, dziennikarz, konfe-
ransjer, działacz opozycji, długoletni
rzecznik prasowy SGB

22 Niedziela

Heleny, Rity, Wiesława

◦ Wsch. 4:45 Zach. 20:28

✿Bliźnięta

*św. Rity z Cascii, zakonnicy
Najświętszej Trójcy*

Dzień Praw Zwierząt

Światowy Dzień Różnorodności
Biologicznej**1769** – bitwa konfederatów barskich
z Rosjanami na Kamionce w Stroniu**1906** – Przejęcie przez Hugona Zapa-
łowicza funkcji prezesa Oddziału
Babiogórskiego Towarzystwa
Tatrzańskiego i przeniesienie jego
siedziby z Makowa do Zawoi**1908** – zmarł Wawrzyniec Szkolnik,
jeden z pierwszych przewodników
po Babiej Górze**1576** – zdobycie zamku w Lanckoronie
przez wojska króla Stefana Batorego
i przywrócenie zarządu dóbr Barba-
rze Wolskiej*Sroka bije na jastrzębia i skrzekocze, przeciw jastrzęb jastrzębiem, a sroka sroką.*

23 Poniedziałek

Emilii, Iwony, Kryspina
 ○ Wsch. 4:40 Zach. 20:30
 ☀ Bliźnięta

św. Leoncjusza z Rostowa, biskupa
 Światowy Dzień Żółwia

24 Wtorek

Joanny, Marii, Zuzanny
 ○ Wsch. 4:43 Zach. 20:31
 ☀ Bliźnięta

św. Donacjana i Rogacjana
 męczenników
 Matki Bożej Wspomożenia
 Wiernych
 Europejski Dzień Parków
 Narodowych

25 Środa

Magdaleny, Grzegorza, Urbana
 ○ Wsch. 4:42 Zach. 20:32
 ☀ Bliźnięta

św. Bedy Czcigodnego, prezbitera
 i doktora Kościoła
 św. Grzegorza VII, papieża
 św. Marii Magdaleny de Pazzi
 Światowy Dzień Mleka
 Międzynarodowy Dzień Dziecka
 Zaginionego

- 1771 – bitwa konfederatów barskich z wojskami rosyjskimi płk. Aleksandra Suworowa stoczona na polach Palczy
- 1999 – jubileusz 90-lecia OSP (obchodzony w Skawcach)

- 1721 – usunięcie ze stanowiska wójta Lachowic wskutek pijatyki w karczmie w Kurowie, w której wzięło udział 11 mieszkańców Lachowic
- 1907 – powstanie OSP w Sidzinie
- 2003 – otwarcie i poświęcenie nowej strażnicy Powiatowej Komendy Państwowej Straży Pożarnej i jednostki Ratowniczo-Gaśniczej w Suchej Beskidzkiej

Kaczka krzyżówka (*Anas platyrhynchos*) (fot. J. Sobczyk)

Platyrhynchos to łacińskie określenie oznaczające ptaskonosęgo. Nazwa tego ptaka – krzyżówka – wynika z faktu, że ptaki te czasami tworzą mieszańce z innymi gatunkami kaczek. Zamieszkują cały obszar naszego kraju i są stosunkowo łatwe do zaobserwowania. Wyjątek stanowi okres pierzenia, kiedy to starają się ukryć w niedostępnych miejscach. Krzyżówki preferują tereny podmokłe i brzegi wód. Ptaki te są wszystkożerne i bez problemów przystosowują się do nowego otoczenia.

Długość ciała: 50–65 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 75–100 cm
 Masa ciała: 750–1570 g

26 Czwartek

Marianny, Pauliny, Filipa
 ○ Wsch. 4:41 Zach. 20:33
 ☀ Bliźnięta

św. Filipa Nereusza, prezbitera

Boże Ciało
 Dzień Matki

27 Piątek

Magdaleny, Jana, Juliana
 ○ Wsch. 4:40 Zach. 20:35
 ☀ Bliźnięta

św. Augustyna z Canterbury, biskupa
 Dzień Samorządu Terytorialnego

28 Sobota

Emilii, Justyny, Emila
 ○ Wsch. 4:39 Zach. 20:36
 ☀ Bliźnięta

św. Germana z Paryża, biskupa

1988 – erygowanie nowej parafii
 w Zawoi Wilcznej

29 Niedziela

Bogusławy, Magdaleny, Urszuli
 ○ Wsch. 4:38 Zach. 20:37
 ☾ Ostatnia kwadra ☀ Bliźnięta

św. Urszuli Ledóchowskiej, dziewicy
 Dzień Działacza Kultury
 i Drukarza
 Dzień Weterana Działań
 poza Granicami Państwa
 Dzień Uczestników Misji
 Pokojowych ONZ

1819 – uzyskanie przez Zawoję statusu
 samodzielnej parafii

1930 – uruchomienie ochronki w Zem-
 brzycach

1537 – przywilej Zygmunta I Starego
 przynoszący targi tygodniowe
 w Lanckoronie z czwartku na nie-
 dzielę i zezwalający na dwa coroczne
 jarmarki

1410 – powstanie starostwa lancko-
 rońskiego

1960 – w obszar administracyjny gro-
 mady Mucharz włączono przysiółek
 wsi Zagórze Wodniakówka

Wczesne kaczkę z żurawiami, znakiem wiosny z ciepłami. 🦆 Kiedy się kaczkę pleszcze – na pewno będą deszcze. 🦆 Nie zda się baran kozie i kaczkę nie chce kruk.

30 Poniedziałek

Feliksa, Ferdynanda, Jana

○ Wsch. 4:37 Zach. 20:38

☀ Bliznięta

św. Joanny d'Arc, dziewicy
św. Jana Sarkandra, męczennika
św. Zdzisławy Czeskiej

Dzień Rodzicielstwa Zastępczego

31 Wtorek

Anieli, Kamili, Petroneli

○ Wsch. 4:36 Zach. 20:39

☀ Bliznięta

bl. Kamili Baptisty Verano
dziewicy i zakonnicy

Nawiedzenia NMP

(Matki Bożej Jagodnej)

Trójcy Przenajświętszej

Dzień Bociana Białego

Światowy Dzień bez Tytoniu

Dzień Pracowników Przemysłu

Spożywczego

Europejski Dzień Sąsiada

1 Środa

Hortensji, Jakuba, Konrada

○ Wsch. 4:36 Zach. 20:40

☀ Bliznięta

św. Justyna, męczennika

Światowy Dzień Misyjny Dzieci
Międzynarodowy Dzień Dziecka
Dzień bez Alkoholu

1988 – ostatni przejazd pociągu na trasie Wadowice–Skawce

2004 – odsłonięcie zrekonstruowanego pomnika Konfederata Barskiego na Zwalisku w Żarnówce

Kos (*Turdus merula*) (fot. M. Wiech)

Merula to dawna łacińska nazwa kosa. Kosy są pospolitymi ptakami na całym obszarze Polski. W poprzednim stuleciu zamieszkiwały głównie cieniste i wilgotne obszary leśne i mało kiedy wyruszały na łąki. Wzrost liczebności kosów zaczął się w latach 30. XX w. i to właśnie w tym okresie zaczęły pojawiać się w parkach miejskich. Obecnie kosy występują równomiernie w obu środowiskach. Ptaki te są niezwykle towarzyskie i gdy pojawi się okazja, uczestniczą w ogrodowych pracach ludzi. Ten sposób żerowania znacznie ułatwia im poszukiwanie pożywienia.

Długość ciała: 25–27 cm

Rozpiętość skrzydeł: 34–38,5 cm

Masa ciała: 80–140 g

2 Czwartek

Marianny, Erazma, Piotra
 ○ Wsch. 4:35 Zach. 20:41
 ☿ Bliźnięta

św. Marcelina i Piotra, męczenników
bl. Sadoka i Towarzyszy
Dzień bez Krawata
Dzień Leśnika

3 Piątek

Karola, Leszka, Macieja
 ○ Wsch. 4:34 Zach. 20:42
 ☿ Bliźnięta

św. Karola Lwangi i Towarzyszy
męczenników
św. Klotyldy, królowej
 Najświętszego Serca Jezusa
 Światowy Dzień Modlitw
 o Uświęcenie Kapłanów
Dzień Dobrej Oceny

4 Sobota

Kwiryny, Franciszka, Karola
 ○ Wsch. 4:34 Zach. 20:43
 ☿ Bliźnięta

św. Franciszka Caracciolo, prezbitera
 Niepokalanego Serca Maryi
Dzień Wolności i Praw
Obywatelskich

5 Niedziela

Walerii, Bonifacego, WALTERA
 ○ Wsch. 4:33 Zach. 20:44
 ☿ Now ☿ Bliźnięta

św. Bonifacego, biskupa i męczennika
 Dzień Dziękczynienia
Światowy Dzień Ochrony
Środowiska

1929 – oddanie do użytku nowego gmachu Seminarium Nauczycielskiego w Jordanowie

1959 – otwarcie nowej szkoły w Bystrzej

1994 – poświęcenie kamienia węgielnego pod budowę kościoła w Naprawie

Kos gwizdze na jedlinie – jutro nas deszcz nie minie.

Gdy człowiek się starzeje, choćby los rzucił nim po całym świecie, musi mieć gdzieś miejsce, które jest dla niego prawdziwym domem, bo nawet wędrowny ptak ma jedno miejsce, do którego zdąża. [Hans Christian Andersen]

6 Poniedziałek

Bogumiły, Pauliny, Laurentego

◦ Wsch. 4:32 Zach. 20:45

✿ Bliźnięta

św. Norberta biskupa
bł. Marii Karlowskiej, zakonnicy
Światowy Dzień Pocałunku

7 Wtorek

Jaroslawa, Roberta, Wiesława

◦ Wsch. 4:32 Zach. 20:46

✿ Bliźnięta

św. Roberta, opata
Dzień Chemika

8 Środa

Maksyma, Medarda, Seweryna

◦ Wsch. 4:31 Zach. 20:46

✿ Bliźnięta

św. Jadwigi, królowej
Światowy Dzień Oceanów
Dzień Cyrku bez Zwierząt

1926 – powstanie suskiego oddziału
Związku Strzeleckiego

1929 – otwarcie przez siostry zmar-
twychwstanki ochronki dla dzieci
w Stryszawie-Siwcówce

1772 – poddanie wojskom austriackim
zamku w Lanckoronie

Kowalik (*Sitta europaea*) (fot. M. Wiech)

Nazwa rodzajowa *Sitta* ma związek z głosem, który wydaje kowalik – „ssjiit”. Słowo *europaea* związane jest z europejskim pochodzeniem tego ptaka. Gniazduje w całej Polsce, także w górach, gdzie jednak jego liczebność jest dużo mniejsza niż w nizinnych lasach. Kowaliki posiadają niezwykle umiejętności. Potrafią chodzić po pniu z głową w dół, czego nie potrafi większość innych ptasich „drzewołazów”. Poszukując dziupli, ptak ten nie przejmuje się zbyt dużym otworem wejściowym. Potrafi zamurować go do odpowiednich rozmiarów za pomocą gliny i iltu wymieszanych ze śliną.

Długość ciała: 13–14 cm

Rozpiętość skrzydeł: 23–27 cm

Masa ciała: 20–25 g

9 Czwartek

Anny, Pelagii, Felicjana
 ○ Wsch. 4:31 Zach. 20:47
 ☿ Bliźnięta

św. Efrema
diakona i doktora Kościoła
 Międzynarodowy Dzień Archiwów
 Dzień Pracowników Archiwów
 i Bibliotek
 Dzień Przyjaciela
 Dzień Księgowego

10 Piątek

Diany, Małgorzaty, Bogumiła
 ○ Wsch. 4:31 Zach. 20:48
 ☿ Bliźnięta

bł. Bogumiła, biskupa
 Międzynarodowy Dzień Heraldyki

11 Sobota

Barnaby, Feliksa, Radomiła
 ○ Wsch. 4:30 Zach. 20:49
 ☿ Bliźnięta

św. Barnaby, Apostola

12 Niedziela

Janiny, Jana, Leona
 ○ Wsch. 4:30 Zach. 20:49
 ☿ Pierwsza kwadra ☿ Bliźnięta

bł. 108 męczenników
z czasów II wojny światowej
św. Onufrego Wielkiego, pustelnika

2006 – uroczystość poświęcenia Sztańdaru i nadania Szkole Podstawowej nr 4 imienia dr. Emila Kowalczyka oraz wmurowanie i odsłonięcie tablicy pamiątkowej

1979 – koronacja obrazu Matki Bożej Makowskiej przez Jana Pawła II

2012 – otwarcie Gminnego Centrum Informacji Turystycznej w Stryżowie oraz Galerii Produktu Lokalnego

(12–13) 2012 – organizacja pierwszego „Święta Bystrej” – imprezy modlitewno-rozrywkowej, związanej ze wspomnieniem bł. Stanisława Pyrtka pochodzącego z Bystrej

Człowiek jest wolny jak ptak w klatce: może się poruszać tylko w pewnych granicach.
 [Johann Caspar Lavater]

13 Poniedziałek

Łucji, Antoniego, Lucjana

○ Wsch. 4:30 Zach. 20:50

✿ Bliźnięta

*św. Antoniego Padewskiego
prezbitera i doktora Kościoła*
Święto Zandarmerii Wojskowej

14 Wtorek

Elizy, Elwiry, Michała

○ Wsch. 4:30 Zach. 20:50

✿ Bliźnięta

*bl. Michała Kozala
biskupa i męczennika*
św. Metodego Wyznawcy, patriarchy
Narodowy Dzień Pamięci Ofiar
Nazistowskich Ofiar Obozów
Koncentracyjnych
Światowy Dzień Krwiodawcy
Dzień Dziennikarza
Obywatelskiego

15 Środa

Jolanty, Wita, Witolda

○ Wsch. 4:30 Zach. 20:51

✿ Bliźnięta

bl. Jolanty, księżnej i zakonnicy
św. Wita, męczennika
św. Bernarda, zakonnika
Dzień Wiatru
Światowy Dzień Praw Osób
Starszych

1999 – wyniesienie na ołtarze dwóch księży wywodzących się z jordanowskiej parafii – Piotra Dańkowskiego i Stanisława Pyrtka

2002 – wizyta następcy tronu brytyjskiego, księcia Walii Karola, na ekologicznej farmie w Stryśzowie

2000 – podpisanie umowy o współpracy pomiędzy Stowarzyszeniem Gmin Babiogórskich a słowackim Zrúżeniem Babia hora

1590 – przejęcie przez ród Zebrzydowskich zarządu nad zamkiem i starostwem lanckorońskim

1614 – zakończenie budowy kościoła w Suchej

Kruk (*Corvus corax*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/>)

Obydwa łacińskie słowa *Corvus* oraz *corax* oznaczają kruka. Jego spore gabaryty dają mu status największego i najcięższego ptaka śpiewającego w Polsce. Ptaki te występują na terenie całego kraju, nawet w wysokich partiach gór. Do końca XIX w. liczebność kruków regularnie zmniejszała się, natomiast obecnie jest zupełnie odwrotnie. Ptakom tym niestety przypisywano rozmaite szkody w gospodarce łowieckiej – zjadanie młodych zajęcy, saren i ptactwa łownego. Jak się okazuje, pożywienie kruków w 80% składa się ze znalezionej padliny.

Długość ciała: 55–65 cm
Rozpiętość skrzydeł: 117–142 cm
Masa ciała: ok. 1 kg

16 Czwartek

Aliny, Anety, Benona
 ○ Wsch. 4:30 Zach. 20:51
 ☼ Bliźnięta

św. Lutgardy, dziewicy

17 Piątek

Laury, Alberta, Ignacego
 ○ Wsch. 4:30 Zach. 20:52
 ☼ Bliźnięta

św. Alberta Chmielowskiego
 zakonnika
 św. Aliny z Forest, męczennicy
 Dzień Walki z Pustynnieniem
 i Suszą

18 Sobota

Elżbiety, Marcelego, Marka
 ○ Wsch. 4:30 Zach. 20:52
 ☼ Bliźnięta

św. Elżbiety z Schonau
 dziewicy i zakonnicy
 Dzień Europejskiego Protestu
 przeciw GMO

(18–19) 2011 – otwarcie Beskidzkiego Centrum Zabawki Drewnianej w Stryżawie

19 Niedziela

Gerwazego, Protazego, Romualda
 ○ Wsch. 4:30 Zach. 20:53
 ☼ Bliźnięta

św. Romualda z Camaldoli, opata
 św. Gerwazego i Protazego
 męczenników

1996 – konsekracja kościoła w Żarnówce

2010 – nadanie imienia Piotra Borowego Gimnazjum w Lipnicy Wielkiej

Na święty Wit słowik cyt. ☼ Gniewa kruka czarna wrona, a sam czarny jak i ona. ☼ Kruk krukowi brat, lecz zazdrosny swat. ☼ Kruk krukowi oka nie wykole. ☼ Lichy to kruk, co zdobycz z rąk wypuszcza. ☼ Nie pomoże krukowi mydło, ani umarłemu kadzidło. ☼ Od starych kruków młode uczą się krakać.

20 Poniedziałek

Bogny, Bogumiły, Florentyny

○ Wsch. 4:30 Zach. 20:53

☾ Pełnia ♁ Bliźnięta

bl. Benigny, dziewicy i męczennicy

Pierwszy Dzień Lata

Najdłuższy Dzień Roku

Światowy Dzień Uchodźcy

21 Wtorek

Alicji, Marty, Alojzego

○ Wsch. 4:30 Zach. 20:53

♁ Bliźnięta

św. Alojzego Gonzagi, zakonnika

Święto Muzyki

Światowy Dzień Deskorolki

22 Środa

Pauliny, Jana, Tomasza

○ Wsch. 4:30 Zach. 20:53

♁ Rak

św. Paulina z Noli, biskupa

św. Jana Fishera, biskupa, męczennika

św. Tomasza More'a, męczennika

Dzień Kultury Fizycznej

1757 – dokument wydany przez Sąd Konsystorski w Krakowie, potwierdzający wszelkie zobowiązania fundatorów i zatwierdzający pozwolenie na budowę kościoła w Zawoi

Krzyżodziób świerkowy (*Loxia curvirostra*) (fot. M. Wiech)

Nazwa rodzajowa *Loxia* pochodzi od greckiego słowa *loxós* i oznacza coś wygiętego na boki. Epitet gatunkowy *curvirostra* swoje pochodzenie wywodzi od dwóch łacińskich słów – *curvus* (zakręcony) i *rostrum* (dziób). W Polsce liczebność krzyżodzioba nie jest duża, przedstawiciele tego gatunku występują w lasach górskich oraz świerkowych borach na wschodzie kraju. Krzyżodziób świerkowy jest idealnym przykładem ziarnojada wyspecjalizowanego w wydłubywaniu z szyszek świerkowych nasion, które są jego głównym pokarmem.

Długość ciała: 17–18 cm

Rozpiętość skrzydeł: 28 cm

Masa ciała: 30–45 g

23 Czwartek

Wandy, Bazylego, Zenona

○ Wsch. 4:30 Zach. 20:53

✿Rak

św. Józefa Cafasso, prezbitera
 Noc Świętojańska
 Dzień Ojca
 Dzień Służby Publicznej
 Międzynarodowy Dzień Wdów

24 Piątek

Danuty, Jana, Wilhelma

○ Wsch. 4:31 Zach. 20:54

✿Rak

Narodzenie św. Jana Chrzciciela
 Koniec roku szkolnego

25 Sobota

Doroty, Łucji, Witolda

○ Wsch. 4:31 Zach. 20:54

✿Rak

bl. Doroty z Mątowów, wdowy

26 Niedziela

Jana, Pawła, Rudolfa

○ Wsch. 4:31 Zach. 20:54

✿Rak

św. Zygmunta Gorazdowskiego
prezbitera
św. Jana i Pawła, męczenników
 Międzynarodowy Dzień
 Zapobiegania Narkomanii

1984 – zmarł Tomasz Nowalnicki, działacz PTTK, przewodniczący Rady Programowej Ośrodka Kultury Górskiej na Babiej Górze

1987 – erygowanie parafii w Zawoi Górnej

Każdy ptak po swojemu śpiewa.

Rozważ dobrze proporcje. Lepiej jest być młodym chrząszczem niż starym rajskim ptakiem.

[Mark Twain]

27 Poniedziałek

Maryli, Cyryla, Władysława

○ Wsch. 4:32 Zach. 20:54

☾ Ostatnia kwadra ☀ Rak

*św. Cyryla Aleksandryjskiego
biskupa i doktora Kościoła*

Matki Bożej Nieustającej

Pomocy

Światowy Dzień Rybołówstwa

28 Wtorek

Olgi, Ireneusza, Leona

○ Wsch. 4:32 Zach. 20:53

☀ Rak

św. Ireneusza, biskupa i męczennika

Narodowy Dzień Pamięci

Poznańskiego Czerwca 1956

29 Środa

Judyty, Pawła, Piotra

○ Wsch. 4:33 Zach. 20:53

☀ Rak

św. Piotra i Pawła, Apostołów

Dzień Ratownika WOPR

1955 – zmarła w opinii świętości sługa boża Kunegunda Siwiec ze Stryszawy-Siwcówki, kandydatka na ołtarze

1987 – konsekracja kościoła w Zawoi Górnej

2003 – poświęcenie Ośrodka Wczasowo-Rekolekcyjnego „Caritas” w Zakrzowie

1984 – utworzenie parafii w Białce

Łabędź niemy (*Cygnus olor*) (fot. M. Wiech)

Pokarm tych ptaków w 95% składa się z roślin wodnych, ale zdarza się, że zjadają larwy owadów, plankton, skrzek płazów czy ikrę ryb. Łabędź niemy łączy się w pary aż do śmierci, co potwierdzają badania naukowe. Ptaki te nie tolerują wokół siebie sąsiedztwa innych ptaków, a najbardziej tych o białym upierzeniu. Często na tym polu dochodzi do burzliwych walk, w których giną dośrodek osobniki.

Długość ciała: 125–160 cm

Rozpiętość skrzydeł: 200–240 cm

Masa ciała: 6,5–15 kg

Rekordowa waga przypadła na samca, który ważył 22,5 kg

30 Czwartek

Emilii, Lucyny, Rajmunda
 ○ Wsch. 4:33 Zach. 20:53
 ☿Rak

Świętych Pierwszych Męczenników
 Kościoła Rzymskiego
 św. Władysława, króla
 Dzień Motyla Kapustnika

1 Piątek

Haliny, Juliusza, Marcina
 ○ Wsch. 4:34 Zach. 20:53
 ☿Rak

św. Ottona z Bambergu, biskupa
 Światowy Dzień Architektury
 Dzień Psa

2 Sobota

Jagody, Marii, Urbana
 ○ Wsch. 4:35 Zach. 20:53
 ☿Rak

św. Bernardyna Realino, prezbitera
 Światowy Dzień UFO

3 Niedziela

Anatola, Jacka, Tomasza
 ○ Wsch. 4:35 Zach. 20:52
 ☿Rak

św. Tomasza, Apostola

1988 – uzyskanie przez Towarzystwo Przyjaciół Orawy osobowości prawnej

1949 – powstanie samodzielnej gminy Zembrzyce (odłączonej od Budzowa)

1985 – rozpoczęcie budowy zbiornika „Świnna Poręba”

1896 – ustawa gminna oficjalnie potwierdzająca prawa miejskie Suchej

1941 – rozstrzelanie pod ścianą śmierci w Oświęcimiu Romana Jabłońskiego, dyrektora Szkoły Podstawowej w Łękawicy

1945 – powstanie OSP Stryszawa

Wrona jest wroną, a łabędź łabędziem.

Zło przybywa lotem ptaka i odchodzi, kulejąc. [François-Marie Arouet de Voltaire (Wolter)]

4 Poniedziałek

Elżbiety, Malwiny, Teodora
 ○ Wsch. 4:36 Zach. 20:52
 ☾ Nów ♀ Rak

św. Elżbiety Portugalskiej
Dzień Wypadów do Parku

5 Wtorek

Karoliny, Marii, Antoniego
 ○ Wsch. 4:37 Zach. 20:51
 ♀ Rak

św. Antoniego Marii Zaccarii
prezbitera i zakonnika
św. Marii Goretti
dziewicy i męczennicy

6 Środa

Dominiki, Łucji, Teresy
 ○ Wsch. 4:38 Zach. 20:51
 ♀ Rak

bl. Marii Teresy Ledóchowskiej
dziewicy

1964 – uroczyste obchody 600-lecia
 Bieńkówki i uruchomienie linii auto-
 busowej do Suchej

1808 – konsekracja kościoła w Bień-
 kówce

Mazurek (*Passer montanus*) (fot. M. Trybała)

Ten niewielki ptaszek często mylony jest ze swoim bliskim krewniakiem wróbłem, od którego odróżnia go jednak kilka cech: mazurek ma czarną plamę na białym policzku (u wróbla policzki są szare), wierzch głowy brązowy (nie zaś szary, jak u wróbla), a na skrzydłach dwie białe pręgi (wróbel ma tylko jedną). Jest to ptak pospolity w całym kraju, z wyjątkiem zwartych kompleksów leśnych i wyższych położeń górskich. W większości przypadków mazurek jest ptakiem osiadłym. W przeciwieństwie do wróbla tworzy wielkie stada, koczujące na znacznym obszarze. W takim stadzie może być nawet do 1 tys. osobników.

Długość ciała: 13,5–14,5 cm
 Masa ciała: 22–25 g

7 Czwartek

Benedykta, Cyryla, Metodego
 ○ Wsch. 4:39 Zach. 20:50
 ☿ Rak

bl. Benedykta XI, papieża

8 Piątek

Elżbiety, Edgara, Eugeniusza
 ○ Wsch. 4:39 Zach. 20:50
 ☿ Rak

*św. Jana z Dukli, prezbitera
 św. Edgara Spokojnego, króla
 Święto Żaby*

9 Sobota

Sylwii, Weroniki, Zenona
 ○ Wsch. 4:40 Zach. 20:49
 ☿ Rak

*św. Augustyna Zhao Rong, prezbitera
 i Towarzyszy, męczenników
 św. Weroniki Giuliani, dziewicy*

10 Niedziela

Amelii, Antoniego, Filipa
 ○ Wsch. 4:41 Zach. 20:49
 ☿ Rak

św. Antoniego Peczerskiego, opata

1797 – powstanie parafii w Bierkówcie
(7–8) 1970 – wielka powódź w gminie
 Mucharz; uszkodzenie nasypu kole-
 jowego w Zagórzcu

2005 – początek uroczystych obcho-
 dów jubileuszu 600-lecia lokacji
 Suhej

2013 – odsłonięcie pomnika 450-lecia
 lokacji Sidziny

Drzewa nie ścinaj, gdy na nim ptak gniazdo ściele. ☿ Ptaka grzeje pierze, człowieka – nadzieja.

11 Poniedziałek

Olgi, Pelagii, Benedykta

○ Wsch. 4:42 Zach. 20:48

✿Rak

św. Benedykta z Nursji
opata, patrona Europy
Światowy Dzień Ludności

12 Wtorek

Bonifacego, Brunona, Jana

○ Wsch. 4:43 Zach. 20:47

☾ Pierwsza kwadra ✿Rak

św. Brunona Bonifacego z Kwerfurtu
biskupa i męczennika

13 Środa

Kingi, Sary, Andrzeja

○ Wsch. 4:44 Zach. 20:46

✿Rak

świętych pustelników
Andrzeja Świerada i Benedykta

1950 – powstanie Spółdzielni Pracy „Podhalanka” w Makowie Podhalańskim

1981 – zmarł Andrzej Pilch, działacz orawski, żołnierz AK, opiekun Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzyicy Górnej

1921 – urodziła się Janina Barbara Górkiewiczowa, poetka i pisarka z Mucharza

1933 – utrata przez Lanckoronę statusu miasta

Modraszka (*Cyanistes caeruleus*) (fot. M. Wiech)

Wnazewnictwie naukowym epitet gatunkowy *caeruleus* pochodzi od łacińskiego słowa oznaczającego kolor niebieski. W Polsce modraszkę można spotkać w siedliskach wszelkiego typu, a na obszarze górskim do górnej granicy dolnego regla. Gniazda buduje w dziuplach oraz w budkach lęgowych. Modraszki chętnie odwiedzają nasze karmniki i właśnie dlatego łatwo jest je obserwować. Mimo swoich niewielkich rozmiarów, ptaki te są niezwykle agresywne wobec swoich pobratymców. Życie dwóch par modraszek w jednym ogrodzie jest zupełnie niemożliwe.

Długość ciała: 11–12 cm
Rozpiętość skrzydeł: 17,5–20 cm
Masa ciała: 11–14 g

14 Czwartek

Izabeli, Stelli, Kamila

○ Wsch. 4:45 Zach. 20:45

✿Rak

św. Kamila de Lellis, prezbitera

św. Henryka, cesarza

bl. Jakuba de Voragine, biskupa

15 Piątek

Dawida, Henryka

○ Wsch. 4:46 Zach. 20:44

✿Rak

św. Bonaventury

biskupa i doktora Kościoła

**Światowy Dzień bez Telefonu
Komórkowego**

16 Sobota

Benity, Marii, Eustachego

○ Wsch. 4:48 Zach. 20:44

✿Rak

**Matki Bożej z Góry Karmel
(Matki Bożej Szkaplerznej)**

17 Niedziela

Anety, Jadwigi, Bogdana

○ Wsch. 4:49 Zach. 20:43

✿Rak

św. Aleksego, wyznawcy

1843 – nabycie suskich dóbr przez hr. Aleksandra Branickiego od Jana Kantego Wielopolskiego

1966 – obchody milenijne w Sidzinie (1000-lecia chrześcijaństwa w Polsce i 100-lecia śmierci ks. Błaszyńskiego nazwanego apostołem Podhala)

1929 – wizyta prezydenta RP Ignacego Mościckiego na Orawie

1934 – początek wielkiej, trzydniowej powodzi na rzece Skawie

1974 – wjazd na stację Sucha Beskidzka pierwszego pociągu elektrycznego z Krakowa

1929 – przyłączenie do Jordanowa gminy Malejowa oraz przysiółka Chrobacze

Nieostrożny ptak prędko w sidła wpadnie.

Jak wichur odnosi ptaka na pustynię, tak gniew wyrzuca człowieka na brzegi niesprawiedliwości. [Bolesław Prus]

18 Poniedziałek

Karoliny, Kamila, Szymona
 ○ Wsch. 4:50 Zach. 20:42
 ☿ Rak

św. Szymona z Lipnicy, prezbitera
 Międzynarodowy Dzień
 Nelsona Mandeli

19 Wtorek

Marcina, Wincentego, Włodzisława
 ○ Wsch. 4:51 Zach. 20:41
 ☿ Rak

św. Makryny Młodszej

20 Środa

Małgorzaty, Czesława, Fryderyka
 ○ Wsch. 4:52 Zach. 20:39
 ☾ Pełnia ☿ Rak

bl. Czesława, prezbitera

2015 – zmarł Andrzej Chowaniec, wieloletni prezes Jednostki OSP Błądzonka, uhonorowany tytułem „Zasłużony dla Miasta Sucha Beskidzka”

2012 – początek I Światowego Zjazdu Orawian w Jablonce (19–22.07.2012)

Mysikrólik (*Regulus regulus*) (fot. M. Trybała)

Łacińska nazwa *regulus* jest zdrobieniem słowa *rex* – król, czyli oznacza maleńkiego króla. Jest to jeden z najmniejszych ptaków w Europie – o palmę pierwszeństwa w tym rankingu walczy z równie niewielkim strzyżykiem. Cechą charakterystyczną tego ptaszka jest malutka „korona”, czyli kreska utworzona z piórek na głowie: u samca jest ona żółtopomarańczowa, u samic zaś żółta. Choć trudno w to uwierzyć ten drobny przedstawiciel awifauny odbywa długie wędrówki – w Polsce zimują osobniki w lecie mieszkające dalej na północ i na wschód. Podczas przelotu przez Bałtyk masa ciała mysikrólika spada do zaledwie 4 g.

Długość ciała: ok. 9 cm
 Masa ciała: 4,5–7 g

21 Czwartek

Dalidy, Daniela, Wawrzyńca

◦ Wsch. 4:53 Zach. 20:38

✿Rak

*św. Wawrzyńca z Brindisi
prezbitera i doktora Kościoła
św. Apolinarego, biskupa i męczennika*

22 Piątek

Magdaleny, Marii, Wawrzyńca

◦ Wsch. 4:55 Zach. 20:37

✿Lew

św. Marii Magdaleny

23 Sobota

Bogny, Brygidy, Apolinarego

◦ Wsch. 4:56 Zach. 20:36

✿Lew

*św. Brygidy Szwedzkiej
zakonnicy, patronki Europy*

2001 – początek wielkiej powodzi
w powiecie suskim

24 Niedziela

Kingi, Krystyny, Olgi

◦ Wsch. 4:57 Zach. 20:35

✿Lew

*św. Kingi, dziewicy
Dzień Policjanta*

1974 – uroczystość otwarcia linii elek-
trycznej Kraków–Zakopane, która
odbyła się w Skawcach

Ptak w klatce niewesoło śpiewa.

Dusza ma złudzenie skrzydeł. Ono ją podtrzymuje jak ptaka. [Victor Marie Hugo]

25 Poniedziałek

Walentyny, Jakuba, Krzysztofa
 ○ Wsch. 4:59 Zach. 20:33
 ☿ Lew

św. Jakuba Starszego, Apostoła
 św. Krzysztofa, męczennika
Dzień Bezpiecznego Kierowcy

26 Wtorek

Anny, Mirosławy, Joachima
 ○ Wsch. 5:00 Zach. 20:32
 ☿ Lew

Świętych Rodziców Najświętszej
 Maryi Panny, Joachima i Anny

27 Środa

Julii, Lilii, Natalii
 ○ Wsch. 5:01 Zach. 20:31
 ☿ Ostatnia kwadra ☿ Lew

św. Innocentego I, papieża

1855 – szczyt Babiej Góry zdobyła Maria Steczkowska, jedna z pierwszych kobiet-turystek, w towarzystwie rodziny i księdza wikarego z parafii w Zawoi

1880 – utworzenie dekanatu suskiego

2002 – rozpoczęcie I Międzynarodowego Pleneru Rzeźbiarsko-Malarskiego w Makowie Podhalańskim

Myszołów (*Buteo buteo*) (fot. M. Wich)

Łacińskie *Buteo* w dawnym słownictwie sokolniczym określa wszelkie ptaki drapieżne o postawie myszołowa. Myszołowy występują w całej Polsce i są dość liczne. Ich zagęszczenie w danym rejonie wynika z zasobności środowiska i ilości pokarmu. Na przelomie marca i kwietnia myszołowy odbywają powietrzne tańce godowe, budują gniazda i przepędzają intruzów z miejsca swojego bytowania. Ptaki te potrafią dożywać nawet 30 lat, ale niestety śmiertelność tego gatunku w pierwszym roku życia jest bardzo duża, sięga aż 50%.

Długość ciała: 50–60 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 120–140 cm
 Masa ciała: 0,6–1,2 kg

28 Czwartek

Aidy, Marcelli, Wiktora
 ○ Wsch. 5:03 Zach. 20:29
 ☿ Lew

*św. Sarbeliusza Makhluf, prezbitera
 św. Wiktora I, papieża*

29 Piątek

Ludmiły, Marii, Marty
 ○ Wsch. 5:04 Zach. 20:28
 ☿ Lew

*św. Marty z Betanii
 Światowy Dzień Tygrysa
 Dzień Administratora*

30 Sobota

Aldony, Julity, Leopolda
 ○ Wsch. 5:05 Zach. 20:26
 ☿ Lew

*św. Piotra Chryzologa
 biskupa i doktora Kościoła
 Międzynarodowy Dzień
 Koleżeństwa*

31 Niedziela

Heleny, Ignacego, Lubomira
 ○ Wsch. 5:07 Zach. 20:25
 ☿ Lew

*św. Ignacego z Loyoli, prezbitera
 Dzień Skarbowości*

1768 – bitwa konfederatów barskich z Rosjanami pod Makowem

1920 – uzyskanie przez Polskę ptn.-wsch. część Orawy na mocy decyzji Rady Ambasadorów w Paryżu

1935 – konsekrowanie nowego kościoła w Zakrzowie

1931 – założenie Związku Spisko-Orawskiego z siedzibą w Jablonce

1943 – drugie wysiedlenie ludności Śląszowic na Śląsk Cieszyński i Czeski oraz do Generalnego Gubernatorstwa

1967 – zmarł ks. Ferdynand Machay, działacz orawski, budziel polskości na Orawie, proboszcz kościoła Mariackiego w Krakowie, senator RP

Jeżeli zaleczę choć jedno serce, / nie będę żyła na próżno. / Jeżeli choć jednej pomogę rozterce, / jednej ranie ulgą postużę, / Jeżeli jednego małego ptaka / z powrotem do gniazda włożę, / Nie będę żyła na próżno... [Emily Dickinson]

1 Poniedziałek

Nadii, Juliana, Piotra

○ Wsch. 5:08 Zach. 20:23
☀Lew

św. Alfonsa Marii Liguoriego
biskupa i doktora Kościoła
Narodowy Dzień Pamięci
Powstania Warszawskiego
(Dzień Pamięci Warszawy)

2 Wtorek

Kariny, Euzebiusza, Gustawa

○ Wsch. 5:10 Zach. 20:22
☾ Now ☀Lew

Najświętszej Maryi Panny
Anielskiej

3 Środa

Lidii, Augusta, Nikodema

○ Wsch. 5:11 Zach. 20:20
☀Lew

św. Lidii z Filipi

1576 – ufundowanie drewnianego kościoła w Jordanowie przez Annę z Sieniawskich

1976 – rozpoczęcie Tygodnia Kultury Beskidzkiej (po raz pierwszy na scenie w Makowie Podhalańskim)

1838 – wmurowanie kamienia węgielnego pod kościół w Osielcu

Petacz leśny (*Certhia familiaris*) (fot. M. Trybała)

Nazwa rodzajowa *Certhia* pochodzi od greckiego słowa *kerthios*, oznaczającego kogoś chodzącego po drzewach. U petaczy nie występuje dymorfizm płciowy – samica nie różni się od samca. Sylwetka płochacza jest smukła, zaś ogon i dziób dosyć długie. Grzbiet ciała ma brązowy, nakrapiany jaśniejszymi plamami, co utrudnia znalezienie go na tle kory. Dlatego właśnie, choć nie jest to ptak płochliwy, jego zauważenie w lesie następuje nieco trudno. Najłatwiej zauważyć go, kiedy w poszukiwaniu pożywienia skokami wspina się po korze drzewa. Taki sposób poruszania się umożliwiają mu silne palce o długich pazurach i mocne sterówki (pióra) w ogonie, którymi się podpiera.

Długość ciała: 13–14 cm
Rozpiętość skrzydeł: ok. 19 cm
Masa ciała: 8–10 g

4 Czwartek

Dominika, Jana, Protazego

◦ Wsch. 5:12 Zach. 20:19

✿ Lew

św. Jana Marii Vianneya, prezbitera

5 Piątek

Marii, Mariana, Stanisława

◦ Wsch. 5:14 Zach. 20:17

✿ Lew

św. Oswalda, króla
 Matki Bożej Śnieżnej (rocznica
 poświęcenia rzymskiej
 Bazyliki NMP)
 Międzynarodowy Dzień Piwa
 i Pivowarów

6 Sobota

Sławy, Jakuba, Stefana

◦ Wsch. 5:15 Zach. 20:15

✿ Lew

św. Okławiana, biskupa
 Przemienienie Pańskie

7 Niedziela

Doroty, Klauddii, Kajetana

◦ Wsch. 5:17 Zach. 20:14

✿ Lew

*św. Sykstusa II, papieża, i Towarzyszy
 męczenników*

św. Kajetana, prezbitera
bl. Edmunda Bojanowskiego

8 Poniedziałek

Cypriana, Dominika, Emiliana

◦ Wsch. 5:18 Zach. 20:12

☀Lew

św. Dominika Guzmána, prezbitera

Dzień Transportu
Wielki Dzień Pszczół

9 Wtorek

Edyty, Romana, Ryszarda

◦ Wsch. 5:20 Zach. 20:10

☀Lew

św. Teresy Benedykty od Krzyża
(Edyty Stein), dziewicy i męczennicy
patronki Europy
Międzynarodowy Dzień Ludności
Tubylczej na Świecie

10 Środa

Bogdana, Borysa, Wawrzyńca

◦ Wsch. 5:21 Zach. 20:08

☾ Pierwsza kwadra ☀Lew

św. Wawrzyńca, diakona i męczennika

Dzień Przewodników
i Ratowników Górskich

1666 – powstanie Bractwa św. Szkaplerza przy kościele w Zembrzycach

2014 – obchody 50-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Targoszowie

Piecuszek (*Phylloscopus trochilus*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/>)

Nazwa rodzajowa *Phylloscopus* pochodzi od greckich słów *phýllon* (liść) oraz *skopos* (obserwator/szpieg). Z antycznej łaciny pochodzi określenie *trochilus* oznaczające małego ptaka. W Polsce ptak ten jest bardzo liczny i spotykany na terenie całego kraju, nawet w wyższych partiach gór. Jego gniazdo ma postać 13-centymetrowej kuli z bocznym wejściem. Najczęściej dostrzec można je na ziemi, ukryte wśród traw, u stóp krzewów lub też na skarpie czy brzegu cieku wodnego. Zazwyczaj w legowisku tego ptaka znajduje się średnio 100–130 różnej wielkości piórek.

Długość ciała: 11–12 cm
Rozpiętość skrzydeł: 19 cm
Masa ciała: 8–9 g

11 Czwartek

Klary, Lidii, Zuzanny
 ○ Wsch. 5:23 Zach. 20:07
 ☼Lew

św. Klary, dziewicy
Dzień Konserwatora Zabytków

12 Piątek

Euzebiei, Klary, Lecha
 ○ Wsch. 5:24 Zach. 20:05
 ☼Lew

*św. Joanny Franciszki de Chantal
 zakomicy
 bł. Innocentego XI, papieża*
Międzynarodowy Dzień Młodzieży

13 Sobota

Gertrudy, Hipolita, Poncjana
 ○ Wsch. 5:26 Zach. 20:03
 ☼Lew

*świętych męczenników Poncjana,
 papieża, i Hipolita, prezbitera
 św. Maksyma, wyznawcy
 Matki Bożej Kalwaryjskiej*
**Międzynarodowy Dzień Osób
 Leworęcznych**

14 Niedziela

Alfreda, Euzebiusza, Maksymiliana
 ○ Wsch. 5:27 Zach. 20:01
 ☼Lew

*św. Maksymiliana Marii Kolbego
 prezbitera i męczennika*
Dzień Energetyka

1574 – zajęcie przez Alberta łaskiego
 zamku i starostwa lanckorońskiego
 1982 – erygowanie parafii w Bystrej

1989 – zmarł Emil Wacyk, działacz re-
 gionalny z Makowa Podhalańskiego

Niech moja armią będą drzewa, skały i ptaki na niebie. [Aleksander Wielki]

15 **Poniedziałek**

Marii, Stelli, Napoleona
 ○ Wsch. 5:29 Zach. 19:59
 ☿ Lew

Wniebowzięcie NMP
 (Matki Bożej Zielnej)
 Matki Bożej Zwycięskiej
 Święto Wojska Polskiego

16 **Wtorek**

Joachima, Rocha, Stefana
 ○ Wsch. 5:30 Zach. 19:57
 ☿ Lew

św. Stefana Węgierskiego, króla
 św. Rocha z Montpellier

17 **Środa**

Anity, Elizy, Jacka
 ○ Wsch. 5:31 Zach. 19:56
 ☿ Lew

św. Jacka, prezbitera

1886 – powstanie orkiestry dętej
 w Sidzinie

1899 – oddanie do użytku linii
 kolejowej Wadowice–Skawce przez
 Towarzystwo Akcyjne Kolei Lokalnej
 Trzebinia-Skawce (właściciela linii)

1995 – rejestracja Stowarzyszenia
 Gmin Babiogórskich

1996 – I Babiogórski Zjazd Samo-
 rządowców Gmin Babiogórskich
 i odsłonięcie na szczycie Babiej Góry
 słowackiego pomnika poświęconego
 Janowi Pawłowi II

Pliszka górska (*Motacilla cinerea*) (fot. M. Wiech)

Łacińska nazwa *cinerea* nawiązuje do popielatoszarego koloru głowy i grzbietu. Pliszka ta w Himalajach gniazduje nawet do wysokości 4000 m n.p.m. Zazwyczaj zamieszkuje góry na południu i na południowym zachodzie Polski, ale również spotykana jest w północno-wschodnim rejonie naszego kraju. Pliszki, które gniazdują w Polsce, zimę spędzają na wybrzeżu Morza Śródziemnego oraz w północnej Afryce. Gniazda budują w szczelinach skalnych, a te zamieszkujące rejony zaludnione osiedlają się, wykorzystując okoliczną architekturę.

Długość ciała: 18–20 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 25–27 cm
 Masa ciała: 15–22 g

18 Czwartek

Heleny, Ilony, Bronisława
 ○ Wsch. 5:33 Zach. 19:54
 ☾ Pełnia ♁ Lew

*bl. Sancji Szymkowiak, zakonnicy
 św. Heleny, cesarzowej*

19 Piątek

Bolesława, Jana, Ludwika
 ○ Wsch. 5:34 Zach. 19:52
 ♁ Lew

*św. Jana Eudesa, prezbitera
 Światowy Dzień Pomocy
 Humanitarnej*

20 Sobota

Bernarda, Samuela, Sobiesława
 ○ Wsch. 5:36 Zach. 19:50
 ♁ Lew

*św. Bernarda
 opata i doktora Kościoła*

1985 – odprawienie pierwszej mszy
 św. w kaplicy w Marcówce

21 Niedziela

Joanny, Kazimiery, Piusa
 ○ Wsch. 5:37 Zach. 19:48
 ♁ Lew

św. Piusa X, papieża

1951 – otwarcie szkoły w Zachełmnej

*Na świętego Franciszka przylatuje pliszka (2 IV). ☞ Na świętego Franciszka odlatuje pliszka (4 X).
 Nie staraj się mówić, dziecko. Ja cię nie słyszę. Kiedy wyjdiesz, poszukaj ptaków; jeśli usłyszysz
 swobodny trzepot ich skrzydeł, to znaczy, że żyjesz. [Ángela Becerra]*

22 Poniedziałek

Marii, Cezarego, Tymoteusza

○ Wsch. 5:39 Zach. 19:46

☀ Panna

Matki Bożej Królowej Świata
Dzień Pracownika Ochrony

23 Wtorek

Róży, Apolinarego, Filipa

○ Wsch. 5:40 Zach. 19:46

☀ Panna

św. Róży z Limy, dziewicy
Europejski Dzień Pamięci Ofiar
Nazizmu i Stalinizmu
Międzynarodowy Dzień Pamięci
o Handlu Niewolnikami
i jego Zniesieniu

24 Środa

Emilii, Haliny, Bartłomieja

○ Wsch. 5:42 Zach. 19:42

☀ Panna

św. Bartłomieja, Apostoła

2000 – odsłonięcie Pomnika Szczerej
Wdzięczności w Stryżawie-Siw-
cówce

2010 – otwarcie nowego mostu na
Skawie i obwodnicy w Zembrzycach

Pliszka siwa (*Motacilla alba*) (fot. M. Wiech)

Epitet gatunkowy *alba* jest żeńską formą łacińskiej nazwy białego koloru. Pliszki siwe występują w całej Europie wraz z terenami Islandii i Grenlandii. Ptak ten zasiedla cały nasz kraj, a w górach można spotkać go nawet na wysokości do 1700 m n.p.m. Ptaki te (choć nie wszystkie) na okres zimowy wylatują w rejony południowej Azji, północnej Afryki oraz na Półwysep Arabski. Mimo niewielkich rozmiarów są w stanie odpędzić od swojego gniazda kota, a nawet zaciekawione dzieci.

Długość ciała: 17–18 cm. Rozpiętość skrzydeł: ok. 30 cm. Masa ciała: 20–24 g (samce), 18–22 g (samice).

25 Czwartek

Luizy, Patrycji, Józefa
 ○ Wsch. 5:43 Zach. 19:40
 ☿ Ostatnia kwadra ♀ Panna

św. Ludwika IX, króla
 św. Józefa Kalasantego, prezbitera

26 Piątek

Marii, Natalii, Teresy
 ○ Wsch. 5:45 Zach. 19:38
 ♀ Panna

Matki Bożej Częstochowskiej

27 Sobota

Moniki, Cezarego, Józefa
 ○ Wsch. 5:46 Zach. 19:35
 ♀ Panna

św. Moniki z Tagasty

28 Niedziela

Patrycji, Aleksandra, Augustyna
 ○ Wsch. 5:48 Zach. 19:33
 ♀ Panna

św. Augustyna
 biskupa i doktora Kościoła
 Święto Lotnictwa Polskiego

1767 – przekazanie relikwii św. Jana Kantego kościołowi w Stryzowie

1852 – oddanie do użytku tzw. Lo-sertówki, schronu wzniesionego na szczycie Diablaka

2000 – V Babiogórski Zjazd Samorządowców, będący zarazem I Międzynarodowym Zjazdem Poznawczo-Integracyjnym z metą w Orawskiej Półgórce (Słowacja)

Na Bartłomieja apostoła bocian do drogi dzieci woła. Każda pliszka swój ogonek chwali. Pokryj skrzydła ptaka złotem, a już nigdy więcej nie wzbije się w powietrze.

[Rabindranath Tagore]

29 Poniedziałek

Beaty, Sabiny, Jana
 ○ Wsch. 5:49 Zach. 19:31
 ♀Panna

*Wspomnienie męczeństwa
 św. Jana Chrzyciela*

Dzień Straży Gminnej i Dzień
 Strażnika Gminnego i Miejskiego
 Międzynarodowy Dzień Sprzeciwu
 wobec Prób Jądrowych

30 Wtorek

Małgorzaty, Róży, Feliksa
 ○ Wsch. 5:51 Zach. 19:29
 ♀Panna

*św. Małgorzaty Ward, męczennicy
 Międzynarodowy Dzień Osób
 Zaginionych*

31 Środa

Izabeli, Ramony, Rajmunda
 ○ Wsch. 5:52 Zach. 19:27
 ♀Panna

*św. Józef z Arymatei
 św. Nikodema*

Dzień Solidarności i Wolności
 Święto Kawalerii Polskiej

1892 – początek trzydniowych
 manewrów wojsk austriackich
 w Zembrzycach

1953 – konsekracja kościoła w Skawicy

1836 – urzędowa zmiana nazwy Gór-
 nej Skawicy na Zawoję

1906 – konsekracja kościoła w Krze-
 szowie

2014 – otwarcie certyfikowanych tras
 „Nordic Walking Park Stryszów”

Pluszcz (*Cinclus cinclus*) (fot. M. Wiech)

W nazewnictwie łacińskim nazwa *cinclus* pochodzi od greckiego słowa *kigklos*, którym to Arystoteles określał ptaki wodne. Pluszcze zamieszkują głównie górskie rzeki i strumienie oraz przymorskie obszary Europy i centralnej Azji. W Polsce gatunek nie jest zbyt liczny i występuje na południu kraju, ale spotykany bywa również na północy. Ptaki te bardzo starannie budują swoje grubocienne i przestronne gniazda – trwa to do 18 dni, a nawet do miesiąca. Pluszcze żerują wzdłuż rzek, a ich rewiry wynoszą od 300 m do 2 km.

Długość ciała: 17–20 cm

Rozpiętość skrzydeł: 26–30 cm

Masa ciała: 65–70 g (samce), 55–65 g (samice)

1 Czwartek

Bronisławy, Augusta, Idziego

○ Wsch. 5:54 Zach. 19:25

☾ Nów ♀ Panna

bl. Bronisławy, dziewicy
 Dzień Kombatanta i Weterana
 Międzynarodowy Dzień
 Solidarności z Ofiarami Faszyzmu
 i Terroryzmu
 Święto Wojsk Obrony
 Przeciwlotniczej
 Początek roku szkolnego

2 Piątek

Juliana, Stefana, Wilhelma

○ Wsch. 5:55 Zach. 19:23

♁ Panna

św. Wilhelma, biskupa

3 Sobota

Doroty, Izabeli, Grzegorza

○ Wsch. 5:57 Zach. 19:21

♁ Panna

*św. Grzegorza Wielkiego
 papieża i doktora Kościoła*

1333 – książę oświęcimski Jan I Scholastyk zezwala Mikołajowi z Benkowic na lokację wsi w okolicach Zembrzyc; pierwsza wzmianka o Zembrzyczach

1842 – założenie pierwszej szkoły w Koszarawie

1939 – pierwszy dzień walk na Wysokiej

1950 – założenie przedszkola w Bystrej z inicjatywy „Chłopskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Bystrej”

2000 – powstanie Liceum Ogólnokształcącego w Zawoi

2005 – oddano do użytku nowy obiekt szkolny z zapleczem sportowym w Świnnej Porębie

2008 – rozpoczęcie działalności Technikum Budowlanego w Lipnicy Wielkiej

2012 – rozpoczęcie działalności Szkoły Muzycznej I stopnia w Suchej Beskidzkiej

2015 – rozpoczęcie działalności filii w Bystrej Szkoły Muzycznej I stopnia w Suchej Beskidzkiej

2015 – otwarcie nowej sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej nr 2 w Suchej Beskidzkiej

1939 – wkroczenie Niemców do Bystrej

4 Niedziela

Idy, Lilianny, Rozalii

○ Wsch. 5:58 Zach. 19:19

♁ Panna

*bl. Marii Stelli i Towarzyszek
 z Nowogródka, dziewicy i męczennicy
 św. Rozalii, dziewicy*

1939 – wkroczenie Niemców do Suchej i Koszarawy

Powiedziały jaskółki, że niedobre są spółki. ☞ Kiedy się jaskółka zniża, deszcz się do nas zbliża. ☞ Jedna jaskółka nie czyni lata, nie czyni miasta jedna chata.

5 Poniedziałek

Doroty, Teodora, Wawrzyńca

○ Wsch. 6:00 Zach. 19:16

✿Panna

św. Wiktoryna, męczennika

6 Wtorek

Beaty, Eugeniusza, Michała

○ Wsch. 6:01 Zach. 19:14

✿Panna

św. Magnusa z Füssen

7 Środa

Reginy, Marka, Melchiora

○ Wsch. 6:03 Zach. 19:12

✿Panna

św. Melchiora Grodzieckiego
prezbitera i męczennika

1823 – zmarł ks. Ignacy Machajski, wieloletni proboszcz parafii suskiej

1881 – konsekracja kościoła w Mucharzu

1922 – uroczyste poświęcenie kaplicy i sierocińca w Sidzinie Górnej

1948 – zmarł ks. Marcin Jabłoński, proboszcz Orawki, działacz orawski, autor poematu świątecznego Orawę

Pustułka (*Falco tinnunculus*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/>)

Nazwa rodzajowa tego ptaka oznacza sokoła, a epitet gatunkowy *tinnunculus* pochodzi od łacińskiego słowa *tinnulus*, czyli dźwięczący. Ptak ten obecny jest na terenie całej Polski, aczkolwiek jego liczebność w poszczególnych rejonach kraju jest różna. W Europie pustułka jest bardzo liczny, drugim co do liczebności ptakiem drapieżnym i pod tym względem zajmuje drugie miejsce zaraz po myszołowiu. Samice tego ptaka swojego partnera wybierają nie na podstawie prezentowanej postury czy głosu, ale wieku i zdolności do zdobycia pożywienia.

Długość ciała: 30–40 cm

Rozpiętość skrzydeł: 70–80 cm

Masa ciała: 170–260 g

8 Czwartek

Adrianny, Marii, Radosława

○ Wsch. 6:04 Zach. 19:10

✿Panna

bl. Serafina de Montefeltro
 Narodzenie Matki Bożej
 (Matki Bożej Siewnej)
 Międzynarodowy Dzień
 Alfabetyzacji
 Dzień Dobrej Wiadomości

9 Piątek

Jacka, Piotra, Ścibora

○ Wsch. 6:06 Zach. 19:08

☾ Pierwsza kwadra ✿Panna

bl. Anieli Salawy, dziewicy
św. Piotra Klawera, przebitera

10 Sobota

Aldony, Łukasza, Mikołaja

○ Wsch. 6:07 Zach. 19:06

✿Panna

św. Pulcherii, cesarzowej
 Światowy Dzień Zapobiegania
 Samobójstwom

11 Niedziela

Dagny, Jacka, Jana

○ Wsch. 6:09 Zach. 19:03

✿Panna

świętych męczenników
Prota i Hiacynta

1988 – I Sejmik Kultury Orawskiej
 w Jablonce

2011 – utworzenie Stowarzyszenia
 Koła Gospodyń Wiejskich
 w Łękawicy

1955 – oddanie do użytku schroniska
 PTTK im. Kazimierza Sosnowskiego
 na Hali Krupowej

1978 – piesza wycieczka kard. Karola
 Wojtyły ze Skawicy przez Policę na
 przełęcz Krowiarki

2000 – odznaczenie Jordanowa
 Orderem Krzyża Grunwaldu „Za
 wybitne zasługi w walce z hitlerow-
 skim okupantem w latach II wojny
 światowej”

1945 – utworzenie Towarzystwa
 Sportowego „Halniak” w Makowie
 Podhalańskim

Gdzie lata sokół, nie latać tam sowie. ☞ Nie urodzi sowa sokola.

Nie konieczność, ale przypadek ma w sobie czar. Jeśli miłość ma być miłością niezapomnianą, od pierwszej chwili muszą się ku niej zlatywać przypadki jak ptaki na ramiona świętego Franciszka z Asyżu. [Milan Kundera]

12 Poniedziałek

Marii, Gwidona, Radzimira
 ○ Wsch. 6:10 Zach. 19:01
 ☿Panna

św. Gwidona z Anderlecht
 Najświętszego Imienia Maryi
 Święto Wojsk Lądowych
 Dzień Programisty

13 Wtorek

Eugenii, Aureliusza, Jana
 ○ Wsch. 6:12 Zach. 18:59
 ☿Panna

św. Jana Chryzostoma
 biskupa i doktora Kościoła

14 Środa

Roksany, Bernarda, Cypriana
 ○ Wsch. 6:13 Zach. 18:57
 ☿Panna

św. Alberta, biskupa
 Podwyższenie Krzyża Świętego

1772 – zamordowanie przez zbójców proboszcza stryżowskiego ks. Józefa Dębińskiego (w lesie, w miejscu zwanym Mogiłą)

1944 – zmarła służebnica boża Rozalia Celakówna z Jachówki

Puszczyk (młody osobnik) (*Strix aluco*) (fot. M. Wiech)

Łacińskie określenie rodzaju *Strix* pochodzi od greckiego słowa oznaczającego „czarownicę”, „wiedźmę” lub „upierzonego kobiecego demona” (wystarczy przypomnieć sobie bajkowe strzygi, których nazwa ma ten sam źródłosłów). Nazwa *aluco* pochodzi od łacińskiego *alucus* lub *ulucus*, co dokładnie oznacza sowę. Kolor piór tego ptaka zupełnie nie ma związku z ptcją. Można spotkać go praktycznie na terenie całej Polski. Ptaki te czasami osiedlają się w miejskich parkach i niestety są krzywdzone przez ludzi. Młode puszczyki wychodzą z gniazd zanim nauczą się latać i choć wielu o tym nie wie, nie wypadają one z gniazd, ani nie są porzucane przez rodziców.

Długość ciała: 35–40 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 85–95 cm
 Masa ciała: 250–450 g

15 Czwartek

Marii, Albina, Nikodema
 ○ Wsch. 6:15 Zach. 18:55
 ♀Panna

św. Katarzyny Genueńskiej
 Matki Bożej Bolesnej
 Międzynarodowy Dzień
 Demokracji
 Dzień Opakowań

16 Piątek

Edyty, Cypriana, Kamila
 ○ Wsch. 6:16 Zach. 18:52
 ☾ Pełnia ♀Panna

św. Korneliusza, papieża
i św. Cypriana, biskupa, męczenników
 Międzynarodowy Dzień Ochrony
 Warstwy Ozonowej
 Dzień Bluesa

17 Sobota

Justyny, Franciszka, Roberta
 ○ Wsch. 6:18 Zach. 18:50
 ♀Panna

bl. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego
biskupa
św. Roberta Bellarmina
biskupa i doktora Kościoła
 Światowy Dzień Sybiraka
 Dzień Pamięci Ofiar Agresji
 Sowieckiej
 Sprzątanie Świata

1909 – zmarł burmistrz Suchej Antoni Pawluskiewicz, poseł do Rady Państwa w Wiedniu

18 Niedziela

Ireny, Irmy, Stefanii
 ○ Wsch. 6:19 Zach. 18:48
 ♀Panna

św. Stanisława Kostki
zakonnika, patrona Polski
 Światowy Dzień
 Monitoringu Wody
 Międzynarodowy Dzień Geologa

1906 – otwarcie schroniska turystycznego na Markowych Szczawinach

2007 – otwarcie Muzeum Miejskiego Suchej Beskidzkiej

1797 – zatwierdzenie dawnych przywilejów Lanckorony i nadanie miastu herbu przez cesarza Franciszka II

Choćby kto świat obszedł kołem, nie będzie z sowy sokołem. ☞ Sowy z sokołem w jeden rząd nie włożysz.

19 Poniedziałek

Konstancji, Januarego, Teodora

◦ Wsch. 6:21 Zach. 18:46

✿Panna

św. Januarego, biskupa i męczennika
Matki Bożej z La Salette
Dzień Dzikiej Flory, Fauny
i Naturalnych Siedlisk

20 Wtorek

Euzebii, Filipiny, Eustachego

◦ Wsch. 6:22 Zach. 18:43

✿Panna

świętych męczenników Andrzeja Kima
Taegona, prezbitera, Pawła Chonga
Hasanga i Towarzyszy

21 Środa

Mirosławy, Hipolita, Jonasza

◦ Wsch. 6:24 Zach. 18:41

✿Panna

św. Mateusza, Apostola i Ewangelisty
Międzynarodowy Dzień Pokoju
i Modlitwy o Pokój
Dzień Służby Celnej
Międzynarodowy Dzień Pokoju

1655 – poddanie Szwedom załogi zamku w Lanckoronie pod dowództwem Jakuba Wilkońskiego

1985 – rozpoczęcie I „Babiogórskiej Jesieni” w Zawoi

Puszczyk uralski (*Strix uralensis*) (fot. M. Trybała)

U*ralensis* to łacińska nazwa pochodząca od ojczyzny tego gatunku. Jego liczebność w Polsce szacuje się na ok. 400 par. Pary tych ptaków łączą się ze sobą na całe życie. Puszczyki uralskie potrafią przeżyć ponad 20 lat. W naturalnych warunkach ptaki te dochowują się pierwszego potomstwa nawet dopiero po 3–4 latach.

Długość ciała: 50–60 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 125–130 cm
 Masa ciała: 500–900 g (samce),
 600–1300 g (samice)

22 Czwartek

Milany, Joachima, Tomasza

○ Wsch. 6:25 Zach. 18:39

✿ Panna

*św. Maurycyego, męczennika***Pierwszy Dzień Jesieni****Europejski Dzień****bez Samochodu**

23 Piątek

Tekli, Bogusława, Linusa

○ Wsch. 6:27 Zach. 18:37

☾ Ostatnia kwadra ✿ Waga

*św. o. Pio z Pietrelciny, prezbitera**bl. Bernardyny Marii Jabłońskiej**zakonnicy*

24 Sobota

Tomiry, Gerarda, Ruperta

○ Wsch. 6:28 Zach. 18:35

✿ Waga

*św. Gerarda, biskupa i męczennika**bl. Kolumby Gabriel, zakonnicy*

25 Niedziela

Aurelii, Kleofasa, Władysława

○ Wsch. 6:30 Zach. 18:32

✿ Waga

*bl. Władysława z Gielniowa**prezbitera***Dzień Budowlanych****Międzynarodowy Dzień Głuchych****1549** – sprzedaż Krzeszowa przez dziedzica wsi Jana Porębskiego Janowi i Wawrzyńcowi Komorowski**1972** – otwarcie Muzeum Regionalnego Ziemi Suskiej w salach suskiego zamku**1982** – oddanie do użytku Szpitala Rejonowego w Suchej Beskidzkiej**1966** – otwarcie Ośrodka Muzealnego PTTK na Markowych Szczawinach**1994** – koronacja cudownego obrazu Matki Bożej Trudnego Zawierzenia – Pani Jordanowskiej

26 Poniedziałek

Damiana, Kosmy, Wawrzyńca

◦ Wsch. 6:31 Zach. 18:30

♁ Waga

św. Kosmy i Damiana, męczenników
św. Wawrzyńca Ruiz i Towarzyszy
męczenników

Dzień Aptekarza

Europejski Dzień Języków Obcych

Dzień Polskiej Wikipedii

27 Wtorek

Justyny, Mirabeli, Wincentego

◦ Wsch. 6:33 Zach. 18:28

♁ Waga

św. Wincentego a Paulo, prezbitera

Światowy Dzień Turystyki

Dzień Podziemnego Państwa

Polskiego

28 Środa

Marka, Tymona, Wacława

◦ Wsch. 6:34 Zach. 18:26

♁ Waga

św. Wacława, męczennika

Światowy Dzień Walki

z Wściekliczną

Dzień Morza

1940 – wysiedlenie tysiąca mieszkańców Lachowic

1998 – poświęcenie pomnika Jana Pawła II w Mucharzu

2003 – konsekracja kościoła w Stryszawie Dolnej

Rudzik (*Erithacus rubecula*) (fot. M. Wiech)

Nazwa *Erithacus* wywodzi się z czasów Pliniusza i oznacza leśnego ptaka. Epitet gatunkowy *rubecula* pochodzi od łacińskiego określenia *ruber*, oznaczającego kolor czerwony. W Polsce ptak ten jest pospolity i występuje w wielu typach lasów i parkach. Nasze krajowe rudziki (nie wszystkie) zimę spędzają w rejonie Morza Śródziemnego. Żywią się owadami, pokarmem roślinnym i owocami znalezionymi w parku lub ogrodzie. Ptaki te mają wypracowany ciekawy system obronny – przestraszone odwracają się do wroga plecami, by ukryć jaskrawy kolor puchu na piersi.

Długość ciała: 14 cm

Rozpiętość skrzydeł: 22 cm

Masa ciała: 15–25 g

29 Czwartek

Gabriela, Michała, Rafała
 ○ Wsch. 6:36 Zach. 18:24
 ♁ Waga

*św. Gabriela, Michała, Rafała
 Archaniołów*

Dzień Kuriera i Przewoźnika

30 Piątek

Wiery, Hieronima, Honoriusza
 ○ Wsch. 6:38 Zach. 18:21
 ♁ Waga

*św. Hieronima
 prezbitera i doktora Kościoła*
 Dzień Chłopaka
 Międzynarodowy Dzień Tłumacza
 Światowy Dzień Rzek

1 Sobota

Danuty, Teresy, Igora
 ○ Wsch. 6:39 Zach. 18:19
 ☾ Nów ♁ Waga

*św. Teresy od Dzieciątka Jezus
 dziewicy i doktora Kościoła*
 Międzynarodowy Dzień
 Pracowników Ochrony Zdrowia
 Międzynarodowy Dzień Osób
 Starszych
 Europejski Dzień Ptaków
 Międzynarodowy Dzień Muzyki
 Światowy Dzień Wegan
 i Wegetarianizmu
 Dzień Tkaczki

1881 – otwarcie szkoły w Mucharzu

2 Niedziela

Dionizego, Sławomira, Teofila
 ○ Wsch. 6:41 Zach. 18:17
 ♁ Waga

Świętych Aniołów Stróżów
 Światowy Dzień Zwierząt
 Hodowlanych
 Międzynarodowy Dzień
 bez Przemocy

1839 – nabycie na licytacji przez hr.
 Feliksa Saint-Genois d'Anneacourt
 dóbr makowskich

1989 – poświęcenie kaplicy Matki Bo-
 żej Opiekunki Turystów na Okrąglicy

Ta urodzajna pszenica bywa, która w kwietniu przepiórkę przykrywa.

3 Poniedziałek

Ewalda, Gerarda, Jana
 ○ Wsch. 6:42 Zach. 18:15
 ♁ Waga

św. Jana z Dukli, prezbitera

4 Wtorek

Rozalii, Edwina, Franciszka
 ○ Wsch. 6:44 Zach. 18:13
 ♁ Waga

św. Franciszka z Asyżu
Światowy Dzień Zwierząt
Światowy Dzień św. Franciszka,
Patrona Ekologów

5 Środa

Flawii, Apolinarego, Igora
 ○ Wsch. 6:45 Zach. 18:11
 ♁ Waga

św. Faustyny Kowalskiej, zakonnicy

1929 – uroczyste poświęcenie kaplicy w Stryśzawie-Siwcówce i oddanie jej pod patronat św. Teresy od Dzieciątka Jezus

2014 – 80-lecie założenia ochronki w Mucharzu (ob. przedszkole prowadzone przez Zgromadzenie Sióstr Pasjonistek); odsłonięcie tablicy pamiątkowej poświęconej fundatorowi ks. dr. Czesławowi Wądołnemu

2015 – otwarcie stadionu sportowego w Skawcach

1911 – rozpoczęcie roku szkolnego w pierwszej publicznej Szkole Ludowej w Dąbrówce

Sikora uboga (*Parus palustris*) (fot. M. Wiech)

Nazwa rodzaju *Parus* pochodzi z czasów antycznych i oznaczała małego i żwawo poruszającego się ptaka. W Polsce ptak ten jest pospolity, aczkolwiek niezbyt liczny, w górach występuje tylko do poziomu regla dolnego. Sikora uboga preferuje stare, podmokłe lasy z dużą liczbą martwych drzew. Ptaki te zazwyczaj nie opuszczają granic lasu i nie korzystają z karmników oraz budek lęgowych. Sikory ubogie łączą się w pary na wiele lat, prowadząc osiadły tryb życia. Korzystają ze starych, znanych sobie dziupli lęgowych, zmieniając je średnio co dwa lata.

Długość ciała: 12–13 cm
 Rozpiętość skrzydeł: ok. 20 cm
 Masa ciała: 10–13 g

6 Czwartek

Artura, Brunona, Fryderyka

○ Wsch. 6:47 Zach. 18:08

♁ Waga

św. Brunona Kartuza, prezbitera

7 Piątek

Marii, Mireli, Marka

○ Wsch. 6:48 Zach. 18:06

♁ Waga

Matki Bożej Różańcowej
Światowy Dzień Uśmiechu

8 Sobota

Brygidy, Pelagii, Walerii

○ Wsch. 6:50 Zach. 18:04

♁ Waga

św. Ludwika Bertranda, prezbitera

9 Niedziela

Arnolda, Bogdana, Dionizego

○ Wsch. 6:52 Zach. 18:02

☾ Pierwsza kwadra ♁ Waga

bł. Wincentego Kadłubka, biskupa

Dzień Papieski

Światowy Dzień Poczty
i Znaczką Poczтового

1990 – konsekracja kościoła na Wysokiej

2000 – konsekracja kościoła w Kurowie

1916 – zmarł Bronisław Gustawicz, krajoznawca, taternik, przyrodnik

2010 – koronacja obrazu Matki Bożej Trudnego Zawierzenia koronami papieskimi w Jordanowie

Nie urodzi sikora słowika. ♀ Jak kukułka przyleci na suchy las, to będzie głodny czas, a jak zakuka w zielonym gaju – spodziewaj się urodzaju.

10 Poniedziałek

Pauliny, Daniela, Franciszka

◦ Wsch. 6:53 Zach. 18:00

♁ Waga

świętych męczenników Dionizego
biskupa, i Towarzyszy

św. Jana Leonardiego, prezbitera
bł. Marii Angeli Truskowskiej

Dzień Drzewa

Światowy Dzień Przeciw Karze
Śmierci

11 Wtorek

Albiny, Dobromiry, Aleksandra

◦ Wsch. 6:55 Zach. 17:58

♁ Waga

św. Aleksandra Sauli, biskupa
Międzynarodowy Dzień
Dziewczynek

12 Środa

Maksymiliana, Serafina, Witolda

◦ Wsch. 6:56 Zach. 17:56

♁ Waga

bł. Jana Beyzyma, prezbitera
Dzień Bezpiecznego Komputera

Siwerniak (*Anthus spinoletta*) (fot. M. Trybała)

Epitet gatunkowy *spinoletta* wywodzi się od łacińskiego słowa *spina* oznaczającego cierni, co nawiązuje do kształtu tylnego pazura siwerniaka. Ubarwienie samicy i samca jest podobne – wierzchnia część ciała szarobrązowy, głowa szara. Na wiosnę, w okresie godowym, u obu płci pojawia się różowawy nalot na piersi. Siwerniak, zwany też świergotkiem górskim, w Polsce występuje wyłącznie w górach, na połoninach i halach, choć w czasie wiosennych i jesiennych przelotów pojawić się może – nielicznie – na obszarze całego kraju.

Długość ciała: 15–17 cm

Rozpiętość skrzydeł: ok. 28 cm

Masa ciała: 19–23 g

13 Czwartek

Edwarda, Geralda, Honorata

○ Wsch. 6:58 Zach. 17:54

♁ Waga

bl. Honorata Koźmińskiego, przebitera

Dzień Ratownictwa Medycznego

Dzień Zapobiegania Kłeskom

Zywiolowym

14 Piątek

Liwii, Bernarda, Kaliksta

○ Wsch. 6:59 Zach. 17:52

♁ Waga

św. Kaliksta I, papieża i męczennika

św. Małgorzaty Marii Alacoque

bl. Radzima Gaudentego, biskupa

Dzień Nauczyciela

Dzień Edukacji Narodowej

Światowy Dzień Normalizacji

Światowy Dzień Jajka

15 Sobota

Jadwigi, Teresy, Leonarda

○ Wsch. 7:01 Zach. 17:49

♁ Waga

św. Teresy z Ávila

dziewicy i doktora Kościoła

Międzynarodowy Dzień

Kobiet Wiejskich

Światowy Dzień Mycia Rąk

1967 – odsłonięcie pomnika na Polanie Malinowe w Sidzinie

1988 – I Walny Zjazd Towarzystwa Przyjaciół Orawy

16 Niedziela

Jadwigi, Ambrożego, Gawła

○ Wsch. 7:03 Zach. 17:47

♁ Pełnia ♁ Waga

św. Jadwigi Śląskiej

Rocznica pontyfikatu Jana Pawła II

Światowy Dzień Żywności

1920 – powstanie koła Towarzystwa Szkoły Ludowej w Gęstych Domach w Jablonce

1944 – spalenie przez Niemców osiedla Malinowe w Sidzinie podczas pacyfikacji Pasma Policy

(13–14) 1944 – pacyfikacja przez hitlerowców polany Matyasikowej w Bystrej

1930 – decyzją Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wprowadzono urzędową formę nazwy Makowa – Maków Podhalański

2005 – poświęcenie pomnika w Sidzinie dedykowanego pamięci Ojca Świętego Jana Pawła II

Na świętego Kazimierza wyjdzie skowronek spod pierza. ♁ Wesoly jak skowronek.

17 Poniedziałek

Lucyny, Małgorzaty, Ignacego
 ○ Wsch. 7:04 Zach. 17:45
 ☀ Waga

św. Ignacego Antiocheńskiego
 biskupa i męczennika
**Międzynarodowy Dzień Walki
 z Ubóstwem**

18 Wtorek

Bogumiła, Juliana, Łukasza
 ○ Wsch. 7:06 Zach. 17:43
 ☀ Waga

św. Łukasza, Ewangelisty

19 Środa

Izaaka, Jana, Pawła
 ○ Wsch. 7:07 Zach. 17:41
 ☀ Waga

świętych męczenników Jana
 de Brebeuf, Izaaka Jogues, prezbiterów,
 oraz Towarzyszy
 św. Pawła od Krzyża, prezbitera
 bł. Jerzego Popiełuszki
 prezbitera i męczennika

1908 – poświęcenie kamienia węgielnego pod nowy kościół w Jordaniowie

1937 – oddanie do użytku betonowego mostu na rzece Skawie w Makowie Podhalańskim

1971 – otwarcie szkoły im. Dzieci Zamojszczyzny w Sidzinie

1944 – pacyfikacja Zachełmnej przez hitlerowców

1996 – obchody 100-lecia Zespołu Szkół w Makowie Podhalańskim

2000 – konsekracja kościoła w Świnnej Porębie

1997 – konsekracja kościoła w Juszczyne

Sójka (*Garrulus glandarius*) (fot. M. Wiech)

Łacińskie słowo *Garrulus* oznacza gadatliwość, a *glandarius* (od słowa *glans*) żołędź. Sójki występują na całym obszarze naszego kraju, także w górach do wysokości 1400 m n.p.m. Swoje gniazda najczęściej zakładają w lasach mieszanych i liściastych, chociaż spotyka się je również w parkach miejskich, ogrodach i sadach. Większość sójek prowadzi osiadły tryb życia, jedynie młode osobniki skazane są na poszukiwanie rewirów dla siebie. Ptaki te uważa się za głównych siewców dębów – zakopują one żołędzie w ziemi jako zapasy, po czym o nich zapominają...

Długość ciała: 32–35 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 52–58 cm
 Masa ciała: 150–175 g

20 Czwartek

Ireny, Kleopatry, Jana
 ○ Wsch. 7:09 Zach. 17:39
 ♁ Waga

św. Jana Kantego, prezbitera
Europejski Dzień Seniora

21 Piątek

Celiny, Urszuli, Jakuba
 ○ Wsch. 7:11 Zach. 17:37
 ♁ Waga

bl. Jakuba Strzebię, biskupa

22 Sobota

Halki, Filipa, Marka
 ○ Wsch. 7:12 Zach. 17:36
 ☾ Ostatnia kwadra ♁ Waga

św. Donata, biskupa
św. Jana Pawła II, papieża

23 Niedziela

Honoraty, Igi, Marleny
 ○ Wsch. 7:14 Zach. 17:34
 ♁ Skorpion

św. Jana Kapistrana, prezbitera
Światowy Dzień Misyjny

24 Poniedziałek

Alojzego, Antoniego, Marcina

◦ Wsch. 7:16 Zach. 17:32

✿ Skorpion

*św. Antoniego Marii Clareta, biskupa
bl. Jana Balickiego, prezbitera*

Międzynarodowe Święto Roweru
Dzień Narodów Zjednoczonych

25 Wtorek

Darii, Ingi, Wilhelminy

◦ Wsch. 7:17 Zach. 17:30

✿ Skorpion

świętych męczenników

Chryzanta i Darii

Uroczystość Rocznicy Poświęcenia

Kościola Własnego

Dzień Kundelka

Dzień Ustawy o Ochronie

Zwierząt

26 Środa

Damiana, Ewarysta, Lucjana

◦ Wsch. 7:19 Zach. 17:28

✿ Skorpion

świętych męczenników

Lucjana i Marcjana

1776 – poświęcenie kościoła w Łętowni

1963 – doprowadzenie prądu elektrycznego do Zachełmnej

2000 – powstanie w Stryszowie Międzynarodowej Koalicji dla Ochrony Polskiej Wsi

1530 – Stanisław i Piotr Porębscy rezygnują ze wsi Grzechynia na rzecz króla polskiego

Sóweczka (*Glaucidium passerinum*) (fot. M. Trybała)

Naukowa nazwa rodzaju *Glaucidium* pochodzi od greckiego słowa *glaux*, które oznacza sowę. Łacińskie zdrobnienie tego słowa oznacza małą sowę, czyli w tym wypadku sóweczkę. W Polsce sóweczki można spotkać w Puszczy Białowieskiej i górskich borach świerkowych na południu kraju. Nie są one liczne, według obliczeń w Polsce występuje nieco ponad 100 par. Sóweczki bardzo chętnie gniazdują w dziuplach dzięciołów – dużego, średniego, biało-grzbietego lub trójpalczastego.

Długość ciała: 16–17 cm (samiec), 18–19 cm (samica). Rozpiętość skrzydeł: 35 cm. Masa ciała: 50–65 g (samiec), 65–75 g (samica).

27 Czwartek

Iwony, Sabiny, Wincentego
 ○ Wsch. 7:21 Zach. 17:26
 ♁ Skorpion

św. Sabiny, męczennicy

28 Piątek

Judyty, Szymona, Tadeusza
 ○ Wsch. 7:22 Zach. 17:24
 ♁ Skorpion

*św. Szymona i Judy Tadeusza
 Apostołów*

29 Sobota

Euzebiej, Wioletty, Felicjana
 ○ Wsch. 7:24 Zach. 17:22
 ♁ Skorpion

św. Felicjana, męczennika

30 Niedziela

Zenobii, Edmunda, Przemysława
 ○ Wsch. 6:26 Zach. 16:21
 Początek czasu zimowego 2016 (-1 godzina)
 ☾ Now ♁ Skorpion

bl. Benwenuty Bojani

Uroczystość rocznicy poświęcenia
 kościoła własnego

Zmiana czasu z letniego na zimowy

1844 – założenie Towarzystwa Wstrze-
 mięźliwości w Suchej

1910 – pożar kościoła parafialnego
 w Budzowie

1954 – utworzenie Babiogórskiego
 Parku Narodowego

*Wszyscy chcą rozumieć malarstwo, dlaczego nie próbują rozumieć śpiewu ptaków?
 [Pablo Ruiz Picasso]*

31 Poniedziałek

Augustyna, Krzysztofa, Łukasza
 ○ Wsch. 6:27 Zach. 16:19
 ♁ Skorpion

św. Alfonsa Rodrigueza
 Światowy Dzień Oszczędzania

1 Wtorek

Seweryny, Wiktoryny, Konrada
 ○ Wsch. 6:29 Zach. 16:17
 ♁ Skorpion

Wszystkich Świętych
 Światowy Dzień Wegan

2 Środa

Bohdany, Bohdana, Tobiasza
 ○ Wsch. 6:31 Zach. 16:15
 ♁ Skorpion

Wszystkich Wiernych Zmarłych
 (Dzień Zaduszny)

1873 – otwarcie szkoły w Bieńkówece

1851 – wizyta w Suchoj podróżującego
 ze Lwowa cesarza Franciszka Józefa I

Sroka (*Pica pica*) (fot. J. Sobczyk)

Dawniej ptaki te gniazdowały w śród-
 polnych gąszczach głogu, tarniny lub
 innych ciernistych krzewach. W latach 70.
 XX w. sroki zaczęły coraz liczniej pojawiać
 się w większych miastach (gniazda głów-
 nie na topolach). Mimo że krążą o sro-
 kach niezbyt przychylnie opowieści, jakoby
 były złodziejkami, to nikomu jeszcze zło-
 ta nie ukradły. Ptaki te chętnie korzystają
 z wszelkich błyszczących odpadków, jaki-
 mi są druciki, kolorowe sznurki i papierki
 – w ten sposób upiększają swoje gniazda.

Długość ciała: 40–50 cm (w tym ogon
 20–30 cm)
 Rozpiętość skrzydeł: 52–60 cm
 Masa ciała: 200–270 g

3 Czwartek

Sylwii, Huberta, Marcina
 ○ Wsch. 6:32 Zach. 16:14
 ♁ Skorpion

św. Marcina de Porres, zakonnika
 Święto Myśliwych, Leśników
 i Jeźdźców „Hubertus”

4 Piątek

Emeryka, Karola, Olgierda
 ○ Wsch. 6:34 Zach. 16:12
 ♁ Skorpion

św. Karola Boromeusza, biskupa

5 Sobota

Elżbiety, Dominika, Sławomira
 ○ Wsch. 6:36 Zach. 16:11
 ♁ Skorpion

św. Elżbiety i Zachariasza
 rodziców *św. Jana Chrzciciela*

1533 – pozwolenie na utworzenie parafii w Zembrzycach

1947 – zmarł prof. Eugeniusz Machay, biolog, żołnierz AK, działacz orawski

6 Niedziela

Feliksa, Jacka, Leonarda
 ○ Wsch. 6:37 Zach. 16:09
 ♁ Skorpion

św. Kalinika, męczennika
 Międzynarodowy Dzień
 Zapobiegania Eksploatacji
 Środowiska Naturalnego podczas
 Wojen i Konfliktów Zbrojnych

1912 – powstanie w Chicago Towarzystwa Synów Gór znad Skawy założone przez emigrantów z Zembrzyc

1998 – poświęcenie kaplicy w Marcówce

2006 – rozpoczęcie w Lipnicy Wielkiej sesji naukowej zorganizowanej z okazji 400-lecia wsi

Zawsze sroka pstra. ♁ Dwie sroki za jeden ogon. ♁ Srocza krzeczka na płocie, będą goście nowi. ♁ Srocza skrzczy trzy rzeczy do rzeczy, a trzy nie do rzeczy. ♁ Wypadł jakby sroce spod ogona.

7 Poniedziałek

Antoniego, Ernesta, Żytomira

○ Wsch. 6:39 Zach. 16:07

☾ Pierwsza kwadra ♋ Skorpion

św. Willibrorda, biskupa

8 Wtorek

Bogdana, Klaudiusza, Seweryna

○ Wsch. 6:41 Zach. 16:06

♋ Skorpion

św. Godfryda z Amiens, biskupa
Dzień Zdrowego Śniadania
Europejski Dzień Zdrowego
Jedzenia i Gotowania

9 Środa

Genowefy, Aleksandra, Ludwika

○ Wsch. 6:42 Zach. 16:04

♋ Skorpion

bl. Elżbiety od Trójcy Przenajświętszej
Rocznica Poświęcenia
Bazyliki Laterańskiej w Rzymie
Międzynarodowy Dzień Walki
z Faszyzmem i Antysemityzmem
Europejski Dzień Wynalazcy

1564 – lokacja Jordanowa

1695 – Breve papieża Innocentego XII, nadające wiernym nawiedzającym siedem ołtarzy w Suchoj takie same odpusty, jakie uzyskiwali pielgrzymi nawiedzający siedem ołtarzy w watykańskiej Bazylice św. Piotra

1923 – utworzenie powiatu makowskiego

2006 – otwarcie oczyszczalni ścieków w Strzyżowie

1669 – potwierdzenie przez króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego dawnych przywilejów Lanckorony i zezwolenie na trzy nowe jarmarki w mieście (na św. Agnieszkę, św. Stanisława i św. Franciszka)

1869 – wielki pożar Lanckorony

Strzyżyk (*Troglodytes troglodytes*) (fot. <http://commons.wikimedia.org/>)

Łacińska nazwa *Troglodytes* wywodzi się od greckiego słowa *troglodytai*, którym określa się mieszkańca jaskini. Prawdopodobnie stanowi to nawiązanie do zwyczajów związanych z gniazdowaniem i podkreśla specyficzne ukrycie i niezwykle wygląd samego gniazda strzyżyka. Ptak ten sylwetkę ma krępą, okrągłą, charakterystyczną cechą jest krótki i szeroki ogonek, który strzyżyk zadziera do góry, ilekroć jest czymś zaniepokojony lub zdenerwowany. Brak jest u tego gatunku dymorfizmu płciowego – samicy w terenie nie sposób odróżnić od samca. W okresie godowym samce strzyżyków śpiewają zaskakująco głośno, jak na tak małe ciało – ich śpiew słyszalny jest na kilkaset metrów wokół.

Długość ciała: 9–10 cm

Rozpiętość ciała: 13–17 cm, Masa ciała: 6–12 g

10 Czwartek

Leny, Andrzeja, Leona
 ○ Wsch. 6:44 Zach. 16:03
 ♁ Skorpion

*św. Leona Wielkiego
 papieża i doktora Kościoła*
Dzień Jeża
**Światowy Dzień Nauki
 dla Pokoju i Rozwoju**

11 Piątek

Bartłomieja, Marcina, Teodora
 ○ Wsch. 6:46 Zach. 16:01
 ♁ Skorpion

św. Marcina z Tours, biskupa
Święto Niepodległości
Dzień Służby Cywilnej

12 Sobota

Renaty, Mateusza, Witolda
 ○ Wsch. 6:47 Zach. 16:00
 ♁ Skorpion

*św. Józafata Kuncewicza
 biskupa i męczennika*

13 Niedziela

Arkadego, Benedykta, Izaaka
 ○ Wsch. 6:49 Zach. 15:59
 ♁ Skorpion

*św. Benedykta, Jana, Mateusza,
 Izaaka i Krystyna
 pierwszych męczenników Polski*
**Dzień Solidarności z Kościołem
 Prześladowanym, święto patronalne
 Akcji Katolickiej i Katolickiego
 Stowarzyszenia Młodzieży
 Międzynarodowy Dzień
 Niewidomych**

- 1445 – sprzedaż Zembrzyc Janowi Cieślińskiemu przez księcia zatorskiego Wacława
- 1988 – odsłonięcie Obelisku Niepodległości w Mucharzu
- 1994 – konsekracja kościoła w Bystrej
- 2002 – oficjalne otwarcie makowskiego Rynku, odrestaurowanego po powodzi w 2001 r., połączone z odsłonięciem nowego wizerunku Pomnika Nieznanego Żołnierza i Ofiar Wojny
- 2013 – odsłonięcie Pomnika Wdzięczności w Kukowie

1855 – konsekracja kościoła w Koszarawie

1905 – zmarł w Bystrej Procnier, proboszcz parafii w Bystrej, budowniczy nowego kościoła w Suchej

nie wzbijaj się nadzieją wysoko jak ptak, byś nie musiał pętać jak robak. [John Steinbeck]

14 Poniedziałek

Agaty, Judyty, Emila
 ○ Wsch. 6:51 Zach. 15:57
 ☾ Pełnia ♋ Skorpion

św. Mikołaja Tavelića, męczennika
Ogólnopolski Dzień Seniora

15 Wtorek

Gertrudy, Alberta, Leopolda
 ○ Wsch. 6:52 Zach. 15:56
 ♋ Skorpion

św. Alberta Wielkiego
biskupa i doktora Kościoła
św. Leopolda III

16 Środa

Małgorzaty, Marii, Marka
 ○ Wsch. 6:54 Zach. 15:55
 ♋ Skorpion

św. Małgorzaty Szkockiej
św. Gertrudy, dziewicy
Matki Bożej Ostrobramskiej
Matki Miłosierdzia
Międzynarodowy Dzień Tolerancji

1918 – utworzenie Rady Narodowej Polaków na Górnjej Orawie

1918 – powstanie I Kompanii Spisko-Orawskiej

1955 – powstanie Oddziału Ziemi Babiogórskiej PTTK w Suchej

Szczygiel (*Carduelis carduelis*) (fot. M. Wiech)

Łacińska nazwa szczygła swoje pochodzenie wywodzi od słowa *carduus*, czyli osiet. Wynika to zapewne z faktu, że nasiona ostów są przysmakiem szczygłów. Zarówno samice, jak i samce są niemalże identycznie ubarwione. W naszym kraju ten gatunek ptaka jest pospolity i często spotykany w ogrodach i parkach. Obrączkowane szczygły dożywają średnio 12 lat, a te żyjące w niewoli nawet 15–19 lat. Długie życie tych ptaków zaskakuje, zważywszy na to, że ptak ten przez swoje jaskrawe ubarwienie jest bardziej niż inne gatunki narażony na ataki drapieżników.

Długość ciała: 12,5–14 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 23 cm
 Masa ciała: 15–18 g

17 Czwartek

Elżbiety, Salomei, Grzegorza
 ◦ Wsch. 6:55 Zach. 15:54
 ♁ Skorpion

św. Grzegorza Cudotwórcy, biskupa
św. Grzegorza z Tours, biskupa
św. Elżbiety Węgierskiej, zakonnicy
 Międzynarodowy Dzień Studenta
 Dzień bez Długów
 Światowy Dzień Rzucania Palenia
 Tytoniu
 Światowy Dzień Filozofii

18 Piątek

Anieli, Karoliny, Romana
 ◦ Wsch. 6:57 Zach. 15:52
 ♁ Skorpion

bl. Karoliny Kózkówny
dziewicy i męczennicy

19 Sobota

Matyldy, Salomei, Seweryna
 ◦ Wsch. 6:59 Zach. 15:51
 ♁ Skorpion

bl. Salomei, zakonnicy
 Międzynarodowy Dzień
 Zapobiegania Przemocy
 Wobec Dzieci
 Światowy Dzień Pamięci
 o Ofiarach Wypadków Drogowych

20 Niedziela

Anatola, Edmunda, Feliksa
 ◦ Wsch. 7:00 Zach. 15:50
 ♁ Skorpion

św. Rafała Kalinowskiego, prezbitera
 Uroczystość Chrystusa Króla
 Powszechny Dzień Dziecka
 i Dzień Ochrony Praw Dziecka

1647 – wskutek wypadku podczas
 polowania zmarł właściciel dóbr
 suskich Krzysztof Komorowski

1738 – nadanie przez Augusta III
 przywileju na dwanaście jarmarków
 w Jordanowie

1917 – zmarł Hugon Zapałowicz,
 badacz Karpat, prekursor turystyki
 babiogórskiej

*„Gdyby wszyscy głupcy musieli nosić białe czapki, ludzkość z lotu ptaka wyglądałaby jak stado
 gęsi. [Agatha Christie]*

21 Poniedziałek

Alberta, Janusza, Konrada
 ○ Wsch. 7:02 Zach. 15:49
 ☾ Ostatnia kwadra ♁ Skorpion

Ofiarowanie NMP
 Dzień Pracownika Socjalnego
 Światowy Dzień Życzliwości

22 Wtorek

Cecylii, Marka, Stefana
 ○ Wsch. 7:03 Zach. 15:48
 ♁ Strzelec

św. Cecylii, dziewicy i męczennicy
 Chrystusa Króla

23 Środa

Adeli, Felicyty, Klementyny
 ○ Wsch. 7:05 Zach. 15:47
 ♁ Strzelec

św. Klemensa I, papieża i męczennika
 św. Kolumbana, opata

1951 – utworzenie parafii w Skawicy

1998 – posiedzenie I Sympozjum
 „Dziedzictwo kulturowe obszaru
 Babiej Góry” zorganizowanego przez
 Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich

2007 – erygowano parafię pw. Świętej
 Królowej Jadwigi w Lipnicy Wielkiej
 – Murowanicy

Szpak (*Sturnus vulgaris*) (fot. M. Wiech)

Szpaki występują na terenie całej Europy i na dużych obszarach Azji. Zamieszkują niemal całą Polskę z wyjątkiem najwyższych partii gór i zwartych borów iglastych. Szpaki mają charakterystyczny sposób zerowania – wbijają dziób w miękkie podłoże, a następnie otwierają go, tym samym rozgrzebując ziemię lub wyciągając larwy owadów. Ptaki te, żyjąc w niewoli, wciąż mają ogromną potrzebę takiego „cyrklowania” i nie są w stanie nad tym zapanować.

Długość ciała: 20–22 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 38 cm
 Masa ciała: 70–80 g

24 Czwartek

Emmy, Flory, Aleksandra
 ○ Wsch. 7:06 Zach. 15:46
 ☿ Strzelec

*św. Andrzeja Dung-Lac, prezbitera
 i Towarzyszy, męczenników*
Katarzynki

25 Piątek

Katarzyny, Erazma, Joachima
 ○ Wsch. 7:08 Zach. 15:45
 ☿ Strzelec

*św. Katarzyny Aleksandryjskiej
 dziewicy i męczennicy
 bł. Marii od Pana Jezusa Dobrego
 Pasterza (Franciszki Siedliskiej)
 zakonnicy*

**Międzynarodowy Dzień
 Eliminacji Przemocy wobec Kobiet
 Dzień Kolejarza i Tramwajarza
 Dzień bez Futra
 Światowy Dzień Pluszowego Misia**

26 Sobota

Delfiny, Konrada, Leonarda
 ○ Wsch. 7:09 Zach. 15:44
 ☿ Strzelec

*św. Leonarda z Porto Maurizio
 prezbitera*
**Międzynarodowy Dzień
 bez Kupowania**

1376 – sporządzenie przez księcia oświęcimskiego Jana dokumentu poświadczającego sprzedaż Krzeszowa przez Jana Szaszko ze Śleszowic Wawrzyńcowi Szaszkowicowi

27 Niedziela

Maksyma, Waleriana, Wirgiliusza
 ○ Wsch. 7:11 Zach. 15:44
 ☿ Strzelec

św. Wirgiliusza, biskupa

Czym dla ptaka są skrzydła, tym dla człowieka jest przyjaźń: wznosi go ponad proch ziemi.
[Zenta Maurina Raudive]

28 Poniedziałek

Natalii Grzegorza, Stefana
 ○ Wsch. 7:12 Zach. 15:43
 ✪ Strzelec

św. Stefana Młodszeo, męczennika

29 Wtorek

Błażeja, Fryderyka, Saturnina
 ○ Wsch. 7:14 Zach. 15:42
 ☾ Now ✪ Strzelec

*bl. Marii Klementyny Anuarita
 Nengapeta
 Andrzeji*

30 Środa

Maury, Andrzeja, Konstantego
 ○ Wsch. 7:15 Zach. 15:41
 ✪ Strzelec

*św. Andrzeja, Apostoła
 bl. Jana z Vercelli*

1932 – powstanie Związku Strzeleckiego – Oddział Mucharz

1824 – utworzenie parafii w Koszarawie

Trznadel (*Emberiza citrinella*) (fot. M. Wiech)

Nazwa rodzaju *Emberiza* pochodzi od staroniemieckiego słowa *Embritz*. Łacińskie określenie *citrinella* nawiązuje do drzewa cytrynowego lub cytrynowej barwy. Na terenie naszego kraju pospolicie występuje na terenie nizin, można go spotkać również w górach powyżej 1000 m n.p.m. Jaskrawożółty śpiewający trznadel, spotkany w czasie mroźnego słonecznego dnia, niewątpliwie zapowiada szybkie nadejście wiosny. Gniazda trznadli bardzo trudno znaleźć, ponieważ ptaki te pod tym względem są bardzo skryte.

Długość ciała: 16–17 cm
 Rozpiętość skrzydeł: 23–29 cm
 Masa ciała: 25–30 g

1 Czwartek

Natalii, Edmunda, Eligiusza
 ○ Wsch. 7:16 Zach. 15:41
 ☿ Strzelec

*św. Edmunda Campion
 prezbitera i męczennika*

2 Piątek

Aurelii, Balbiny, Pauliny
 ○ Wsch. 7:18 Zach. 15:40
 ☿ Strzelec

bl. Rafała Chylińskiego, prezbitera
**Międzynarodowy Dzień
 Upamiętniający Zniesienie
 Niewolnictwa**

3 Sobota

Franciszka, Kasjana, Ksawerego
 ○ Wsch. 7:19 Zach. 15:40
 ☿ Strzelec

św. Franciszka Ksawerego, prezbitera
**Międzynarodowy Dzień Osób
 Niepełnosprawnych**

1611 – wytyczenie granicy pomiędzy Błądzoną i Suchą, posiadłościami Piotra Komorowskiego, a Zembrzycami

4 Niedziela

Barbary, Bernarda, Krystiana
 ○ Wsch. 7:20 Zach. 15:39
 ☿ Strzelec

św. Barbary, dziewicy i męczennicy
św. Jana Damasceńskiego
prezbitera i doktora Kościoła
Dzień Modlitw za Bezrobotnych
Barbórka (Dzień Górnika
Naftowca i Gazownika)

1908 – otwarcie nowego budynku szkoły w Suchej

1931 – likwidacja powiatu makowskiego

Bądź jak ptak, który, gdy siada na gałęzi zbyt kruchej, czuje, jak spada, lecz śpiewa dalej, bo wie, że ma skrzydła. [Victor Marie Hugo]

5 **Poniedziałek**

Edyty, Krystyny, Sabiny

◦ Wsch. 7:21 Zach. 15:39

✿ Strzelec

św. Saby Jerozolimskiego, prezbitera
Międzynarodowy Dzień
Wolontariusza

6 **Wtorek**

Emiliana, Jaremy, Mikołaja

◦ Wsch. 7:23 Zach. 15:39

✿ Strzelec

św. Mikołaja, biskupa
Mikołajki

7 **Środa**

Ambrożego, Marcina, Teodora

◦ Wsch. 7:24 Zach. 15:38

☾ Pierwsza kwadra ✿ Strzelec

św. Ambrożego
biskupa i doktora Kościoła

1954 – elektryfikacja wsi Mucharz

1972 – utworzenie Gminy Mucharz
w granicach byłej gromady na
podstawie uchwały Wojewódz-
kiej Rady Narodowej w Krakowie
nr XVIII.92/72

Włochatka (*Aegolius funereus*) (fot. M. Trybała)

Nazwa rodzajowa *Aegilus* została nadana ptakom nocnym przez rzymskiego pisarza i historyka Pliniusza, zaś epitet gatunkowy *funereus* wywodzi się od łacińskiego słowa *funeris* oznaczającego pogrzeb. Samce i samice włochatki nie różnią się od siebie upierzeniem, ale wielkością – samice większe są od swoich partnerów. Polska nazwa „włochatka” nawiązuje do obfitego, jasnego upierzenia pokrywającego nogi tej sowy (aż po pazury). Bliższe spojrzenie na przedstawiciela tego gatunku ujawnia wyraźną asymetrię czaszki – dzięki tak niezwykłemu osadzeniu uszu włochatka jest w stanie bardzo precyzyjnie zlokalizować swoje potencjalne ofiary – grzyzone.

Długość ciała: 21–28 cm

Rozpiętość skrzydeł: 50–60 cm

Masa ciała: 90–190 g

8 Czwartek

Marii, Makarego, Romaryka

◦ Wsch. 7:25 Zach. 15:38
 ☿ Strzelec

św. Romaryka, opata
 Niepokalane Poczęcie NMP
 Dzień Kupca

9 Piątek

Joanny, Leokadii, Wiesława

◦ Wsch. 7:26 Zach. 15:38
 ☿ Strzelec

św. Juana Diego Cuauhtlatoatzin
św. Leokadii, dziewicy i męczennicy
 Międzynarodowy Dzień
 Przeciwdziałania Korupcji

10 Sobota

Danieli, Judyty, Julii

◦ Wsch. 7:27 Zach. 15:38
 ☿ Strzelec

św. Grzegorza III, papieża
 Dzień Praw Człowieka
 Międzynarodowy Dzień Praw
 Zwierząt
 Dzień Odlewnika

1940 – wysiedlenie Mucharza przez Niemców

11 Niedziela

Damazego, Daniela, Stefana

◦ Wsch. 7:28 Zach. 15:38
 ☿ Strzelec

św. Damazego I, papieża
 Międzynarodowy Dzień
 Terenów Górskich
 Dzień Chruścików

1624 – konsekracja kościoła w Suchej

1972 – konsekracja kościoła parafialnego w Jordanowie przez kard. Karola Wojtyłę

Dlaczego trzeba całego życia, by sobie uświadomić, że złowróżbne znaki pojawiają się równie często jak ptaki na czereśni? [Jonathan Carroll]

12 **Poniedziałek**

Dagmary, Joanny, Aleksandra

◦ Wsch. 7:29 Zach. 15:38

✿ Strzelec

św. Finiana, opata

Matki Bożej z Gwadelupy

13 **Wtorek**

Łucji, Otylii, Włodzimierza

◦ Wsch. 7:30 Zach. 15:38

✿ Strzelec

św. Lucji, dziewicy i męczennicy

Dzień Pamięci Ofiar Stanu

Wojennego

Dzień Księgarza

14 **Środa**

Alfreda, Izydora, Jana

◦ Wsch. 7:31 Zach. 15:38

☾ Pełnia ✿ Strzelec

*św. Jana od Krzyża
prezbitera i doktora Kościoła*

1940 – pierwsze wysiedlenie części mieszkańców Śleszowic do Wadowic i w głąb Rzeszy

1975 – wjazd pierwszego pociągu elektrycznego relacji Kraków–Zakopane na stację kolejową w Jordnowie

Wrona siwa (*Corvus corone cornix*) (fot. M. Wiech)

Wnomenklaturze łacińskiej słowo *Corvus* oznacza kruk, a nazwa *cornix* określa wronę. Dawniej wronę uznawano za podgatunek czarnowrona i dlatego otrzymała ona tak długą łacińską nazwę *Corvus corone cornix*. W Polsce jest to średnio liczny ptak lęgowy – najliczniej spotykany w górach do 1300 m n.p.m. i na pogórzu, w dolinach rzek oraz nad jeziorami. Od lat 30. XX w. wrony siwe zaczęły osiedlać się w większych miastach. Ptaki te są niezwykle inteligentne i każdego roku nabyte umiejętności ulepszą nowymi elementami.

Długość ciała: 45–50 cm
Rozpiętość skrzydeł: 90–100 cm
Masa ciała: 500–600 g

15 Czwartek

Celiny, Niny, Waleriana
 ○ Wsch. 7:32 Zach. 15:38
 ☿ Strzelec

bl. Jana Karola Steeba, prezbitera

16 Piątek

Alicji, Sebastiana, Zdzisława
 ○ Wsch. 7:33 Zach. 15:38
 ☿ Strzelec

św. Adelajdy, cesarzowej

17 Sobota

Olimpii, Floriana, Łazarza
 ○ Wsch. 7:33 Zach. 15:38
 ☿ Strzelec

św. Łazarza, biskupa
Dzień bez Przekleństw

1987 – zebranie założycielskie
 Towarzystwa Przyjaciół Orawy
 w Krakowie

2004 – otwarcie Ośrodka Turystycz-
 no-Narciarskiego „Mosorny Gron”
 w Zawoi

18 Niedziela

Laurencji, Bogusława, Gracjana
 ○ Wsch. 7:34 Zach. 15:38
 ☿ Strzelec

*świętych męczenników Pawła Mi,
 Piotra Doung-Lac i Piotra Truat*
**Międzynarodowy Dzień
 Migrantów**

1576 – wydanie przez Stefana Bato-
 rego przywileju na dwa jarmarki
 w Jordanowie

1996 – konsekracja kościoła w Śleszo-
 wicach

1884 – otwarcie ruchu na linii kole-
 jowej Żywiec–Nowy Sącz; otwarcie
 stacji kolejowej w Suchej

2011 – zmarł Adam Leśniak, regiona-
 lista, wieloletni kustosz muzeum-
 -skansenu w Sidzinie, inicjator budo-
 wy kapliczki Matki Bożej AK-owskiej
 na polanie Malinowe

1948 – elektryfikacja Tarnawy Dolnej

Gdy wilk się zestarzeje, skubie go i wrona. ☞ Gdzie orzeł mówi, niech wrony zamilczą. ☞ Jeśli wejdiesz między wrony, musisz krakać jak i one. ☞ Mówiła sroka wronie, nie siadaj mi na ogonie. ☞ Gdy sokół spieszeje, bije go i wrona.

19 **Poniedziałek**

Eleonory, Gabrieli, Dariusza
○ Wsch. 7:35 Zach. 15:39
☀ Strzelec

św. Anastazego I, papieża

20 **Wtorek**

Bogumiły, Dominika, Juliusza
○ Wsch. 7:35 Zach. 15:39
☀ Strzelec

św. Makarego i Eugeniusza
prezbiterów
Międzynarodowy Dzień
Solidarności
Dzień Ryby

21 **Środa**

Jana, Piotra, Seweryna
○ Wsch. 7:36 Zach. 15:40
☾ Ostatnia kwadra ☀ Strzelec

św. Piotra Kanizjusza
prezbitera i doktora Kościoła
Pierwszy Dzień Zimy
Najkrótszy Dzień Roku

Zięba (*Fringilla coelebs*) (fot. M. Wiech)

Fringilla to łacińska nazwa oznaczająca niewielkiego ptaka nierozpoznanego gatunku. Określenie *coelebs* również pochodzi z języka łacińskiego i określa bezżennego samca. Najprawdopodobniej odnosi się to do tego, że samce pozostają na czas zimy w Europie, a samice odlatują dalej na południe. Zięba jest najpospolitszym ptakiem zarówno na terenie Europy, jak i w samej Polsce. Gniazda zięb są świetnie zamaskowane, a zawsze czujny samiec potrafi bardzo szybko ostrzec partnerkę przed zbliżającym się zagrożeniem. Zięby odbywają lęg kilka razy w roku.

Długość ciała: ok. 15 cm
Rozpiętość skrzydeł: 24–29 cm
Masa ciała: 22–23 g

22 Czwartek

Franciszki, Honoraty, Zenona

◦ Wsch. 7:36 Zach. 15:40

✿ Koziorożec

*św. Franciszki Ksawery Cabrini
dziewicy i zakonnicy*

23 Piątek

Małgorzaty, Wiktorii, Jana

◦ Wsch. 7:37 Zach. 15:41

✿ Koziorożec

św. Wiktorii, dziewicy i męczennicy
Światowy Dzień Snowboardu
Początek zimowej przerwy
świętecznej

24 Sobota

Ewy, Adama, Zenobiusza

◦ Wsch. 7:37 Zach. 15:41

✿ Koziorożec

św. Adama i Ewy
Pierwszych Rodziców
Wigilia Bożego Narodzenia

25 Niedziela

Anastazji, Eugenii, Piotra

◦ Wsch. 7:38 Zach. 15:42

✿ Koziorożec

św. Anastazji z Rzymu
Boże Narodzenie

1378 – pierwsza wzmianka o Makowie, którego właścicielem był wówczas Hanko z Zakliczyna, protoplasta rodu Jordanów

2000 – powstanie Jordanowskiego Stowarzyszenia Twórców „Pasja”

Do Nowego Roku młóci gazda, potem wróble i myszy.

26 **Poniedziałek**

Dionizego, Kaliksta, Szczepana

◦ Wsch. 7:38 Zach. 15:43

☀ Koziorożec

*św. Szczepana, pierwszego męczennika***Drugi Dzień Świąt**27 **Wtorek**

Fabioli, Żanety, Jana

◦ Wsch. 7:38 Zach. 15:43

☀ Koziorożec

*Świętej Rodziny
Jezusa, Maryi i Józefa
św. Jana, Apostoła i Ewangelisty*28 **Środa**

Teofili, Antoniego, Cezarego

◦ Wsch. 7:39 Zach. 15:44

☀ Koziorożec

*Świętych Młodzianków, męczenników*Zimorodek (*Alcedo atthis*) (fot. M. Wiech)

W naszym kraju zimorodek nie jest zbyt liczny. Nory lęgowe tych ptaków bardzo łatwo rozpoznać, ponieważ zazwyczaj umiejscowione są pół metra powyżej lustra wody w pionowej skarpie rzeki lub jeziora. Komora lęgowa wyoszczędzona jest ościami ryb i innymi szczątkami z wypluwki. Śmiertelność tego gatunku sięga aż 70% i fakt ten sprawia, że naukowcom trudno jest prowadzić badania nad tymi ptakami.

Długość ciała: 16–18 cm

Rozpiętość skrzydeł: 25–28 cm

Masa ciała: 25–35 g (samiec), 30–35 g (samica)

29 Czwartek

Dawida, Dominika, Tomasza

○ Wsch. 7:39 Zach. 15:45

☾ Nów ✨ Koziorożec

*św. Tomasza Becketa
biskupa i męczennika*

30 Piątek

Irmy, Eugeniusza, Seweryna

○ Wsch. 7:39 Zach. 15:46

✨ Koziorożec

św. Egwina, biskupa

31 Sobota

Melanii, Mariusza, Sylwestra

○ Wsch. 7:39 Zach. 15:47

✨ Koziorożec

*św. Katarzyny Labouré
dziewicy i zakonnicy
św. Sylwestra I, papieża
Sylwester*

(30/31) 1944 – wysadzenie mostu kolejowego w Skawcach przez pluton AK „Kurniawa” pod dowództwem por. sap. inż. Tadeusza Studzińskiego („Jędrzejewskiego”) i sowiecki oddział „Walka”

Alina Kozina

Bociany

*Opuszczone gniazdo wnet trawą zarosło,
wiosna przeminęła, a znów pachnie wiosną,
bociek nie przyleciał, hen, z ciepłej Gwinei,
choć mieszkańcy wioski są pełni nadziei.*

*Gniazdo zaniedbane na starym kominie,
bocian nie przyleciał, znowu lato minie,
zaczną się sejmiki, dalekie wędrówki,
uciekają ptaki z zimowej głodówki.*

*Polecą daleko, hen, gdzie ciepłe kraje,
w Polsce nie zostaną – takie obyczaje,
odwiedzą kuzynów, trochę poklekoką,
zjedzą małże, kraby i popruną nocą.*

*Setki kilometrów w trudzie, niepokoju,
jak szwadron na niebie, gotowy do boju.
Niestraszne ulewy i tubylców strzały,
gdy czerwone dzioby, cały tułów biały.*

*Niestraszne im burze i droga daleka,
ni morza, pustynie i wyschnięta rzeka.
Gdy nadejdzie wiosna, ukwiecone łąki,
a w nich i ślimaki, żaby i pająki.*

*Powrócą radośnie, klekocąc z oddali,
tam gdzie są mokradła i też do górali,
zasiedlą swe gniazda – instynkt zaprowadzi,
bocian bocianową do gniazda wprowadzi.*

*Wychowają młode, nauczą latania,
co jeść, by być silnym – w ramach odżywiania.
Opuszczone gniazdo też znalazło gości,
dało to mieszkańcom wiele radości.*

*Gniazdo naprawione, podreperowane,
już nie straszy pustką, gdyż jest zamieszkanie.
W nim czwórka bocianów klekoce od rana,
dumni gospodarze, no i wioska cała.*

Ptaki

*Dzisiaj wam opowiem –
Coś się wydarzyło,
Śnieg padał i padał,
Biało się zrobiło.
Do karmnika wleciał
Wróbel napuszony,
Zajadał okruszki
Lekko przestraszony.
Z tyłu, tuż za wróblem,
Sikorka się skrada,
Kiedy on nie widzi,
Ziarenka wyjada.
Nagle wśród zadymki
O, sójka ląduje,
Wypędza wróbelka
I karmnik plądruje.
A dzięcioł zielony
Wisi na słoninie,
Ogonem podparty,
Tak mu zima minie.*

BABIOGÓRSKIE PTAKI

TOMASZ PASIERBEK

ORAZ ALEKSANDRA TRZEBUNIAK I KATARZYNA FUJAK

Alina Kozina

Skowronek

Przysiadł skowronek pod miedzą suchą,
pokręcił główką, popatrzył w lewo –
jakoś tu dzisiaj pusto i głucho,
może podfrunę na wyższe drzewo.

Nic się nie dzieje, żadnej maszyny,
jakby wokół wymarło życie,
mały skowronek nie znał przyczyny,
za czym zatęsknił, pomarzył skrycie.

Zabrakło pługa, zabrakło brony
i przede wszystkim chłopca – rolnika,
tak się zamyślił ptaszek strudzony,
nie zauważył, że słońce znika.

A nocą marzył, śnił nasz skowronek,
że śpiewem w locie pracę umili
i kiedy tylko nadejdzie dzionek
pofrunie w niebo, by w każdej chwili
dotrzymać kroku w pracy na roli,
ale w tych stronach pola zarosły
trawą, krzakami – to mocno boli.

Rankiem ptaszyna się obudziła,
słyszając odgłosy, warkot ciągnika.
Niesamowicie się zadziwiła,
to rolnik orze, za drzewem znika.

Za tym odgłosem ptaszek pofrunął,
aż do wieczora radośnie śpiewa,
po czym w źdźbła trawy suchej się wsunął,
patrzył, jak pole żytem dojrzewa.

Babiogórski Park Narodowy jest jednym z najmniejszych parków narodowych w naszym kraju. Obejmuje obszar 3394 ha, co oznacza, że mniejsze od niego są tylko parki Ojcowski i Pieniński. W praktyce ochronie podlega pojedynczy masyw Babiej Góry (1725 m n.p.m.) i to nawet nie w całości. Rodzi się więc pytanie, coż tak cennego jest na stokach Królowej Beskidów, że powołano tam najwyższą w świetle polskiego prawodawstwa formę ochrony, jaką jest park narodowy. Co sprawia, że można Babią Górę postawić w rzędzie prawdziwych pereł przyrodniczych w naszym kraju?

Odpowiadając na tak postawione pytania, koniecznie trzeba przyjrzeć się walorom przyrodniczym tego masywu, decydującym o jego wyjątkowości na tle innych obszarów o podobnym charakterze. Na stokach Babiej Góry wykształca się klasyczny wręcz układ pięter klimatyczno-roślinnych. Swoją wędrówkę w kierunku szczytu turyści rozpoczynają w reglu dolnym, który na Babiej Górze rozciąga się pomiędzy 700 a 1150 m n.p.m. Szlaki wiodą tam przez lasy bukowe, zwane też buczynami, i dolnoreglowe bory jodłowo-świerkowe. Idąc wyżej, wkraczają do regła górnego (1150–1360 m n.p.m.). Jest to prawdziwe królestwo świerka, niepodzielnie dominującego w drzewostanie. Niewielką domieszkę stanowi tutaj jarzębina, której czerwone korale są pięknym, barwnym akcentem na tle wszechobecnej zieleni świerków. Pomiedzy 1360 a 1650 m n.p.m. wędrówce towarzyszą gęste pędy kosodrzewiny, w wielu miejscach czyniące ze szlaku niemalże tunel o zielonych ścianach. Drzewa pojawiają się tylko w skarłowaciałej formie – ich panowanie zakończyło się na reglu górnym. O fizjonomii piętra kosodrzewiny, bo o nim mowa, decydują krzewy. Najwięcej jest tutaj oczywiście kosówki, która tworzy zwarte łąny, z daleka widoczne jako plamy ciemnej zieleni rozciągające się powyżej lasu. Okolice szczytu Babiej Góry porośnięte są przez niskie, przytulone do ziemi roślinki, pochowane często w załomach skalnych. To piętro alpejskie, zwane także halnym. Jego obecność powyżej 1650 m n.p.m. stanowi dodatkowy, niezwykle istotny walor Babiej Góry. Z racji wysokości w Polsce piętro to wykształca się jedynie w Tatrach, na Babiej Górze i w najwyższych partiach Karkonoszy.

Choć niezaprzeczalnie piętro kosodrzewiny, a zwłaszcza piętro alpejskie, wpływają na niezwykłą wartość Babiej Góry, to jednak Babiogórski Park Narodowy jest w większości parkiem leśnym. Co więcej, zarówno na terenie regła dolnego, jak i w reglu górnym można spotkać obszary leśne o bardzo wysokim stopniu naturalności. Porośnięte są one przez sędziwe buki, jodły i świerki, których ogromne rozmiary potrafią naprawdę zaskoczyć. Te leśne ostępy są prawdziwym sanktuarium przyrody, która od wieków rządzi się tutaj swoimi prawami.

Wspaniale zachowane, zdaloby się odwieczne lasy babiogórskie, są matecznikiem dla zwierząt, które w ich gąszczach znajdują swoją ostoję. Na całej Babiej Górze stwierdzono obecność ponad 4500 gatunków i podgatunków zwierząt. Oczywiście zdecydowana większość z nich to zwierzęta bezkręgowce. Na ryby, płazy, gady, ptaki i ssaki przypada zaledwie niecałe 200 gatunków. Spośród nich najbardziej charakterystyczne są bez wątpienia duże ssaki, a zwłaszcza duże drapieżniki – któż nie czuje drżenia serca na myśl o możliwości spotkania z niedźwiedziem, wilkiem czy rysiemy? Nie ssaki jednak należą do najczęściej spotykanych babiogórskich kręgowców. Aby przekonać się o obecności najliczniejszej grupy zwierząt kręgowych na Babiej Górze, trzeba po pierwsze, mocno wyteżyć słuch, a po drugie, zadrzeć głowę wysoko do góry.

Ptaki, bo o nich mowa, stanowią najliczniejszą grupę zwierząt kręgowych w masywie Babiej Góry. Ostrożnie szacowana lista gatunków pojawiających się na stokach polskiej części Królowej Beskidów przekracza 120 pozycji, z czego blisko 100 to ptaki lęgowe bądź potencjalnie lęgowe (czyli takie, których gniazdowanie na Babiej Górze jest możliwe, ale nie udało się go do tej pory potwierdzić). Część z nich to gatunki powszechnie spotykane w wielu miejscach. Nikogo raczej nie zaskoczy widok bogatki, wróbla, sroki, kosa czy szpaka. Wiele jest jednak takich gatunków, których obecność sama w sobie jest niezaprzeczalnym walorem tego obszaru.

Jakie gatunki ptaków spotkać można na babiogórskim niebie? Ogólną charakterystykę awifauny rozpocząć warto od drapieżników, które stanowią ostatnie ogniwo łańcucha pokarmowego. Spośród ptaków drapieżnych, zwanych też szponiastymi, na Babiej Górze gniazdują z pewnością

myszółów i pustulka. Częstymi bywalcami są także jastrząb, krogulec i kobuz, czasami zaś na Park swój cień rzuca przelatujący sokół wędrowny, bywa tu również orlik krzykliwy czy też majestatyczny orzeł przedni.

Wiele osób do rzędu ptaków szponiastych klasyfikuje też drapiezców przemierzających nocne niebo. Tymczasem, pomimo wielu podobieństw, różnice nakazują jednak ujmować je w odrębny rząd – sowy. Nocą lasy Babiej Góry rozbrzmiewają ich charakterystycznymi nawoływaniem, dzięki temu można rozpoznać, z którym z upierzonych łowców mamy do czynienia. Jest zresztą w czym wybierać: gniazdują tutaj puszczyk zwyczajny, puszczyk uralski, sóweczka i włochatka, obok których pojawia się również czasami uszatka. Niestety, największą z polskich sów, a mianowicie puchacza, usłyszeć można dzisiaj już wyłącznie na Wystawie Stałej Babiogórskiego Parku Narodowego.

Niezwykle interesującą grupą ptaków są dzięciołowe. Rząd ten na Babiej Górze reprezentowany jest aż przez osiem gatunków: krętogłów, dzięciołek, dzięcioł białogrzbiety, dzięcioł duży, dzięcioł trójpalczasty, dzięcioł czarny, dzięcioł zielony i dzięcioł zielonosiwy. Większość z nas nie zdaje sobie nawet sprawy, że tyle dzięciołów istnieje, a tymczasem wszystkie wymienione gatunki pojawiają się na pniach babiogórskich drzew. Cztery z nich – dzięcioł czarny, dzięcioł zielonosiwy, dzięcioł białogrzbiety i dzięcioł trójpalczasty – znalazły się nawet w Załączniku I Dyrektywy Ptasiej, co oznacza, że są coraz rzadsze, a ich ochrona jest istotna z punktu widzenia różnorodności biologicznej kontynentu europejskiego.

W pobliżu dolnej granicy Parku niebo często przecina charakterystyczna sylwetka bociana. Co ciekawe, bliższe przyjrzenie się temu „żywemu szybowcowi” może zaskoczyć, ponieważ z dużą dozą prawdopodobieństwa można założyć, że nie będzie to doskonale znany wszystkim bociek, ale jego krewny o zdecydowanie ciemniejszym upierzeniu, czyli bocian czarny (zwany także hajstrą). W przeciwieństwie do swojego białego kuzyna hajstra na miejsce do założenia gniazda wybiera duże drzewa wewnątrz lasu, co – pomimo żerowania również na terenach częściowo otwartych – pozwala określić go jako przedstawiciela ptactwa leśnego!

Choć Babia Góra raczej nie kojarzy się z terenami wodnymi, to jednak w awifaunie tego terenu nie brakuje ptaków mniej lub bardziej związanych z wodami. Z pewnością można do nich zaliczyć bociany, które na podmokłych terenach szukają dla siebie pożywienia. Na terenie Parku goszczą także czasami (lub może lepiej: nad Parkiem są widywane) inne gatunki, takie jak czajka, brodziec piskliwy, łyska zwyczajna, zimorodek, pluszcz czy nawet krzyżówka.

Zdecydowanie najwięcej przedstawicieli w babiogórskiej awifaunie ma rząd wróblowych. Do tego właśnie rzędu należą najpowszechniejsze ptaki, które śpiewem tworzą charakterystyczną „symfonię babiogórską”. Rząd ten reprezentują m.in. sikory: bogatka, sosnowka, czarnogłówna, czubotka, modraszka czy sikora uboga. Należą tutaj także mucholówki, zięby, pliszki, krzyżodzioby, trznadla, raniuszki, rudziki, szczygły, dzierzby, drozdy, skowronki, kosy, szpaki i wiele, wiele innych. Co ciekawe, spokrewnione z nimi są też ptaki, których raczej nie podejrzewalibyśmy o jakikolwiek „rodzinny” związek z pięknym śpiewającym skowronkiem, a mianowicie krukowate. Reprezentowane są one na Babiej Górze przez sójkę, srokę, orzechówkę i najbardziej „klasyczne” krukowate, a mianowicie kawkę, gawrona, wronę siwą i kruka.

Wróbel (*Passer domesticus*) (fot. J. Sobczyk)

Kwiczot (*Turdus pilaris*) (fot. J. Sobczyk)

Wśród mnogości ptaków istnieją także gatunki, za którymi próżno jest rozglądać się w powietrzu. Na Babiej Górze także występują ptaki, które – choć latać potrafią – większość swojego życia spędzają na ziemi. Nocą, na łąkach z niewykoszoną trawą, usłyszeć można charakterystyczny głos derkacza, którego zdecydowanie łatwiej jest usłyszeć, niż zobaczyć i to pomimo tego, że preferuje tereny otwarte. Najistotniejszym jednak leśnym „piechurem” jest na Babiej Górze głuszec, niegdyś typowy mieszkaniec leśnych ostępów, dzisiaj niestety już niezmiernie rzadki. Podbabiogórze jest dla tego ptaka istotną ostoją. W celu poprawy stanu populacji tego gatunku prowadzone są tutaj działania monitoringowe i ochronne, które pozwalają żywić nadzieję, że ten wspaniały ptak nie zniknie jednak z naszych lasów. Do kuraków leśnych, obok głuszca, zalicza się także inny gatunek występujący w lasach Babiej Góry, a mianowicie jarząbka. Do niedawna powyżej górnej granicy lasu występował jeszcze jeden przedstawiciel ptaków grzebiących, cietrzew. Niestety, od dłuższego czasu nie sposób już natrafić na jakiegokolwiek ślady jego obecności w masywie Królowej Beskidów.

Mając tak niezwykle skarby, jakimi bez wątpienia są przedstawiciele podbabiogórskiej awifauny, należy o nie odpowiednio dbać i właściwie je chronić. Nie jest to jednak wcale takie proste, ponieważ ptaki mają to do siebie, że potrafią się przemieszczać i to nieraz na naprawdę ogromne odległości. Nie istnieją dla nich żadne ustalone ludzką ręką granice, co sprawia, że ochrona ptaków staje się w wielu przypadkach problemem na skalę kontynentu, jeżeli nie globalną.

Ochrona ptaków kojarzy się nam przede wszystkim z ich zimowym dokarmianiem. Decydując się na prowadzenie „ptasiej stołówki”, koniecznie trzeba pamiętać o kilku zasadach, których nieprzestrzeganie może sprawić, że zamiast pomóc bardzo zaszkodzimy. Na dokarmianie – o ile w ogóle się na nie zdecydujemy – możemy sobie pozwolić wyłącznie w zimie. Musimy pamiętać, że każdorazowo jest to jednak zaburzenie naturalnego porządku rzeczy, wszak ptaki radziły sobie od tysiącleci bez pomocy człowieka, więc z dużą dozą prawdopodobieństwa bez naszego wsparcia przetrwają kolejne wieki. Dostarczanie pokarmu w lecie jest szczególnie niewskazane – ptaki muszą radzić sobie same, a nasze wsparcie bardzo je wówczas rozleniwia. Może też doprowadzić to na przykład do sytuacji, że mając w bród pożywienia, nie zdecydują się na jesienną migrację, a to w wielu wypadkach oznaczać może śmierć. Dokarmiając ptaki, trzeba też dobrze wybrać miejsce. Większość z nas karmę wysypuje w karmnikach, których umiejscowienie również nie jest obojętne. Powinniśmy pamiętać, że karmnik musi być tak ustawiony, żeby uniemożliwić dostęp kotom, dla których jest to „bar szybkiej obsługi”. Czasami można ziarna rozsypać na większej powierzchni, co nawiązuje do naturalnych warunków. Dzięki temu nie następuje koncentracja osobników w jednym miejscu, co ogranicza „ptasie klótnie” i zdecydowanie utrudnia życie drapieżnikom. Ważne jest też to, co w karmniku umieszczamy – stary chleb czy resztki z obiadu nie są dobrym pomysłem, dlatego że powodować mogą spore dolegliwości gastryczne, a nawet śmierć. Najlepszym pomysłem są ziarna słonecznika, które dostarczają ptakom odpowiedniej ilości energii. Można także wywiesić słoninę, ale nieprzetworzoną – sól nieobecna w naturalnej diecie działa destrukcyjnie na układ wydalniczy ptaków. Karmniki muszą być także regularnie czyszczone, a nawet myte – pozostawione w nich resztki i odchody stanowią źródło zakażeń rozmaitymi chorobami. Ostatnia zasada jest jednocześnie jedną z najważniejszych: decydując się na dokarmianie, trzeba robić to konsekwentnie do momentu pojawienia się naturalnych źródeł pożywienia. Ptaki przyzwyczajają się do miejsc żerowania, pusty karmnik jest więc dla nich pułapką – tracą energię na dotarcie do miejsca, gdzie nic do jedzenia na nie nie czeka...

Samo dokarmianie ptaków nie wystarcza. Nie wystarcza także zakaz polowania, wybierania jaj z gniazda czy nawet płoszenia w czasie lęgów. Musimy pamiętać, że ptaki żyją w określonym środowisku, wobec którego mają ścisłe oczekiwania: potrzebują pożywienia, miejsca odpoczynku, czatowni, lokalizacji gniazda itp. Innymi słowy, nie można ochronić zwierzęcia przy jednoczesnym niszczeniu jego siedliska. Dlatego właśnie w przypadku ptaków tak istotna jest ochrona obszarowa, która koncentruje się nie na pojedynczym osobniku, ale także na miejscu jego bytowania. Idea ta przyświecała tworzeniu ostoi w ramach programu Natura 2000. Na terenie Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich utworzono trzy obszary specjalnej ochrony ptaków, stanowiące część polskiej sieci Natura 2000: „Babia Góra” (PLB 120011), „Pasma Policy” (120006) oraz „Torfowiska Orawsko-Nowotarskie” (PLB 120007). Poza nimi istnieje tutaj także jeden park narodowy – Babiogórski –

oraz trzy rezerwy przyrody: „Na Policy im. prof. Z. Klemensiewicza”, „Na Policy” i „Bembeńskie”. Część obszaru SGB objęta jest także ochroną w postaci Parku Krajobrazowego Beskidu Małego, a także jako fragment Południowomłopolskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Każda z wymienionych form ochrony ma inne zasady, wszystkie jednak łączy jeden cel: zachować niepospolite walory przyrodnicze Podbabiogórza, wśród których bogactwo awifauny jest jednym z najistotniejszych.

Ochrona ptaków obejmuje nie tylko zachowanie siedliska, ochronę gatunkową, musi jej towarzyszyć budowanie szerokiej akceptacji społecznej. Sprzyja temu wzrost popularności podglądania ptaków, z angielska znanego jako „Bird Watching”. Coraz więcej ornitologów-amatorów, zaopatrzonych w lornetki i atlasy ptaków, wyrusza na łąki, do lasów, nad rzeki i jeziora. Potrafią oni wstawać grubo przed świtem, by w nieraz trudnych warunkach atmosferycznych wypatrywać przedstawicieli jakiegoś interesującego gatunku. Przekłada się to nawet na turystykę – organizowane są całe wyprawy i wycieczki dla „ptakolubów”. Podbabiogórze – jak dotąd – skrzętnie skrywa swoje upierzone skarby, niedługo jednak z pewnością nadejdzie czas, kiedy staną się one atrakcją przyciągającą miłośników ptaków z całej Europy.

Czym tak naprawdę jest ptak?

Plastyczność świata zwierząt jest niezwykła – na Ziemi z trudem można znaleźć takie środowiska, które nie są zasiedlone przez jego przedstawicieli. Na zwierzęta natrafimy, schodząc batyskafem na dno największych oceanicznych głębi. Napotkamy je, penetrując wnętrza jaskiń, które nigdy nie widziały słonecznego światła, czy przepokopując się przez kolejne warstwy gleby lub zdobywając szczyty gór. Zobaczymy je także, kiedy wzniesiemy oczy ku górze, by podziwiać płynące po niebie chmury. Każde z tych środowisk zamieszkałe jest przez inne organizmy, które swoją budową, fizjologią, wyglądem i zachowaniem znakomicie przystosowały się do warunków życia. Doskonałym przykładem takich wybitnie przystosowanych zwierząt są ptaki. Spoglądając na podniebne popisy tych uskrzydłonych akrobatów, zupełnie nie uświadamiamy sobie, że patrzymy na zwierzęta, które przed milionami lat miały skórę pokrytą łuskami i twardo stąpały po Ziemi, ani myśląc nawet o tym, by się od niej oderwać.

Ewoluściści zwykli mawiać, że ptaki to nic innego, jak opierzone dinozaury, które dotrwały do naszych czasów. Taka myśl kusząca jest dla wszystkich miłośników prehistorycznych gadów, którzy z utęsknieniem czekają na realizację wizji tak plastycznie przedstawionej w filmie *Park Jurajski*. Oznacza ona bowiem, że w budowie ptaków odnaleźć można elementy znane z obecnych w warstwach geologicznych skamieniałych szkieletów wymarłych olbrzymów. Oczywiście patrząc na współczesnych przedstawicieli awifauny (*awifauna = fauna ptaków*), nie trudno jest stwierdzić, że mają one również wiele cech nieznanymi mieszkańcom ery mezozoicznej, zwłaszcza w zakresie przystosowania do aktywnego lotu. Patrząc na ptaki z takiej właśnie perspektywy, zasadnym staje się zadanie postawionego w tytule tego rozdziału pytania: czym tak naprawdę jest ptak?

Stroją się we własne piórka

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech ptaków jest pokrycie ciała niezwykle wytworami nablonka – piórami. We współczesnej faunie występują jedynie w opisywanej grupie zwierząt, choć w zamierzchłej przeszłości, przed milionami lat, pokrywały także ciała niektórych dinozaurów. Pióro samo w sobie ma interesującą budowę. Składa się z elastycznej osi, na której osadzona jest płaska chorągiewka. Oś z kolei podzielić można na dwie części: górną (stosinę) i dolną (dutkę). Dutka jest zanurzona w skórze, natomiast stosina wystaje ponad nią. To na niej właśnie osadzona jest wspomniana wcześniej chorągiewka. Od samej stosiny odchodzą w obie strony promienie, od których zwykle jeszcze odchodzą promyki. Te ostatnie łączą się ze sobą haczykami, tworząc w ten sposób zwartą, a jednocześnie lekką i delikatną powierzchnię pióra.

Istnieje kilka typów piór, w zależności od budowy, funkcji i rozmieszczenia na ciele.

Pierwszą warstwę przy ciele ptaka stanowią pióra puchowe. Są one delikatne, ich długie, nitkowate promyki nie łączą się ze sobą. Stanowią znakomitą warstwę izolacyjną chroniącą przed utratą ciepła (o czym przekonał się każdy, kto spał kiedyś pod puchową pierzyną).

Pióra pokrywowe, jak zresztą sama nazwa wskazuje, pokrywają niemalże całe ciało ptaka (w tym także – przynajmniej częściowo – inne typy piór). Tworzą gładką powierzchnię nadającą ciału opływowy kształt, co stanowi wyraźne przystosowanie do lotu.

Najbardziej charakterystycznymi, a jednocześnie najbardziej typowymi piórami są lotki. Tworzą one powierzchnię lotną skrzydeł. W zależności od miejsca, z którego wyrastają, dzieli się te duże i sztywne pióra na trzy podrodzaje:

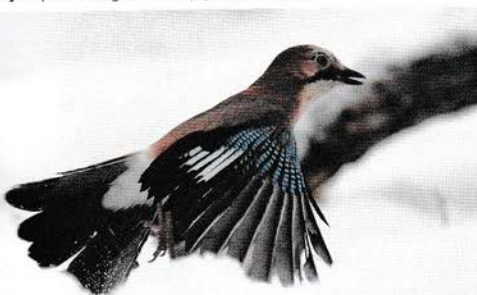
- lotki pierwszorzędowe, wyrastające na kościach dłoni;
- lotki drugorzędowe, wyrastające na kości ramieniowej;
- lotki trzeciorzędowe, wyrastają u nasady skrzydła i stanowią w pewnym sensie przedłużenie lotek drugorzędowych.

Sterówki, czyli pióra na ogonie, odgrywają kolosalną rolę w powietrzu. To dzięki nim ptak jest w stanie sterować swoim lotem. Nie jest to jednak jedyna funkcja sterówek. U samców wielu gatunków, na przykład u kuraków, niezwykle rozwinięte, a zarazem piękne sterówki stanowią atrybut zwiększający szanse u potencjalnej partnerki. Jeszcze inną rolę odgrywają one u dzięciołów – stanowią podporę podczas poruszania się po pniu drzewa.

Jak widać, rola piór może być bardzo różna. Umożliwiają przede wszystkim lot, biorą udział w termoregulacji, stanowią ważny element decydujący o atrakcyjności partnera w czasie godów, innym zaś osobnikom pozwalają na zamaskowanie się i ukrycie przed potencjalnym niebezpieczeństwem. Nie jest jednak bynajmniej tak, że pióra są niezmiennie przez całe życie. Co jakiś czas cały komplet piór jest wymieniany – jak często i jak szybko, uzależnione jest to od gatunku. Taki proces wymiany ptasiego „odzienia” nazywany jest pierzeniem. U niektórych gatunków przebiega on dość gwałtownie – na przykład gęsi i kaczki tracą wszystkie lotki jednocześnie, przez co stają się chwilowo niezdolne do lotu.

Każdy porządny garnitur czy też piękna suknia wymaga odpowiedniej pielęgnacji, bez której nie tylko nie wygląda atrakcyjnie, ale także przestaje pełnić swoje funkcje. Nie inaczej jest u ptaków. Któż z nas nie widział ptaka, który czyści sobie pióra? Okazuje się, że blisko 10% swojej dobowej aktywności ptaki poświęcają na codzienną toaletę. Nie tylko czyszczą pióra ze śmieci czy pasożytów, ale także smarują je wydzieliną specjalnego gruczołu, zwanego gruczołem kuprowym. Produkowana w nim woskowata substancja natłuszcza pióra, zabezpieczając je przed zawilgoceniem (szczególnie w przypadku ptaków wodnych), ale także zapewnia elastyczność piór i hamuje rozwój bakterii uszkadzających pióra. Niektóre ptaki nacierają także swoje pióra kwasem mrówkowym (wcierając w nie mrówki...), co zabezpiecza je przed pasożytami.

Sójka (*Garrulus glandarius*) (fot. M. Wiech)

Kos (*Turdus merula*) (fot. J. Sobczyk)

Przepis na lotnię, czyli jak zmienić szkielet, by dało się latać

W ujęciu systematycznym ptaki to gromada należąca do kręgowców. Oznacza to, że elementem ich szkieletu osiowego jest – obok czaszki – kręgosłup złożony z połączonych ze sobą kręgów. Szkielet ptaków w ogóle jest niezwykle, ponieważ wykazuje wiele cech związanych z ich trybem życia, które częściowo prowadzą w przestworzach. Znaczna liczba kości jest spneumatyzowana, co oznacza, że zawierają puste, wypełnione powietrzem przestrzenie. Nietrudno jest dostrzec tutaj przystosowanie do lotu, wszak oczywiste jest, że im więcej „powietrza” w kościach, tym szkielet jest lżejszy, a im lżejszy jest szkielet, tym łatwiej jest latać. Co ciekawe, puste przestrzenie w kościach połączone są z układem oddechowym.

Spneumatyzowane kości nie są jedyną cechą charakterystyczną ptaków. Interesująca jest też sama czaszka, która – choć pełni funkcje ochronne wobec mózgu – sama w sobie jest lekka i sprawia wrażenie delikatnej. Znaczna w tym zasługa dużych oczodołów, zajmujących duże przestrzenie w czaszce. Ich wielkość od razu sugeruje, który ze zmysłów dla ptaków jest najważniejszy. W czaszce ptaków wyraźnie zauważalna jest też silna redukcja szczęk i całkowity brak zębów. Pozwala to na lepsze ułożenie środka ciężkości w czasie lotu (przód nie jest nadmiernie obciążony).

Kształt typowego dla ptaków dzioba uzależniony jest od preferowanego przez dany gatunek pokarmu. Masywne, zakrzywione dzioby charakterystyczne są dla drapieżników i padlinożerców, długie i szydlaste sprzyjają wyszukiwaniu bezkręgowców, krótkie i masywne zaś to wizytówka ziarnojadów. Istnieją także niezwykle dzioby, które są dowodem bardzo wąskiej specjalizacji pokarmowej, jak na przykład dzioby filtracyjne, dzioby do picia nektaru czy dzioby do skubania szyszek.

Rzadko zwracamy uwagę na ptasi ogon (może za wyjątkiem pawia lub głuszcza), tymczasem także i tutaj znaleźć można przystosowanie do lotu. Ostatnie kręgi ogonowe u ptaków są skrócone i zrosnięte razem, tworząc pojedynczą kość. Jest ona miejscem zaczepu dla sterówek, czyli piór ogonowych odpowiedzialnych za sterowanie w czasie lotu. Kształty i rozmiary utworzonego w ten sposób ogona są bardzo różne, uzależnione od trybu życia. U niektórych ptaków pióra w ogonie stają się sztywne, stanowiąc podporę podczas wspinania się po pniu drzewa. Wystarczy przypatrzeć się naszym dzięciołom, aby zauważyć, jak bardzo pomagają sobie ogonami.

Pobieżne nawet spojrzenie na szkielet ptaka ujawnia miejsca przyzyczepu potężnych mięśni niezbędnych do lotu aktywnego, czyli po prostu do machania skrzydłami. Uwagę zwraca zwłaszcza solidny wyrostek na mostku, zwany grzebieniem, do którego przyzycepione są wspomniane mięśnie. Nie zaznacza się on wyraźnie jedynie u nietotów. Interesujące są również żebra mostkowe, zbudowane z dwóch połączonych ze sobą elementów. Pozwala to ptakom na duże zmiany objętości klatki piersiowej, co jest istotne, zważywszy na niezwykle budowę układu oddechowego u tych zwierząt.

Spśród wszystkich części szkieletu ptaków niewątpliwie najbardziej niezwykłymi są kończyny przednie. Choć składają się z niemalże tych samych elementów, co na przykład ręka człowieka, to jednak ich wygląd i funkcjonowanie są zgoła inne. Kości kończyny przedniej stanowią rusztowanie dla skrzydeł, bez których przecież trudno jest sobie wyobrazić jakiegokolwiek ptaka. Rusztowanie to składa się z kości ramieniowej, dwóch zrosniętych ze sobą kości przedramienia: łokciowej i promieniowej, kości nadgarstka oraz kości nadgarstkowo-dłoniowej tworzącej trzy „palcę”. Co ciekawe, stawy występujące pomiędzy kośćmi skrzydła mają dość ograniczoną ruchomość – praktycznie niemożliwe jest poruszanie się kości w innym kierunku, niż ten związany z typowym ruchem skrzydeł. Pozwala to na zaoszczędzenie energii, którą mięśnie musiałyby zużyć w czasie lotu, by zabezpieczyć skrzydło przed „odchylami”. Na tej niezwyklej konstrukcji osadzone są pióra, tworząc wspólnie genialną wprost strukturę, która umożliwiła ptakom opanowanie przestworzy.

Warto zatrzymać się chociaż na moment przy tylnych kończynach ptaków. Nie są one tak silnie przekształcone jak przednie, ale i tak analizując ich wygląd, można wiele dowiedzieć się o biologii dowolnego przedstawiciela awifauny. Podobnie jak dzioby, tak i kończyny tylne odzwierciedlają tryb życia ptaków. Jeżeli mamy do czynienia z ptakami drapieżnymi, ich mocne nogi zakończone będą potężnymi szponami, u ptaków brodzących nogi będą długie, umożliwiające swobodne poruszanie się na płycznach, zaś u ptasich pływaków pomiędzy palcami pojawia się błona pławna.

Porównując nogę ptaka i człowieka, od razu widać jedną zasadniczą różnicę, a mianowicie kierunek zgięcia kończyny w kolanie. U człowieka noga zgina się do tyłu, u ptaków zaś – do przodu. Przy takiej prostej ocenie pojawia się jednak zasadniczy problem – to, co bierzemy za kolano u ptaków, kolaniem tak naprawdę nie jest. Gdzie wobec tego szukać tego stawu? Choć zabrzmi to zaskakująco – jest on wewnątrz ciała (podobnie jak cała kość udowa) i zgina się w jak najbardziej prawidłową stronę. Na zewnątrz ciała zauważalne jest dopiero podudzie (duża kość piszczelowa i mała strzałkowa) stawowo połączone z tzw. skokiem, czyli kością utworzoną z części stopy, nie mającą swojego odpowiednika u człowieka. Pozorne „kolano” ptaków jest tak naprawdę zbliżone do naszej kostki, czyli stawu skokowego. U niektórych ptaków (tych o krótszych nogach) widoczne są w zasadzie wyłącznie stopy. Choć niełatwo jest sobie to wyobrazić, można pokusić się o proste doświadczenie: trzeba stanąć na palcach, aby nasza noga zaczęła choć trochę przypominać nogę ptaka. Wtedy właśnie okolice naszego stawu skokowego będą właśnie tym, co u ptaków uznawaliśmy do tej pory za kolano.

Oddychać głęboko = latać wysoko

Jak widać, budowa szkieletu ptaków podporządkowana jest ich trybowi życia. Przystosowania do lotu widoczne są zresztą również w wielu innych układach. Przykładem może być układ oddechowy zwierzęcych zdobywców przestworzy, którego budowa i funkcjonowanie ściśle związane są ze zdolnością do lotu aktywnego. Trzeba bowiem pamiętać, że tak prosto wyglądające „machanie skrzydłami” oznacza dla ptaka ogromny wysiłek energetyczny. Układ oddechowy – obok układu krążenia – jest kluczowym „graczem” na polu uzyskiwania energii niezbędnej do wszystkich funkcji życiowych. Czym różni się więc układ oddechowy na przykład gołębia od układu oddechowego człowieka? Przede wszystkim niezwykła jest jego budowa. Najważniejszym elementem układu oddechowego są bez wątpienia płuca, czyli narząd, w którym zachodzi właściwa wymiana gazowa. Tętnice dopływające z serca do płuc niosą tzw. krew oddtlenowaną, czyli zawierającą sporo dwutlenku węgla. W płucach następuje wymiana gazów pomiędzy obecnym tam po wdechu powietrzem a krwią: krew „oddaje” przyniesiony dwutlenek węgla, natomiast pobiera niezbędny do życia tlen. Następnie powietrze opuszcza płuca w czasie wydechu, usuwając w ten sposób dwutlenek węgla z organizmu. System ten u ptaków funkcjonuje nieco inaczej dzięki obecności tzw. worków powietrznych, czyli wypełnionych powietrzem grubościennych pęcherzy, które połączone są z płucami. Znajdują się one wewnątrz tułowia ptaka, co więcej, wypełniają nawet wnętrza niektórych kości w jego szkielecie. Worki powietrzne znacznie zmniejszają ciężar ciała zwierzęcia, biorą też udział w termoregulacji. Najważniejszą jednak ich rolą jest wsparcie procesu oddychania. Ponieważ mają grube ściany, nie może odbywać się w nich wymiana gazowa, mogą jednak magazynować pobrane powietrze. Podczas wdechu zaledwie 25% powietrza dociera bezpośrednio do płuc, a następ-

Bocian biały (*Ciconia ciconia*) (fot. M. Wiech)

Myszołów (*Buteo buteo*) (fot. M. Wiech)

nie do przednich worków powietrznych. Pozostałe 75% płynie bezpośrednio do tylnych worków powietrznych, „omijając” niejako płuca. Do płuc trafia ono dopiero podczas wydechu. Oznacza to, że zarówno podczas wdechu, jak i wydechu przez płuca przepływa powietrze zasobne w tlen! Można więc spokojnie powiedzieć, że ptaki poniekąd oddychają „podwójnie”. Co więcej, przepływ powietrza przez układ oddechowy jest u nich ściśle związany z ruchem skrzydeł – podczas ruchu w górę następuje wdech, zaś ruch skrzydeł w dół powoduje wydech. Łatwo stwierdzić, jak ważne jest to dla samego uzyskiwania energii – gdyby u człowieka funkcjonował podobny system, to oddychalibyśmy tym sprawniej, im szybciej byśmy poruszali nogami, czyli w praktyce moglibyśmy biegać na ogromne dystanse bez większego zmęczenia.

Płuca ptaków również funkcjonują sprawniej niż u ssaków. Pomimo tego, że płuca ptaka są zwykle mniejsze od płuc ssaka o tych samych rozmiarach, ważą one tyle samo. Oznacza to, że tkanka, z której płuca są zbudowane, u ptaków jest „gęstsza”, czyli ma znacznie więcej miejsc, w których zachodzi właściwa wymiana gazowa. Różnica w sprawności płuc nie jest specjalnie widoczna na poziomie morza – tutaj, gdybyśmy postawili obok siebie jaskółkę i mysz, obie funkcjonowałyby prawidłowo. Jeżeli jednak klatkę z tymi zwierzętami umieścimy na przykład na szczycie Mount Everestu, mysz szybko stanie się całkowicie wyczerpana i niezdolna do jakiegokolwiek aktywności, podczas gdy na jaskółce wysokość ta nie zrobi większego wrażenia. Takie przystosowanie pozwala ptakom latać na dużych wysokościach. Wprawdzie niewiele z nich sięga podczas lotu „dachu świata”, istnieją jednak gatunki, które potrafią wzbic się nawet wyżej. Należą do nich m.in. gęś tybetańska, która podczas swoich migracji przelatuje nad Himalajami na wysokości przekraczającej 9000 m n.p.m., spotykany również w Polsce żuraw, który wznosi się aż na 10 000 m n.p.m., jednak absolutnym rekordzistą jest sęp płamisty, którego osobniki można byłoby zaobserwować z okien rejsowych samolotów pasażerskich. Rekord wysokości lotu należący do tego wspaniałego drapieżcy wynosi 11 300 m n.p.m. Warto dodać, że na tej wysokości zawartość tlenu jest mniejsza o połowę od tej, która jest we wdychanym przez nas powietrzu (nie na darmo w razie awarii samolotu pasażerskiego konieczne jest oddychanie przez maskę tlenową), a temperatura spada do -57°C . Niewiele jest organizmów, które są w stanie wytrzymać takie warunki.

Przydałoby się wrzucić coś do dzioba...

Śledząc przystosowania do lotu występujące u ptaków, nie można pominąć tak ważnych dla funkcjonowania organizmu procesów, jak odżywianie i wydalanie. Choć wydawać by się mogło, że niewielki jest ich związek z zdolnością do lotu, to jednak łatwo zauważyć i w ich przypadku przystosowania wynikające z powietrznego trybu życia. Kluczową kwestią jest w tym wypadku redukcja wagi – im ptak mniej waży, tym lepiej będzie latał. Dlatego właśnie u zdecydowanej większości ptaków próżno jest szukać masywnych i ciężkich szczęk zaopatrzonych w zęby, a poruszanych przez mięśnie szczękowe. Choć takie „wyposażenie” typowe było dla gadzich przodków współczesnych ptaków, w toku ewolucji okazało się po prostu zbędnym balastem. Wyobraźmy sobie bowiem, jak dużym problemem byłoby na przykład dla samolotu znaczne dociążenie jego części dziobowej – taki statek powietrzny nie miałby raczej szans zbyt długo utrzymywać się w powietrzu i spadłby „na twarz”. Brak typowych szczęk nie oznacza jednak, że nie mają one u ptaków swoich lekkich odpowiedników. Przekształcone na przestrzeni milionów lat kości szczęki, kość międzyszczękowa i kości żuchwy, pokryte rogową pochwą tworzą najbardziej charakterystyczny element ptasiej głowy, czyli dziób. Choć wygląda on często niezwykle masywnie, dzięki swojej budowie jest lekki i wytrzymały. Dobrym przykładem może być tutaj tropikalny tukan, którego ogromny, kolorowy dziób znają chyba wszyscy. Może on stanowić nawet 1/3 długości całego ciała, co skłania do postawienia pytania: jakim cudem ptak ten jest w stanie latać?! Analiza budowy dzioba pokazuje jednak, że choć wygląda na bardzo ciężki, w rzeczywistości jest stosunkowo lekki. Wnętrze takiego dzioba jest ażurowe, zbudowane z beleczek kostnych, co zdecydowanie zmniejsza jego wagę. Do czego potrzebny jest tukanowi taki dziób? Najnowsze badania wskazują, że dzięki gęstej sieci naczyń krwionośnych, w jaką wyposażony jest dziób tukana, odgrywa on kapitalną rolę w procesie termoregulacji. Pozwala

na szybkie pozbycie się sporej ilości ciepła z wewnątrz ciała, co jest dla tych ptaków ważne w momencie wieczornego spoczynku czy po dużym wysiłku związanym z lotem.

Choć nasze ptaki nie mają tak wspaniałych dziobów jak tukany, warto jest poświęcić trochę czasu i przyjrzeć się im z bliska. Na podstawie analizy dziobów można wiele dowiedzieć się o zwyczajach żywieniowych danego gatunku ptaka. Ptaki drapieżne oraz sowy mają masywne, hakowato zakrzywione dzioby o ostrych brzegach, służące do wbijania się w ciało ofiary i rozrywania go na kawałki. Dzioby ptaków owadożernych łowiących swoją zdobycz w powietrzu, takich jak na przykład jaskółka czy jerzyk, są krótkie, zastrzone, ale dość szerokie. Dziób zastrzony niczym dłuto spotkać można u dzięciołów. Umożliwia on wykuwanie w drzewach otworów w poszukiwaniu bezkręgowców bądź też wykuwanie dziupli na gniazda. Spotkane nad wodami mewy i rybitwy, czyli przedstawiciele ptaków siewkowych, mają dzioby mocne i ostre, pozwalające im na sondowanie mułu czy rozmięklej ziemi w poszukiwaniu bezkręgowców. Przedstawiciele ptaków blaszkodziobych, do których należą m.in. kaczki i łabędzie, mają dzioby szerokie, spłaszczone, na brzegach wyposażone w drobne blaszki. Dzięki takiej budowie dziób działa jak sito, umożliwiając na przykład popularnej krzyżowce przedczadanie pobranej wody w poszukiwaniu drobnych bezkręgowców i roślin. U traczy, również reprezentujących rodzinę kaczkowatych, w diecie zdecydowanie przeważają ryby, co także znalazło swoje odzwierciedlenie w budowie dzioba. Na dziobach traczy znajdują się poprzeczne rogowe ząbki ułatwiające chwytanie i przytrzymywanie bardzo śliskiej przeciw zdobyczy. Charakterystyczne krótkie i masywne dzioby mają wszystkie ziarnojady, nie łatwo jest wszak „dobrać się” do nasion wielu roślin. Istnieją także skrajne przystosowania do jednego rodzaju pokarmu. Przykładem może być tutaj krzyżodziób świerkowy, którego skrzyżowany dziób umożliwia mu wyluskiwanie nasion z szyszek.

Nierzadko, obserwując pisklęta świeżo po wykluciu się z jaja, można z zaskoczeniem zaobserwować, że na dziobie występuje u nich narośl, której próżno szukać u dorosłych przedstawicieli tego samego gatunku. Jest to tzw. ząb jajowy, typowy dla większości zwierząt jajorodnych. Pozwala on młodemu przebić skorupę jaja, w którym do tej pory się rozwijały. Zanika on kilka dni po wykluciu, stąd jego nieobecność u osobników dorosłych.

Skoro jednak ptaki nie mają normalnie rozwiniętych szczęk wyposażonych w zęby, to jak w takim razie radzą sobie z rozdrabnianiem pobranego pokarmu? Nie polykają przecież wyłącznie drobnych kąsków tudzież jakiejś papki – wprost przeciwnie, często do ich żołądków trafiają duże kęsy pokarmu. I właśnie żołądek jest tutaj narządem zastępującym niejako zęby. W zasadzie ptaki posiadają dwa żołądki (lub może lepiej dwie części żołądka): gruczołowy i mięśniowy, zwany też mielcem. W żołądku gruczołowym następuje wymieszanie pobranego pokarmu ze śluzem, kwasem solnym oraz pepsyną, enzymem trawiącym białka. Dalej pokarm wędruje do drugiej części żołądka – mielca. Skurcze jego grubych, umięśnionych ścian powodują rozcieranie pokarmu. Aby wspomóc ten proces, wiele ptaków odżywiających się twardym pokarmem (np. ziarnojady) polyka niewielkie kamyki, tzw. gastrolity, które trafiają właśnie do żołądka mięśniowego, ułatwiając mechaniczne rozcieranie pokarmu.

Drozd śpiewak (*Turdus philomelos*) (fot. M. Wiech)

Pliszka żółta (*Motacilla flava*) (fot. J. Sobczyk)

Zanim pokarm trafi do żołądka u większości ptaków zatrzymuje się w workowatym rozszerzeniu przełyku, czyli w tzw. wolach. Wole stanowią swoisty magazyn pokarmu, który trawiony będzie później, jak również miejsce jego przenoszenia. Podczas przechodzenia przez przełyk pokarm miesza się ze śliną oraz śluzem, w związku z czym w wolach następuje także jego rozmiękczenie i wstępne nadtrawienie w wyniku działania enzymów zawartych w ślinie. Obecność woli zwiększa także bezpieczeństwo ptaka – może on pobrać szybko dużą ilość pożywienia, a następnie oddalić się z żerowiska i w miejscu bezpiecznym spokojnie sobie je strawić. Wole często stanowią „torbę”, w której rodzice noszą pożywienie pisklątom – stąd też charakterystyczny sposób karmienia piskląt znany z licznych filmów przyrodniczych. U gołębi w okresie karmienia powstaje jeszcze dodatkowy pokarm dla piskląt, czyli tzw. ptasie mleczko. Powstaje on z komórek nabłonka zasobnych w krople tłuszczu, które zostają rozpuszczone.

Co tak naprawdę jedzą ptaki? Przyglądając się różnorodności awifauny, można byloby pokusić się o stwierdzenie, że generalnie wszystko. Nie jest to jednak do końca prawda, ponieważ istnieją rodzaje pokarmu zdecydowanie preferowane przez ptaki oraz takie, których upierzeni zdobywcy przestworzy raczej unikają. Analizę obyczajów pokarmowych ptaków warto jest zacząć od tej drugiej grupy, jako że jest ona zdecydowanie mniej liczna. Można postawić sobie pytanie, który z pokarmów wykorzystywanych przez zwierzęta jest przez ptaki najrzadziej wybierany. Co ciekawe, pokarm ten jest w naszej szerokości geograficznej powszechnie dostępny, stanowi wręcz podstawę diety dla większości roślinożernych ssaków. Mowa jest tutaj o liściach, zarówno drzew, krzewów czy roślin zielnych, w tym traw. Gdyby się nad tym dobrze zastanowić, to faktycznie niewielu z nas widziało ptaki skubiące trawę czy pożywiające się liśćmi. Dlaczego tak się dzieje? Jest to związane ze specyfiką tego typu pokarmu. Zielone części roślin tak naprawdę nie stanowią dla wielu organizmów dobrego źródła energii. Jest to związane z faktem, że większość organizmów nie radzi sobie z trawieniem celulozy, cukru będącego podstawowym składnikiem ścian komórkowych u roślin. Oznacza to, że w ich przypadku zjedzenie dużej ilości trawy oznaczać będzie konieczność, delikatnie mówiąc, częstego udawania się na stronę celem wydalenia całej niestrawionej materii. Istnieją oczywiście zwierzęta, takie jak na przykład ssaki kopytne, które radzą sobie z trawieniem celulozy, ale one mają wspomaganie w postaci bakterii, które celulozę rozkładają do cukrów możliwych do dalszej obróbki. Przykładem może być choćby krowa, która w jednej z części swojego ogromnego żołądka „gości” owe bakterie, dzięki czemu może spokojnie odżywiać się trawą. Wracając jednak do ptaków – gdyby chciały uzyskać odpowiednią ilość energii z „liściowej” diety, musiałyby mieć – na podobieństwo krowy – ogromne i ciężkie żołądki, a te raczej przeszkadzałyby im w locie... Ponieważ nie mają takich przystosowań, stronią od tego typu pokarmu. Wyjątek stanowią tutaj kuraki, gęsi i niektóre gatunki kaczek, w diecie których zielone części roślin mogą mieć poczesne miejsce. Z racji tego, że one także niespecjalnie efektywnie wykorzystują zawartą w liściach celulozę, aby uzyskać wystarczającą ilość energii muszą zjadać duże ilości materiału roślinnego (wszak większość i tak nie zostanie wykorzystana) oraz uzupełniać dietę o inne typy pożywienia.

Kowalik (*Sitta europaea*) (fot. M. Wiech)

Myszołów (*Buteo buteo*) (fot. M. Wiech)

Najczęstszym typem pokarmu roślinnego, jaki gości na ptasich „stołach”, są nasiona i owoce. Nietrudno jest wyobrazić sobie dlaczego – nasiona są bardzo bogate w składniki odżywcze i stosunkowo łatwe do strawienia. Zachowują także długo swoje walory, co raczej dziwić nie powinno, zważywszy że wiele z nich musi przetrwać zimę, by wiosną dać początek nowej roślinie. Muszą więc być one zasobne w substancje zapasowe, pozwalające zarodkowi przetrwać trudny okres i na tyle trwale, by nie zaszkoziły im mrozy lub susze. Wiele gatunków ptaków wykorzystuje te właściwości nasion, robiąc przed zimą „spizarnie”. Zagrzebują one nasiona pod śniegiem, by z tak zgromadzonych zapasów korzystać, kiedy tylko dokuczy im zimowy głód. Przykładem takiego ptaka może być orzechówka popielata, która w zimie jest w stanie „zachomikować” nawet kilkadziesiąt tysięcy nasion. Od razu rodzi się pytanie, jak orzechówka zapamiętuje swoje skrytki – otóż część z nich znajduje bez problemu, jednak o wielu po prostu zapomina. Na to właśnie „liczą” drzewa i krzewy o ciężkich nasionach, takie jak buki, dęby, limby czy też leszczyna. W normalnych warunkach ich nasiona opadają niemalże pionowo w dół i kielkują pod drzewem rodzicielskim. Jedynym sposobem, by zostały one przeniesione na większą odległość, jest wykorzystanie do tego celu zwierząt. Proces rozsiewania nasion przez zwierzęta nosi nazwę zoochorii. Przedstawiony wyżej mechanizm wykorzystujący „zapominalstwo” zwierząt określany jest jako dyszoochoria. Często jednak rośliny i zwierzęta (w tym ptaki) wchodzą w inne rodzaje zależności pozwalających na rozsiewanie nasion. Należą do nich:

- Epizoochoria, która polega na przenoszeniu nasion na powierzchni ciała zwierzęcia. Najlepszym przykładem są „rzepy” łopianów, które przyczepiają się do wszystkiego, jak... no właśnie, jak rzep do psiego ogona! Tacy „pasażerowie na gapę” uczeni na przykład sierści mogą odbywać nawet dość dalekie podróże.
- Endozoochoria, która występuje wówczas, kiedy zwierzę zje nasiono, a następnie je wywali w postaci niestrawionej. Taki typ zoochorii występuje na przykład w przypadku jemioli, która do roznoszenia swoich nasion wykorzystuje jemioluszkę, czy też cisu, który „korzysta z usług” kwiczołów. Bardzo dobrze widoczna jest ona także w zależności pomiędzy jarzębiną a sójką. Czerwone owoce jarzębiny, niczym reklamowe neony, zdają się wołać do przelatujących ptaków: „Skosztuj tych jaskrawych pyszności!!!”. Jednym z gatunków, które upodobały sobie jarzębinowe korale, jest sójka. Ten kolorowy ptak wielkości gołębia, z charakterystycznymi niebieskimi „lusterkami” na skrzydłach jest – co może być zaskakujące – bliskim krewnym smolście czarnego kruka czy gawrona. Sójka przysiadła sobie na gałęziach jarzębiny, korzysta do woli z suto zastawionego stołu, a następnie odlatuje na krawędź najbliższego lasu, gdzie w spokoju może swój obiad strawić. Strawieniu ulegają jedynie miękkie części owocu, natomiast twarde nasiono zostaje całkowicie wydalone. Jako że pomimo przejścia przez przewód pokarmowy sójki nasiono takie zachowuje wciąż zdolność do kielkowania, może w dużej odległości od drzewa rodzicielskiego dać początek nowej roślinie.

Zdecydowana większość ptaków nie stroni od pokarmu zwierzęcego bądź wręcz z racji swojej diety uznana być może za drapieżców. Wielu skrzydlatych łowców wyspecjalizowało się w polowaniu na określony typ ofiar, co znalazło swoje odzwierciedlenie w kształcie dzioba bądź budowie stopy. Ptaki szponiaste i sowy preferują większe „kąski”, dlatego też w ich diecie główne miejsce zajmują kręgowce, a zwłaszcza ssaki. Wiele gatunków to uskrzydleni rybacy, swojego pożywienia poszukujący pod taflą wody. Część z nich patroluje akweny, wypatrując ryb z powietrza, niektóre majestatycznie przechadzają się po płycznach, spoglądając znad zaostzonych dziobów na leniwie płynącą wodę, inne zaś w pogoni za rybami okazują się bardzo sprawnymi nurkami.

Pluszcz (*Cinclus cinclus*) (fot. M. Trybała)

Wiele ptaków odżywia się owadami. Choć taka dieta nie wydaje się ani specjalnie wyrafinowana, ani tym bardziej wysokoenergetyczna, jest ona powszechnie spotykana wśród skrzydlatych drapieżników. Co więcej, pod względem ilości zjadanego pokarmu ptaki owadożerne można uznać za największe ptasie „glodomory”. Któż nie słyszał opowieści o sikorce, która musi zjeść tyle, ile sama waży? Jest w tym powiedzeniu sporo prawdy. W okresie karmienia młodych, kiedy zapotrzebowanie energetyczne zarówno samej sikory, jak i jej piskląt jest ogromne, może ona faktycznie zjeść ok. 20 g owadów. Zważywszy, że masa ciała bogatki wynosi od 16 do 21 g, stare porzekadło należy uznać za prawdziwe. Gdyby głębiej zastanowić się nad specyfiką takiej „owadziej” diety, należałoby postawić sobie jeszcze jedno pytanie: a co zimą? Jest to bez wątpienia okres, kiedy na obfitość owadów raczej nie ma co liczyć (choć trzeba przyznać, że istnieją gatunki owadów, które można spotkać nawet na śniegu). Dla ptaków owadożernych oznacza to okres głodu. Aby go przetrwać, stosują dwie podstawowe strategie: mogą „przeziąć się” na pokarm roślinny, którego dostępność w zimie jest zdecydowanie większa, mogą także zdecydować się na emigrację „za chlebem”. Ta druga opcja jest zresztą najchętniej wybierana przez ptaki owadożerne – większość z nich to gatunki wędrowne.

Mówiąc o pokarmie zwierzęcym, trzeba koniecznie podkreślić jeszcze jedną interesującą kwestię, a mianowicie zagadnienie wypluwek. Czasami można znaleźć leżące na ziemi „wałeczki”, wyglądające trochę jak odchody, ale jednak przy bliższym spojrzeniu zdecydowanie się od nich różniące. Czym tak właściwie są wypluwki, zwane także czasem zrzutkami? To po prostu zlepki niestrawionych resztek pokarmu, które ptaki usuwają przez dziób (stąd właśnie nazwa „wypluwki”). Nie ulegają one strawieniu, pozbawione są więc intensywnego i nieprzyjemnego zapachu. Pamiętać trzeba, że ptaki nie mają zębów (dlatego – już wcześniej wyjaśnialiśmy), nie są więc w stanie rozdrobnić pokarmu przed jego połknięciem. Kęsy pokarmu trafiają do żołądka, gdzie w jego części mięśniowej następuje ich rozczłonkowanie. Miękkie elementy trafiają do dalszej „obróbki”, czyli właściwego trawienia. To zaś, co strawionym być nie może, czyli kości, sierść, pancerzyki owadów, pióra, pazury czy nawet twarde kawałki roślin zostaje... cóż, to trzeba napisać – wymiotowana. Forma i zawartość wypluwki jest cechą diagnostyczną, po której wiele można się dowiedzieć na temat konkretnej grupy czy nawet konkretnego gatunku ptaka. Wypluwki tworzą m.in. sowy, ptaki szponiaste, bociany, czaple, zimorodki, pustułki czy mewy. Najbardziej znane są zrzutki sów, zresztą ich analiza przynosi najwięcej informacji. Znajdują się w nich nieuszkodzone kości, czaszki, pióra czy pancerze owadów. Wynika to z faktu, że sowy połykają swoje ofiary w całości lub w dużych kęsach, co umożliwia zachowanie całych elementów kostnych. Po co jednak sprawdzać zawartość takiej wypluwki? Otóż można się z niej dowiedzieć nie tylko, jakie są zwyczaje żywieniowe danego ptaka, ale także na przykład, jakie drobne kręgowce żyją na danym terenie. Co ciekawe, prawdziwi miłośnicy ptaków często takie wypluwki nie tylko badają, ale wręcz kolekcjonują!

Obok ptaków odżywiających się pokarmem roślinnym oraz drapieżników występują także gatunki zasługujące na miano wszytkożernych. Są to ptaki, którym trochę obojętne jest, co wkładają do dzioba – mogą to być nasiona, kwiaty, owady, dżdżownice czy też ślimaki. Przykładem takiego ptaka-oportunisty (który korzysta ze wszystkiego, co mu się „nawinie”) jest chociażby popularny szpak, ale także m.in. kaczki czy kury. Do zwyczajów swoich domowych krewniaczek nawiązują zresztą dzicy przedstawiciele rzędu grzebiących (czyli kuraków), jak na przykład głuszce, jarząbki czy bażanty. Zimą w ich diecie występują praktycznie wyłącznie rośliny (czemu zresztą – patrząc na pogodę – trudno się dziwić), natomiast w lecie poczesne miejsca zajmują w niej duże ilości owadów i innych bezkręgowców.

Dlaczego ptaki rzadko korzystają z WC?

Zdobywanie i pobieranie pożywienia jest kluczowe dla uzyskania energii do funkcjonowania (w tym do lotu). Nie można przecież ogrzać domu, jeżeli do pieca nie wrzuci się solidnej porcji węgla lub drewna. Nie cały jednak węgiel ulega w piecu spaleniu, pozostaje popiół, tworzy się też dym. Podobnie jest z przypadkiem odżywiania się – to, co wprowadzane jest do organizmu jako pokarm, ulega strawieniu i wchłonięciu, stając się m.in. materiałem energetycznym dla wszystkich komórek ciała.

Pozostaje jednakże sprawa „popiołu” (czyli tego, co nie uległo strawieniu) i „dymu” (czyli szkodliwych produktów przemiany materii), które muszą zostać usunięte z „pieca” organizmu. Niestrawione resztki są częściowo usuwane w postaci opisywanych wcześniej wypluwek, częściowo zaś w postaci kału, a w zasadzie tzw. kalomoczu. Jest to półstała wydzielina, będąca właściwie połączeniem kału i moczu, bo tego ostatniego ptaki nie wydalają oddzielnie. Wystarczy przyjrzeć się choćby odchodom kury – zauważyć w nich można jasne fragmenty, powstałe z kryształów kwasu moczowego.

Procesy zachodzące w żywych organizmach prowadzą m.in. do wytworzenia zbędnych produktów bogatych w azot, których zmagazynowanie w organizmie jest szkodliwe. U ssaków takim podstawowym produktem przemian azotowych jest mocznik, wydalany wraz z moczem na zewnątrz. Usuwany jest jednak w stanie rozpuszczonym, a więc pozbycie się tej substancji oznacza znaczną stratę wody. Nie spędzamy też całego życia w toalecie, co oznacza, że musimy w jakiś sposób magazynować mocz i usuwać dopiero wtedy, kiedy zbierze się go odpowiednia objętość. Służy temu pęcherz moczowy, mogący – u dorosłego człowieka – pomieścić nawet litr moczu.

Ptaki tymczasem pęcherza moczowego w ogóle nie posiadają! Nie mogą więc wydaląc zbędnych produktów przemiany materii w postaci mocznika. Znalazły na szczęście inny sposób – wydają wspomniany wyżej kwas moczowy, który usuwany może być w postaci stałej, czyli kryształków związanych z odchodami. Takie rozwiązanie ma dwojaki sens. Po pierwsze, pozwala zaoszczędzić wodę – trzeba przyznać, że widok pijącego ptaka nie należy do najczęstszych. Gospodarują one bardzo racjonalnie swoimi zasobami, nie tracąc niepotrzebnie wody na wydalanie mocznika. Takie fizjologiczne uwarunkowanie jest – co może być zaskakujące – kolejnym ważnym przystosowaniem do lotu. Wypełniony moczem pęcherz ma swoją masę (jeżeli jest pełen, to masa ta może być całkiem duża), a dla skrzydlatego zdobywcy przestworzy każdy gram ciała jest na wagę złota. Poza tym obecność pęcherza zmieniałaby środek ciężkości zwierzęcia – dla człowieka nie jest to specjalnie istotne, ale dla ptaka poruszającego się w trójwymiarowej przestrzeni – już tak.

Sokolim okiem, uchem sowy...

Opisując anatomię i fizjologię przedstawicieli awifauny, czyli to, co pozwala ptaka nazwać ptakiem, koniecznie trzeba napisać jeszcze o zmysłach tych zwierząt. Stopień rozwinięcia niektórych z nich jest tak duży, że stały się wręcz przysłowiowe – kto nie zna powiedzenia o „sokolim wzroku”? Dominującym zmysłem u większości ptaków jest wzrok. Łatwo zrozumieć dlaczego – wypatrywanie zdobyczy czy zagrożenia podczas lotu oraz sprawne poruszanie się pomiędzy gałęziami drzew wymaga naprawdę bystrego oka. Oczy u większości ptaków ustawione są po bokach głowy. Takie usytuowanie niezwykle poszerza pole widzenia, które wynosić może nawet 300°. U niektórych siewkowatych pole widzenia obu oczu nakłada się nie tylko z przodu, ale także z tyłu. Innymi słowy, ptaki te mają naprawdę „oczy dookoła głowy” – widzą cały otaczający je horyzont, nie poruszając

Sokół wędrowny (*Falco peregrinus*)
(fot. <http://commons.wikimedia.org/>)

Uszatka (*Asio otus*) (fot. M. Trybała)

przy tym głową. U ptaków drapieżnych oczy przesunięte są na przód głowy. Zmniejsza to pole widzenia, ale za to pozwala na lepsze widzenie stereoskopowe i postrzeganie głębi (tak istotne przy ocenie odległości od jakiegoś obiektu, np. potencjalnej ofiary). Co więcej, konstrukcja oka wielu skrzydlatych drapieżników przypomina nieco aparat z teleobiektywem – widzą one wprawdzie tylko wycinek przestrzeni, ale za to bardzo dokładnie. To dlatego właśnie szybujący wysoko myszółów jest w stanie dostrzec na ziemi cel swojego ataku.

Niezwykłe oczy mają też sowy, którym z racji tego warto jest poświęcić nieco więcej uwagi. Patrząc na przykład na puchacza czy puszczyka, wyraźnie widać, że ich oczy osadzone są na przedniej części głowy, w niewielkim rozstawie po obu stronach dzioba. Dodatkowo jeszcze otoczone są specyficznym układem piór, tzw. szlarą, które nadają tym ptakom iście „ludzkiego” oblicza. Prawdopodobnie dlatego sowa stała się symbolem mądrości, choć jak twierdzi wielu miłośników ptaków, w rzeczywistości nadmierną inteligencją raczej ci nocni łowcy nie grzeszą... Wracając jednak do oczu sów – ich wąski rozstaw na „twarzy” sprawia, że pole widzenia jest wąskie. Sowy rekompensują sobie to ogromną ruchomością całej głowy, nawet do 270°. Czasami może to sprawiać wrażenie żywcem wyjęte z filmów grozy – kiedy stoimy za sową, a ta nagle obraca głowę do tyłu zupełnie jakby była oderwana od ciała... Warto też przyrzeć się oczom sów nieco bliżej. U niektórych z nich, na przykład u puszczyka zwyczajnego czy u puszczyka uralskiego, są one smolście czarne, niczym wrota do otchłani. Z kolei na przykład u sóweczki czy pójdzki czarna źrenica otoczona jest żółtym lub pomarańczowym pierścieniem. Jest to nawiązanie do trybu życia. Jednolicie czarne oczy mają sowy typowo nocne, natomiast jasny pierścień mają te gatunki, których aktywność przypada na okres przed zmierzchem i po świcie. Co więcej, spoglądając na sowy, mamy wrażenie, że ich oczy są wręcz nieproporcjonalnie ogromne. Jest to prawdziwe spostrzeżenie – największe sowy, których masa ciała dochodzi do 4 kg, mają oczy wielkości oczu dorosłego człowieka. Spróbujmy teraz odróżnić sytuację – gdyby człowiek miał takie same proporcje wielkości oczu do ciała jak duże sowy, to nasze oczy byłyby wielkości piłki!

Wzrok wielu gatunków ptaków ma jeszcze inne niezwykle właściwości. Mogą one na przykład dostrzegać światło ultrafioletowe, niedostrzegalne dla ludzkiego oka. W świetle tym często widoczne są niezwykle wzory na piórach. Ma to istotne znaczenie przy doborze partnerów rozrodczych – osobniki, które dla nas wydają się być niemal identyczne, dla „zainteresowanych” są zupełnie inne. Widzenie w ultrafiolecie może mieć też znaczenie przy poszukiwaniu pożywienia – występująca u nas pustułka poszukuje gryzoni, „tropiąc” je na podstawie ultrafioletowych śladów pozostawionego przez nie moczu. Dla innych gatunków istotna jest zdolność do dostrzegania kierunku polaryzacji promieni świetlnych, co jest bardzo pomocne przy orientacji w przestrzeni.

Tak niezwykle przystosowania narządu wzroku do specyficznego trybu życia sprawiają, że wśród ptaków nie trudno jest znaleźć prawdziwych rekordzistów w dalekim czy też uważnym widzeniu. Przykładem mogą być sokoły, orły i jastrzębie, które są w stanie dostrzec gryzonia, szybując 4 km ponad ziemią, czy też jerzyki, które śmigając z prędkością przekraczającą 70 km/h, są w stanie odróżnić pszczołę robotnicę od pozbawionego żądła trutnia!

Dla większości ptaków podstawowym źródłem informacji o świecie jest wzrok. Są jednak takie, których tryb życia wymaga wykorzystania innych zmysłów. Chodzi przede wszystkim o gatunki aktywne nocą, którym sam wzrok zdecydowanie nie wystarcza. Przykładem mogą być sowy, które polując, muszą polegać bardziej na słuchu niż na wzroku. Przyglądając się sowie, warto jednak zadać pytanie, gdzie tak naprawdę ma ona ten swój wspaniały narząd słuchu? Dla wielu z nas już pierwsze spojrzenie na puchacza czy też sowę uszatą daje odpowiedź – przecież wyraźnie widać! Nic bardziej mylnego – to, co bierzemy za uszy, to tak naprawdę tylko pióra sterczące na głowie. Gdzie więc są uszy? Uszu u sów – i u innych ptaków – nie widać, bo po pierwsze, ptaki nie mają małżowin usznych, a po drugie, uszy są przykryte piórami. Nie przeszkadza to jednak w żaden sposób w korzystaniu ze znakomitego słuchu. Sowy zresztą wykształcili swoisty substytut małżowiny usznej, czyli szlarę. Ten układ piór na „twarzy” sowy przypomina talerz, a jego zadaniem jest zbieranie fal dźwiękowych i kierowanie ich do otworu usznego (działa więc trochę jak czasza anteny satelitarnej).

Trudno nam jest nawet zrozumieć, jak ekstremalnie czuły jest słuch sowy. Wyobraźmy sobie jednak, że sowa potrafi zlokalizować w ciemności małego gryzonia myszkującego w ściółce i upolo-

wać go! Jeszcze bardziej widoczne jest to w przypadku sowy śnieżnej czy puszczyka mszarnego – nawet dość gruba warstwa śniegu nie jest dla nich barierą. Słyszą one poruszające się pod nią gryzonie, a kiedy już usłyszą – choć przecież nie zobaczą – szanse gryzonia na przeżycie spadają dramatycznie w pobliże zera... Fascynująca jest ta zdolność do lokalizacji zdobyczy jedynie na podstawie dźwięków. Okazuje się, że słuch sowy jest tak czuły, że wychwytuje ona nie tylko subtelne różnice w głośności, ale wręcz jest w stanie określić, do którego ucha dźwięk dociera wcześniej i to przy różnicy na poziomie 0,00003 sekundy!!! Słyszając taką różnicę, odwraca głowę do momentu, kiedy dźwięk do obu uszu dociera w tym samym czasie i z tą samą intensywnością. Jest też w stanie na podobnej zasadzie określić położenie źródła dźwięku w układzie góra–dół, tym łatwiej, że u wielu gatunków sów uszy rozmieszczone są asymetrycznie – po jednej stronie głowy wyżej, po drugiej niżej. Jeżeli do tego wszystkiego dodać jeszcze specyficzne, miękkie pióra pozwalające na bezszelestny lot, ostre jak brzytwa szpony i mocny, haczykowany dziób, otrzymujemy przepis na idealnie przystosowanego do swojego trybu życia drapieżcę!

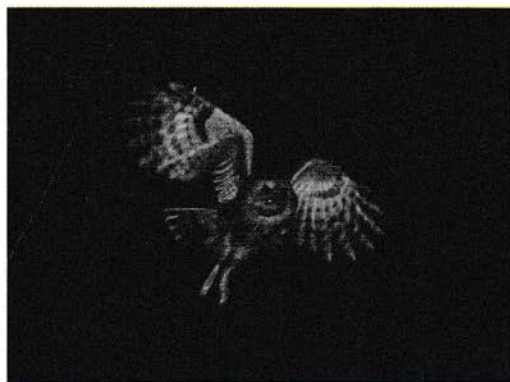
No to wreszcie polatajmy!

Oczywiste jest, że zdobyczą ewolucyjną, która najbardziej wyróżnia ptaki na tle innych kręgowców jest ich zdolność do lotu aktywnego (choć oczywiście nie zapominajmy przy tym o latających ssakach, czyli nietoperzach). Choć wiele gatunków wtórnie utraciła te umiejętności (np. strusie, kiwi czy też pingwiny), to jednak właśnie wśród ptaków należy szukać absolutnych „lotników-rekordzistów”. Wspomnieliśmy wcześniej o rekordzistach w wysokości lotu, a teraz warto byłoby może przyjrzeć się innym niezwykłym mistrzom awiacji. Jednym z nich jest bez wątpienia jerzyk. Swoją sylwetką przypomina nieco jaskółkę, jednak jest od niej większy, a wśród jego brązowoczarnych piór próżno szukać koloru białego. Przedstawicieli tego gatunku można często zobaczyć wieczorami, kiedy w pogoni za owadami uganiają się nad naszymi domami. Choć trudno uwierzyć, ale naprawdę spoglądamy wówczas na prawdziwego mistrza. Już budowa stopy jerzyka daje do myślenia. Większość ptaków ma w stopie cztery palce, z których trzy skierowane są do przodu, a jeden do tyłu. Jerzyk również ma cztery palce, ale wszystkie one skierowane są do przodu... Oznacza to, że nie jest w stanie chwycić się gałęzi czy też chodzić po ziemi. Zresztą widok jerzyka na ziemi należy do rzadkości – jeżeli już uda się nam go w takiej pozycji zobaczyć, możemy być pewni, że ma on poważne kłopoty. Te cztery skierowane do przodu palce pozwalają jerzykowi ucześcić się ściany skalnej, ściany wysokiego budynku, komina lub też pnia sędziwego drzewa, bo właśnie w takich miejscach gatunek ten gniazduje. Skoro więc ptak ten nie ląduje na ziemi ani też po niej nie chodzi, to jak się porusza? W jaki sposób je, pije i śpi? Okazuje się, że jerzyki wszystkie te czynności wykonują w locie, co sprawia, że należą do gatunków, które są w stanie spędzić najdłuższy czas w powietrzu bez dłuższych przerw. Tak naprawdę siadają tylko w okresie lęgowym, aby złożyć i wysiedzieć

Myszołów (*Buteo buteo*) (fot. M. Wiech)

Puszczyk (*Strix aluco*) (fot. M. Wiech)

jaja oraz wykarmić swoje potomstwo. Wielu miłośników ptaków uważa, że kiedy młody jerzyk wyleci (a raczej wręcz wypadnie) z gniazda, może latać 2–3 lata! W praktyce oznacza to, że jeżeli pod koniec lata patrzmy na uwijającego się w powietrzu jerzyka, istnieje pewna szansa, że ostatni raz dotknął on podłoża dwa lata temu! W powietrzu je, w powietrzu pije (zniżając się nad wodę i pijąc w locie), w powietrzu śpi (szybując na wysokości ponad 2 km nad ziemią), w powietrzu także kopuluje. Pewnie gdyby istniała możliwość składania i wysiadywania jaj w locie, jerzyki w ogóle nie chciałyby opuszczać przestworzy... W ciągu takiego dwuletniego lotu jerzyk jest w stanie pokonać dystans dochodzący do 500 000 km. Jeżeli dodać do tego długowieczność tego ptaka (najstarsze zaobrączkowane osobniki żyły ponad 20 lat), trudno jest wyobrazić sobie, jaką łączną odległość może on w ciągu swojego życia pokonać.

Niezwykłe są jerzyki, prawda? Ich znakomite przystosowanie do poruszania się w powietrzu nie ogranicza się wyłącznie do wytrwałości w locie bez przysiadania na ziemi. Gdyby tak było, powinny być dość niemrawymi szybownikami, tymczasem wieczorne gonitwy tych pierzastych strzał zadają kłam takiej wizji. Jerzyki nie dość, że są wśród rekordzistów pod względem długości trwania lotu, to jeszcze należą do ptasiej ligi mistrzów w prędkości lotu. W pogoni za zdobyczą może rozpędzić się nawet do 170–180 km/h! Niewiele ptaków jest w tym względzie w stanie im dorównać. Zdarza się jednak, że „trafia swój na swego” – wśród naszych skrzydlatych drapieźników pojawia się czasem zwinny leśny sokół – kobuz, który jako jeden z niewielu ptaków jest w stanie upolować jerzyka.

No właśnie, niewiele ptaków jest tak szybkich jak jerzyk, ale jednak zdarzają się gatunki, przy których lot jerzyka zdaje się być w tempie marszowym. Co ciekawe, najszybszy z nich jest czasami gościem naszego podbabiogórskiego nieba. Mowa jest oczywiście o sokole wędrownym, absolutnym rekordziste świata w prędkości lotu. W locie nurkowym, kiedy to niczym kamień z nieba spada na niespodziewającą się niczego ofiarę, może rozpędzić się nawet do ponad 350 km/h! Skala prędkościomierza w przeciętnym samochodzie klasy kompakt kończy się na 220–240 km/h, więc nawet naciskając z całej siły na gaz, zostalibyśmy daleko w tyle za skrzydlatym sprinterem. Pamiętać jednak należy, że jest to prędkość podczas pikowania w dół, wspomniany zaś wcześniej jerzyk swoje 170 km/h osiąga w locie poziomym.

Kaczka krzyżówka (*Anas platyrhynchos*) (fot. J. Sobczyk)

Dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*) (fot. M. Wiech)

Moje wielkie, ptasie wesele...

Upierzone ciało i zdolność do lotu aktywnego są bez wątpliwości tym, co wyróżnia ptaki spośród innych gromad kręgowców. Nie tylko jednak anatomia i fizjologia zasługują na uwagę, ale także złożone zachowania przedstawicieli awifauny. Widoczne są one nie tylko w przypadku polowania, ale także – a może wręcz przede wszystkim – w okresie godowym. Ptaki szczególnie dużo energii wkładają w przypodobanie się swoim potencjalnym partnerom. Przodują tutaj oczywiście samce – to ich zadaniem jest odpowiednio zaprezentować swoje walory partnerkom. Wszak samica musi

mieć pewność, że jej partner jest w stanie zdobyć pożywienie, zbudować gniazdo, a potem jeszcze w razie czego tego gniazda bronić.

Zachowania godowe ptaków są bardzo rozbudowane. Autoprezentacja samców odbywa się – zależnie od gatunku – na różne sposoby. Może to być wabienie samicy samym wyglądem kolorowego samca, pełen ekspresji taniec, głośny śpiew czy nawet próba „przekupstwa” w postaci gotowego gniazda... Zaczniemy od rzeczy najprostszych, czyli od samego wyglądu. U ptaków dość częstym zjawiskiem jest dymorfizm płciowy, czyli odmienny wygląd samca i samicy. Zwykle jest on permanentny, czyli zachowuje się przez cały rok, choć zdarza się też, że niektóre cechy zdecydowanie podkreślone są w czasie godów. Przykładem takiego dymorfizmu jest choćby znana powszechnie kaczka krzyżówka – szarobrunatna, niezbyt atrakcyjna samica, wabiona przez kolorowego samca, którego pióra dodatkowo opalizują w promieniach słońca. Jakże inaczej jest u człowieka – to kobieta dwoi się i troi, by wyglądać jak najpiękniej, tymczasem u krzyżówek samiec zdaje się spędzać godziny przed lustrem na poprawianiu swoich piórek. Dymorfizm płciowy wyraźnie zaznacza się też u kuraków i to zarówno tych udomowionych, jak i dzikich. Skupmy się na kilku przykładach, które można spotkać w naturze. Samica cietrzewia, zwana cieciorką, jest brunatna z wyraźnym rdzawym prążkowaniem. Kogut z kolei jest prawdziwym ptasim elegantem: pióra ma czarne z metalicznym, granatowym połyskiem, ciemnobrązowe skrzydła zaopatrzone są w dwie białe pręgi przywodzące na myśl oficerskie dystynkcje na mundurze. Nad okiem kogut ma tzw. różę, czyli fragment gołej skóry w kolorze czerwonym. W okresie godowym róża wyraźnie się powiększa, nadając cietrzewiowi wygląd prawdziwego wojownika z krwistoczerwonymi, marsowymi brwiami. Do tego jeszcze dochodzi wspaniały ogon zwany lirą, jako że rozłożony kształtem przypomina ten dawny instrument.

Większy kuzyn cietrzewia, czyli głuszec, również wykazuje dymorfizm płciowy. Samica głuszca ma pióra ciemnobrunatne, nawiązujące swoimi kolorami do trawy lub suchych liści. Kogut z kolei jest czarnym klejnotem naszych lasów. Nie dość, że prawie o połowę większy od swojej partnerki, to jeszcze jego ubarwienie jest zupełnie inne. Dominuje w nim barwa czarna, choć skrzydła i grzbiet głuszca są brązowe, na ramieniu zaś widnieje biała plama. Spoglądając na niego, trudno się nie zachwycić, zwłaszcza wówczas, kiedy promienie słońca padają na jego dumnie wypiętą pierś. Wówczas czarne pióra, które wcześniej zdawały się być okopcone sadzą, zaczynają zielonkawo, metalicznie połyskiwać. Przywodzi to na myśl kolczugi czy zbroję łuskową, na którą z pewnością zasługuje Czarny Rycerz leśnych ostępów. Chcąc przypodobać się samicy, głuszec rozkłada także swój wspaniały ogon, czarny z białymi wstawkami, co czyni go wizualnie jeszcze potężniejszym.

Do doskonałym przykładem wizualnej odmienności samca i samicy jest też znany wszystkim bażant. Tutaj także schemat jest ten sam: skromnie ubarwiona szarobrunatna samica i pyszniący się lśniącymi piórkami samiec. W przeciwieństwie jednak do cietrzewia i głuszca w upierzeniu koguta bażanta nie dominuje kolor czarny. Głowa bażanta pokryta jest zielonkawymi piórami z metalicznym połyskiem. Na szyi niczym fantazyjnie zawiązana apaszka widnieje biała obroża. Tułów jest rdzawobrązowy, nakrapiany, jedynie na brzuchu więcej jest koloru czarnego. Do tego dochodzi jesz-

Kaczki krzyżówki (*Anas platyrhynchos*) (fot. M. Trybała)

Szczygiel (*Carduelis carduelis*) (fot. M. Wiech)

cze dłuższy niż u samicy, ostro zakończony prążkowany ogon. Kolorowe pióra bażanta przywodzą trochę na myśl ubiór na bal, dziwić się więc nie należy, że samicy mogą się spodobać.

Na prawdziwym balu sam elegancki garnitur nie wystarczy. Konieczne jest jeszcze obycie w towarzystwie, zachowanie zgodne z zasadami etykiety, a nade wszystko umiejętność tańca. Nie inaczej jest u ptaków – w okresie godowym samce wielu gatunków tańczą, prezentując przed oceniającymi je partnerkami swoje największe walory. Tańce te mogą także mieć charakter wyzwania rzucanego innym samcom czy wręcz tanecznego pojedynku, który czasami kończy się prawdziwą bijatyką. Wspomniane wcześniej kuraki leśne pokazują tutaj swój niepospolity kunszt – zwłaszcza popisy cietrzewi należą do najwspanialszych spektakli, jakie prezentują przedstawiciele naszej rodzimej awifauny. Warto także czasami przyjrzeć się tokom ptaków związanych ze środowiskiem wodnym, których romantyczne tańce na tafli wody mogą naprawdę zachwycić. Wiele gatunków wykorzystuje także przestworza do wykonywania skomplikowanego baletu powietrznego przed potencjalną partnerką.

Strojenie się w atrakcyjne piórka i wymyślny taniec to tylko jedna z możliwości zaimponowania partnerce. Co jednak zrobić, jeżeli natura poskąpiła nam kolorowych piór, a poza tym jak zainteresować sobą samicę, która jest w pewnej odległości? Tutaj z pomocą przychodzi umiejętność, która – obok lotu – najbardziej kojarzy się z ptakami, czyli śpiew. Ptaki wydają bardzo różne dźwięki – często można usłyszeć rozmaite gwizdy, piski, skrzeki i poświstywania, niespecjalnie układające się w jakikolwiek powtarzalny wzór. Ptaki wydają je na przykład w chwilach zaniepokojenia, ostrzegając przy tym innych mieszkańców lasu o niebezpieczeństwie. Na wiosnę jednak lasy, zagajniki, parki czy sady rozbrzmiewają zupełnie innymi głosami, które upiększają naszą codzienność. To śpiewy godowe, których zadaniem jest przywabienie partnerki, a jednocześnie rzucenie wyzwania innym samcom: „ten teren jest mój i lepiej się nie zbliżajcie!”. Pieśni ptaków charakterystyczne są dla poszczególnych gatunków – wystarczy poświęcić trochę czasu, by nauczyć się rozpoznawać ptaki najpopularniejsze w danej okolicy. Czasami warto jest spróbować skojarzyć sobie głos z czymś, co ułatwi zapamiętanie, na przykład w śpiewie bogatki można doszukiwać się odgłosu jakby małej piły, ręcznej piły, zaś pieśń zięby kojarzyć się może z pileczką spadającą po schodach, która jeszcze na samym dole robi fikolka. Oczywiście pieśni godowe są często bardzo rozbudowane i składają się z kilku zwrotek, jednak podstawowy głos jest często łatwy do wychycenia. Co ciekawe, obecnie wielu badaczy jest zdania, że ptaki nie rodzą się ze znajomością własnej pieśni – owszem, techniczne możliwości mają (czyli, jak powiedzielibyśmy o ludziach, mają „głos i słuch”), ale faktycznego śpiewu uczą się w młodości od swoich rodziców i pobratymców.

Bywa i tak, że choćby nie wiem, jak pięknie wyglądał samiec, jak wspaniale tańczył i jak zachwycająco śpiewał, partnerka i tak nie będzie chciała zwrócić na niego uwagi. Oznacza to, że mamy do czynienia z gatunkiem bardzo pragmatycznym, twardo stąpającym po ziemi. Bawiąc się trochę w psychoanalizę takiej samicy, można stwierdzić, że na cóż kolorowe piórka, uroczy śpiew czy zabawne podrygiwania, jeżeli kawaler nie dysponuje „dachem nad głową”, gdzie mógłby zaprosić swoją lubą. Przykładów takich zachowań można znaleźć całkiem dużo. Doskonale widać to w przypadku ptaków tak egzotycznych dla nas jak wikłacze czy altanniki, budujące zmysłne gniazda lub altanki, mające przywabić samicę. Podobna sytuacja jest także u pingwinów Adeli – na południowych krańcach globu trudno jest raczej liczyć na jakiegokolwiek gałązki do budowy gniazda, samiec więc wręcza partnerce prezenty w postaci... kamieni, czyli jedyne dostępnego tam bu-

Mali mieszkańcy Podbabiogórza: Szczygiel (*Carduelis carduelis*)

Kowalik (*Sitta europaea*) Modraszka (*Cyanistes caeruleus*)

dulca. W polskiej awifaunie podobne zachowania prezentują na przykład remizy czy występujące również w regionie babiogórskim strzyżyki. Samce tego ostatniego gatunku przed przystąpieniem do lęgów zajmują fragment przestrzeni, czyniąc zeń swoje terytorium. Już od wiosny na „swojej ziemi” zakładają kilka gniazd (nawet do dziesięciu) wykonanych z źdźbeł trawy, liści i mchów. Kiedy wszystko już gotowe, strzyżyk zaczyna śpiewać i tańczyć, przywabiając potencjalną partnerkę. Samiczka „wizytuje” kolejne gniazda i jeżeli znajdzie takie, które uznaje za odpowiednie, zajmuje je, „wykańcza” je miękkim materiałem, takim jak znalezione włosie i piórka, a następnie składa jaja. Co w tym czasie robi samiec? Cóż, nie okazuje swojej wybrance zbyt wielkiej wierności, bo wabi do pozostałych gniazd inne samice. W ten sposób może się zdarzyć, że na strzyżykowym „osiedlu” będzie jeden pan strzyżyk i na przykład trzy panie strzyżykowe...

Skrzydłata architektura, czyli o sztuce budowania gniazd

Spacer po wielkim mieście często prowadzi do zachwytu nad niezwykłością wyrafinowanych rozwiązań architektonicznych. Zdawać by się mogło, że projektowane i wznoszone przez ludzi budowle nie mają sobie równych. Tymczasem zwierzęta, podobnie jak ludzie, potrzebują bezpieczeństwa i schronienia, budują więc gniazda, nory czy żeremie. Choć mogą się one wydawać niewielkie i często niezbyt finezyjne, to jednak bliższe spojrzenie rodzi zachwyty nad ich złożonością i funkcjonalnością. Co więcej, zwierzęta nie studiują architektury, nie uczą się materiałoznawstwa, nie mają tytułu zawodowego inżyniera, nie mają również w większości chwytnych dłoni, a jednak ich budowle są w stanie przetrwać tyle, ile powinny, i zapewnić wszystko to, co niezbędne.

Ptaki nie należą do dużych zwierząt, a na domiar złego ich skrzydła, tak fantastycznie przystosowane do lotu, zupełnie nie nadają się do chwytania, przenoszenia czy przytrzymywania cokolwiek. Jak więc radzą sobie przy budowie tak bardzo potrzebnych im gniazd? Otóż oprócz dolnych kończyn zakończonych zaopatrzonymi w pazurki chwytnymi palcami, wykorzystują także dzioby. Budowa gniazda jest dla ptaków prawdziwym wyzwaniem – to trudne, żmudne i niezwykle czasochłonne zadanie. Co ciekawe, ptaki nie uczą się tej sztuki od rodziców. Nawet narodzone i przetrzymywane w niewoli osobniki potrafią sobie gniazdo zbudować. W każdym ptaku drzemią zdumiewające wręcz zdolności i tak, jak z nadejściem każdej wiosny rozwijają się na drzewach pąki, tak każdej wiosny w ptakach budzą się instynkty nakazujące im zakładanie gniazd. W zależności od zajmowanej niszy ekologicznej przedstawiciele awifauny wykorzystują znajdujące się w swoim otoczeniu „materiały budowlane”, a ich dobór i sposób użycia jest ściśle związany ze specyfiką gatunku.

Mistrzami sztuki koszykarskiej są z całą pewnością zięby. Te powszechnie znane, niewielkie ptaki misternie wiają gniazda z delikatnych włókien, mchu, pajęczyny, wyścielając ich wnętrza piórkami i zwierzęcym włosiem. Przyczepiają je do nagich gałęzi, maskując przezornie mchami i porostami. Budowa i barwa gniazda umożliwia ziębom wysiadywanie jaj już w kwietniu, czyli jeszcze przed rozwinięciem się na drzewach liści. Inne gatunki ptaków czekają z zakładaniem gniazd na możliwość ukrycia ich wśród rozwiniętych już liści.

Drzewa, a w zasadzie zwieszające się nad wodą długie i cienkie gałązki wierzby, wykorzystuje remiz – dziś rzadko spotykany nad polskimi rzekami ptak. Jego gniazdo ma kształt worka z wąskim otworem z boku. Do wykonania tej „nadrzecznej willi” remiz wykorzystuje włoski otaczające nasio-

Pliszka siwa (*Motacilla alba*)

Rudzik (*Erithacus rubecula*)

Gil (*Pyrrhula pyrrhula*) (fot. M. Wiech)

na wierzby. Swoim ostro zakończonym dziobkiem przetyka je tak wytrwale, aż powstaje misternie utkane gniazdo. Trudno wyobrazić sobie, ile razy ptaki muszą opuszczać „plac budowy”, by przynieść w dziobie kolejny element, jak uważnie też muszą obserwować otoczenie nie tylko po to, by wypatrzeć brakujący budulec, ale także po to, by uniknąć niebezpieczeństwa.

Warto też wspomnieć o ptakach, które ukrywają swe gniazda w trudno dostępnych miejscach. Dziecioly wkładają wiele wysiłku, by wykuć w pniu drzewa głęboką i bezpieczną dziuplę. Para takich „leśnych doktorów” potrafi niemal bez przerwy pracować na zmianę przez dwa tygodnie, by zapewnić swym piskletom solidne schronienie. Nie wszystkie ptaki umieszczają swe gniazda na drzewach. Za równie bezpieczne schronienie zimorodki uznają strome brzegi rzek, a pluszcze miejsca osłonięte kaskadą wodospadu. Te pierwsze drążą długie korytarze w ścianach nad nurtem wody (pierwotna nazwa tych ptaków to „ziemiorodki”, co ma nawiązywać właśnie do faktu przychodzenia na świat w ziemnych norach), zakończone komorą lęgową, w której samica, najczęściej na resztkach rybich ości, składa i wysiaduje jaja. Pluszcze natomiast budują z mchu, liści i trawy kuliste gniazda z otworem bocznym, umieszczając je pod mostami bądź w szczelinach skalnych.

Wiele gatunków często widywanych na terenach otwartych, na przykład kuropatwa, skowronek czy żuraw, zakłada gniazda na ziemi. Ich gniazda odznaczają się dużo prostszą konstrukcją. Jest w tym pewna mądrość życiowa: zakładane na łąkach czy polach, czyli w miejscach użytkowanych przez człowieka, mogą być z czasem zniszczone, nie ma więc sensu inwestować czasu i sił w ich nadmierne rozbudowywanie. Upierzenie wspomnianych ptaków często nawiązuje kolorem do otoczenia, a co za tym idzie, także do gniazda – w znacznym stopniu chroni je to przed atakiem drapieżników.

Do znanych budowniczych należą także bociany. Trudno nie zauważyć na kominach, kalenicach czy słupach energetycznych ich okazałych, choć trzeba przyznać niezbyt wyrafinowanych gniazd, uwitych z gałęzi i patyków. Bociany są tą grupą ptaków, która przywiązuje się do swych miejsc „zameldowania” i corocznie wiosną wraca do swych starych gniazd. Odnawiając takie gniazdo, coraz częściej niestety wyścielają je nie tylko pękami traw, słomą czy rozłogami perzu, ale także śmieciami w postaci plastikowych wstążek, folii czy papierów. Jest to niezwykle niebezpieczne, zarówno dla dorosłych, jak i piskląt.

Z domostwami związane są także jaskółki, których gniazda można zwykle zobaczyć na zewnętrznych ścianach budynków, często blisko poddasza, na gzymsach lub przy framugach okiennych (skąd zresztą nazwa jednego z gatunku jaskółek – „oknówka”). Gniazda budują one z gliny i błota, stosując jako spoiwo własną ślinę, niekiedy z domieszką fragmentów roślin. Kształtem przypominają wycinek kuli z niewielkim wejściem z boku. Wnętrze tego „mieszkania” wyścielone jest piórkami, włosiem i trawą. Niestety, jaskółki często popadają w poważne konflikty z gospodarzami domów, z racji załatwiania swoich potrzeb fizjologicznych na balkonie lub parapecie... A skoro mowa o kwestiach higienicznych – ptaki przeważnie nie znoszą brudu, który może stać się nie lada problemem i przyczyną chorób nawet całego lęgu. Młode pisklęta jedzą bardzo dużo, szybko trawią, a co za tym idzie, produkują masę odchodów. Natura jednak przyszła w sukurs rodzicom. Wydaliny młodych ptaszków otoczone są śluzową powłoką, która tworzy dookoła nieczystości woreczek na tyle wytrzymały, że dorosłe osobniki mogą je chwycić w dziób i wynieść poza gniazdo. W miarę upływu czasu pisklęta zaczynają same dbać o czystość, wydalając odchody na zewnątrz gniazda, bo jak mówi stare przysłowie – „zły to ptak, co własne gniazdo kala”.

Młody szpak w gnieździe (fot. M. Wiech)

Gęsie gniazdo (fot. J. Sobczyk)

Drapieżne

Na świecie żyje ok. 290 różnych gatunków ptaków drapieżnych. Większość z nich występuje w regionach tropikalnych (na sawannach i w lasach deszczowych), w samej Europie swoje lęgi odbywa zaledwie 38 gatunków. Wspólną cechą dla całego rzędu ptaków drapieżnych jest hakowato zagięty dziób oraz silne i ostre szpony.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Siedlisko ptaka drapieżnego musi zapewniać mu dostateczną ilość pokarmu oraz odpowiednie miejsce do gniazdowania. W przypadku wyboru miejsca gniazdowania niektóre gatunki ptaków są elastyczne, inne z kolei mają ustalone konkretne wymagania. Ptaki drapieżne swoje gniazda budują zarówno na drzewach, jak i półkach skalnych czy na ziemi.

■ **POŻYWIENIE** W przypadku ptaków drapieżnych kluczową kwestią jest dostępność pożywienia w danym terenie – uskrzydleni drapieżcy muszą mieć możliwość upolowania odpowiedniej zdobyczy. Wszystkie ptaki drapieżne mają znakomicie rozwinięty zmysł wzroku – potencjalną ofiarę potrafią dostrzec nawet z kilku kilometrów. Istnieją również gatunki posiadające dobrze rozwinięty słuch, który wykorzystują, gdy zawodzi wzrok. Niektóre gatunki polują w locie, łapiąc przelatujące ptaki oraz owady. Część z nich ma wąsko określone rodzaje pokarmu (np. myszolowy), inne natomiast polują na różne bytujące wokół miejsca gniazdowania zwierzęta.

■ **ROZMNAŻANIE** Ptaki drapieżne, zwłaszcza te największe, dojrzałość płciową osiągają dopiero po kilku latach. W przypadku mniejszych ptaków wiek dojrzałości osiągany jest już pod koniec pierwszego roku życia. W czasie godów i łączenia się w pary ptaki wydają specyficzne dźwięki oraz wykonują skomplikowane ewolucje powietrzne. Niektóre loty godowe mogą przypominać walkę, podczas której ptaki pozornie atakują się, wydając przy tym „bojowe” okrzyki.

■ **OCHRONA** Na rzecz aktywnej ochrony ptaków drapieżnych w Polsce działa Komitet Ochrony Orłów, założony w 1981 r. przez Wojciecha Króla, pracownika Stacji Ornitologicznej w Gdańsku.

■ **CIEKAWOSTKI** Samice większości ptaków drapieżnych mają większe rozmiary i są cięższe niż samce. Nieco mniejszy samiec jest za to bardzo sprawnym łowcą, mogącym wykarmić samice i ich młode. 🦅 Duże orły mają oczy wielkości ludzkich oczu. 🦅 Ptaki drapieżne odgrywają szczególną rolę w heraldyce i symbolice narodowej. Ptaki te charakteryzują się siłą i wielkością – widnieją na wielu herbach szlacheckich rodów, historycznych krain, miast i krajów.

Brodzące

Ptaki brodzące to rząd ptaków, który liczy obecnie sześć rodzin. Choć różnią się wielkością – mogą być małe, duże lub bardzo duże – mają wiele cech wspólnych. Wyposażone są w duży i silny dziób, smukłą szyję oraz długie, nieopierzone nogi. Ptaki te nie potrafią biegać, lecz dostojnie kroczyć. Stopy posiadają szcawkową błonę pławną lub też nie posiadają jej w ogóle. Ze względu na długość nóg można rozróżnić dwie grupy tych ptaków – duże ptaki brodzące i drobne ptaki brodzące.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Przedstawiciele ptaków brodzących są obecni niemalże na całym świecie z wyjątkiem najwyższych szerokości geograficznych. Najczęściej zamieszkują strefę subtropikalną lub tropikalną, choć nierzadkie są też w strefie umiarkowanej. Zasiedlają głównie środowiska wodne, błotne lub wodno-błotne. Choć są związane ze środowiskiem wodnym – nie pływają, a jedynie brodzą w wodzie.

■ **POŻYWIENIE** Ptaki należące do tego rzędu żywią się głównie rybami, węzami, myszami i żabami, ale nie odmówią sobie również upolowania jakiegoś małego pisklęcia innego gatunku. Posiadanie długiego dzioba umożliwia im sprawne chwywanie ofiar zamieszkujących wodę, wysokie trawy lub tereny błotniste. W trakcie polowania stoją nieruchomo w wodzie lub powolnie kroczą

z szyją wygiętą w tył i dziobem skierowanym ukośnie w dół. Mniejsze gatunki żywią się głównie owadami, kijankami, narybkiem, a nad morzem głównie skorupiakami.

■ **ROZMNAŻANIE** Ptaki brodzące są często monogamiczne. Samice w zależności od gatunku składają średnio od 1 do 7 jaj. Gniazdo przypomina coś w rodzaju platformy, zbudowane jest z patyków. Większość ptaków brodzących to gniazdownicy, co oznacza, że ich pisklęta po wykluciu nie są zdolne do samodzielnego życia, spędzają więc „dzieciństwo” w gnieździe. Wiele gatunków należących do tego rzędu gniazduje w wielogatunkowych koloniach liczących nawet kilka tysięcy par.

■ **CIEKAWOSTKI** W czasie odpoczynku czaplowate układają szyję esowato, jednak gdy są zaniepokojone, wyciągają szyję skośnie do góry. ⚡ Łatwo jest odróżnić bociana i czapłę w locie: bocian lata z szyją wyciągniętą do przodu, podczas gdy czapla składa ją w kształt litery „S”, układając głowę pomiędzy ramionami. ⚡ W czasie zagrożenia, gdy nie ma drogi ucieczki, czaplowate bronią się poprzez uderzenie dziobem prosto w twarz.

Kuraki, grzebiące

Ptaki grzebiące dawniej znane były pod nazwą „kuraki”. Charakteryzują się krótkim, lekko zagiętym w dół dziobem oraz silnymi palcami z ostrymi pazurami przystosowanymi głównie do grzebania w ziemi. Koguty zazwyczaj są większe od kur. Ten rząd ptaków zamieszkuje niemal całą kulę ziemską, z wyjątkiem Nowej Zelandii i Antarktydy. Współczesna nazwa rzędu wywodzi się wprost ze sposobu poszukiwania pożywienia. W Polsce występują przedstawiciele dwóch rodzin – głuszcowatych i kurowatych.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Kuraki zdecydowanie są ptakami naziemnymi, chociaż wiele z nich nocuje i tokuje także na drzewach. Ptaki te pozostają niezmiennie na jednym terenie przez kilka lat, o ile tego terenu nie zajmie człowiek. Głuszc zamieszkuje rozległy obszar, zazwyczaj pokrywający się z terenami obleganymi przez cietrzewie (te ostatnie najczęściej bytują na skrajach lasów i na polanach leśnych, a nie we wnętrzach starych drzewostanów). Bażanty zamieszkują tereny obficie porośnięte krzewami, na skraju pól, łąk trzcinach oraz wiklinie.

■ **POŻYWIENIE** Wszystkie ptaki grzebiące są zazwyczaj roślinożerne, aczkolwiek w czasie sezonu lęgowego wygrzebywane bezkręgowce stanowią bardzo istotny składnik ich diety. Podstawowym pokarmem kuraków są nasiona, owoce oraz zielone części roślin. Rodzaj zjadanego przez dorosłe osobniki pokarmu zależy od pory roku. Zimą żywią się one pokarmem zbieranym na drzewach, czyli młodymi pączkami oraz igłami.

■ **ROZMNAŻANIE** Ptaki te wyprowadzają jeden lęg w roku. Jaja są stosunkowo małe, podczas jednego zniesienia samica w zależności od gatunku składa średnio od 4 do 24 jaj. Inkubacja zazwyczaj trwa 12–30 dni. W przypadku gatunków poligamicznych wysiadywaniem jaj i opieką nad wyklutymi pisklętami zajmuje się samica. Wśród gatunków monogamicznych rolę tę sprawują oboje rodzice.

■ **OCHRONA** W ramach ich ochrony na terenie Karpat stworzono program zapobiegający spadkowi ich liczebności. W kilku regionach kraju podjęto próby hodowli głuszców w celu stałego zasilania okolicznych populacji.

■ **CIEKAWOSTKI** Gatunki o wyraźnym dymorfizmie płciowym są zdecydowanie poligamiczne, a te o słabym dymorfizmie są zazwyczaj monogamiczne. ⚡ Kury niektórych gatunków posiadają niezwykłą zdolność manipulowania tempem rozwoju zarodków znajdujących się we wnętrzu złożonych jaj.

Błaszkozdiobe

Jest to rząd ptaków występujący na wszystkich kontynentach poza Antarktydą. Reprezentują one awifaunę związaną z wodami. Błaszkozdiobe charakteryzują się przede wszystkim gęstym i nieprzemakalnym upierzeniem. Dzieje się tak, ponieważ ptaki te regularnie natłuszczają swoje

pióra za pomocą wydzieliny gruczołu kuprowego. Świetnie pływają, ale też doskonale nurkują. Ptaki blaszkodziobe różni się od siebie zarówno wielkością, jak i barwą upierzenia. Większość z nich prowadzi wędrowny tryb życia, niektóre jednak zostały udomowione przez człowieka. Swoją nazwę zawdzięczają szerokiemu, płaskiemu dziobowi, na którego brzegach osadzone są zachodzące na siebie blaszkowate wyrostki.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Blaszkdziobe można spotkać w wielu różnych środowiskach, jednak wszystkie te gatunki ściśle powiązane są z wodą. Otwarte wody mórz, wybrzeża morskie, jeziora, a także wysokogórskie stawy to miejsca ich życia. Występują również na torfowych bagnach, rozlewiskach rzecznych oraz w tropikalnych lasach deszczowych.

■ **POŻYWIENIE** Przyjmują pokarm zarówno zwierzęcy, jak i roślinny. Zjadają głównie ryby, skorupiaki, mięczaki, owady, liście, młode pędy, korzonki oraz nasiona.

■ **ROZMNAŻANIE** Blaszkdziobe gniazdują w różnych miejscach – mogą wykorzystywać gniazda budowane pośród bujnej roślinności, na drzewach lub półkach skalnych, a nawet nory lub dziuple. Samice składają średnio 2–14 jednolicie ubarwionych jaj, a okres ich inkubacji trwa średnio 21–44 dni. Pisklęta większości gatunków od razu stają się samodzielne, samica bardzo szybko uczy je pływać (są zagniazdownikami).

■ **CIEKAWOSTKI** Najszybszą przedstawicielką blaszkodziobych jest torpedówka magelańska, która zawrotną szybkość nie osiąga w powietrzu, ale na wodzie – pływa z prędkością 27 km/h. Łabędź krzykliwy i łabędź trębacz to, odnosząc się do ich nazwy, bardzo głośne ptaki. Ich donośny krzyk słychać z bardzo daleka. Łabędź niemy pomimo swojej nazwy wydaje różnego rodzaju dźwięki, aczkolwiek są one najcichsze spośród wszystkich gatunków łabędzi. Ciekawym zjawiskiem, które bez problemu możemy usłyszeć, jest dźwięk, jaki wydają skrzydła, a raczej pióra podczas lotu łabędzia.

Żurawiowe

Do tego rzędu zalicza się jedenaście rodzin. Charakteryzują się one dużą różnorodnością, jednak łączy je bardzo wiele cech wspólnych. Do polskich przedstawicieli żurawiowych należą zaledwie trzy rodziny: żurawie, chruściele i dropie, aczkolwiek ostatnie z nich niestety w naturze już nie występują. Najpospolitszym reprezentantem tego rzędu jest znany każdemu żuraw, chociaż łatwiej jest tak naprawdę zaobserwować niewielką luskę. Większość przedstawicieli żurawiowych świetnie lata, choć istnieją też takie, które posiadają bardzo małe skrzydła, w związku z czym są słabymi lotnikami bądź też wcale nie potrafią latać (np. chruściele). Wiele żurawiowych to gatunki, które świetnie przystosowały się do życia w środowisku wodnym, potrafią więc doskonale pływać.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Zamieszkują wszystkie kontynenty poza Antarktydą. Spotykane są zarówno na terenach otwartych (stepy, pustynie, półpustynie, bagna, otwarte wody jezior), jak i tam, gdzie mają liczne kryjówki (trzciny, trawy, krzewy, drzewa). Swoje gniazda najczęściej budują na ziemi.

■ **POŻYWIENIE** Pożywienie jest bardzo zróżnicowane (mieszane) – są wszystkożercami. W skład ich diety wchodzi rośliny, różnego rodzaju owady, pierścienice, małże, mięczaki, skorupiaki, gryzonie, gady, płazy i ryby. Niektóre żurawiowe z chęcią żerują na polach uprawnych, żywiąc się kukurydzą czy innymi zbożami.

■ **ROZMNAŻANIE** W zależności od gatunku są poligamiczne lub monogamiczne. Pisklęta tych ptaków są zagniazdownikami, aczkolwiek po wykluciu się z jaj nie są od razu samodzielne. Samica składa średnio 1–17 jaj, chruściele składają nieco więcej. Inkubacja wynosi średnio 12–36 dni.

■ **CIEKAWOSTKI** Takahe i weka pochodzące z Nowej Zelandii są przykładem na to, że na terenach zamieszkiwanych przez ludzi można spotkać gatunki uważane przez wiele lat za wymarłe. Wspólną cechą wszystkich żurawiowych jest brak wola. Najmniejsi przedstawiciele żurawiowych ważą zaledwie 40 g, a największe osiągają masę nawet do 23 kg.

Siewkowe

Siewkowe to małe i średnie ptaki, które posiadają charakterystyczne długie i wąskie skrzydła oraz błonę pławną między palcami u nóg (u niektórych gatunków jest ona szczątkowa). Upierzenie ma charakter typowo maskujący (brązowy, żółtawy, czarny, biały lub szary – występują w różnych konfiguracjach kolorystycznych). Ptaki te są najbliższymi krewnymi gołębiowych i żurawionych. Ze względu na sporą liczbę gatunków rząd ten został podzielony na podrzędy: siewkowce, mewowce i alki – wszystkie one obejmują łącznie osiemnaście rodzin. Ptaki te doskonale latają i pływają. W zależności od gatunku prowadzą osiadły lub wędrowny tryb życia. Te drugie odbywają najdłuższe sezonowe wędrówki zanotowane w świecie zwierząt.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Siewkowe to ptaki ściśle powiązane z otoczeniem wodnym (tereny podmokłe, jeziora, brzegi nadmorskie). Gniazda budują zwykle na lądzie, choć zdarzają się również gniazda na pływających wyspach. Poza okresem lęgowym większość gatunków spędza dużą część czasu na otwartym morzu.

■ **POŻYWIENIE** Ptaki tego rzędu poszukują pożywienia na terenach podmokłych lub na powierzchni wody. Żywią się głównie drobnymi bezkręgowcami (pokarm typowo zwierzęcy) – skorupiakami, pierścienicami, owadami, małżami, ślimakami, ale nie stronią także od narybku, ikry oraz kijanek. W diecie siewkowych znajdują się też delikatne części roślin, nasiona i drobne bulwy.

■ **ROZMNAŻANIE** Bardzo często gniazdują w licznych koloniach. Swoje gniazda budują na ziemi, najczęściej wśród kęp traw. Młode tych ptaków pokryte są mięciutkim puchem, po wykluciu od razu widzą, a nawet potrafią biegać. Zazwyczaj są zagniazdownikami, aczkolwiek młodziutki mewy czy rybitwy przez pewien czas przebywają w gnieździe pod baczną uwagą swoich bardzo opiekuńczych rodziców.

■ **CIEKAWOSTKI** Ptaki te są niezwykle hałaśliwe i często walczą ze sobą o wszelkie znalezione zdobycze. 🦉 Nieliczne gatunki ptaków siewkowych zamieszkują tereny leśne. 🦉 W naszym kraju gniazdują tylko siewkowce i mewowce.

Gołębiowe

Rząd tych ptaków dzieli się tylko na dwie rodziny – dronty (występujące niegdyś na archipelagu Maskarenów na Oceanie Indyjskim) oraz gołębiowate. Dronty niestety nie dożyły naszych czasów. Gołębiowate podzielono na następujące podrzędy – gołębie, bażanciaki, korońce, zębacze i trerony. Ptaki należące do gołębiowych cechuje krępe ciało, skrzydła z jedenastoma lotkami oraz mała głowa z krótkim dziobem. U nasady dzioba znajduje się miękką i nabrzmiąłą woskówka. Upierzenie zazwyczaj szare lub brązowe, zdarzają się również gatunki barwne. Występują one na całym świecie poza Antarktydą i najwyższymi górami. Zazwyczaj są dobrymi lotnikami oraz nawigatorami.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Gatunki gołębiowych zamieszkują przeróżne biotopy. Preferują za-drzewione tereny. Gołębie skalne zamieszkują miasta niemalże na całym świecie.

■ **POŻYWIENIE** Gołębiowe odżywiają się prawie wyłącznie pokarmem roślinnym (owoce, liście, nasiona), lecz czasem w ich diecie pojawiają się też bezkręgowce (ślímaki, owady). Gołębie żyjące w miastach często korzystają z pomocy ludzi, żywiąc się wśród blokowisk i starówek.

■ **ROZMNAŻANIE** Gołębiowate są zazwyczaj monogamiczne tylko na sezon lęgowy lub na kilka lat. Samica składa jaja kilka razy w roku – średnio 1–2 sztuki. Oboje rodzice wysiadują jaja, a ich inkubacja trwa 13–18 dni (28 dni u ptaków dużych). Pisklęta są zagniazdownikami.

■ **CIEKAWOSTKI** Gołębie potrafią wytwarzać tzw. ptasie mleczko (zarówno samice, jak i samce), którym karmią swoje młode. Gąbczasta błona śluzowa wola dorosłych gołębi jest regulowana przez hormon przysadkowy – prolaktynę – to ten sam, który u matek ssaków odpowiada z produkcję mleka. 🦉 Gołębie piją wodę zupełnie inaczej niż większość ptaków – zanurzają dziób w wodzie, zasysając ją. 🦉 Postać gołębia bardzo często spotykana jest w wielu kulturach na świecie. 🦉 Na świecie łącznie występuje ponad 300 gatunków gołębi.

Kukułkowe

Rząd kukułkowych reprezentowany jest tylko przez jedną rodzinę kukułkowatych, która podzielona jest na sześć podrodzin – kukułki, kukuły, kukale, kukawiki, kukawki i kleszczojady. W Polsce istnieje tylko jeden znany wszystkim przedstawiciel tego rzędu – kukułka. Na całym świecie żyje 50 gatunków kukułek i nie każdy z nich uprawia pasożytnictwo gniazdowe. Większość z nich zakłada własne gniazda i samodzielnie wychowuje swoje potomstwo. Zamieszkują niemal cały świat, poza rejonami podbiegunowymi i największymi pustyniami. Są ptakami wędrownymi lub osiadłymi – w zależności od gatunku. Kukułkowe są ptakami średniej wielkości (13–80 cm) o smukłej budowie, silnych nogach i zazwyczaj długich ogonach. Kolorystyka najczęściej jest zielona, rzadziej niebieska, fioletowa, purpurowa, szara lub brązowa z odrobiną koloru białego.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Najczęściej przesiadują na drzewach (w naszym kraju bytują w lasach), choć zdarza się, że kukułkowe zamieszkują tereny otwarte. Gniazda budują na drzewach z patyków różnej wielkości.

■ **POŻYWIENIE** Kukułkowe żywią się najczęściej roślinami, chętnie wybierają zwłaszcza wszelkiego rodzaju owoce. Czasami jedzą też bezkręgowce, potrafią zjadać włochate gąsienice, których nie jedzą inne ptaki (włosy pokrywające ciało gąsienicy utrudniają mniejszym ptakom ich połknięcie).

■ **ROZMNAŻANIE** Badacze uważają, że są ptakami monogamicznymi. Samica składa średnio 2–3 jaja. Pisklęta są gniazdownikami, przybywają w gnieździe nawet przez cztery tygodnie. Po tym okresie stają się bardziej samodzielnie i świetnie wspinają się po drzewach. Kukułkowe – co bardzo rzadko się zdarza wśród ptaków – karmią swoje potomstwo pokarmem roślinnym.

■ **CIEKAWOSTKI** Turaki odgrywają ważną rolę w rozsiewaniu drzew. Do 80% nasion turaki wydalają daleko od drzewa, którego owoce zjadły. Cechą charakterystyczną niektórych kukułowych jest występowanie w upierzeniu nietypowych barwników (nie występują one u innych zwierząt). Zieleń nie jest barwą strukturalną, a jest wynikiem obecności barwnika turakowerdyny. Innym barwnikiem wyjątkowym w świecie zwierząt, jest zawierająca miedź turacyna.

Sowy

Sowy żyją na całym świecie, oprócz Antarktydy. Rozmiary sów są bardzo zróżnicowane i wahają się średnio pomiędzy 12 a 71 cm. Samica i samiec mają takie samo upierzenie, łatwo więc o pomyłkę przy określaniu płci. Oczy tych ptaków, w przeciwieństwie do wszystkich innych gatunków, osadzone są na przodzie głowy, a nie po bokach. Sowy potrafią obracać głowę mocno na boki – ich zasięg pola widzenia wynosi aż 270 stopni. Pióra sów są niezwykle – końcówki promieni chorągiewek nie łączą się ze sobą. Na zewnętrznej krawędzi chorągiewek skrajnych lotek znajdują się grzebieniowate wyrostki, które mają za zadanie niwelować zawirowania powietrza podczas lotu, co pozwala im na niemal bezszelestne poruszanie się w powietrzu.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Sowy najczęściej spotykane są w lesie – tam czują się najlepiej. Można je również spotkać w tundrze, na obszarach trawiastych, pustyniach i półpustyniach, terenach rolniczych i blisko osiedli ludzkich. Gnieźdzą się w dziuplach drzew, czasami zajmują opuszczone gniazda większych ptaków lub też bytują w starych budynkach. Niewielka część gatunków gniazduje na ziemi lub w ziemnych norach.

■ **POŻYWIENIE** Sowy najczęściej polują po zmroku lub w nocy, choć są także gatunki aktywne w dzień. Ptaki te są drapieżnikami, a więc żywią się pokarmem mięsnym – ich ofiarami padają głównie niewielkie kręgowce. Przysmakiem sów są wszelkie gryzonie.

■ **ROZMNAŻANIE** Ptaki te są monogamiczne. Składają jaja raz w roku, choć bywają przypadki, gdy obfitość pokarmu pozwala im na dwa lęgi w roku. Samice składają średnio 1–14 jaj, a wysiadanie zaczyna się już od pierwszego złożonego jaja. Młode sowy po wykluciu są zupełnie ślepe, pokryte gęstym białym puchem.

■ **CIEKAWOSTKI** Lot sów jest niezwykle cichy za sprawą specjalnego upierzenia. ✂ Niestrawione resztki pokarmu sowa wydała w postaci wyplówki. Zawiera ona kości oraz sierść zbite w rodzaj walca lub kulki. ✂ Ptaki innych gatunków, widząc sowę za dnia, zachowują się bardzo głośno, są wyjątkowo agresywne i atakują.

Jerzykowe

W Polsce żyje tylko jeden gatunek z tego rzędu, drugi wyjątkowo zalatuje.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Środowiskiem naturalnym tych ptaków jest przestrzeń powietrzna, ponieważ większość swojego życia spędzają właśnie w locie. Bardzo rzadko przebywają na ziemi – poruszanie się po powierzchni utrudniają im krótkie nogi i wszystkie cztery palce skierowane do przodu – świetnie natomiast wspinają się po pionowych płaszczyznach.

■ **POŻYWIENIE** Żywią się głównie owadami lub pajęczakami i robią to przede wszystkim podczas lotu. Ich ofiarami najczęściej padają muchówki, błonkówki, pluskwiaki i chrząszcze.

■ **ROZMNAŻANIE** Jerzyki na miejsca swoich gniazd wybierają zazwyczaj urwiska skalne lub bardzo wysokie budynki w mieście. W strefie umiarkowanej jerzyki łączą się w stałe pary. Samce jako pierwsze rozpoczynają przygotowania do rodzicielstwa – przybywają na miejsce lęgów i szykują gniazdo na przybycie partnerki. Gniazdo budują z elementów roślinnych lub ze wszystkiego, co uda im się złapać w locie (mieszają to ze śliną). Samica jerzyka składa średnio od 1 do 6 jaj. W czasie znacznych chłódów ptaki te wypychają nadmiar jaj z gniazda. Pisklętami w różnych okresach ich rozwoju opiekują się naprzemiennie samiec i samica. Jeżeli warunki pogodowe są odpowiednie, pisklęta pozostają w gnieździe nawet do pięciu tygodni. W przypadku braku pokarmu okres przebywania w gnieździe może wydłużyć się do ok. 60 dni.

■ **CIEKAWOSTKI** Kilka gatunków jerzyków buduje gniazda na pionowych ścianach za wodospadami. Ptaki te bez problemu przelatują przez ścianę spadającej wody. ✂ Pisklęta jerzyków mogą uporać się nawet z kilkudniową głodówką. Potrafią świetnie radzić sobie z tym problemem – są w stanie wytrzymać spadek masy ciała nawet o połowę. W tym czasie wpadają w odrętwienie, a temperatura ich ciała spada. ✂ Jerzyki większość swojego życia spędzają w powietrzu. ✂ W przeciągu dwóch lat jerzyki potrafią wykonać nawet do pół miliona kilometrów. W tym czasie potrafią w locie spać, jeść, odpoczywać, a nawet kopolować.

Kraskowe

Ptaki te są kosmopolityczne. Występują praktycznie na całym świecie (większość w strefie międzyzwrotnikowej), oprócz dalekiej północy oraz Antarktydy. Wygląd kraskowatych jest bardzo zróżnicowany – zwykle są to ptaki niesamowicie ubarwione, o upierzeniu w kontrastowych kolorach. Samiec i samica praktycznie wcale nie różnią się między sobą wyglądem. Na terenie Babiogórskiego Parku Narodowego występuje tylko jeden przedstawiciel kraskowych – zimorodek. W Polsce żyją cztery gatunki kraskowatych: kraska, żółna pszczołojad, zimorodek oraz dudek (wszystkie w naszym kraju są pod ochroną).

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Zazwyczaj prowadzą nadrzewny tryb życia i bardzo rzadko można spotkać je na ziemi. Najczęściej występują w pobliżu wszelkich zbiorników wodnych. Tylko niewielka liczba gatunków żyje na otwartych przestrzeniach, takich jak pustynie, półpustynie czy stepy.

■ **POŻYWIENIE** Kraskowe żywią się głównie różnego rodzaju pokarmem zwierzęcym – bezkręgowcami, drobnymi kręgowcami, ale nie stronią także od pokarmu roślinnego (ptaki te uznawane są często za wszystkożerne). Gatunki wyłącznie owadożerne nie istnieją w tym rzędzie.

■ **ROZMNAŻANIE** Gniazda tych ptaków spotkać można najczęściej w dziuplach, choć bywają także umieszczane w różnej wielkości szczelinach i norach ziemnych. Jaja najczęściej są koloru białego. Pisklęta bardzo długo nie rozstają się z gniazdem, wykluwają się w nim zupełnie ślepe i nagie. Opiekę nad pisklętami sprawują zarówno samiec, jak i samica.

- **OCHRONA** Wszystkie zamieszkujące nasz kraj kraskowe objęte są ochroną.
- **CIEKAWOSTKI** Należący do kraskowatych dudek potrafi w czasie zagrożenia udawać martwego. Potrafi też tak ułożyć swoje ciało, aby przypominało barwną, a co za tym idzie trującą jaszczurkę. 🦎 Rybaczek srokaty, jeden z przedstawicieli kraskowatych, po raz ostatni zaleciał do Polski w XIX w.

Dzięciolowe

W rzędzie tym wyróżniono następujące rodziny – złotopióry, drzymy, brodacze, miodowody, tukany i dzięciolowate. Zamieszkują prawie cały świat z wyjątkiem Australii, Madagaskaru, Nowej Zelandii i Antarktydy. Na terenie Europy występują tylko przedstawiciele rodziny dzięciolowatych. W Polsce nieprzerwanie od 20 lat żyje 10 gatunków dzięciolów (wszystkie podlegają ochronie). Do pierwotnej liczby taksonów występujących w naszym kraju doszedł jeden nowy gatunek – dzięciol białoszyi (często nazywany jest dzięciołem syryjskim). Poszczególne gatunki dzięciolowych różnią się między sobą budową ciała, wielkością oraz wyglądem upierzenia (kolor ich piór ma charakter typowo maskujący). U ptaków tych zazwyczaj nie występuje dymorfizm płciowy. Wielkość ciała przedstawicieli tego rzędu waha się w szerokich granicach: od 8 do nawet 60 cm, a masa od 6 do 315 g.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Wszystkie gatunki z tego rzędu najczęściej zamieszkują lasy. Prowadzą zazwyczaj osiadły tryb życia, jedynie populacje gatunków zamieszkujących daleką północ wędrują. Gniazda budują w dziuplach lub w norach ziemnych.

■ **POŻYWIENIE** Gatunki dzięciolowych dzielą się na mięsożerne, roślinożerne i wszystkożerne – ich pokarmem mogą być owady i ich larwy, pająki, nasiona, owoce, sok drzew, miód, wosk pszczeli, małe kręgowce – słowem wszystko, co do dzioba im wpadnie. Pożywienie wydobywają najczęściej dzięki długiemu, dobrze umięśnionemu językowi.

■ **ROZMNAŻANIE** Ptaki te zazwyczaj są monogamiczne. Samica składa średnio 2–10 jaj w jednym lęgu (wysiadywane są przez samca i samicę). Zarówno samiec, jak i samica naprzemiennie karmią młode i opiekują się nimi. Pisklęta wykluwają się zupełnie ślepe i bez upierzenia.

■ **OCHRONA** Wszystkie występujące na terenie Babiogórskiego Parku Narodowego gatunki dzięciolów są objęte ochroną.

■ **CIEKAWOSTKI** U części rodzin palec wewnętrzny jest zwrotny, a u innych skierowany w tył (ich stopy są czepne). 🦎 Dzięciolowe najbardziej spokrewnione są z wróblowymi i kraskowymi. 🦎 Najmniejszym przedstawicielem tego rzędu jest dzięciolnik luskowany, a największym tukan.

Wróblowe

Rząd ten podzielono na dwa podrzędy: pierwórbłowców (zaliczono do nich ptaki egzotyczne) oraz śpiewających (do nich zalicza się wszystkie gatunki występujące w Polsce). Wygląd wróblowych jest bardzo zróżnicowany, aczkolwiek wszystkie mają bardzo podobną anatomię. Nie osiągają imponujących rozmiarów. Ich nogi mają zazwyczaj dwa palce skierowane w przód i jeden w tył – stopy są chwytne.

■ **ŚRODOWISKO ŻYCIA** Ptaki te doskonale opanowały środowisko leśne. Żyją we wszystkich piętrach lasu, na wszystkich kontynentach z wyjątkiem Antarktydy. Oczywiście można je spotkać również w środowisku bezdrzewnym (skowronki, pliszki i świergotki). Ptaki tego rzędu nie opanowały środowiska wodnego.

■ **POŻYWIENIE** Ptaki tego rzędu żywią się głównie owadami, pająkami i innymi bezkręgowcami, owocami, nasionami, grzybami, nektarem, a rzadziej drobnymi kręgowcami.

■ **ROZMNAŻANIE** Większość gatunków tego rzędu samodzielnie buduje gniazda, które czasami wyglądają naprawdę wyjątkowo. Pisklęta są gniazdownikami. Opiekę nad jajami, a później

pisklętami sprawują zarówno samiec, jak i samica. Młode po wykluciu zazwyczaj są zupełnie ślepe i nagie. Każdy najmniejszy bodziec powoduje wśród młodych wielkie poruszenie, w następstwie czego otwierają dzioby do karmienia. Pisklęta mają dosyć rozwinięty aparat głosowy, a więc często możemy usłyszeć ich chórny pisk dochodzący z gniazda.

■ **OCHRONA** W Polsce ścisłą ochroną gatunkową objęte są wszystkie gatunki wróblowych z wyjątkiem gawrona, kruka zwyczajnego, sroki, wrony siwej.

■ **CIEKAWOSTKI** Rząd ten skupia ponad połowę wszystkich gatunków ptaków. Najmniejszym żyjącym w naszym kraju ptakiem śpiewającym jest mysikrólik (3–4 g), a największym polskim przedstawicielem tego podrzędu jest kruk. Szpak czy też ptaki krukowate podskakują na obu nogach tylko wtedy, gdy się śpieszą. W innych sytuacjach powolnie i paradnie kroczą po ziemi. Wróblowe liczą ok. 80 rodzin, w skład których wchodzi ponad 5900 gatunków ptaków.

Co tak naprawdę jest w godle Polski, czyli ptaki w kulturze

Obecność ptaków w bezpośrednim sąsiedztwie człowieka dało ogromne możliwości ich wnikliwej obserwacji. Ludzie często nie umieli wytłumaczyć charakteru danego zjawiska czy zależności, ale widzieli, że one zachodzą, są cykliczne, a czasem wręcz przewidywalne. Bazując na tej powszechnej wiedzy, połączonej jeszcze z typową, ludową mądrością, stworzono liczne i funkcjonujące w języku potocznym do dzisiaj przysłowia. Wszystkim jest przecież wiadome, iż „jedna jaskółka wiosny nie czyni”, oraz że „lepszy wróbel w garści, niż gołąb na dachu”. Znanie jest także powiedzenie o sójce, która wciąż się wybiera za morze, ale nigdy tak naprawdę tam nie dociera. Wielokrotnie sprawdzało się też porzekadło mówiące, że skoro weszło się między wrony, należy krakać tak, jak one. Obserwacja ptaków i ich zachowań w poszczególnych porach roku pozwoliła na opracowanie swoistej prognozy dla rolników, na przykład: „Jeśli święta Agnieszka (21 stycznia) wypuści skowronka z mieszka, to już zima na ziemi długo nie pomieszka. [czy] Gdy na święty Józef (19 marca) bociek przybędzie, to już śniegu nie będzie”.

Ptaki są obecne nie tylko w przysłowiach, ale także w tradycji ludowej. Nie sposób wyobrazić sobie choćby obchodów Świąt Wielkanocnych bez udziału ptaków – czy to w postaci kurczaczek wśród zieleni rzeżuchy, dekoracyjnych wydmuszek, pisanek czy święconego jajka podczas wielkanocnego śniadania. W wierzeniach ludowych także utrwalił się obraz ptaków. Bocian uznawany jest do dziś za symbol szczęścia i zwiastuna pojawienia się dzieci w rodzinie, a kruk jest towarzyszem czarownicy słynącym ze swojej inteligencji. Sokoły wpisały się w historię łowiectwa, a żurawie w obraz nadchodzącej jesieni. Czasami jednak takie proste przekonania mogą doprowadzić do krzywdzących stereotypów. Dobrze widoczne jest to w przypadku sowy czy lelka kozodoja, które niezasłużenie cieszą się złą sławą – pohukiwanie sów zwiastować miało rychłą śmierć, a obecność lelka wiązana była z często kiepskim udolem...

Już w czasach starożytnych budząca podziw zdolność lotu postawiła ptaki na równi z istotami nadprzyrodzonymi. Skrzydłami ptasimi obdarzono greckich bogów Nike (bogini zwycięstwa) i Hermesa (boski posłaniec, bóg kupców i handlarzy). W religii chrześcijańskiej Duch Święty przedstawiany jest w postaci gołębic (z opowieści o Noem zresztą pochodzi obraz białego gołąbka z gałązką drzewa oliwnego w dziobie jako symbol pokoju). Nazwy ptaków otrzymały też niektóre gwiazdozbiory (Łabędź, Orzeł, Kruk).

Ptaki często stawiane były za wzór odpowiednich zachowań (np. mądry jak sowa, choć dziś już wiemy, że nie jest to prawda...), a sam Święty Franciszek, przedstawiany w ikonografii razem z ptakami, kierował do nich swe kazania. Z drugiej zaś strony po dziś dzień funkcjonują porównania o jednoznacznie negatywnym wydźwięku, jak choćby „kura domowa”, gdzie do przywiązanego do swojego obejścia ptactwa przyrównuje się gospodynię zajęętą wyłącznie domem, czy „głupie gąski”, czyli mało rożgarnięte panienki.

Wizerunki ptaków odrywały bardzo istotną rolę w polskiej heraldyce – w herbach szlacheckich widnieją m.in. kruk, sokół, łabędź. Godłem wielu państw jest stylizowany orzeł, choć jeżeli już jesteśmy w tym temacie, to trzeba jasno stwierdzić, że nie znajduje się on w polskim godle. Naszym

narodowym symbolem jest bielik, który tak naprawdę jest orlanem, czyli bliżej mu do jastrzębia niż do orla... Do ptaków nawiązują także nazwy geograficzne (Sokolica, Krucze Skały) lub nazwy miejscowości (Kórnik, Sokolów, Jastrzębia Góra, Gniezno). Gniazdo stało się także symbolem sieci polskich warowni, czyli Orlich Gniazd na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. W historii wojskowości odnaleźć można dalsze ptasie odniesienia jak choćby skrzydła husarii.

Ptaki inspirowały także wielu twórców. Wystarczy sięgnąć po utwory Antonio Vivaldiego, włoskiego skrzypka i kompozytora, aby usłyszeć w nich śpiew ptaków. Oglądając balet do muzyki Piotra Czajkowskiego *Jeziro Łabędzie*, warto zwrócić uwagę na aspekt ptasi w rosyjskich wierszeniach ludowych. Z kolei, wpatrując się w obrazy Józefa Chelmońskiego, można sięgnąć do polskiej wsi, której klimat budowali nie tylko ludzie i zabudowania, ale także *Bociany* i *Żurawie*. Silny związek ptaków z ludowością znalazł odbicie w wielu ludowych piosenkach jak choćby *Sokoły*, *Kukuleczka kuka* czy *Ej, przeleciał ptaszek*. We współczesnej muzyce także obecne są ptaki, ich nazwy wybrzmiewają w śpiewanym przez Stana Borysa hymnie *Jaskółka uwięziona* albo też w przeboju *Orla cień* zespołu Varius Manx czy piosence Maryli Rodowicz *Dzięcioł i dziewczyna* do słów wiersza K.I. Galczyńskiego.

W literaturze „ptasie” tematy są bardzo popularne, zwłaszcza w poezji. Sięgając po teksty znane z ławy szkolnej, warto przypomnieć *Bajki* Ignacego Krasickiego, a wśród nich *Ptaszki w klatce*, *Czapla, ryby i rak* czy *Kruk i lis*. Od najmłodszych lat towarzyszą dzieciom poezje Juliana Tuwima (*Ptasie radio*, *Spóźniony słowik*) i Jana Brzechwy (*Kaczka dziwaczka*, *Wrona i ser*, *Czapla i żuraw*), którzy wykorzystując postacie ptaków, pokazują nie cechy zwierząt, ale ludzi.

Bibliografia

- Bocheński Z. 1970. *Ptaki Babiej Góry*. Acta zoologica cracoviensia, 15 (1): 1–60
- Busse P. (red.). 1991. *Mały słownik zoologiczny – Ptaki*. T. 1 i 2. Wiedza Powszechna
- Christensen S., Nielsen B.P., Porter R.F., Willis I. 1975. *Rozpoznawanie europejskich ptaków drapieżnych w locie*. Notatki Ornitologiczne, 16 (5): 3–144
- Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z., Chodkiewicz T. 2015. *Monitoring ptaków lęgowych – poradnik metodyczny*. Biblioteka Monitoringu Środowiska. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska
- Jonsson L. 2006. *Ptaki Europy i obszaru śródziemnomorskiego*. MUZA S.A.
- Karaska D., Kocian L. 1991. *Vtáctvo slovenskej časti babej Hory*. Vlastivedny Sborník Považia, 16: 239–253
- Kieš B. 1991. *Bird community in a natural beech wood of the lower mountain forest zone of Mt Babia Góra*. Acta zoologica cracoviensia, 34 (2): 519–533
- Kłosowski G., Kłosowski T. 2009. *Fotografujemy ptaki*. MULTICO Oficyna Wydawnicza sp. z o.o.
- Kruszewicz A.G. 2005. *Ptaki Polski*. T. 1 i 2. MULTICO Oficyna Wydawnicza sp. z o.o.
- Kruszewicz A.G. 2008. *Ptaki w Polsce*. MULTICO Oficyna Wydawnicza sp. z o.o.
- Mebs T. 1998. *Ptaki drapieżne Europy*. Przewodnik. MULTICO Oficyna Wydawnicza Sp. z o.o.
- Perrins Ch. (red.) 2004. *The New Encyclopedia of Birds*. Oxford Univeristy Press
- Sokolowski J. 1992. *Ptaki Polski. Atlas*. WSIP
- Št'astny K. 1993. *Ptaki śpiewające*. Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”
- Svensson L., Grant P.J., Mullarney K., Zetterström D. 1999. *Bird guide*. HarperCollinsPublishers Ltd.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. *Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany*. T. 1 i 2. Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura”
- Trepka A. 2004. *Encyklopedia zwierząt – Ptaki*. Wydawnictwo SCRIBA
- Właszk K. (red.). 2000. *Atlas ptaków zimujących Małopolski*. Małopolskie Towarzystwo Ornitologiczne
- Wołoszyn B.W., Wołoszyn D., Celary W. (red.). 2002. *Monografia fauny Babiej Góry*. Publikacje Komitetu Ochrony Przyrody PAN

BIOGRAMY AUTORÓW

Katarzyna Fajak – biolog, przyrodnik, absolwentka Wydziału Biologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz studium podyplomowego z zakresu planowania przestrzennego i projektowania w krajobrazie dorzecza Warty. Trener-edukator współpracujący m.in. z Fundacją Wspierania Inicjatyw Ekologicznych, a także z licznymi stowarzyszeniami w regionie babiogórskim. Długoletni pracownik Zakładu Ekologii i Ochrony Środowiska UAM. Autor przyrodniczych artykułów i publikacji popularnonaukowych. Redaktor naczelna biuletynu Babiogórskiego Parku Narodowego oraz z-ca redaktora *Rocznika Babiogórskiego*. Twórca programu edukacyjnego BgPN oraz pomysłodawca i realizator wielu projektów edukacyjnych. Członek zespołu laureatów konkursu dla parków narodowych pn. „Zielona lekcja w parku” realizowanego przez Ministerstwo Środowiska w ramach kampanii nt. bioróżnorodności. Obecnie starszy specjalista ds. dydaktyki w Babiogórskim Parku Narodowym.

Tomasz Pasierbek – biolog, nauczyciel akademicki, stopień doktora nauk biologicznych uzyskał w Instytucie Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Autor wielu publikacji naukowych i popularnonaukowych. Uczestnik międzynarodowych konferencji z zakresu nauk przyrodniczych i udostępniania turystycznego (USA, Rumunia, Szwecja, Słowacja, Czechy, Węgry, Włochy). Stypendysta Departamentu Stanu USA w ramach programu International Visitor Leadership. Współautor i koordynator wielu projektów edukacyjnych finansowanych ze źródeł krajowych i unijnych. Trener-edukator zajmujący się popularyzacją treści przyrodniczych, zwłaszcza w kontekście praktycznego podejścia do edukacji ekologicznej. Kierownik Zespołu Udostępniania do Zwiedzania i Edukacji Babiogórskiego Parku Narodowego.

Piotr Pochopień – absolwent m.in. Studium Zarządzania Biznesem w Suchej Beskidzkiej, Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie ze specjalizacją turystyka i rekreacja. Ukończył studia podyplomowe m.in. w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Marketingu w Chrzanowie. Wieloletni pracownik Gminnego Ośrodka Kultury w Stryszawie, menedżer ekonomii społecznej, Członek PTTK o. Sucha Beskidzka, przewodnik beskidzki, instruktor rekreacji, dziennikarz, krajoznawca, animator społeczny, członek góralskich kapel, promotor produktu lokalnego. Uczestnik wielu szkoleń, warsztatów i konferencji związanych z lokalnym dziedzictwem kulturowo-przyrodniczym oraz zrównoważonym rozwojem. Wiceprezes Babiogórskiego Stowarzyszenia „Zielona Linia”. Autor lub współautor publikacji promujących walory turystyczne i kulturowe gminy Stryszawa oraz regionu babiogórskiego.

Aleksandra Trzebuniak – socjolog. Absolwentka wydziału socjologii na Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz studiów magisterskich na wydziale zarządzania i informatyki w Wyższej Szkole Zarządzania i Bankowości w Krakowie. Wieloletni redaktor współpracujący z czasopismami ogólnopolskimi o tematyce off-roadowej. Propagator i współorganizator wielu inicjatyw charytatywnych z udziałem „światka” motoryzacyjnego. Obecnie referent w Zespole Udostępniania do Zwiedzania i Edukacji w Babiogórskim Parku Narodowym.

Małgorzata Oleszkiewicz – absolwentka Katedry Etnografii Słowian Uniwersytetu Jagiellońskiego, starszy kustosz w Muzeum Etnograficznym im. Seweryna Udzieli w Krakowie, specjalizacja – Kultura Społeczna. Zainteresowania badawcze: zwyczaje i obrzędy doroczne, religijność ludowa, kulturowe i społeczne aspekty wytworów rzemiosła i sztuki ludowej, funkcjonowanie instytucji społecznych (rodzina, szkoła) oraz problematyka muzeologiczna. Autorka licznych artykułów w prasie fachowej i wydawnictwach muzealnych, a także wielu wystaw realizowanych w kraju i za granicą (Belgia, Holandia, Francja, Niemcy, Czechy). Członkini Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (Vice-prezes Krakowskiego Oddziału PTL i Vice-przewodnicząca Sekcji Muzeologicznej PTL), Stowarzyszenia Muzealników Polskich i Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa oraz ICOM (International Council of Museums, Międzynarodowa Rada Muzeów).

Jacek Sobczyk – fizyk, absolwent Instytutu Fizyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, doktor nauk technicznych w zakresie górnictwa i geologii inżynierskiej. Pracownik Instytutu Mechaniki Górotworu PAN w Krakowie. O swojej pasji mówi: *Wyborny sposób na aktywne spędzanie czasu, motor do wyjścia z domu w każdą pogodę i o każdej porze dnia i nocy, źródło myśliwskich emocji, a doskonały zastępnik wędkii i strzelby, uniwersalne narzędzie wyrazu i przekazu. Tak traktuję fotografowanie. Nie poważnie, nie profesjonalnie, ale sportowo, po drodze, przy okazji, z przyjemnością.*

Marcin Trybała – absolwent Technikum Przemysłu Drzewnego, a następnie Policealnego Studium Leśnego w Żywcu. Od 1999 roku pracuje w Babiogórskim Parku Narodowym, obecnie jako starszy strażnik Straży Parku. Przedmiotem jego zainteresowań są ptaki, duże ssaki drapieżne oraz gatunki łowne. Bierze udział w ochronie, badaniach i monitoringu tych zwierząt w polskich Karpatach. Współautor artykułów publikowanych w czasopiśmie przyrodniczym. Z pasji przyrodnik, ratownik Beskidzkiej Grupy GOPR, myśliwy, podróżnik i beskidzki przewodnik, a przy tym wszystkim fotograf.

Mariusz Wiech – z wykształcenia leśnik, pracownik Nadleśnictwa Sucha w Suchej Beskidzkiej, od wielu lat fotografuje dzięki przyrodę, przede wszystkim zwierzęta w ich naturalnym środowisku. Fotografowanie przyrody z biegiem lat stało się jego życiową pasją, której poświęca większość wolnego czasu. Jego fotografie podziwiać można w wielu wydawnictwach o tematyce leśnej i przyrodniczej. Właściciel firmy specjalizującej się w fotografii okolicznościowej i reklamowej.

KOLOROWY ŚWIAT STRYSZAWSKICH PTAKÓW

MAŁGORZATA OLESZKIEWICZ I PIOTR POCHOPIEŃ

Ptaszek „unijny” wśród innych ptaków E. Leśniak, Stryżawa 2010 (zbiory Archiwum Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie [MEK], fot. M. Wąsik)

Na targach sztuki ludowej i kiermaszach w całej Polsce można zobaczyć i, co najważniejsze, kupić rzeźbione w drewnie i malowane ptaki. W swoich kształtach i kolorystyce mogą być zbliżone do tych, występujących w naturze, wśród których nawet niewprawne oko mieszczaucha rozpozna dzięcioła stukającego dziobem w pień, dudka z czubem czy bociana z długimi nogami i czerwonym dziobem. Zarówno dzieci, jak i dorosłych przyciągnie widok ptaszków, których formy być może nie są zbyt różnicowane, ale za to są bajecznie kolorowe i z tej przyczyny nazywane są „rajskimi ptaszkami”. Mogą być wykonane przez różnych twórców, ale wszystkie pochodzą ze Stryszawy, która od wielu lat słynie z produkcji drewnianych ptaszków. Miejscowość ta, położona u podnóża pasma Babiej Góry, w obecnym powiecie suskim, obok Lachowic, Koszarawy, Pewli Wielkiej, Przyborowa, Huciska, Krzeszowa i Kukowa, należy do największego i najstarszego w Polsce ośrodka chałupniczej produkcji zabawkarskiej nazywanego w literaturze – ze względu na region, w jakim się znajdują – żywieckim.

Żywieccyzna, dzięki obfitości lasów, a więc i drewna – podstawowego surowca służącego do produkcji wielu przedmiotów – słynęła z wyrobów drewnianych już w XVII w., a w wieku XIX zaczęto wyrabiać tam również zabawki dla dzieci. Początkowo stanowiły one jedynie produkcję uboczną przy wyrobie sprzętów i narzędzi wytwarzanych na własne potrzeby, a w przypadku biedniejszych rodzin, również na sprzedaż. Było to zajęcie sezonowe, związane z okresami mniejszej intensywności prac polowych; była to także typowa wytwórczość chałupnicza – z warsztatem zlokalizowanym w domu, angażująca do pracy całe rodziny łącznie z dziećmi, które zajmowały się drobniejszymi pracami. Asortyment drewnianych zabawek był bardzo różnicowany: Koszarawa kojarzy się przede wszystkim z kołyskami i łódeczkami dla lalek, Lachowice z bryczkami i konikami, a sąsiadująca z Lachowicami Stryszawa słynie z barwnie malowanych ptaszków.

Do dziś nie jest pewne, jakie było przeznaczenie i podstawowa funkcja tych małych rzeźb przedstawiających ptaki. Czy jak pozostałe wyroby, były dziecięcymi zabawkami, czy też spełniały funkcje dekoracyjne? Skąd się wziął pomysł, by rzeźbić właśnie ptaki, jak to się zaczęło, jak do tego doszło, że w tej wówczas biednej wsi żywieckiej powstał oryginalny produkt markowy, słynny nawet poza granicami kraju. Historię tę, znaną dzięki materiałom pozyskanym podczas badań Państwowego Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk w latach 50. XX w., barwnie, w zbeletryzowanej formie, opisał Tadeusz Seweryn (1894–1975), etnograf, znawca sztuki ludowej zwłaszcza zabawkarstwa, wieloletni dyrektor Muzeum Etnograficznego w Krakowie:

Zdarzyło się w r. 1888, że biedny 12-letni chłopak, Teofil Mentel (1876–1946) ze Stryszawy, szukając służby, trafił do pustelnika w Kalwarii i u niego pozostał już na długo. Sprzątał mu cele, nosił wodę i drwa, a w wolnych chwilach pomagał w wyrobie dewocjonaliów. Po odświeżeniu sześciu lat, zatęsknił za domem. Zebrawszy się na odwagę – Jo już póde – powiada – do ojców! Pustelnikowi markotno było wyzbywać się zdolnego pomocnika, ale rad nierad pobłogosławił go na drogę, a na pamiątkę dał mu kolorowy atlas ptaków. Przyszedł do domu, a rodzice pytają go – Cegoś się tam nauczył? – Nie wiedział, co im odpowiedzieć, ale po chwili roześmiał się i pokazując podarunek od pustelnika rzecze: Będę takie ptaki robił. – A potem już przez cały wieczór oglądali obrazki kolorowe w atlasie, rozpoznawali znane im ptaki, nazywali je po swojemu, innym zaś, nieznanym dziwowali się, „że też to takie ptoski na dalekim świecie zyją”.

Alle zapowiedź swą spełnił Teofil Mentel dużo później. Koło 1900 r. posługując się swym atlasem, strugać zaczął przeróżne ptaszki z lipiny, a malował je tak, jak rzeźbione przez siebie dewocjonalia u pustelnika, a więc najpierw farbami proszkowymi rozpuszczanymi w wodzie klejowej, a potem powlekał bezbarwnym lakierem. Gdy na jarmark w Suchej przyniósł tego barwnego ptactwa kopiaty koszyk i migiem wszystko sprzedał, odtąd już i bracia jego, Michał i Józef, „wzięli się” do ptaszków. Kiedy zaś ożenił się, strugała z nim ptaszki jego żona, a małoletnia córka bawiła się w malarzkę.

Od samego początku przy wyrobie ptaszków i innych zabawek pracowała najczęściej cała rodzina. Mężczyźni z reguły przygotowywali kawałki drewna, ciosając je siekierą, później nadawali im kształty; kobiety nierzadko także strugały ptaszki, a często wraz z dziećmi je malowały. Była to jak na owe czasy produkcja masowa, wyrabiano je seryjnie, w dużej ilości, ale była to robota ręcz-

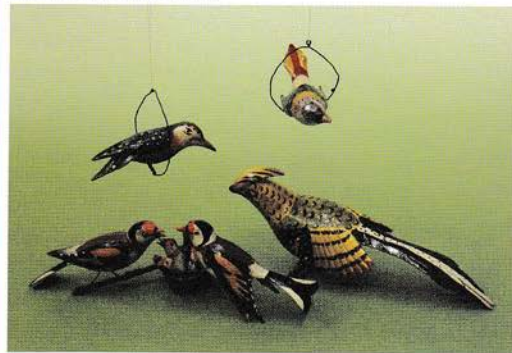
na, więc każdy z wyrobów nosił indywidualne piętno wytwórcy. Jako surowca używano głównie drewna lipowego, które było dostatecznie miękkie i dające się łatwo obrabiać, ale też wierzbowego czy sosnowego. Obecnie najczęściej stosowana jest sosna wejmutka (amerykańska). Do polichromii ptaszków używano początkowo farb anilinowych z dodatkiem kleju stolarskiego dla połysku, później farb olejnych lub emalii, a obecnie są to farby akrylowe, pokrywane dodatkowo lakierem bezbarwnym. Zarówno zabawkarze, jak i te osoby, które specjalizowały się w wyrobie ptaszków, nie mieli osobnych warsztatów, do dziś najczęstszym miejscem ich pracy jest wydzielona część kuchni lub czasowo dostosowywana do pracy, rzadziej szopa usytuowana w pobliżu domu. Narzędzia nigdy nie były zbyt skomplikowane, do rzeźbienia ptaszków (jak tu mówiono – „do strugania”) używano po prostu noża, dopiero później niektórzy twórcy zaopatrywali się w bardziej specjalistyczne dłuta.

Sprzedają gotowych wyrobów zajmowali się sami wytwórcy, ale w większym stopniu było to zajęcie ich żon i dzieci. Ptaszki wraz z innymi zabawkami i wyrobami drewnianymi sprzedawano systemem domokrażnym, chodząc po wsiach i miasteczkach od domu do domu. Docierano na targi i jarmarki na terenie Żywiecczyny, ale sprzedawców można było spotkać także w odległych okolicach – na terenach powiatów bialskiego, wadowickiego, krakowskiego, a nawet na Śląsku Cieszyńskim i Górnym. Niektórzy umawiali się w kilka osób i towar rozwozili furmanką lub jeździli ze swymi wyrobami, najczęściej raz w miesiącu, pociągami na Śląsk czy bliżej – do Kałwarii Zebrzydowskiej, Suhej, Żywca, Zawoi, Makowa, Jordanowa lub Wadowic i tam sprzedawali je „kupcom” na targu. Wysyłali też swoje wyroby za zaliczeniem pocztowym handlarzom do Krakowa, Rymanowa, Sanoka i Brzozowa. Wyroby te były rozprowadzane również przez zawodowych handlarzy pochodzących z dalszych okolic. Miejscowych było niewiele, a byli to przeważnie biedniejsi gospodarze, ci którzy sami trudniąc się wykonywaniem „wyrobów drzewianych”, rozwozili je i sprzedawali na jarmarkach.

Takim właśnie handlarzem był Stanisław Handzel ze Stryszawy. Sprzedawał rzeźbione, kolorowe ptaszki w każdy piątek w Krakowie pod Sukiennicami, o czym krótka notatka pt. *Ptasznik ze Stryszawy*, podpisana inicjałem J.L., wraz ze zdjęciem ukazała się w czasopiśmie „Światowid” w wydaniu z 26 maja 1934 r. Zachwycony dziennikarz przedstawił Handzla jako wytwórcę tych zabawek, a niepokój na jego twarzy po zapytaniu, gdzie nauczył się robić takie ptaki, odczytuje jako złe wspomnienia z pobytu w rosyjskiej niewoli. Niewykluczone, że krakowianie chętniej kupowali te wyroby, wierząc, że kupują je od ich twórcy, stąd niechęć Handzla do przyznania się jedynie do handlowania nimi. We wspomnianej notatce dziennikarz apeluje, aby nikt nie próbował twórcy uczyć ani poprawiać, ciesząc się jednocześnie „...że marna Stryszawa wydała tak rzetelnego i wielkiego artystę”. Któregoś dnia trafił do krakowskiego Muzeum Etnograficznego Andrzej Bogunia-Paczyński, który poszukiwał w archiwum śladów własnych korzeni rodzinnych. Wcześniej już znalazł wspomnianą notatkę i wyjaśnił, że prowadził też poszukiwania w samej Stryszawie, gdzie od córki Stanisława Handzla uzyskał potwierdzenie, że ojciec jedynie pośredniczył w sprzedaży drewnianych ptaszków.

Na pewno Teofil Mentel był tym, który zapoczątkował wyrób drewnianych ptaszków w Stryszawie, choć nie wiadomo, czy było to już w 1900 r., czy raczej dopiero ok. roku 1924, jak twierdził jego syn Władysław kontynuujący tę oryginalną wytwórczość jeszcze do lat 70. XX w. Faktem jest,

Stryszawskie ptaszki, lata 20.-30. XX w.
(zbiory MEK, fot. J. Kubiena)

Stryszawskie „rajskie” ptaszki zakupione na Emausie w Krakowie,
1950 r. (zbiory MEK, fot. M. Wąsik)

że już w latach 30. XX w. w innych domostwach w Stryżawie również rzeźbiono ptaki, a w roku 1937 było już dziesięć takich domów.

W czasie II wojny światowej nadal produkowano zabawki (także ptaszki), ale samodzielne wyprawy w celu sprzedaży były zbyt niebezpieczne i niewielu się na to ważyło, więc gotowy towar odbierali handlarze. Zabawkarstwo drewniane osiągnęło szczyt rozwoju dopiero po wojnie, gdyż krajowa wytwórczość chałupnicza musiała wypełniać braki w zaopatrzeniu zniszczonego kraju, w narzędzia do pracy i inne przedmioty użytkowe. „Po 1946 roku, w okresie wielkiego popytu na kolorowe ptaszki, w Stryżawie co najmniej w 200 chałupach strugano te cacka, ale rychło moda na te wyroby minęła”, pisał Tadeusz Seweryn. Jest to jedyne stwierdzenie w literaturze o tak szybkim rozwoju produkcji ptaszków w Stryżawie, wielokrotnie przez wielu autorów później powtarzane. Wieś wprawdzie jest duża, ale czy rzeczywiście w ciągu mniej więcej dziesięciu lat liczba warsztatów wyrabiających ptaszki wzrosła z 10 aż do 200, żeby później w szybkim tempie powrócić do poprzedniego stanu? Informacja ta pochodzi z badań przeprowadzanych przez Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk w latach 50. XX w., ale w tych samych materiałach znajdziemy stwierdzenie, że wyrobem ptaszków w owym czasie zajmowano się w ponad 10 domach w Stryżawie, więc raczej przypuścić można, że badacz przez pomyłkę dopisał jedno zero do podanej mu liczby 20.

W tym czasie dla wielu rodzin wyrób zabawek nadal stanowił dodatkowe, choć nie jedyne źródło dochodu, ale wyraźnie zmienił się stosunek pozostałych mieszkańców wsi do zabawkarzy. Wywodzili się oni z najbiedniejszych rodzin, nazywani byli „bryczkarsami” lub „dziadami”, a ich produkty uważane były za tanie, dość liche i masowe. Z czasem wytwórczość zabawkarska zyskała uznanie zarówno wśród odbiorców, jak i w środowisku lokalnym jako artystyczna twórczość ludowa. Od lat 50. XX w. wielu wytwórców podejmowało współpracę z różnymi spółdzielniami Cepelii (CPLiA – Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego, związek spółdzielni rękodziela ludowego istniejący w latach 1949–1990). Organizowane przez lata liczne konkursy i wystawy prac, badania prowadzone nad zabawkarstwem i zakupy do zbiorów muzealnych oraz system przyznawania stypendiów, nagród, a także możliwość uzyskiwania rent i emerytur twórczych (poprzez członkostwo w założonym w 1968 r. Stowarzyszeniu Twórców Ludowych) zachęcały do podtrzymywania i rozwijania tego typu działalności.

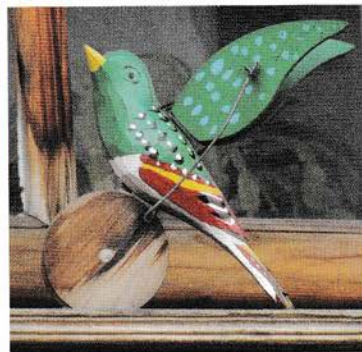
W latach 40.–70. XX w. najbardziej znanymi producentami ptaków w Stryżawie byli: syn Teofila – Władysław Mentel, a także Stanisław Bogdanik, Jan Klimasara, Edward Leśniak. Ten ostatni, w latach największego popytu na zabawki (1945–1950), wykonywał je niemal w pełnym asortymencie, a więc oprócz ptaszków rzeźbił konie, kołyski i taczki, a w latach 70. wraz z żoną Emilią strugał już tylko ptaszki, inne zabawki przygotowując jedynie na konkursy.

W zbiorach Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, założonego w 1911 r., którego zbiory ze stosunkowo niewielkimi stratami przetrwały II wojnę światową, żywiecki ośrodek zabawkarski jest jednym z najpełniej reprezentowanych, a znaczącą część tej kolekcji, również liczbowo, stanowią ptaszki ze Stryżawy (ok. 150 eksponatów). Najstarsze obiekty pochodzą z pierwszej połowy XX w., ale niestety, nie zachowały się żadne informacje o ich autorach

Ptaszki ze Stryżawy, lata 20.-30. XX w.
(zbiory MEK, fot. J. Kubienna)

Stryżawski ptak-klepek autorstwa J. Lasika,
Stryżawa 2005 (fot. M. Oleszkiewicz)

Papuga w kółku, Stryżawa lata 20.-30.
XX w. (zbiory MEK, fot. M. Wąsik)

ani o dokładnym czasie wykonania, wiadomo jedynie, że powstały w Stryszawie. Nieco późniejsze są te, wykonane w latach 50. XX w. przez Bronisława Balcera, w latach 60. i 70. przez Edwarda Leśniaka, w latach 70. i 80. przez Juliana i Józefa Mentlów oraz Ludwikę i Władysława Klimasara. Oni też wykonali współczesne ptaszki zakupione do zbiorów na początku XXI w. Wtedy także kolekcja powiększyła się o wyroby Emilii Leśniak i Danuty Zener.

Przyglądając się muzealnej kolekcji drewnianych ptaszków, można prześledzić tendencje w trwałości tradycyjnych wzorów, jak i zmiany w wyrobie czy zdobnictwie. Wszystkie ptaszki mają nóżki z drutu, osadzone na nieokorowanych gałązkach z samorodnymi rozwidleniami, często parami lub trójkami, niejednokrotnie skupione wokół gniazdka. Najdawniejsze gniazdka są również z drewna i nierzadko znajdują się w nich pisklęta z otwartymi dzióbkami, ale od czasu gdy w Stryszawie pojawiło się siano jako surowiec do wyrobu zabawek, do wyrobu gniazd używa się tego materiału.

Pojedyncze ptaki, te większe, też przysiadają na gałązkach, ale te najmniejsze, w większości osadzone są na samym drucie. Najstarsze konstruowane były w ten sposób, że nóżki z drutu połączone były z drucianym kółkiem, w którym zawieszony był siedzący w kółku ptaszek. Późniejsze nie mają już kółka wokół siebie, a wychodzące z podbrzusza druciki udające nóżki są jednym pałąkiem umożliwiającym postawienie ptaszka. W takiej wersji są znane i produkowane do dziś.

Mniejsze ptaszki są (i były) rzeźbione jednakowo, nie przypominają jakiegoś konkretnego gatunku ptaków, mają zazwyczaj krótkie korpusy, małe główki i dzióbki, złożone skrzydła i płaskie, niezbyt długie ogonki, z niewielkim rozwidleniem na końcu. Różnią się jedynie sposobem malowania i tylko w niektórych dopatrzeć się można podobieństwa do ptaków występujących w naturze, a i te mają znacznie bogatszą i często fantazyjną polichromię. To właśnie bogactwo kolorów – ostre żółcie połączone z białym, czerwonym, zielonym i niebieskim kolorem, z dodatkowym ornamentem złożonym z kropek i kresek – jest cechą charakterystyczną stryszawskich ptaszków.

Od samego początku, równolegle, tworzone były także ptaki, które miały odzwierciedlać te prawdziwe, żywe, podpatrzone w lesie czy na polu. Uchwycone bywają w różnych pozach, skrzydła miewają rozpostarte, a ich kolorystyka jest jak najbardziej zbliżona do naturalnej. Bywały więc wśród nich te mniejsze gatunki, na przykład szczygły, gile, wilgi, pliszki, zimorodki, dudki, kraski, sikorki, jemioluszki, ale także nieco większe zięby, orzechówki, dzięcioły, kukułki, jastrzębie, bażanty, bociany, zdarzały się także domowe koguty. Wśród tych ptaków, które kształtem udawały rzeczywiste gatunki, napotkamy też takie, których kolorystyka zupełnie odbiega od naturalnej, jest znacznie barwniejsza.

Zadano mi kiedyś następujące pytanie: jeżeli ta wytwórczość jest tak dawna i tradycyjna oraz wywodząca się ze wsi, to skąd wśród współczesnych wytworów pojawiają się papugi, skoro taki gatunek w Polsce nie występuje. Przypomniałam wtedy, że Teofil Mentel miał atlas ptaków nie tylko polskich, a żywe papugi wyciągające losy mógł zobaczyć choćby na odpuszcie, u kataryniarza, czy podpatrzył przez okno w czyimś mieszkaniu w mieście. Tym samym w zbiorach Muzeum Etnograficznego w Krakowie, wśród najstarszych stryszawskich ptaszków, zachowały się m.in. kanarki

Ptaszki z gniazkiem, wyk. L. i W. Klimasara, Stryszawa 2010 (archiwum MEK, fot. M. Wąsik)

„Rodzinka ptaszków”, wyk. E. Leśniak, Stryszawa 1972 (zbiory MEK, fot. M. Wąsik)

Dudek, wyk. L. Klimasara, Stryszawa 1984 (zbiory MEK, fot. M. Wąsik)

i papugi. A może sposób umieszczania ptaszków w drucianym kółku miał swój początek w kółkach zawieszanych w klatkach z papugami?

Te najstarsze ptaszki są pracowicie wyrzeźbione, mają rzeźbione końcówki nawet złożonych skrzydeł, w formie są bardziej zindywidualizowane, a powierzchnię mają doskonale wygładzoną. Sami twórcy mówili, że później, po wojnie, zmniejszyła się staranność wykonania na rzecz liczby egzemplarzy, ze względu na duży popyt i większe możliwości zbytu. Jednak jeszcze do lat 80. XX w. ptaszki stryżawskie były zawsze idealnie gładkie. Później, prawdopodobnie dla odróżnienia od powszechnej produkcji maszynowej z plastiku, zaczęto rzeźbić ptaki (także inne wyroby, np. koniki) z wyraźnie odznaczającymi się cięciami noża, podkreślającymi ręczną robotę.

Dzisiejsi twórcy i ich drewniane ptasie arcydzieła są znacznie bardziej doceniani niż ich poprzednicy. Każdy z nich należy do Stowarzyszenia Twórców Ludowych, ich prace znajdują się w wielu muzeach, nie tylko polskich, a zwłaszcza ci najstarsi są laureatami wielu nagród. Wszyscy pochodzą lub włączyli zostali przez ożenek do rodzin o kilkupokoleniowej tradycji wyrobu ptaszków. Kontynuując te tradycje, stali się artystami w swojej dziedzinie, gdyż każda rzecz, nawet najmniejszy, seryjny ptaszek, nie jest podobny do drugiego, który wyszedł spod tej samej ręki. Nie jest to też nigdy dokładne kopiowanie jednolitych wzorów i każdy z tych artystów wytworzył swój indywidualny styl, chociaż raczej można powiedzieć „rodzinny”, gdyż większość z nich tworzy przy pomocy i z udziałem innych członków rodziny, to też zresztą stryżawska tradycja, o której wspomniałam wyżej. Pojawiają się też w ich twórczości nowe rozwiązania. I tak, opowiadała kiedyś Ludwika Klimasara, która wraz z mężem Władysławem tworzy ptaszki w bogatym asortymencie, skąd się u nich wzięły szare gołąbki. Było to na Targach Sztuki Ludowej w Krakowie. Siedząc przy swoim stoisku na Rynku Głównym, pani Ludwika miała okazję pooglądać z bliska krakowskie gołębie podchodzące do jej stóp, gdy rzucała im okruchy obwarzanka. Wtedy właśnie wpadła na pomysł wyrzeźbienia gołębia.

Bogumiła Leśniak, która wprawdzie pochodzi z Suchej i tam mieszka, ale przez męża spokrewniona jest z rodziną Leśniaków, mówi z kolei, że gdy wystawi na jarmarku swoje ptaszki, to największym powodzeniem cieszą się te najbardziej kolorowe, a niekupione pozostają te w ciemnych barwach.

Tadeusz Leśniak wyspecjalizował się w wykonywaniu ptaków (choć tworzy także inne zabawki), które zarówno kształtem, jak i sposobem malowania są niemal identyczne z gatunkami występującymi w przyrodzie, dlatego polichromia nie ma polysku, a pióra mieniają się cieniowanymi kolorami i drobnym ornamentem. Jego żona, Jadwiga Leśniak, także maluje ptaszki, ale o fantazyjnej kolorystyce. Przyznała, że jak wyszła za mąż, to po raz pierwszy, ze strachem, jak jej to wyjdzie, pomalowała sto ptaszków. Przyjechali wtedy do domu nabywcy, którzy od razu chcieli kupić całą partię. Pani Jadwiga nie chciała im sprzedać wszystkiego, ponieważ bała się, że nie będzie już umiała powtórzyć takich wzorów. Namówiona, sprzedawała jednak wszystkie egzemplarze i już odważniej zaczęła malować ptaszki. Seniorka rodu Leśniaków, Emilia (ur. 1932), przez wiele lat tworzyła razem z mężem Edwardem (1925–1991) nie tylko ptaki, ale też inne zabawki oraz rzeźby. Ptaszki nadal

1. Warsztat „strugania” ptaszków W. Klimasary, Stryżawa 2005; 2. Warsztat malowania ptaszków E. Leśniak i D. Zener, Stryżawa 2005 (fot. M. Oleszkiewicz)

L. Klimasara wśród swoich ptaków, Kraków 2010 (archiwum MEK, fot. M. Wąsik)

Dudek i jego autor – T. Leśniak, Stryżawa 2011 (fot. M. Oleszkiewicz)

wykonuje razem z córką – Danutą Zener, głównie te tradycyjne, ale zdarzyło się, że w 2004 r., gdy Polska wstępowała do Unii Europejskiej, na zamówienie zrobiła partię ptaszków stryszawskich, malowanych na niebiesko z dwunastoma złotymi gwiazdami. Nic dziwnego, że jest utytułowana wieloma nagrodami, a jej prace znajdują się w wielu galeriach i muzeach, gdyż w jej rzeźbach – świętych, aniołków, krakowiaków – odbija się jej wielkie serce i urok.

Łukasz Mentel bardzo dobrze wspomina swoją babcię Stefanię (1923–2005), która tworzyła z mężem Julianem (1923–1995), a wedle jego słów, to ona pierwsza nazwała te kolorowe, stryszawskie ptaki – rajskimi. Sam Łukasz Mentel kontynuuje tradycje rodzinne przy współpracy z bratem Piotrem i tworzy różne zabawki, jednak przede wszystkim ptaki. Wśród nich na czoło wybijają się papugi oraz zupełnie fantastyczne, kolorowe ptaki, malowane w sposób tradycyjny, gdzie poszczególne kolory są oddzielone od siebie, ale – jak mówi – stara się też sięgać do najstarszych wzorów, gdzie stonowane kolory łagodnie przechodziły jeden w drugi.

Józef Lasik nie mógł nie zająć się rzeźbieniem ptaków i wyrobem zabawek, skoro znalazł się w rodzinie z najdłuższymi tradycjami – ożenił się bowiem z córką Józefa Mentla. Nawet próbował kiedyś powiązać ruchome zabawki z ptaszkami i zrobić ptaka „klepaka” (kłaszczącego skrzydłami) z wykorzystaniem pękatego ptaka stryszawskiego, jednak były to tylko prototypy, pojedyncze sztuki, które nie weszły do produkcji i nie były wytwarzane na sprzedaż.

Nie można nie dać się porwać urokowi stryszawskich ptaszków – małych arcydzieł powstałych z prób odwzorowania natury i z fantazji. Tym bardziej, gdy zdamy sobie sprawę, że tradycja ich wytwarzania jest częścią bogatego i zwłaszcza w dzisiejszych czasach, nabierającego coraz większej wartości, niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Można sobie kupić w sklepie takiego ptaszka, ale będzie on anonimowy. Dlatego lepiej odnaleźć na targu, kiermaszu czy prezentacji sztuki ludowej stoisko z wyrobami twórcy, który osobiście sprzedaje swoją sztukę, poznać go, porozmawiać lub wybrać się do kolebki tradycji, czyli do samej Stryszawy. Jeżeli nie uda nam się trafić do domu któregoś z twórców, to na pewno warto odwiedzić Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej. Łatwo tam trafić, bo z daleka nasze oczy dostrzegą duże zabawki, bryczki, koniki, a nawet przeskalowane ptaka – dudka, które ustawione są na wzgórzu przy budynku dawnej leśniczówki. W Centrum Zabawki Drewnianej można nie tylko podziwiać zabawki, ale także uczestniczyć w warsztatach, podczas których stryszawscy twórcy ludowi chętnie dzielą się swoim doświadczeniem w zakresie „strugania” i malowania ptaszków. Być może i my odkryjemy w sobie talent i sami staniemy się artystami? [Małgorzata Oleszkiewicz]

Literatura

- Archiwum Muzeum Etnograficznego w Krakowie, Materiały Zakładu Badania Architektury i Zdobnicztwa Ludowego Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk Oddziału w Krakowie, teczką 224, Marian Warzecha, 1953
- Archiwum Muzeum Etnograficznego w Krakowie, Materiały Sekcji Badania Plastyki Ludowej Instytutu Sztuki PAN w Krakowie, teka 223, St. Wójcik, 1970
- Mączyńska Anna, *Współczesne ludowe zabawki żywieckie* (w:) „Karta Groni” 1984, nr XII
- Mączyńska Anna, *Rozwój ludowego ośrodka zabawkarskiego na Żywiecczyźnie* (w:) „Karta Groni” 1985, nr XIII
- Oleszkiewicz Małgorzata, *Ośrodek zabawkarski w Stryszawie i Lachowicach* (w:) „Rocznik Babiogórski” 2002, t. 4
- Seweryn Tadeusz, *Polskie zabawki ludowe*, Warszawa 1960
- Udziały Seweryn, *Przemysł drzewny w Koszarawie*, „Przemysł i Rzemiosło” 1921, R. I, nr 2
- Ząbkowska Dorota, *Przemiany tradycyjnego żywieckiego ośrodka zabawkarskiego, Bogaci tradycją. Kontynuacja i zmiana w kulturze współczesnej wsi polskiej. Materiały II Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 23–24 maja 1996 roku w Bielsku-Białej i Wiśle*, red. R. Kantor, Kielce 1996
- Zięzio Ryszard, *Ośrodki zabawkarskie w Polsce na tle porównawczym. Bogaci tradycją. Kontynuacja i zmiana w kulturze współczesnej wsi polskiej. Materiały II Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 23–24 maja 1996 roku w Bielsku-Białej i Wiśle*, red. R. Kantor, Kielce 1996

Wydawać by się mogło, że raj jest odległym bytem, a szansę jego oglądania będziemy mieli po odejściu z tego świata. Wyobrażenia na temat rajy inspirują człowieka od dawien dawna. Przejawiają się one w różnych dziedzinach sztuki, również w sztuce ludowej. Stworzone przez Boga „ptactwo skrzydlate” latało w Edenie, czyli w biblijnym raju stworzonym dla pierwszych ludzi. Czy kolorowe „rajskie ptaszki” ze Stryszawy to kolejny piękny, a zarazem fantastyczny wymysł człowieka, który tęskni za Edenem? Wydawać by się mogło, że tak. Prześledźmy historię struganych ptaków ze Stryszawy oraz osób, których rodziny paraly się tym zajęciem od pokoleń. Ale zacznijmy od legend...

Skąd się wzięły ptaszki w Stryszawie? Jedna z legend mówi o młodzieńcu Teofilu Mentlu, który pomagał strugać różańce pustelnikowi w nieodległej Kalwarii Zebrzydowskiej. W podziękowaniu za pracę pustelnik podarował mu atlas ornitologiczny. Kiedy Teofil wrócił do rodzinnej Stryszawy, zaczął strugać z drewna ptaki, a malując je, korzystał z otrzymanego atlasu. Strugał ptaki naturalnych wielkości, ale i bardzo kolorowe, które nazwano „rajskimi ptaszkami”. Łączył je w „rodzinki”, czyli kilka ptaszków na gałązce czy gniazdku. Sąsiedzi, widząc piękne ptaki wychodzące spod ręki Teofila, po pewnym czasie sami zaczęli rzeźbić.

Inną legendę tłumaczącą pochodzenie stryszawskich ptaszków odnajdziemy w artykule autorstwa o inicjałach J.L. pt. *Ptasznik ze Stryszawy*, opublikowanym 23 maja 1934 r. w czasopiśmie „Światowid”. Czytamy w nim o małorolnym chłopie Stanisławie Handzlu, mieszkającym w Stryszawie pod Suchą, który „[...] sprzedaje co piątek w Krakowie pod Sukiennicami precudne, rzeźbione ptaszki”. Zapytany, gdzie nauczył się robić kolorowe ptaszki, odpowiada: „[...] od Moskali”, podczas pobytu w niewoli, w rosyjskiej miejscowości Tomsk lub Omsk.

Powiadają ludzie, że w każdej legendzie jest ziarno prawdy. I rzeczywiście – na opublikowanej w „Światowidzie” fotografii możemy zobaczyć „ptasznika ze Stryszawy” z dużym koszykiem pięknych ptaków, a Teofil Mentel to mężczyzna, który zajmował się struganiem ptaszków (żył w Stryszawie w latach 1876–1944).

Fakty mówią, że w Stryszawie zaczęto strugać ptaszki na początku XX w.

Mam to szczęście, że wywodzę się z rodziny, gdzie ptaszki były od zawsze – wspomina Łukasz Mentel (ur. 1986), młody twórca ze Stryszawy. – Dziadek strugał, babcia strugała, tata również strugał. Z tymi ptaszkami od samego początku, wręcz od urodzenia miałem styczność.

Dzięki temu, że struganiem i malowaniem ptaszków zajmowali się prawie wszyscy członkowie rodziny, tradycja ta została przekazana z pokolenia na pokolenie. Strugano najczęściej wtedy, kiedy już nie było wiele pracy przy gospodarstwie rolnym.

Mój ojciec Franciszek z ptaszkami dawno już robił – wspomina swojego tatę Władysław Klimasara (ur. 1937). – Przedtem robiło się ptaszki tylko zimą. W lecie trzeba było robić na gospodarce. Ja podpatrywałem, jak on [ojciec] tam robił, jak już krowy pasalem. W szkole podstawowej miałem siły, to już ptaki zacząłem strugać. Później pomagałem ojcu je zaprawiać i tak żeśmy je we dwójkę robili. Mama trudniła się tylko gospodarstwem, nie strugała. Czasem czyściła ptaszki i je „porkowała”. Ale moje dwie siostry malowały.

Może w domu rodzinnym Władysława mama i siostry nie zajmowały się struganiem ptaszków, ale kiedy poznał miłość swojego życia, trochę ta sytuacja się zmieniła.

Wyszłam za mąż bardzo młodo... – wspomina Ludwika Klimasara, żona Władysława. – Ojciec męża cały czas strugał ptaszki przy krowach, w domu, tak że się człowiek zapatrzył na to wszystko. Już nie pracowałam zawodowo, bo przy dzieciach się nie dało. Malowałam, a potem zaczęłam strugać ptaszki. Tak wyszło, że wspólnie z mężem cały czas żeśmy to robili, całe 53 lata.

U Łukasza Mentla rozwój talentu rzeźbiarskiego również rozpoczął się za czasów jego dzieciństwa. Jego przygoda z nożem do strugania zaczęła się mniej więcej w wieku 6 lat.

Na targach sztuki ludowej babcia dawała mi nóż, abym coś tam dłubał. Z czasem prace przy ptaszkach nabierały coraz wyraźniejszych form: pierwsze było to pomaganie przy zdobieniu, struganie małych ptaszków bądź dodatków do kompozycji, a z czasem, kiedy już tata i dziadek nie bali mi się dać ostrzejszego narzędzia, wtedy już brałem się za bardziej ambitne formy.

W przypadku twórcy ludowego Józefa Lasika (ur. 1959) było trochę inaczej. Miał on smykałkę do rzeźbienia w drewnie już od czasów młodości, jednak to jego teść ukierunkował go w stronę rzeźbienia ptaszków.

Strugam ptaszki od przeszło 30 lat. Nauczył mnie tego teść Józef Mentel. Był on bardzo zdziwiony, dlaczego te ptaszki tak szybko przy nim zaczynam wykonywać. Podnosił mi poprzeczkę. Nie bał się dać mi siekiery do ręki noża czy dłuta i tak upływało 2, 3, 4, 5 miesięcy. Zacząłem te „podstawowe” ptaszki strugać. Muszę przyznać, że potrzebne mi były pieniądze, bo też budowałem dom i zależało mi, aby sobie coś jeszcze dorobić. Później z biegiem czasu polubiłem strugać ptaszki, bo wychodziło mi coś w rękach. Można powiedzieć, że na jakiś czas przestałem je strugać po 7–8 latach. Zacząłem się interesować bardziej rzeźbą, zabawką ruchomą i dopiero gdzieś po upływie 15–16 lat wróciłem ponownie do ptaszków.

Wspominając o ptakach ze Stryszawy, nie można zapomnieć o rodzinie Leśniaków, która wytwarzaniem ptaszków zajmuje się od pokoleń. Nestorką tej twórczości jest Emilia Leśniak (ur. 1932), która talent rzeźbiarski odziedziczyła po ojcu Stanisławie. Od lat 50. XX w. wraz z mężem Edwardem (zm. 1991) rzeźbi zabawki, kolorowe ptaszki oraz rzeźby o charakterze świeckim i sakralnym. Jej ulubione ptaki to jemioluski, gile, czyżyki i sikorki. Rodzinną tradycję przekazała swoim dzieciom: Janinie, Danucie oraz Tadeuszowi. Syn pani Emilii od wielu lat prowadzi zajęcia z tworzenia drewnianych zabawek i strugania ptaszków w Gminnym Ośrodku Kultury w Stryszawie. Lubi tworzyć nie tylko tradycyjne, „rajskie ptaszki”, ale i ptaki duże, przypominające wielkością i kolorem te występujące w przyrodzie: dzięcioły, dudki, sójki, sowy i puchacz. Podobnie jak inne rodziny zabawkarskie, rodzina Leśniaków brała i bierze nadal aktywny udział w kiermaszach twórczości ludowej, jarmarkach, wystawach twórczości zarówno w kraju, jak i za granicą. Za swoją twórczą działalność i popularyzację lokalnej tradycji E. Leśniak była wielokrotnie nagradzana i wyróżniana. Za zasługi dla kultury ludowej otrzymała najwyższe wyróżnienie – Nagrodę im. Oskara Kolberga. W roku 2011 tę prestiżową nagrodę otrzymał również Władysław Klimasara.

Aby wystrugać drewnianego, kolorowego ptaszka potrzebny jest nie tylko rzeźbiarski talent, ale odpowiednie drewno, narzędzia i farby. Najlepiej, by drewno było lekkie i miękkie, żeby z łatwością poddawało się nożowi. Zalety te posiada sosna wejmutka, czasem zwana amerykańską. Co więcej, sosna ta posiada mało żywicy, dzięki temu jest bardzo dobrym materiałem do wytwarzania ptaków. Oczywiście twórcy korzystali również z innych gatunków drewna.

Drewno było różne – wspomina Józef Lasik. – Pamiętam, jak z teściem strugaliśmy ptaszki, to do południa poszliśmy po drzewo, ucieliśmy olszynę i popołudniu tworzyliśmy bociany. Z olchy też można robić, również z topoli. W tej chwili, wykonując ptaszki, robię je z drzewa lipowego i sosny wejmutki i są to dwa podstawowe drzewa.

W. Klimasara i jego ptasie arcydzieła (fot. P. Pochopień, 2015)

O sośnie wejmutce wspomina również Łukasz Mentel, ale zaznacza, że jego dziadek i ojciec również wykorzystywali świerk: „[...] ale też nie każdy świerk się nadawał. Niektóry jest rzadszy, niektóre jest gęściejszy”.

Zawsze szukali tych najrzadszych, aby struganie było jak najłatwiejsze, nie aż tak trudne jak w drewnie gęstym. Wykorzystywane drewno często musi być poddane specjalnej, domowej obróbce.

Ja również używam sosny wejmutki, z tym że ją suszę, ponieważ dużo używam dłut przy struganiu – przyznaje Łukasz Mentel. – Dziadek, tata, babcia używali tylko i wyłącznie noża, więc drewno musieli mieć mokre. Tym różni się technika operowania dłutem od strugania nożem. Materiał się nie zmienił, ale zmieniła się jego jakość – nie jest już mokre.

Ptaszki strugano „gnypem”. Jako że ten nóż był wykorzystywany do cięcia skóry, był on bardzo ostry. Połączenie go z miękkim drewnem sprawiało, że wystruganie jednego małego ptaszka zajmowało doświadczonemu twórcy 3–5 minut. Przed rozpoczęciem strugania twórca najpierw narząbał siekierą odpowiedniej wielkości drewna, a potem je ociosywał w taki sposób, aby przyjęły one zarys ptaszka. Dopiero potem do akcji wkraczał „gnyp”, którym to rzeźbiarz nadawał ptaszekowi odpowiedni kształt oraz wymiar. Kolejnym etapem było zakładanie obcęgami drucianych nóżek i wreszcie malowanie na różne, czasem „rajskie” kolory.

Aby przyciągnąć oko kupującego, ptaszki musiały być kolorowe. W przeszłości dostępność farb była ograniczona, dlatego też na początku stosowano farby roślinne. Władysław Klimasara wspomina, że członkowie jego rodziny najpierw korzystali z farb proszkowych. Były one najtańsze, rozcieńczano je do formy płynnej. Potem przyszedł czas na farby olejne, które trzeba było rozcieńczać rozpuszczalnikiem. Jednak twórca młodego pokolenia Łukasz Mentel zauważa pewne ich wady:

Farby olejne były bardzo szkodliwe, ponieważ malowało się nimi z reguły w kuchniach, gdzie był niski strop. Stężenie lakieru było bardzo duże. Praktycznie każdy twórca z minionego pokolenia to odcierpiał. Mieli problemy z bólami głowy, również z oddechem.

Obecnie twórcy wykorzystują farby akrylowe. Ich zaletą jest szybkie ich schnięcie, co za tym idzie, można równie szybko nanieść kolejne kolory.

Józef Lasik oraz inni twórcy wspominają o podstawowych kolorach, których używali:

[...] czerwony, żółty, zielony, niebieski, biały, czarny i z tych się dorabia pomarańczowy, zielenie, różne odcienie. Jeśli chcemy, aby te kolory przechodziły jaśniejszy w ciemniejsze, wtedy dodaje się odpowiednich pigmentów.

Twórcy podążają za gustami klientów. Obecnie popularne są również ptaki niemalowane, ewentualnie tylko pokryte bezbarwnym lakierem. Szczególnie popularne są w krajach skandynawskich.

Wielkość struganych ptaków bywała różna i w zasadzie nie zmieniła się od dawnych czasów.

Przedtem to przeważnie robili takie na choinkę, małe ptaszki, średnie ptaszki i takie dwójeczki, czwórki – wspomina Władysław Klimasara. Konkretnie wymiary podaje Łukasz Mentel: – Najbardziej tradycyjne ptaszki, czyli te choinkowe, mają ok. 6–7 cm długości. Kolejny wymiar to ok. 10 cm (ptaszek średni). To są te dwie wielkości, które robi się w sposób masowy, nawet po kilkaset sztuk dziennie. Jeśli chodzi o gabaryty wielkościowe, to kiedyś dziadek robił takie nawet do 30–40 cm. W tym momencie czasy trochę są łatwiejsze, w obróbce drewna pomagają maszyny, więc można to drewno ściąć, wyczyścić, skleić i można w ten sposób klejone drewno robić nawet do paru metrów.

Ale też nie zawsze twórcy trzymają się sztandarowych wymiarów.

Ja nawet nie zastanawiam się, mając kawałek drewna w ręce, jak duży ten ptak będzie – zauważa Józef Lasik. – W świecie dziecka każdy ptak może być większy, mniejszy. Wielkości ptaszków są różne, ja robię np. taką dużą kraskę, dużego dudka, dzięcioły, których w realnym świecie nie ma. One ładnie się prezentują i kupując takiego właśnie ptaka, klient wie, gdzie on będzie postawiony: na klatce schodowej, w ogrodzie, altanie czy na drzewach.

Rajskie ptaszki były najczęściej ptaszkami małymi, „choinkowymi”, gdyż takimi właśnie w Stryszawie zdobiono świąteczne drzewka. Rajski ptak, strugany z drewna, był bardziej kolorowy, aniżeli te, które można zaobserwować w przyrodzie. Każdy ze stryszawskich twórców potrafi takiego ptaka wykonać. Ptaszki te wyróżnia przede wszystkim kolorystyka.

Przed wszystkim malowaniem zajmuje się moja mama, która ma wzory jeszcze po babci – mówi o swojej matce Łukasz Mentel. – Na oknie ma ona kartkę i ołówek, więc jeśli widzi tylko ptaszka, który przyleciał to zaraz go odwzorowuje, a potem stara się trochę modyfikować.

W rodzinie Józefa Lasika również strugano ptaszki „z rajju”:

Mi to utknęło w pamięci, że było coś takiego jak „rajski ptak”. Teś strugał tradycyjną metodą, tak jak w Stryszawie się strugało. Były to małe ptaszki, ok. 3–8 cm, zaprawiane na drucikach, na gałązkach drewnianych, to były tzw. „krzacki”. Ale rajski ptak musiał mieć wiele jaskrawych kolorów. Musiała być zieleń, a najważniejszy to kolor czerwony i to się zaznaczało, że rajskie ptaszki muszą mieć dużo czerwieni.

Bardzo często twórcy łączyli po kilka rajskich ptaszków, osadzając je na gałązce czy uwitym gniazdku, tworząc w ten sposób „rodzinki” albo „porki”.

Jeśli idziemy lasem i widzimy gdzieś gałąź, która jest wygięta w jakiś nienaturalny sposób, to automatycznie rodzi się człowiekowi pomysł, aby to jakoś wykorzystać; żeby tam gdzieś upchać trochę siana, zrobić gniazdko, przybić kilka ptaszków, parę piskląt, jajek i w ten sposób można robić kompozycje.

Aby tradycji stało się zadość, twórcy często strugają tradycyjne „rajskie ptaki” na różnego rodzaju konkursy, wystawy i prezentacje. Ale i sama nazwa – „rajski ptaszek” – aż kipi magią i pewną symboliką. W przeszłości właśnie takie ptaszki w formie rodziniek wręczano młodej parze, aby im się powodziło na nowej drodze życia. Łukasz Mentel wspomina:

Z opowiadań babci pamiętam, że gdy było wesele, to młoda para jako prezent dostawała takie ptaszki. Miało to im przynosić szczęście i odganiać złe duchy od domostw. Ale do tej pory mają one jeszcze inną funkcję – przez swoją magię kolorów ozdabiają choinkę jak żadna inna ozdoba, żaden inny łańcuch. Żadna inna bańka nie potrafi ozdobić tak choinki, jak dobrze wymalowany, kolorowy rajski ptaszek.

Często poszczególni ptaszkarze znani są ze strugania pewnego konkretnego ptaka.

Najsłynniejsze to były dziadka koguty, wspomina Łukasz Mentel. – Do tej pory, pomimo że już minęło wiele lat, ludzie gdy słyszą nazwisko, kiedy mówiłem im, że Julian był moim dziadkiem, to pierwsze pytanie było, czy jeszcze mamy jakieś koguty po dziadku. Babcia znowu robiła ładne koszyczki z ptaszkami, różne kompozycje, tata strugał bardzo ładne dudki.

Pani Ludwika Klimasara lubi tworzyć „rajskie ptaszki”, które można zawiesić na choince:

E. Leśniak i jej syn Tadeusz oraz ich dzieła (fot. P. Pochopień, 2014)

Najbardziej lubię te proste ptaszki – choinkowe, bo na targach, jarmarkach to najprędzej dzieci je kupują. Nie są one bardzo drogie, a ta kolorystyka przyciąga dzieci.

W Stryszawie wytwarzano drewniane ptaszki po to, aby je sprzedać. Po gospodarce często było to ważne źródło dochodu dla rodzin. Sprzedają zajmowali się sami wytwórcy oraz członkowie ich rodzin. Sprzedawano je na targach i jarmarkach. Później pojawili się pośrednicy oraz spółdzielnie specjalizujące się w handlu rękodziełem.

Pamiętam z dzieciństwa to było tak, że były różnego rodzaju stowarzyszenia, spółdzielnie handlowe, „Cepelia”, „Milenium” oraz inne – wspomina Łukasz Mentel. – Tam zawoziło się towar workami. Tak wyglądała sprzedaż hurtowa. A kiedy zbliżało się Boże Narodzenie, babcia brała ptaszki do koszyka i jechała na jarmark lub do większego miasta i chodziła, i w ten sposób rozprawiała.

Władysław Klimasara zauważa, że kiedyś, by można było sprzedawać swoje wyroby, to „brało się z urzędu gminy kartkę – zezwolenie na sprzedaż zabawek”. Taki dokument kosztował niewiele, a dzięki niemu można było jeździć po jarmarkach i handlować. Ze swoimi wytworami pan Władysław bywał w Żywcu, Bielsku, Kętach, Andrychowie, Czechowicach, na Rynku Kleparskim w Krakowie. Najpierw jeździł z ojcem, potem z siostrą, wreszcie sam. W swoim życiu stryszawskie ptaszki zaprowadziły go nawet za granicę: „[...] prawie wszędzie jeździłem: do Berlina, do Pragi, do Włoch, do Szwajcarii, do Holandii, co roku do Austrii, do Francji, Niemiec, Słowacji”.

W obecnych czasach stryszawskich rękodzielników można spotkać nie tylko na stoiskach z twórczością ludową, organizowanych podczas lokalnych imprez i festynów. Twórcy nadal pojawiają się we wspomnianych wcześniej miastach, odwiedzają również inne. Ale współczesny koneser sztuki ludowej chce, aby jego nabytek był oryginalny, wręcz wyróżniający się wśród innych. Wspomina o tym Władysław Klimasara:

[...] w tej chwili to ludzie często poszukują takiego ptaszka... takiego – nawet nie bardzo podobnego do ptaszka. Żeby był wymyślony, niepozorny, trochę zniekształcony, inny... Najpierw właśnie takiego biorą, bo takiego jeszcze nie mieli.

Łukasz Mentel zauważa, że ważne dla klientów są również atrybuty poszczególnych ptaszków:

Starsze osoby wolą nie tylko bardziej kolorowe, ale i aby kształty były inne. Cieszą się z dudka, który ma grzebień na głowie, z bociana, dzięcioła, takie które mają swoje istotne atrybuty no i kolorystykę.

Stryszawskie ptaszki nie tylko latają po Polsce, wiele z nich wylatuje także za granicę. Twórcy ludowi ze Stryszawy pojawiają się z nimi w różnych zakątkach starego kontynentu.

Jeżeli chodzi o ptaki, to ja byłem z nimi we Francji, Belgii, Niemczech, Austrii – mówi Józef Lasik. – W tej chwili, gdy sprzedają ptaszki m.in. przez stronę internetową, dużo mam telefonów,

Drewniane ptaki rodziny Leśniaków (fot. P. Pochopień, 2014)

dużo zamówień i one idą na cały świat. Ten ptaszek idzie do Stanów, ten do Kanady, ten pójdzie na prezent. One są w całej Europie i na świecie, gdyż na imprezach i kiermaszach twórczości ludowej jest dużo ludzi z zagranicy, którzy kupują te ptaszki na prezent i wiozą je do każdego kraju europejskiego. Wydaje mi się, że nie tylko moje, ale wszystkie stryszawskie ptaszki spokojnie opanowały już cały świat.

Można zaryzykować stwierdzenie, że ptaszkarze ze Stryszawy tworzą je masowo. Pomimo tego każdy z twórców ma swoje ulubione ptaszki. Władysław Klimasara lubi dzięciołki i sikorki.

Dzięciołki przychodzą przed chałupę i całą zimą tu przebywają. Mamy karmnik. Kiedyś robiłem również bardzo dużo sikorek, ale to jest bardzo pracochłonna robota, ale będę nadal robił te sikorki.

Również rodzina Klimasarów kojarzona jest z kolorowymi kogucikami. Wspomina o tym żona Władysława, Ludwika:

[...] myśmy dawniej robili koguciki, nie tylko takie jak teraz – dopracowane, ale Władysław robił je takie „od siekiery”. Kiedyś jeszcze szybko się je robiło, bo to było wskokcem wyciosane z całości i ten kogut nie był taki ładny, taki dopracowany, jak te, które teraz robimy, ale był tak samo kolorowy i też bardzo dobrze się sprzedawał. Nogi miał z rogołek, nie było nic tam przyprawianego.

Dzięcioł jest ulubionym ptakiem Łukasza Mentla:

Koło mojego domu jest wiele karmników. Kiedy przychodzi zima, to ptaków mamy całe mnóstwo. Moim ulubionym jest dzięcioł, którego podpatruję co roku, zmieniam coś we wzorze i to jest ptak, którego najbardziej lubię obserwować w przyrodzie i strugać. Ale są też sikorki, sójki.

Nie mogę powiedzieć, że mam ulubionego ptaszka, bo to byłoby nieprawdziwe – wyjaśnia Józef Lasik. – Dudek jest podstawowym ptaszkiem. W Stryszawie wszyscy dudki strugają i mają one różne kolory, nawet i niebieskie. Bardzo lubię strugać wilgę oraz duże ptaki: dzięcioły, bażanty czy sowy. Teraz robię sowy z brzozy, naturalne i pięknie mi to wychodzi.

Czasami drewniane ptaszki ożywają. Zaczynają machać skrzydłami. Władysław Sternal z Koszarawy był jednym z pierwszych twórców, którzy w latach 30. XX w. wykonywali „klepoki”, czyli ptaszki na kijku, które machały skrzydłami. Według badaczy rzemiosła ludowego prawdopodobnie wzorował się na zabawkach, które wytwarzała fabryka w Leżajsku. Najpierw ryzowane, potem malowane w różne kolory i ornamenty. Oprócz zdobienia ważny jest materiał, z którego „klepok” jest wykonany.

Klepoki robimy z drewna twardego, ponieważ ten jego dźwięk zależy od gatunku drewna – mówi Łukasz Mentel. – Wyginamy druty, łączymy wszystko w ten sposób, aby kółka chodziły lekko, aby skrzydła machały i wydawały dźwięk.

Stoisko J. Lasika podczas Jarmarku Twórczości Regionalnej w Stryszawie (fot. P. Pochopień, 2015)

Drewniane ptaki strugane przez J. Lasika (fot. P. Pochopień, 2015)

Ale machające skrzydłami ptaki to nie jedyna ruchoma zabawka ze Stryszawy. Oprócz „klepoków” Józef Lasik znany jest z wytwarzania latających bocianów i chodzących po pochylni zwierzątek.

Chodzi o to, by coś wymyślić, aby nie stać w miejscu. By się nie cofać. Dlaczego bocian ma nie machać skrzydłami? Zainteresowałem się starymi wzorami, które leżały przez jakieś 70–80 lat. Ja to odtwarzam, unowocześniam i ożywiam, zmieniając przy tym kształty.

Chodzące po pochylni zwierzątka działają na zasadzie równi pochyłej, przeciwwagi i jednej ruchomej nóżki. Te proste prawa fizyki ożywiają „chodaka”.

– Pamiętam – stary wąsiaty chłop [...] to chodziło, a ja się tym zainspirowałem. Przecież na tej zasadzie może chodzić wszystko: pingwiny, wiewiórki, górale, kaczkę, kurki, gąski i wszystko, tylko trzeba to dobrze wyważyć i przemyśleć – tzn. na pochylni lepiej się będzie prezentować kura, kaczka czy gąska. Dlatego zacząłem robić takie pochylnie.

W Stryszawie tradycja tworzenia ptaszeków przechodzi z pokolenia na pokolenie – dziadkowie i rodzice uczą dzieci i wnuki. Początkowo próbują tylko malować w różnych kolorach i wzorach, potem, kiedy dzieci są już starsze, mogą zacząć strugać.

Nasze dzieci wszystkie umieją i strugać, i malować – mówi Władysław Klimasara. – Barbara struga bardzo dużo, i Czesław, i Tereska. Wnuczka, która jest przy nas, Paulinka, ma 11 lat i umie ustrugać bardzo ładnego ptaka.

Łukasza Mentla wspiera również rodzeństwo. Pomimo że wcześniej mało interesowali się tworzeniem zabawek i ptaszeków, teraz Łukasz może na nich liczyć:

U nas w domu były chwile przestoju spowodowane różnymi sytuacjami rodzinnymi. Potem ciężko było reaktywować działalność samemu. Jeżeli nawet było większe zamówienie, to rzadko zdarzało się je zrealizować, ponieważ samemu nie było łatwo. A teraz, kiedy mam pewne wsparcie rodzeństwa, które pomaga mi, zawsze jest łatwiej. Nawet jeśli jedna osoba ma słabszy dzień – a jest to naprawdę ciężka praca fizyczna – to druga osoba go w jakichś sposób wspiera.

Na targi i kiermasze Józef Lasik często wyjeżdża wraz z synem, Karolem, który już od najmłodszych lat ma styczność z zabawkami wytwarzanymi przez ojca.

Mój syn ma 24 lata. Od małego, kiedy miał 5–6 lat, krzątał się po warsztacie, brał farby i malował, brał nożyki i obstrugiwał, i krew się też lala. Jeździmy po kiermaszach sztuki ludowej, gdzie prezentujemy się, tworzymy, prowadzimy warsztaty. Jesteśmy zapraszani przez Stowarzyszenie Twórców Ludowych, spotykamy się z całej Polski, wszyscy zabawkarze i rzeźbiarze. Tak samo Tydzień Kultury Beskidzkiej, Targi Jagiellońskie, które są w Lublinie, bardzo sobie cenię Święto Zabawki w Stryszawie. Również przez Lokalną Grupę Działania „Podbabiogórze” też są organizowane imprezy. Uszyliśmy sobie regionalne stroje. Obecnie syn studiuje na politechnice i robi to samo, co ja. W tej chwili robimy ptaki na cały kraj. Nie jest to dla niego obciach; jest to nie tylko sposób na życie, ale on to bardzo lubi i wiąże nadzieję na pewno z tym, że kiedyś to, czego się nauczył – jestem tego w 100% pewny – że to będzie dalej podtrzymywał.

Ł. Mentel i jego ptaszki (fot. P. Pochopień, 2014)

Wyobrażenia raju przewijają się w różnych dziedzinach sztuki, również sztuki ludowej. Bogata paleta barw „rajskich ptaszków” ze Stryszawy inspiruje, urzeka swoją prostotą, a zarazem kunsztem tego, kto je tworzy. Między innymi tradycję ich strugania podtrzymuje od roku 2011 Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej, działające przy Gminnym Ośrodku Kultury w Stryszawie. Kultuwuje ono żywieckie tradycje zabawkarckie oraz wspiera twórców ludowych. Zajmuje się dokumentowaniem i upowszechnianiem wiedzy na temat zabawkarstwa ludowego, prezentując kolorowe ludowe zabawki na stałej ekspozycji. Można tutaj obejrzeć także prezentacje multimedialne, filmy dotyczące zabawkarzy i zabawkarstwa, a także je zakupić. Na zajęciach edukacyjnych organizowanych w ramach Warsztatów Twórczych można nauczyć się tworzenia i zdobienia drewnianych zabawek.

Odпочyając w ogrodzie otaczającym zabytkowy dworek, można swoim pociechom wyżyć do zabawy drewnianą zabawkę lub w Parku Drewnianej Zabawki Ludowej odnaleźć dużych rozmiarów bryczkę, konika, dudka, drzewo z kolorowymi ptaszkami czy „klepoka”. Ta „interaktywna” wystawa bardzo szybko stała się atrakcją turystyki kulturowej dla młodszych i tych trochę starszych. Park stał się uzupełnieniem pełnej „klimatu zabawkarckiego” ekspozycji stworzonej przez Gminny Ośrodek Kultury. Niezapomnianą pamiątką z pobytu w Beskidzkim Centrum Zabawki może stać się zdjęcie z dużą zabawką w tle.

Dla odwiedzających przygotowano szereg warsztatów z edukacji folklorystycznej, w których mogą wziąć udział zarówno dzieci i młodzież, jak i dorośli. W ofercie odnajdziemy również warsztaty malowania tradycyjnych, stryszawskich ptaszków.

Jeśli będziesz w Stryszawie lub będziesz przez nią przejeżdżał, wstąp do Beskidzkiego Centrum Zabawki Drewnianej! W zabytkowym dworku zobaczysz to, co najcenniejsze w stryszawskiej kulturze – ludową zabawkę i stryszawskie „rajskie ptaszki”. [Piotr Pochopień]

Adam Lizakowski

rzekł pędzel do kawałka drzewa:
 rzucę na ciebie kilka plam farby
 – z drzewa spadł niejeden liść
 – z ptaka żadne piórko...
 i ptak, i drewno naznaczone są słońcem
 przy kolorze ptaka tęcze bledną
 – pióra to łąki stubarwne,
 czerwień, żółć, czerń, zieleń
 – śpiew anioła na Babiej Górze,
 od białości piór szczytów sennaść płynie
 – rajski ptaku ze Stryszawy
 spraw, aby w cichej, cienistej ustroni
 tworzenie przypomniało chwile zabawy,
 niech tyśiąć wierszy w sercach poetów zadzwoni

Stryszawa, 9 lipca 2011 r.

Władysław Skórczak

Drewniany ptaszek ulatuje w niebo.
 Mówią ... nierzeczywiste
 te ptaszki ze Stryszawy.
 A one?
 Śpiewają kolorami
 w otoczce sławy.
 U okna, pod powalą,
 w pobliżu ludzkich serc.
 Piękne – że boże święty...
 każdy czymś tam zajęty,
 na gałązce, jak żywy przystaje...
 Patrzą na nie zdumione
 i radują się dzieci.
 Bo już może za moment
 albo raczej za chwilę,
 któryś z nich, jak się zdaje
 – rozprostuje skrzydełka i wzleci.

Tablica w Parku Drewnianej Zabawki Ludowej w Stryszawie (fot. P. Pochopień)

Budynek Beskidzkiego Centrum Zabawki Drewnianej w Stryszawie (fot. P. Pochopień)

TELEINFORMATOR BABIOGÓRSKI

TELEFONY ALARMOWE

- 999 – Pogotowie
998 – Straż Pożarna
997 – Policja
994 – Pogotowie Wodno-Kanalizacyjne
993 – Pogotowie Ciepłownicze
992 – Pogotowie Gazowe
991 – Pogotowie Energetyczne
- 988 – Telefon Zaufania
985 – GOPR
981 – Pomoc Drogowa
601 100 300 – Telefon alarmowy w górach (dzwoniąc z telefonu komórkowego, należy wybrać numer kierunkowy – np. 33–997)
507 055 413 – Straż Miejska

INSTYTUCJE POWIATOWE I WOJEWÓDZKIE

STAROSTWA POWIATOWE

- Starostwo Powiatowe w Nowym Targu, **Nowy Targ**, ul. Bolesława Wstydlwego 14, (18) 266 13 00, starostwo@nowotarski.pl, nowotarski.pl
- Starostwo Powiatowe w Suchej Beskidzkiej, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 19, (33) 875 78 00, 875 79 00, starostwo@powiatsuski.pl, powiatsuski.pl
- Starostwo Powiatowe w Wadowicach, **Wadowice**, ul. Batorego 2, (33) 873 42 00, (33) 873 42 50, biuro@powiat.wadowice.pl, powiat.wadowice.pl
- Starostwo Powiatowe w Żywcu, **Żywiec**, ul. Krasieńskiego 13, (33) 861 24 24, starostwo@zywiec.powiat.pl, starostwo.zywiec.pl

INFORMACJA

(informacje turystyczno-kulturalne znajdują się na poszczególnych stronach urzędów powiatowych, miejskich i gminnych oraz na stronach centrów kultury)

- Małopolski System Informacji Turystycznej, (12) 379 60 00, kontakt@msit.malopolska.pl, visitmalopolska.pl
- Wirtualna Ścieżka przez Podbabiogórze, podbabiogorze.fotomediaart.pl
- Punkt Informacji Turystycznej, **Nowy Targ**, Rynek 1, (18) 266 30 36, it.nowy-targ@msit.malopolska.pl
- Punkt Informacji Turystycznej, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 26 05, wew. 21, it@sucha-beskidzka.pl, muzeum.sucha-beskidzka.pl, it.sucha-beskidzka@msit.malopolska.pl
- Informacja Turystyczna, **Wadowice**, ul. Kościelna 4, (33) 873 23 65, it.wadowice@msit.malopolska.pl, biuro@it.wadowice.pl, it.wadowice.pl
- Centrum Informacji Kulturalno-Turystycznej, **Żywiec**, ul. Zamkowa 2, (33) 861 43 10, it@mosir-zywiec.pl, mosir-zywiec.pl

POGOTOWIA

- Bielskie Pogotowie Ratunkowe, **Bielsko-Biała**, ul. Emili Plater 14, (33) 812 44 48, (33) 815 90 45, pogotowie.bielsko.pl, sekretariat@pogotowie.bielsko.pl
- Pogotowie Ratunkowe. Centrum Powiadamiania Ratunkowego, **Nowy Targ**, Kościuszki 3, (18) 266 26 09, sekretariat@pszs.eu
- Szpitalny Oddział Ratunkowy, **Sucha Beskidzka**, ul. Szpitalna 22, (33) 872 33 67, sor@zozsuchabeskidzka.pl
- Dział Pomocy Doraźnej, **Sucha Beskidzka**, ul. Szpitalna 22, (33) 872 31 00, sekretariat@zozsuchabeskidzka.pl, zozsuchabeskidzka.pl
- Dział Pomocy Doraźnej, **Wadowice**, ul. Wojska Polskiego 2, (33) 823 28 38
- Grupa Beskidzka **GOPR** z siedzibą w Szczyrku, ul. Dębowa 2, (33) 829 69 00, poczta@beskidy.gopr.pl, beskidy.gopr.pl
- Sekcja Babiogórska Grupa Beskidzka **GOPR**, (33) 829 69 00, poczta@beskidy.gopr.pl, beskidy.gopr.pl
- Beskidzkie **WOPR**. Oddział Rejonowy, **Żywiec**, ul. Królowej Jadwigi 5, (33) 865 24 28, wopr-zywiec@gmail.com, wopr-zywiec.pl
- Lotnicze Pogotowie Ratunkowe**. Region „Południe” (Balice), ul. kpt. Medweckiego 1 (Lotnisko-Balice), (12) 257 94 03

SZPITALE

- Podhalański Szpital Specjalistyczny, **Nowy Targ**, ul. Szpitalna 14, (18) 263 30 00, sekretariat@pszs.eu, pszs.eu
- Szpital Rejonowy im. dr. Jana Gawlika, **Sucha Beskidzka**, ul. Szpitalna 22, (33) 872 31 00, sekretariat@zozsuchabeskidzka.pl, zozsuchabeskidzka.pl
- Szpital, **Wadowice**, ul. Karmelicka 5, centrala (33) 872 12 00, zozwadowice.pl, sekretariat@zozwadowice.pl
- Szpital, Zespół Zakładów Opieki Zdrowotnej, **Żywiec**, ul. Sienkiewicza 52, (33) 861 40 31 do 35, szpital-zywiec.pl, zoz_zyw.@bb.onet.pl

POLICJA

- Komenda Powiatowa Policji, **Nowy Targ**, ul. Konfederacji Tatrzańskiej 1A, (18) 261 04 11, sekretariat@nowy-targ.policja.gov.pl, nowy-targ.policja.gov.pl
- Komenda Powiatowa Policji, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 42, (33) 874 52 11, poczta@sucha-beskidzka.policja.gov.pl, sucha-beskidzka.policja.gov.pl
- Komenda Powiatowa Policji, **Wadowice**, ul. Lwowska 13, (33) 872 92 00, komendant@wadowice.policja.gov.pl, wadowice.policja.gov.pl
- Komenda Powiatowa Policji, **Żywiec**, Al. Piłsudskiego 52, (33) 867 22 00, komendant@zywiec.ka.policja.gov.pl, zywiec.slaska.policja.gov.pl

PAŃSTWOWA STRAŻ POŻARNA

- Komenda Powiatowa PSP, **Nowy Targ**, ul. Kościuszki 3, (18) 261 09 80, kppspnowytag@straz.krakow.pl, psp.nowytag.pl
- Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza Komendy Powiatowej PSP, **Sucha Beskidzka**, ul. Makowska 26, (33) 874 18 00, w. 26, kpppsucha@straz.krakow.pl, kpppsucha.pl
- Jednostka Ratowniczo-Gaśnicza nr 1 PSP, **Wadowice**, ul. Wojska Polskiego 2 a, Wadowice, (33) 873 43 80, jrg1wadowice@straz.wadowice.internetdsl.pl
- Komenda Powiatowa PSP, **Sucha Beskidzka**, ul. Makowska 26, (33) 874 18 00, kpppsucha.pl, kpppsucha@straz.krakow.pl
- Komenda Powiatowa PSP, **Wadowice**, ul. Wojska Polskiego 2 C, (33) 873 43 84, kppspwadowice@straz.krakow.pl, straz.wadowice.internetdsl.pl
- Komenda Powiatowa PSP, **Żywiec**, ul. Objazdowa 2, (33) 863 04 00, straz@zywiec.kppsp.gov.pl, zywiec.kppsp.gov.pl

NADLEŚNICTWA I BABIOGÓRSKI PARK NARODOWY

- Nadleśnictwo **Jeleśnia**, ul. Suska 5, (33) 863 61 31, (33) 863 61 38, jelesnia@katowice.lasy.gov.pl, lasy.com.pl/web/jelesnia
- Nadleśnictwo **Myślenice**, ul. Szpitalna 13, (12) 272 16 69, myslenice@krakow.lasy.gov.pl, myslenice.krakow.lasy.gov.pl
- Nadleśnictwo **Nowy Targ**, ul. Kowaniec 70, (18) 266 29 47, nowytag@krakow.lasy.gov.pl, nowytag.krakow.lasy.gov.pl
- Nadleśnictwo **Sucha**, ul. Zamkowa 7, (33) 874 21 74, sucha@katowice.lasy.gov.pl, sucha.katowice.lasy.gov.pl
- Babiogórski Park Narodowy, **Zawoja** 1403, (33) 877 51 10, (33) 877 67 02, park@bgpn.pl, bgpn.pl

URZĘDY SKARBOWE

- Nowy Targ**, ul. Parkowa 13, (18) 263 04 00, (18) 263 04 30, us1218@mp.mofnet.gov.pl, bip.malopolska.pl/usnowytag
- Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 36, (33) 874 45 01 do 04, us1222@mp.mofnet.gov.pl, us-suchab.w.interia.pl

Wadowice, ul. Legionów 22, (33) 872 39 00, us1225@mp.mofnet.gov.pl, uswadowice.pl

Żywiec, ul. Krasińskiego 11, (33) 865 13 00, us2436@sl.mofnet.gov.pl, isnet.katowice.pl

ODDZIAŁY ZUS I KRUS

- (KRUS) **Nowy Targ**, ul. Zacisze 17, (18) 266 93 89, (18) 266 84 96, nowytag@krus.gov.pl
- (ZUS) **Nowy Targ**, ul. Królowej Jadwigi 10, (18) 266 75 10, (22) 560 16 00, nowy-targ.zus.zaklad-ubezpieczen-spolecznych.pl
- (KRUS) **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 132, (33) 874 43 96, suchabeskidzka@krus.gov.pl, krus.gov.pl
- (ZUS) **Sucha Beskidzka**, Rynek 12, (33) 874 20 33, (22) 560 16 00, sucha-beskidzka.zus.zaklad-ubezpieczen-spolecznych.pl
- (KRUS) **Wadowice**, ul. Nadbrzeźna 58, (33) 823 36 92, wadowice@krus.gov.pl, krus.gov.pl
- (ZUS) **Wadowice**, ul. Teatralna 3, (33) 823 56 81 do 84, (22) 560 16 00 wadowice.zus.zaklad-ubezpieczen-spolecznych.pl
- (KRUS) **Żywiec**, ul. Batorego 16, (33) 860 35 70, zywiec@krus.gov.pl
- (ZUS) **Żywiec**, ul. Piernikarska 2, (33) 860 90 00, (22) 560 16 00 zywiec.zus.zaklad-ubezpieczen-spolecznych.pl

POWIATOWE URZĘDY PRACY

- Nowy Targ**, ul. Szpitalna 14, (18) 266 56 91, (18) 264 93 28, (18) 264 93 68, krnt@praca.gov.pl, pup@nowytag.pl, pup.nowytag.pl
- Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 31, (33) 874 25 12, 874 21 06, krsu@praca.gov.pl, sekretariat@pupsuchabeskidzka.pl, pupsuchabeskidzka.pl
- Wadowice**, ul. Adama Mickiewicza 27, (33) 873 71 00, upwadowice@gmail.com, up.wadowice.pl
- Żywiec**, ul. Łączna 28, (33) 475 75 00, (33) 475 75 51, kancelaria@pup.zywiec.pl, pup.zywiec.pl

SĄDY REJONOWE

- Nowy Targ**, ul. Ludźmierska 29, (18) 261 26 01, sekretariatprezesa@nowytag.sr.gov.pl, nowytag.sr.gov.pl
- Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 11, (33) 874 24 40, oa_suchabeskidzka@suchab.sr.gov.pl, www.suchab.sr.gov.pl
- Wadowice**, ul. Żwirki i Wigury 9, (33) 875 70 01, poi@wadowice.sr.gov.pl, wadowice.sr.gov.pl
- Żywiec**, ul. Kościuszki 39, (33) 475 12 00, (33) 475 12 01, (33) 475 12 02, zywiec.sr.gov.pl, poicywilny@zywiec.sr.gov.pl, poikarny@zywiec.sr.gov.pl

PROKURATURY REJONOWE

- Nowy Targ**, ul. Ludźmierska 29, (18) 264 00 70, (18) 264 80 09, nowytag@nowy-sacz.po.gov.pl
- Sucha Beskidzka**, ul. Piłsudskiego 23, (33) 874 24 60, pr.suchabeskidzka@krakow.po.gov.pl
- Wadowice**, ul. Żwirki i Wigury 9, (33) 823 34 14; (33) 823 33 46, pr.wadowice@krakow.po.gov.pl
- Żywiec**, ul. Powstańców Śląskich 9, (33) 861 40 75-6, przywiec@poczta.internetdsl.pl

POLSKIE TOWARZYSTWO TURYSTYCZNO-KRAJOZNAWCZE

Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, **Kraków**, ul. Jagiellońska 6/6A, (12) 422 28 40, poczta@cotg.pttk.pl, cotg.pttk.pl

Oddział PTTK „Gorce”, **Nowy Targ**, Rynek 1, Ratusz, 605 211 920, pttk@nowytarg.pl, anna.ruzyczka@op.pl, pttk.nowytarg.pl

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze „Ziemi Babiogórskiej”. Oddział, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 38, (33) 874 36 70, biuro@sucha-beskidzka.pttk.pl, sucha-beskidzka.pttk.pl

PTTK Oddział „Ziemia Wadowicka”, **Wadowice**, ul. Emilii i Karola Wojtyłów 4, pttk.wadowice@gmail.com, wadowice.pttk.pl

Oddział Babiogórski PTTK, **Żywiec**, ul. 3 Maja 16, (33) 861 26 34, biuro@zywiec.pttk.pl, zywiec.pttk.pl

INSTYTUCJE GMINNE, MIEJSKIE I WIEJSKIE

BUDZÓW

(**Baczyn, Bienkówka, Jachówka, Palcza, Zachełmna**)

Urząd Gminy Budzów, **Budzów** 445, (33) 876 77 50, (33) 874 00 22, 32, gmina@budzow.pl, budzow.pl

Filia Biblioteczna, **Baczyn** 100, (33) 874 00 13 (szkoła), 92 306 780, ewa.majerska191@gmail.com

Koło Gospodyń Wiejskich, **Baczyn**, 666 816 326

Ochotnicza Straż Pożarna, **Baczyn** 160

Strażacka Izba Pamięci, **Baczyn** 1

Filia Biblioteczna, **Bienkówka** 523, 607 209 966

Koło Gospodyń Wiejskich, **Bienkówka**, 662 305 009

LKS **Bienkówka**, **Bienkówka** – Dom Wiejski, kontakt: Gaura Tadeusz, 601 081 160, lksbienkowka@vip.onet.pl, lks-bienkowka.futbolowo.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Bienkówka** 523

Orkiestra Dęta przy OSP, **Bienkówka**, 609 046 190

Parafia Przenajświętszej Trójcy, **Bienkówka** 258, (33) 874 01 53, parafia.bienkowka.com

Publiczny Ośrodek Zdrowia w **Bienkówce**, **Bienkówka** 410, (33) 874 01 61

„Budzowskie Kliszczaki”, **Budzów**, Biblioteka i Ośrodek Animacji Kultury Gminy Budzów z siedzibą w **Palczy**, **Palcza** 195, (33) 874 01 35, bibpalcza@interia.pl

Filia Biblioteczna, **Budzów** 553, (33) 874 00 86, fbpbudzow@wp.pl

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Budzów** 225, (33) 876 77 52

Koło Gospodyń Wiejskich, **Budzów**, 504 762 996

Komisariat Policji, **Budzów** 455, (33) 874 00 07

LKS „Strzelec” **Budzów**, **Budzów**, kontakt: Waldemar Iskra, 791 558 351, lksbudzow.futbolowo.pl

NZOZ, Ośrodek Zdrowia w **Budzowie**, **Budzów** 460, (33) 874 00 08, nzozbudzow@poczta.fm

Ochotnicza Straż Pożarna, **Budzów** 452

Orkiestra Dęta „Sygnał”, **Budzów**, 504 268 645

Parafia Matki Bożej Pocieszenia, **Budzów** 9, (33) 874 00 11, parafiabudzow.pl

Regionalna Izba Pamięci, **Budzów**, Gimnazjum nr 553, (33) 874 05 23

Filia Biblioteczna, **Jachówka** 232, (33) 874 00 59, biblioteka.jach@gmail.com

Koło Gospodyń Wiejskich, **Jachówka**, 662 305 009

Ochotnicza Straż Pożarna, **Jachówka** 232

Parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa, **Jachówka** 212 (33) 874 00 18

Biblioteka i Ośrodek Animacji Kultury Gminy Budzów z siedzibą w **Palczy**, **Palcza** 195, (33) 874 01 35, 887 505 053, bibpalcza@interia.pl

Groby Konfederatów Barskich (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Palcza** 1, 660 047 066, malek1911@wp.pl

Koło Gospodyń Wiejskich, **Palcza**, 784 814 156

Parafia Matki Bożej Wspomożenia Wiernych, **Palcza** 170, (33) 874 00 06

Filia Biblioteczna, **Zachełmna** 112, (33) 874 00 20 (szkoła) bibl.zachelmna@interia.pl

Koło Gospodyń Wiejskich, **Zachełmna**, 887 964 854

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zachełmna** 124

BYSTRA-SIDZINA

Urząd Gminy Bystra-Sidzina, **Bystra** 373, (18) 268 12 20, (18) 268 12 21, urzadz_gminy@bystra-sidzina.pl, bystra-sidzina.pl

Chór EGO ET TU, **Bystra** 353, Zespół Szkół im. św. Jana Kantego w Bystrej, (0 18) 268 10 16, spbystra@poczta.onet.pl, gimbystr@poczta.onet.pl, zsbystra.edupage.org

Dom Oazowy Sióstr Sercanek, **Bystra**, (18) 26 810 37

Gminna Biblioteka Publiczna, **Bystra** 467, (18) 268 10 95

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej Bystra-Sidzina, **Bystra** 467, (18) 268 12 20, (18) 268 15 76

Klub Sportowy „Bystra”, **Bystra**, kontakt: 660 407 185

Koło Gospodyń Wiejskich, **Bystra** (18) 26 81 325

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Medicus Kulka Holding”, **Bystra** 353a, (18) 268 10 24

Ochotnicza Straż Pożarna, **Bystra** 373, (18) 268 10 08, bystra.osp.org.pl

Orkiestra Dęta przy OSP, **Bystra** 373, (18) 268 10 08, bystra.osp.org.pl

Parafia św. Marcina, **Bystra** 2, (18) 268 10 28, bystraparafia@gmail.com, bystraparafia.katolicki.eu

Stowarzyszenie „Tradycja i Natura” w Bystrej-Sidzinie, **Bystra** 373, 606 516 188

Związek Podhalan. Oddział w **Bystrej**, (18) 26 81 162

Gminna Biblioteka Publiczna, **Sidzina** 701, (18) 267 34 70

Gminny Ośrodek Kultury, Promocji, Turystyki i Sportu Bystra-Sidzina, **Sidzina** 998, (18) 269 90 01, 500 139 508, goksudzina@op.pl, gokptis.bystra-sidzina.net
Gospodarstwo Ekologiczne „U Ireny” (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sidzina**, 501 512 963, iwiertelczyk@op.pl
Klub Sportowy „Dąb”, **Sidzina** 998, dabsudzina.futbolo-wo.pl
Skansen w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej, **Sidzina (Binkówka)**, 501 597 208, skansensudzina@interia.pl, skansen.bystra-sidzina.net
Ochotnicza Straż Pożarna, **Sidzina** 998, (18) 267 31 73, 605 440 441, 693 096 114, ospudzina@gmail.com, ospudzina.pl
Ośrodek Zdrowia NZOZ w Sidzinie, **Sidzina** 721, (18) 267 31 87
Parafia św. Mikołaja, **Sidzina** 369, (18) 267 31 93, sidzina.parafia.info.pl
Paseka Leśna (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sidzina**, (18) 26 73 732; 606 516 188, tosiowie@wp.pl
Pracownia Stolarsko-Rzeźbiarska (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sidzina (Mała Sidzinka)**, 696 187 626, (18) 26 73 559, bartek439@vp.pl
Schronisko PTTK na Hali Krupowej, **Sidzina**, (18) 447 50 05, 607 033 997, krupowa@o2.pl, krupowa.pttk.pl
Stowarzyszenie Gospodyń „Sidzinianki”, **Sidzina**, (18) 26 73 442
Zespół „Holniki”, **Sidzina (GOKPTIS)** (18) 26 99 001
Związek Podhalan. Oddział w Sidzinie, **Sidzina**, 501 076 839, mmgrelok@op.pl

JABŁONKA

(Chyżne, Lipnica Mała, Orawka, Podwilk, Zubrzyca Dolna, Zubrzyca Górna)

Urząd Gminy Jablonka, **Jablonka**, ul. 3-go Maja 1, (18) 26 111 00, 20, sekretariat@jablonka.pl, jablonka.pl
Ochotnicza Straż Pożarna, **Chyżne** 140, 18 263 19 98
Parafialne Muzeum Regionalne, **Chyżne**, (18) 264 20 10
Parafia św. Anny, **Chyżne** 157, (18) 264 20 10 (11)
Zespół „Rombań”, **Chyżne**, (18) 263 15 01, 889 351 789
Całodobowa Opieka Medyczna w Orawskim Centrum Zdrowia, **Jablonka**, (18) 265 29 76
Komisariat Policji, **Jablonka**, pl. Dworcowy 2, (18) 265 24 97
Ochotnicza Straż Pożarna, **Jablonka**, ul. Sobieskiego 32, 18 265 23 05
Orawska Biblioteka Publiczna, **Jablonka** ul. Sobieskiego 13, 18 265 23 79, biblioteka@obporawa.pl, obporawa.pl
Orawska Informacja Turystyczna, **Jablonka**, ul. Krakowska 4, (18) 265 23 16, it@orawa.turystyka.pl, orawa.turystyka.pl
Orawskie Centrum Kultury, **Jablonka**, ul. 3-go Maja 3, (18) 265 24 04, biuro@ockorawa.pl, ockorawa.pl
Orawskie Centrum Zdrowia, **Jablonka**, ul. 3-go Maja 7, (18) 264 20 22
Orkiestra Dęta przy OSP, **Jablonka**, ul. Sobieskiego 32

Ośrodek Pomocy Społecznej, **Jablonka**, ul. 3 Maja 1, (18) 261 11 51
Parafia Przemienienia Pańskiego, **Jablonka**, ul. Jana Pawła II 20, (18) 265 23 27
Parafia pw. św. Brata Alberta, **Jablonka** Bory, ul. Wojsk Ochrony Pogranicza 22, patter69@post.pl, jablonka-bory.pl
Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym. Koło „Barka”, **Jablonka**, ul. Tetmajera 4, (18) 265 24 90, zk.jablonka@psouu.org.pl, barka.jablonka.pl
Stowarzyszenie Przyjazna Dolina Raby i Czarnej Orawy, **Jablonka**, ul. 3-go Maja 1
Zespół „Heligonki”, **Jablonka**, Orawskie Centrum Kultury, ul. 3-go Maja 3, (18) 26 524 04, biuro@ockorawa.pl, ockorawa.pl
Zespół Regionalny „Małe Podhale”, **Jablonka**, Szkoła Podstawowa nr 1, (18) 265 23 10, 609 533 111
Ochotnicza Straż Pożarna, **Lipnica Mała** 325, alek.ad@op.pl, osp-lipnicamala.ugu.pl
Orkiestra Dęta przy OSP, **Lipnica Mała**, osp-lipnicamala.ugu.pl
Parafia św. Stefana, **Lipnica Mała** 347, (18) 27 52 546 (190)
Kościół parafialny św. Jana Chrzyciela, **Orawka**, 606 586 296, 691 204 504
Ochotnicza Straż Pożarna, **Orawka** 62, 18 264 25 90
Parafia św. Jana Chrzyciela: **Orawka** 65, (18) 265 23 40, parafiaorawka.pl
Koło Gospodyń Wiejskich, **Podwilk** 433, 18 285 20 22
Ochotnicza Straż Pożarna, **Podwilk** 221, (18) 285 29 20, podwilk@web.osp.org.pl, podwilk.osp.org.pl
Orkiestra Dęta, **Podwilk** 249, 608 017 523
Parafia św. Marcina, **Podwilk** 289, (18) 285 29 23, (18) 269 84 30
Kapela „Hajduki”, **Zubrzyca (Dolna)** (Orawskie Centrum Kultury), Jablonka, ul. 3-go Maja 3, (18) 26 524 04, biuro@ockorawa.pl, ockorawa.pl
Kapela „Iskierceki”, **Zubrzyca (Dolna)**, 880 287 922
Muzeum – Orawski Park Etnograficzny, **Zubrzyca (Górna)**, (18) 285 27 09, biuro@orawa.eu, orawa.eu
Ochotnicza Straż Pożarna, **Zubrzyca (Dolna)** 220, (18) 285 28 93, ospzd@plusnet.pl, ospzubrzcadolna@interia.pl, osp.zubrzcadolna.pl
Ochotnicza Straż Pożarna, **Zubrzyca (Górna)** 488, (18) 28 527 33, ospzubrzcagorna@gmail.com, zubrzcagorna.osp.org.pl
Orkiestra Dęta, **Zubrzyca (Górna)** 146, 602 197 896, zk.jablonka@psouu.org.pl, barka.jablonka.pl
Parafia Matki Bożej Szkaplerznej, **Zubrzyca (Dolna)** 272a, (18) 285 27 95
Parafia św. Michała Archanioła, **Zubrzyca (Górna)** 56, (18) 285 27 10
Zespół Regionalny „Skalniok”, **Zubrzyca (Górna)** 183, (18) 285 28 64

JORDANÓW (miasto)

Urząd Miasta Jordanowa, **Jordanów**, Rynek 1, (18) 269 17 00, miasto@jordanow.pl, jordanow.pl

Ambulatoryjna Opieka Całodobowa i Zespół Ratownictwa Medycznego, **Jordanów**, ul. Piłsudskiego 79, (18) 26 75 526

„Barka”. Parafialny Zespół Caritas przy Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Przenajświętszej Trójcy, **Jordanów**, ul. Kolejowa 8, 517 355 645

Biblioteka Miejska, **Jordanów**, ul. Piłsudskiego 25, (18) 267 51 06, bibliojord@vp.pl, biblioteka.jordanow.pl

Jordanowski Teatr Amatorski, **Jordanów**, Rynek 2, (18) 267 51 56, mok1@op.pl, mok.jordanow.pl

Jordanowskie Stowarzyszenie Twórców „Pasja”, **Jordanów**, ul. 3 Maja 2, Rynek 1, 698 626 874

Komisariat Policji, **Jordanów**, Rynek 10, (18) 267 55 07

Ludowy Klub Sportowy Jordan, **Jordanów**, Rynek 1, jordanjordanow.futbolowo.pl

Miejski Ośrodek Kultury, Galeria „Pod Basztą”, **Jordanów**, Rynek 2, (18) 267 51 56, mok1@op.pl, mok.jordanow.pl

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, **Jordanów**, ul. Piłsudskiego 25, (18) 267 55 73, mops.jordanow@pro.onet.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Jordanów**, ul. Mickiewicza 1, (18) 267 58 66, ospjordanow.pl

Orkiestra OSP, **Jordanów**, 880 407 405, orkiestra.jordanow@wp.pl, ospjordanow.idl.pl

Parafia Przenajświętszej Trójcy, **Jordanów**, ul. Kolejowa 8, (18) 267 55 38, (18) 267 51 35

Przychodnia NZOZ w Jordanowie, **Jordanów**, ul. 3 Maja 2a, (18) 267 55 19

Stara Chałupa. Galeria Autorska Renaty i Stanisława Starców (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Jordanów**, ul. Gen. Maczka 32, (18) 267 52 04, 698 626874

Stowarzyszenie Kulturalne „Chór Bel Canto”, **Jordanów**, ul. Kolejowa 9, (18) 267 55 14

Stowarzyszenie Pomocy Szkole Podstawowej w Jordanowie „Nasza Szkoła”, **Jordanów**, ul. Kolejowa 7, (18) 267 55 31

Stowarzyszenie Trzeźwości „Dom”, **Jordanów**, ul. Banacha 1, (18) 267 47 74

Towarzystwo Miłośników Ziemi Jordanowskiej, **Jordanów**, Rynek 1, tmzj.jordanow.pl

TRI-MED s.j., **Jordanów**, ul. 3 Maja 2a, (18) 267 51 70

Uczniowski Klub Sportowy „Delta”, **Jordanów**, ul. Konopnickiej 2, 607 145 243, UKS.Delta@gmail.com

V.I.T.R.I.O.L. NZOZ, **Jordanów**, ul. 3 Maja 2a, (18) 267 51 91

Związek Harcerstwa Polskiego, Chorągiew Krakowska, Hufiec Jordanów, **Jordanów**, ul. Marii Konopnickiej 2, 504 389 999, jordanow@zhp.pl

KOSZARAWA

Urząd Gminy Koszarawa, **Koszarawa** 17, (33) 863 94 07, ugoszarawa@gminakoszarawa.com, gminakoszarawa.com

Dom Zakonny/Franciszkański Dom Rekolekcyjny, **Koszarawa** 677, (33) 863 94 05, koszarawa@franciszkanie.pl, koszarawa.franciszkanie.pl

Gminny Ośrodek Kultury, **Koszarawa** 133, (33) 863 93 72, 668 973 429, annawilczega@gokkoszarawa.pl, gokkoszarawa.pl

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Koszarawa** 17, (33) 863 94 13)

Koło Gospodyń Wiejskich, Gminny Ośrodek Kultury, **Koszarawa** 133, (33) 863 93 72, 668 973 429, annawilczega@gokkoszarawa.pl, gokkoszarawa.pl

Ludowy Klub Sportowy „Babia Góra” w Koszarawie, **Koszarawa** 17, (33) 863 93 40

Ochotnicza Straż Pożarna, **Koszarawa** 133, 500 271 052, osp.koszarawa@gmail.com

Ośrodek Zdrowia w Koszarawie, **Koszarawa** 142A, (33) 863 94 06

Parafia Stygmatów św. Franciszka z Asyżu, Zakon Braci Mniejszych, **Koszarawa** 677, (33) 863 94 05, koszarawa@franciszkanie.pl, koszarawa.franciszkanie.pl

Parafia św. Karola Boromeusza, **Koszarawa** 100, (33) 863 94 29

Schronisko „Zygmuntówka”, **Koszarawa (Bystra)** 723 (dawny 118), (33) 862 30 34

Zespół „Jafarki”, **Koszarawa** 133, Gminny Ośrodek Kultury, (33) 863 93 72, 668 973 429, annawilczega@gokkoszarawa.pl, gokkoszarawa.pl

LANCKORONA

(Izdebnik, Jastrzębia, Podchybie, Skawinki)

Urząd Gminy Lanckorona, **Lanckorona**, ul. Krakowska 473, (33) 876 35 95, sekretariat@lanckorona.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Izdebnik** 186, (33) 876 36 36, osp.izdebnik@gmail.com

Orkiestra Dęta przy OSP, **Izdebnik** 186, (33) 876 36 36 (re-miza)

Ludowy Klub Sportowy CDO-JUBILAT, **Izdebnik** 540

Parafia św. Małgorzaty, **Izdebnik** 218, (33) 876 32 25, izdebnik@diecezja.pl, izdebnik.diecezja.pl

Stowarzyszenie Akolada Izdebnicka, **Izdebnik** 186

Ludowy Klub Sportowy „Jastrzębianka”, **Jastrzębia** 53

Ochotnicza Straż Pożarna, **Jastrzębia** 53, (33) 876 36 40

Stowarzyszenie „3 Wionki”, **Jastrzębia** 53

Gminna Biblioteka Publiczna, **Lanckorona**, Rynek 113, (33) 876 33 40, biblioteka.lanckorona@vp.pl

Gminny Ośrodek Kultury, **Lanckorona**, ul. Krakowska 473, (33) 876 35 67, gok_lanckorona@tlen.pl

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Lanckorona**, ul. 3 Maja 587, (33) 876 35 91, gops_lanckorona@poczta.onet.pl

Informacja Turystyczna (GOK): **Lanckorona**, ul. Krakowska 473, (33) 876 35 67

Izba Muzealna im. prof. A. Krajewskiego, **Lanckorona**, (33) 876 35 67, gok_lanckorona@tlen.pl

Ludowy Klub Sportowy „Zryw” Lanckorona, **Lanckorona** 736

Ochotnicza Straż Pożarna, **Lanckorona**, ul. 3-go Maja 224, (33) 876 33 86

Parafia Narodzenia św. Jana Chrzciciela, **Lanckorona**, ul. św. Jana 12, (33) 876 35 77, parafia@lanckorona.pl, parafia.lanckorona.pl

Przychodnia Medycyny Rodzinnej w Sułkowicach. Oddział w Lanckoronie, **Lanckorona**, ul. Krakowska 493, (33) 876 35 76

Stowarzyszenie „Gościniec 4 Żywiolów”, **Lanckorona** 587, (33) 843 62 18, lgd.gosciniac@gmail.com, gosciniac4zywiolow.pl

Stowarzyszenie Lanckoronianki, **Lanckorona** 224, lanckoronianki@gmail.com

Stowarzyszenie „Na Bursztynowym Szlaku”, **Lanckorona** 16, (33) 876 34 01, nbs.lanckorona@gmail.com, nbs.org.pl

Stowarzyszenie „Terra Artis”, **Lanckorona** 101, 502 246 191, terraartis@wp.pl

Szkolne Schronisko Młodzieżowe, **Lanckorona** 1, (33) 876 35 89

Towarzystwo Przyjaciół Lanckorony, **Lanckorona**, Rynek 133, tpl@gmail.com

Ochotnicza Straż Pożarna, **Łasznica** 551, (33) 876 31 05, lasznica@web.osp.org.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Skawinki** 76, (33) 876 34 25

Parafia św. Joachima w Skawinkach, **Skawinki** 214, (33) 876 35 96

LIPNICA WIELKA (Kiczory)

Urząd Gminy Lipnica Wielka, **Lipnica Wielka** 518, (18) 263 45 95, lipnicaw@gminywp.pl, lipnicawielka.pl

Gminna Biblioteka Publiczna, **Lipnica Wielka** 518, (18) 263 45 57, gbp@lipnicawielka@op.pl

Gminne Centrum Kultury, **Lipnica Wielka** 521, (18) 263 46 38, gcksit@vp.pl

Klub Sportowy Szkółka Piłkarska „Diablak”, **Lipnica Wielka**, sp-diablak.pl

Międzyszkolny Klub Sportowy „Babia Góra”, **Lipnica Wielka**, mks-babiagora.prv.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Lipnica Wielka** – Centrum, (18) 263 45 32

Ochotnicza Straż Pożarna, **Lipnica Wielka** – Kiczory

Ochotnicza Straż Pożarna, **Lipnica Wielka** – Murowanica

Ochotnicza Straż Pożarna, **Lipnica Wielka** – Przywarówka, (18) 263 42 98

Orawska Grupa Teatralna, **Lipnica Wielka** 521, (18) 263 46 38, gcksit@vp.pl

Ośrodek Pomocy Społecznej, **Lipnica Wielka** 518, (18) 263 49 90, opslipnicaw@wp.pl, lipnicawielka.pl/ops/

Parafia św. Jadwigi Królowej, **Lipnica Wielka** 207

Parafia św. Łukasza Ewangelisty, **Lipnica Wielka** 583, (18) 263 45 23, parafia-lipnicawielka.pl

Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej, **Lipnica Wielka** 517, (18) 263 45 04

Strażacka Orkiestra Dęta, **Lipnica Wielka** 521, (18) 263 46 38, gcksit@vp.pl

Zespół Folklorystyczny „Orawiaczy”, **Lipnica Wielka** 545, (18) 263 45 30, 609 298 503, mojaorawa@poczta.onet.pl, orawiaczy.cba.pl

Zespół „Orawianie” im. Heródka (Szkoła Podstawowa nr 4 im. dr. Emila Kowalczyka), **Lipnica Wielka** 1043, (18) 263 45 21, karkoszka.e20@wp.pl, orawianie.pl

Zespół Regionalny „Orawskie Dzieci” przy Szkole Podstawowej nr 2, **Lipnica Wielka** 521, (18) 263 48 18

MAKÓW PODHALAŃSKI (Białka, Grzechynia, Juszczyń, Kojszówka, Wieprzec, Żarnówka)

Urząd Miejski w Makowie Podhalańskim, **Maków Podhalański**, ul. Szpitalna 3; (33) 874 97 00, urzadz@makow-podhalanski.pl, makow-podhalanski.pl

Dziecięcy Zespół Regionalny „Zobielisko Gromada”, **Białka**, 695 414 823

Ludowy Klub Sportowy „Tempo”, **Białka** 558, 505 125 378, tempobialka.futbolowo.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Białka**, (33) 877 14 72, ospbialka@gmail.com, ospbialka.pl

Stowarzyszenie „Koło Gospodyń w Białce”, **Białka**, (33) 448 862 48

Parafia Matki Bożej Królowej Rodzin, **Białka** 504, (33) 877 22 95

Ochotnicza Straż Pożarna, **Grzechynia**, (33) 877 17 90

Rękodzieło na Sulkówce (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Grzechynia** 583, (33) 872 80 82, 692 114 413, stani-slawgigon@op.pl, e-rzezby.pl

Wiejski Klub Sportowy „Grom”, **Grzechynia** 163, (33) 877 22 31, gromgrzechynia.futbolowo.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Juszczyń**, ospjuszczyn@gmail.com

Parafia Matki Bożej Pocieszenia, **Juszczyń** 539, (33) 877 17 67

Stowarzyszenie „Nowy Juszczyń”, **Juszczyń** 452, (33) 877 26 46

Wiejski Klub Sportowy „Naroże”, **Juszczyń**, 608 556 598, naroze.futbolowo.pl

Wiejski Ośrodek Zdrowia, **Juszczyń** 542, (33) 87 71 443

Zespół Regionalny „Zbyrcok”. Stowarzyszenie „Nowy Juszczyń”, **Juszczyń** 452, 507 135 696

Zespół Regionalny „Zbyrcok”. Stowarzyszenie „Nowy Juszczyń”, **Juszczyń** 452, (33) 877 26 46, 503 161 758, baca.roman@tlen.pl

Dziecięcy Zespół Regionalny „Kojszowiacy”, **Kojszówka**, 608 010 219

Izba Regionalna (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Kojszówka** 154, (33) 877 11 55

Parafia Matki Bożej Częstochowskiej Kojszówka-Wieprzec, **Kojszówka** 217, (33) 877 35 11, parafia_kojszowka@o2.pl

Galeria Autorska Mieczysława Głucha, **Maków Podhalański**, ul. 3 Maja 37, (33) 877 30 62, 600 407 051, gluch@onet.eu

Hafciarstwo Anny Koziany (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Maków Podhalański**, os. Makowska Góra 11, (33) 877 12 81

Izba Regionalna im. E. Wacyka (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Maków Podhalański**, ul. 3 Maja 24, (33) 877 13 41

Komisariat Policji, **Maków Podhalański**, ul. Kolejowa 8, (33) 877 12 07

Makowska Orkiestra Dęta, **Maków Podhalański**, (33) 877 18 03

Miejska Biblioteka Publiczna, **Maków Podhalański**, ul. 3 Maja 24, (33) 877 13 41, bibliotekamakow@onet.eu, domkultury@onet.eu, makowskakultura.pl

Miejska Przychodnia Zdrowia, **Maków Podhalański**, ul. Kościuszki 1, (33) 87 71 817

Miejski Klub Sportowy „Halniak”, **Maków Podhalański**, ul. Sportowa 2, (33) 87 71 701, mkshalniak.futbolowo.pl

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, **Maków Podhalański**, ul. Kościuszki 1, (33) 877 15 54, mops.makow@pro.onet.pl, mopsmakowpodhalanski.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Maków Podhalański**, ul. Kościuszki 2, (33) 877 12 98

Ochotnicza Straż Pożarna, **Maków Podhalański**, ul. Wolności, (33) 877 13 72

Parafia Przemienienia Pańskiego. Sanktuarium Matki Bożej Opiekunki i Królowej Rodzin, **Maków Podhalański**, ul. Kościelna 14, (33) 877 11 20, kancleria@parafiamakowska.pl, parafiamakowska.pl

Stowarzyszenie Na Rzecz Tradycji i Kultury „Szansa”, **Maków Podhalański**, (33) 877 14 81, domkultury@onet.eu

Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku, **Maków Podhalański**, ul. Kościuszki 1

Szpital, **Maków Podhalański**, Zakład Długoterminowej Opieki Medycznej (ul. Kasztanowa 17), Szpital Obserwacyjno-Zakaźny, zakaźny@zozsuchabeskidzka.pl; Medycyna Paliatywna, anga@zozsuchabeskidzka.pl; Wewnętrzny, (33) 877 10 01

Zespół Regionalny „Babiogórzanie – Polana Makowska”, **Maków Podhalański**, ul. Kościuszki 5, (33) 877 14 81, zbyszek.kowalski1@onet.eu, babiogorzanie.folklor@onet.eu, babiogorzanie.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Wieprzec**, (33) 877 13 60

Parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa, **Żarnówka** 22, (33) 877 11 08, par.zarnowka22@op.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Żarnówka**, 513 056 442

MUCHARZ

(Jaszczurowa, Koziniec, Skawce, Świnna Poręba, Zagórze)

Urząd Gminy w Mucharzu, **Mucharz** 226, tel. (33) 876 14 83, 86, fax. (33) 873 90 05, gmina@mucharz.pl, mu-charz.pl

Dom Kultury, **Jaszczurowa**, (33) 876 15 66, 507 175 367
Filia Biblioteki Gminnej, **Jaszczurowa** (33) 876 15 66

Koło Gospodyń Wiejskich (Dom Kultury), **Jaszczurowa**, (33) 876 15 66, 507 175 367

Ochotnicza Straż Pożarna, **Jaszczurowa**
Stowarzyszenie Przyjaciół Zespołu Szkół w Jaszczurowej „JAWA PLUS”, **Jaszczurowa** 255, (33) 876 15 66

Zespół Śpiewaczy „Jaszczurowianki”, **Jaszczurowa** (33) 876 15 66

Dom Kultury, **Koziniec**, (33) 872 77 35, 510 259 211

Dziecięca Kapela Ludowa „Kozinianie”, **Koziniec**, (33) 872 77 35

Filia Biblioteki Gminnej, **Koziniec** (33) 872 77 35

Koło Gospodyń Wiejskich (Dom Kultury), **Koziniec**, (33) 872 77 35, 510 259 211

LKS „Czarni Koziniec”, **Koziniec**, czarni-koziniec.cba.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Koziniec (Centrum)**, koziniec-centrum.osp.org.pl

Parafia Matki Bożej Pocieszenia w Świnnej Porębie z plebanią w **Kozińcu** 80

UKS „TOP”, **Koziniec**, treningi – Świnna Poręba 216

Gminy Ośrodek Kultury i Czytelnictwa, **Mucharz** 226, (33) 876 15 92, gokicmucharz@op.pl, gokic@mucharz.pl

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Mucharz** 226, (33) 876 16 12, gopsmucharz@wp.pl

Młodzieżowa Orkiestra Dęta, **Mucharz** (33) 876 15 92
Klub Fotograficzny „Okno”, **Mucharz** 226, (33) 876 15 92, zhp.mucharz@op.pl, 130.wadowice.zhp.pl

Koło Gospodyń Wiejskich (Dom Kultury), **Mucharz** 226, (33) 876 15 92
Parafia św. Wojciecha, **Mucharz** 111, (33) 876 14 67, parafiamucharz.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Mucharz** 226, 785 188 014, ospmucharz.ugu.pl

Rewir Dzielnicowych. Posterunek Policji w Mucharzu, **Mucharz** 226, (33) 876 14 77; dyżur dzielnicowych: poniedziałki od 10.00 – 12.00

Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej, **Mucharz** 226, (33) 876 14 10

Sklepik regionalny (budynek Urzędu Gminy w Mucharzu), kontakt: Gminny Ośrodek Kultury i Czytelnictwa, **Mucharz**, (33) 876 15 92, gokicmucharz@op.pl, gokic@mucharz.pl

Stowarzyszenie Pomocy Osobom Chorym i Potrzebującym „Braterska Dłoń”, **Mucharz** 111

LKS „Spartak”, **Skawce**, spartakskawce.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Skawce**, skawce.info
Świetlica GOKiC, **Skawce** 191

Dom Kultury, **Świnna Poręba**, (33) 872 77 50

Filia Biblioteki Gminnej, **Świnna Poręba** (33) 872 77 50

Koło Gospodyń Wiejskich (Dom Kultury), **Świnna Poręba** (33) 872 77 50

Schola „W Drodze” działająca przy parafii p.w. Matki Bożej Pocieszenia, **Świnna Poręba** (33) 876 12 24

Stowarzyszenie Przyjaciół Szkoły Podstawowej w Świnnej Porębie „Kleks”, **Świnna Poręba** 216

Uczniowski Klub Sportowy „Zalew”, **Świnna Poręba** 216, www.mojasiatkowka.pl

STRYSZAWA

(Hucisko, Krzeszów, Kuków, Kurów, Lachowice,
Pewelka, Targoszków)

Urząd Gminy Stryszawa, **Stryszawa** 17, tel. (33) 876 77 11, fax (33) 874 72 72, sekretariat@stryszawa.pl, stryszawa.pl

Koło Gospodyń Wiejskich, **Hucisko-Pewelka**, 665 974 042
Ochotnicza Straż Pożarna, **Hucisko** 108, 605 834 408, 509 520 852

Parafia Niepokalanego Serca NMP, **Hucisko** 83, (33) 874 89 10

Koło Gospodyń Wiejskich, **Krzeszów**, 607 033 967
Ludowy Klub Sportowy „Żuraw”, **Krzeszów** 82 A, kontakt: Łukasz Handzlik, Kuków 101 c

Ochotnicza Straż Pożarna, **Krzeszów** 82 B, (33) 874 81 70, ospkrzeszow.republika.pl

Parafialny Zespół Caritas przy parafii M.B. Nieustającej Pomocy w Krzeszowie, **Krzeszów** 212, 725 225 947, (33) 874 81 74

Parafia Matki Bożej Nieustającej Pomocy, **Krzeszów** 212, (33) 874 81 74, parafiakrzeszow@onet.pl, parafiakrzeszow.pl

Przychodnia Zdrowia, **Krzeszów**, (33) 874 81 75
Schronisko PTTK „Leskowiec”, **Krzeszów**, (33) 872 16 94, 606 743 880, leskowiec.pttk.pl

Uczniowsko-Parafialny Klub Sportowy „Zorza” przy parafii NMP Nieustającej Pomocy, **Krzeszów**, (33) 874 81 86

Koło Gospodyń Wiejskich, **Kuków**, 508 575 248, (33) 874 81 25

Ochotnicza Straż Pożarna, **Kuków** 151, (33) 874 81 62, (33) 874 82 74, 785 084 111, 664 697 973, osp@kukow.pl, osp.kukow.pl

Orkiestra Dęta Gminy Stryszawa, **Kuków** 151, tel. 512 956 331

Koło Gospodyń Wiejskich, **Kurów**, (33) 877 46 41
Ochotnicza Straż Pożarna, **Kurów** 192, (33) 874 89 19, 600 735 855, 693 818 406, ospkurow@o2.pl, ospkurow.com.pl

Parafia św. Józefa Robotnika, **Kurów** 184, (33) 877 46 48

Chatka Adamy w Lachowicach (Studencki Schron Turystyczny „Pod Solniskiem”), **Lachowice (Adamy)**, (32) 727 02 43, 601 802 695, chatka.adamy@op.pl, adamy.ou.pttk.pl

Gminny Klub Honorowych Dawców Krwi PCK w Lachowicach, Dom Katolicki im. Jana Pawła II, **Lachowice**, 608 410 733

Koło Gospodyń Wiejskich, **Lachowice**, 501 875 702 www.kgwlachowice.pl

Ludowy Klub Sportowy „Lachy” Lachowice-Hucisko, **Lachowice** 232, (33) 874 84 04

Ochotnicza Straż Pożarna, **Lachowice** 195, (33) 874 80 53, (33) 874 85 04, 608 877 495, (33) 874 83 22, 694 894 640, osp95@op.pl

Parafia św. Apostołów Piotra i Pawła, **Lachowice** 178, (33) 874 80 44, parafia.lachowice@gmail.com, parafia-lachowice.pl

Przychodnia Zdrowia, **Lachowice**, (33) 874 80 12
Uczniowsko-Ludowy Klub Sportowy „Lachowice”, **Lachowice** 232b, (33) 874 84 28

Zespół „Lubniczanki” działający przy Kole Gospodyń Wiejskich w Lachowicach, **Lachowice**, (33) 874 84 19, 501 875 702, wandaiciek@interia.pl, kgwlachowice.pl

Babiogórskie Sklepiki (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Stryszawa** 740, (33) 874 70 03, gokstryszawa@poczta.fm

Babiogórskie Stowarzyszenie „Zielona Linia”, **Stryszawa** 263, (33) 874 25 25, biuro@zielonalinia.org.pl, zielonalinia.org.pl

Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej i Warsztaty Twórcze przy Gminnym Ośrodku Kultury w Stryszawie, Wystawa Ludowych Zabawek (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Stryszawa** 740, (33) 874 70 03, gokstryszawa@poczta.fm, stryszawa.pl

Dziecięcy Zespół Regionalny „Stryszawskie Gronicki” działający przy Gminnym Ośrodku Kultury, **Stryszawa** 740, (33) 874 70 03, gokstryszawa@poczta.fm

Gminna Biblioteka Publiczna, **Stryszawa** 277a, (33) 874 70 50, biblioteka.stryszawa@interia.pl, bibliotekastryszawa.yoyo.pl

Gminny Ośrodek Kultury, **Stryszawa** 740, (33) 874 70 03, gokstryszawa@poczta.fm

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Stryszawa** 17, (33) 876 77 24

Izba Pamięci Prymasa Wyszyńskiego przy Klasztorze Sióstr Zmartwychwstank na Siwcowce (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Stryszawa** 579, (33) 874 70 22

Klasztor Sióstr Zmartwychwstank na Siwcowce, **Stryszawa** 579, (33) 874 70 22

Koło Gospodyń Wiejskich, **Stryszawa (Dolna)**, 608 026 862

Koło Gospodyń Wiejskich, **Stryszawa (Górna)**, 514 859 816

Komisariat Policji, **Stryszawa** 18, (33) 874 72 07
Ludowy Klub Sportowy „Jałowiec”, **Stryszawa** 278 b, 516 098 231

Ochotnicza Straż Pożarna, **Stryszawa** 393a, (33) 874 70 15, 600 035 965, 600 316 351, ospstryszawa.cba.pl

Parafia św. Anny, **Stryszawa** 394, (33) 874 70 11, stryszawa@ceti.com.pl

Parafia św. Stanisława BM w Stryszawie Dolnej, **Stryszawa** 264a, (33) 874 71 24, kdudziak12@gmail.com, parafia-stryszawa.pl

Przychodnia Zdrowia, **Stryszawa**, (33) 874 70 26
Punkt Informacji Turystycznej (Urząd Gminy Stryszawa), **Stryszawa** 17, (33) 876 77 30, paulinak@stryszawa.pl

Szkolne Schronisko Młodzieżowe „Pod Jałowcem”, **Stryszawa** 496b, (33) 874 71 87, (33) 874 75 93, 662 602 464 ssmstryszawa@interia.pl, ssmstryszawa.pl

Uczniowski Klub Sportowy „Bieganie.pl”, **Stryszawa** 400a, 696 465 476

Koło Gospodyń Wiejskich, **Targoszków**, (33) 874 81 97
Ochotnicza Straż Pożarna, **Targoszków** 34, (33) 874 82 08, 500 661 850, 504 053 829

STRYSZÓW

(Dąbrówka, Leśnica, Łękawica, Stronie, Zakrzów)

Urząd Gminy Stryszów, **Stryszów** 149, (33) 879 74 12, 879 77 44, 505 154 002, fax (33) 879 74 23, gmina@stryszow.pl, stryszow.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Łękawica** 117, simarik@o2.pl, osplekawica.vot.pl

Orkiestra Dęta OSP, **Łękawica** 117, simarik@o2.pl, osplekawica.vot.pl

Parafia św. Józefa Robotnika, **Łękawica** 163, (33) 879 70 51

Gminny Ośrodek Kultury, **Stronie** 260, (33) 879 74 79

Ochotnicza Straż Pożarna, **Stronie** 260, ospstronie@op.pl, ospstronie.strefa.pl

Biblioteka Publiczna, **Stryszów**, (33) 873 92 99

Gminne Centrum Informacji, **Stryszów** 149, (33) 879 79 31, stryszow@infocentrum.com.pl, gcit@stryszow.pl

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Stryszów** 557, (33) 879 71 50

Muzeum Dwór w Stryszowie. Oddział Zamku Królewskiego na Wawelu, **Stryszów** 508, (33) 879 74 89, dwor@stryszow.pl, dwor.stryszow.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Stryszów** 298, (33) 879 74 27

Parafia św. Jana Kantego, **Stryszów** 288, (33) 879 74 77

„Caritas” Ośrodek Wczasowo-Rekolekcyjny im. Jana Pawła II, **Zakrzów** 76, (33) 879 75 69, (33) 873 92 15, zakrzow@caritas.pl, zakrzow.caritas.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zakrzów** 232

Parafia św. Anny, **Zakrzów** 98, (33) 879 74 96

SUCHA BESKIDZKA

Urząd Miasta Sucha Beskidzka, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 19, (33) 874 95 00, info@sucha-beskidzka.pl, sucha-beskidzka.pl

Beskidzki Klub Karate, **Sucha Beskidzka**, os. Na Stawach 6/24, 607 61 01 61, seido-suchabeskidzka.pl, piotr.michulec@seido.org.pl

Biblioteka Suska im. dra Michała Żmigrodzkiego, **Sucha Beskidzka**, ul. Piłsudskiego 23, (33) 874 22 47, bibliotekasuska.pl, info@bibliotekasuska.pl

Cech Rzemiosł Różnych i Przedsiębiorczości, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 30, (33) 874 21 11

Dziecięcy Zespół Regionalny „Mała Ziemia Suska” (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Filia Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 23 A, (33) 874 24 04, pbwsucha.pl, filia.sucha@pbw.edu.pl

Fundacja „Dla Ciebie Dla Mnie Dla Nas”, **Sucha Beskidzka**, ul. Spółdzielców 1/25, fundacja@dla Ciebie dla Mnie dla Nas.pl, dlaciebie dla Mnie dla Nas.pl

Fundacja Spółdzielczy Fundusz Oświaty Wiejskiej, Europejskie Centrum Kształcenia Ustawicznego, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, **Sucha Beskidzka**, ul. Spółdzielców 1, (33) 874 25 84, fundacjaodidk.pl, hotel@monttis.com.pl

Galeria Sztuki Zamek. Miejski Ośrodek Kultury – Zamek, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”, **Sucha Beskidzka**, ul. Piłsudskiego 5, (33) 874 20 86

Jednostka Strzelecka 3031 Związek Strzelecki „Strzelec”, **Sucha Beskidzka**, ul. Zasypanicka 152/1

Kapela „Mała Ziemia Suska” (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Karczma Rzym (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sucha Beskidzka**, Rynek 1, (33) 874 27 97, pss_wadowice@prezentacje.pl, karczma-rzym.com

Klub Honorowych Dawców Krwi, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 14

Koło Pszczelarzy „Jodła”, **Sucha Beskidzka**, ul. Zasypanicka 275

Koło Pszczelarzy „Mioduszyna”, **Sucha Beskidzka**, ul. Podkościęże 148, sucha_mioduszyna@wzp-krakow.pl

Koło Terenowe „Podbeskidzie” Ogólnopolskiego Związku Inwalidów Narządu Ruchu, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 14, (33) 874 18 30

Kółko Rolnicze, **Sucha Beskidzka**, ul. Role, skr. 45, 34-200 Sucha Beskidzka

Ludowy Klub Sportowy „Technik”, **Sucha Beskidzka**, ul. Spółdzielców 1

Łucznicze Towarzystwo Sportowe „Zamek Suski”, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, lts_zamek@op.pl

Maltańska Służba Medyczna, **Sucha Beskidzka**, Rynek 16
Miejska Orkiestra Dęta (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Miejska Przychodnia Zdrowia, **Sucha Beskidzka**, ul. Handłowa 1, (33) 874 22 60, mpz@krakow.man.pl, mpzsucha.pl

Miejski Chór „Jasień” (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Miejski Klub Sportowy „Babia Góra”, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza (Stadion Sportowy), redakcja@babiagora.info, babiagora.info

Miejski Ośrodek Kultury – Zamek, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 19, (33) 874 22 43, (33) 874 95 24, mops-sucha@poczta.onet.pl

Muzeum Miejskie Suchoj Beskidzkiej, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 26 05, muzeum.sucha-beskidzka.pl, muzeum@sucha-beskidzka.pl

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Medyk” Sp. z o.o., **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 56, (33) 874 18 33, medyk@medyk.info.pl, medyk.info.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Sucha Beskidzka (Bładzonka)**, 601 410 472, (33) 874 27 58, bladzonka.strazacy.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Sucha Beskidzka (Miasto)**, Rynek 16, (33) 874 28 43

Polski Związek Wędkarski, Koło w Suchoj Beskidzkiej, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza (stadion sportowy)

- Punkt Informacji Turystycznej, **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 26 05 wew. 21, it@sucha-beskidzka.pl, muzeum.sucha-beskidzka.pl, it.sucha-beskidzka@msit.malopolska.pl
- Parafia Nawiedzenia NMP, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 3, (33) 874 48 80, parafiasucha.pl
- Rycerstwo Niepokalanej przy Parafii Nawiedzenia NMP, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 3
- Stowarzyszenie „Akademia Europejska w Beskidach”, **Sucha Beskidzka**, ul. Spółdzielców 1
- Stowarzyszenie Collegium Juvenum, **Sucha Beskidzka**, ul. Sumerówka 2
- Stowarzyszenie „Dla Natury 2000”, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 5b
- Stowarzyszenie Europejski Instytut Rozwoju Lokalnego, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 39
- Stowarzyszenie Klub Zjednoczonej Europy, **Sucha Beskidzka**, ul. Spółdzielców 1
- Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Podbabiogórze”, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 5b, (33) 874 41 72, 667 609 609, podbabiogorze@op.pl, lgdpodbabiogorze.pl
- Stowarzyszenie „Moto Łaje Motocykliści Dzieciom”, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 12/35
- Stowarzyszenie Ogródków Działkowych „Jasień”, **Sucha Beskidzka**, os. Na Stawach 8/15
- Stowarzyszenie „Radość”, **Sucha Beskidzka**, ul. Plk. T. Semika 1
- Stowarzyszenie „Samorządowe Centrum Przedsiębiorczości i Rozwoju”, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 41, (33) 874 11 03, sekretariat@centrump-sucha.pl, www.centrump-sucha.pl
- Stowarzyszenie „Suscy Seniorzy”, **Sucha Beskidzka**, ul. Handlowa 2
- Stowarzyszenie „Zintegrowani – Niepokonani”, **Sucha Beskidzka**, Rynek 15
- Suskie Stowarzyszenie Kobiet „Samopomoc”, **Sucha Beskidzka**, ul. Role
- Suski Klub Fantastyki, **Sucha Beskidzka**, ul. Piłsudskiego 23
- Szkolne Schronisko Młodzieżowe w Zawoi. Filia, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 5b, (33) 874 31 89, 600 341 564, ssm.powiatsuski.pl
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Suskiej, **Sucha Beskidzka**, ul. Smolikówka 3 (adres do korespondencji)
- Uczniowski Klub Sportowy „Broncos” Sucha Beskidzka American Football Team, **Sucha Beskidzka**, Os. Beskidzkie 10/13, 605 099 602, broncossuchabeskidzka.com, team@broncossuchabeskidzka.com
- Uczniowski Klub Sportowy „Gladiator”, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 11-25, 602 867 517, gladiator.sucha-besk@interia.pl
- Uczniowski Klub Sportowy „Jasień”, **Sucha Beskidzka**, ul. Plk. T. Semika 3, 668 803 392, 502 954 758, uksjasien.pl
- Uczniowski Klub Sportowy „Jedynka”, **Sucha Beskidzka**, ul. Plk. T. Semika 3
- Uczniowski Klub Sportowy „Mechanik”, **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 5
- Zarząd Miejski Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej, **Sucha Beskidzka**, ul. Mickiewicza 20
- Zarząd Powiatowy Ligii Obrony Kraju, **Sucha Beskidzka**, ul. Plk. T. Semika 1, 508 065 895
- Zarząd Rejonowy Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów. Koło nr 1, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 14, (33) 874 25 68
- Zespół Kościelno-Klasztorny (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sucha Beskidzka**, ul. Kościelna 3, (33) 874 25 38
- Zespół Muzyki Dawnej im. Gaspare Castiglione (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl
- Zespół Regionalny „Ziemia Suska” (Miejski Ośrodek Kultury – Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl
- Zespół Taneczny „Famous Sixteen” (Miejski Ośrodek Kultury Zamek), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, zameksuski.pl
- Zespół Zamkowo-Parkowy (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Sucha Beskidzka**, ul. Zamkowa 1, (33) 874 26 05, (33) 874 13 03, 515 134 720, mok@zameksuski.pl, muzeum@sucha-beskidzka.pl, zameksuski.pl
- Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych, **Sucha Beskidzka**, os. Beskidzkie 14
- Związek Ochotniczych Straży Pożarnych RP. Oddział Powiatowy, **Sucha Beskidzka**, ul. Makowska 26

ZAWOJA (Skawica)

- Urząd Gminy Zawoja, **Zawoja** 1307, (33) 877 50 15, 877 50 51, sekretariat@zawoja.ug.pl, zawoja.ug.pl
- Ludowy Klub Sportowy „Huragan”, **Skawica** 278
- Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Praktyka Lekarza Rodzinnego, **Skawica** 448, (33) 877 53 13, prlskawica@o2.pl
- Ochotnicza Straż Pożarna, **Skawica (Centrum)**, (33) 877 57 21, ospskawicacentrum.blogspot.com
- Ochotnicza Straż Pożarna, **Skawica (Sucha Góra)**, 514 986
- Parafia Matki Bożej Częstochowskiej, **Skawica** 122, (33) 877 53 18, parafia@parafiaskawica.pl, parafiaskawica.pl
- Świetlica Wiejska w Skawicy (budynek OSP), **Skawica (Centrum)**
- Informator Narciarski, **Zawoja**, zawoja-ski.pl
- Turystyczna **Zawoja**, zawoja.net.pl
- Wirtualna **Zawoja**, zawoja.pl
- Babiogórskie Centrum Kultury, **Zawoja (Centrum)**, (33) 877 50 66, bck@zawoja.pl, diablak@zawoja.pl
- Dziecięcy Zespół Regionalny „Babiogórcy” (Szkoła Podstawowa nr 5), **Zawoja Gołynia** 35a, (33) 877 50 32, sp5zawoja.szkolnastrona.pl
- Dziecięcy Zespół Regionalny „Zbójnik” (Zespół Szkół w Skawicy, Babiogórskie Centrum Kultury), **Zawoja Centrum**, (33) 877 50 66, skawica@poczta.onet.pl, bck@zawoja.pl, szkola.skawica.fm.interia.pl, (33) 877 53 09

Gminna Biblioteka Publiczna, **Zawoja** (33) 877 50 41, gbp-zawoja@gmail.com, biblioteka.zawoja.pl

Gminna Informacja Turystyczna, **Zawoja (Wilczna)**, 500 659 607, 508 553 138

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawoi, **Zawoja (Centrum)** 1580, (33) 877 50 49, gopszawoja@ug.pl

Informacja Turystyczna, **Zawoja (Centrum)** (budynek Babiogórskiego Centrum Kultury), (33) 877 55 33, 877 50 66

Klasztor oo. Karmelitów Bosych (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja Zakamień** 1546, (33) 877 52 11, zawojaocd@wp.pl

Kościół św. Klemensa, papieża i męczennika (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja Centrum** 123, (33) 877 50 14, rwiecek@diecezja.krakow.pl, parafia@zawoja.pl

Ludowy Klub Sportowy „Watra”, **Zawoja** 2075

Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej „Zdrowie” sp. z o.o., **Zawoja** 1580, (33) 877 50 03, zdrowiezawoja@op.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zawoja (Centrum)** 1730, (33) 877 50 26, ospzawojacentrum.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zawoja (Dolna)**, 660 064 988

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zawoja (Górna)**, (33) 877 51 46

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zawoja (Przysłop)**, (33) 877 51 85

Ochotnicza Straż Pożarna, **Zawoja (Wełcza)**, 502 651 539

Ośrodek Duszpasterski św. Józefa Robotnika, **Zawoja Zakamień** 1546, (33) 877 52 11

Parafia Matki Bożej Nieustającej Pomocy, **Zawoja (Górna)** 1812, (33) 877 54 50

Parafia św. Klemensa, **Zawoja** 123, (33) 877 50 14, zawoja.pl

Prywatne Schronisko Górskie „W Murowanej Piwnicy”, **Zawoja Opaczne** 518, 606 573 671, 721 062 692; opaczne-zawoja@o2.pl, opaczne.wordpress.com

Schronisko Górskie PTTK Markowe Szczawiny, **Zawoja**, (33) 877 51 05, markowe.szczawiny@op.pl, markoweszczawiny.pttk.pl

Skansen PTTK im. J. Żaka na Markowych Równiach (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja Markowa**, 607 250 980, skansenzawoja.republika.pl

Stowarzyszenie na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju „Przysłop”, **Zawoja Przysłop**, (33) 877 50 31, (33) 877 51 85, przyslop.zawoja.pl

Szkolne Schronisko Młodzieżowe, **Zawoja Wełcza** 991, (33) 877 50 59, 694 904 039, ssmzawoja.szkolnastrona.pl, ssmzawoja@vip.interia.pl

Szkoła Dziedzictwa Kulturowego Babiogórców (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja** 35A, (33) 877 50 32, sp5zawoja@wp.pl

Szkoła Edukacji Środowiskowej na Bursztynowym Szlaku. Szkoła Podstawowa nr 4 im. św. Rafała Kalinowskiego (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja Przysłop** 886, (33) 877 50 31, zawojasp4@interia.pl, sp4zawoja.szkoły.interklasa.pl, przyslop.zawoja.pl

Świetlica Środowiskowa, **Zawoja (Centrum)**, 515 919 595

Towarzystwo Przyjaciół Zawoi, **Zawoja** 1406, 502 720 625

Uczniowski Klub Sportowy „Zawojak”, **Zawoja** 35 A

Wystawa Stała Babiogórskiego Parku Narodowego i Ogród Roślin Babiogórskich (Podbabiogórskie Ekomuzeum), **Zawoja Barańskich** 1403, (33) 877 51 10, 877 67 02, park@bgpn.pl, bgpn.pl

Zawojskie Stowarzyszenie Właścicieli Lasów Prywatnych, **Zawoja (Centrum)** 1476, (33) 877 61 31, zswlp@zawoja.pl, zswlp.zawoja.pl

Zespół Regionalny „Jużyna” (Babiogórskie Centrum Kultury), **Zawoja Centrum**, (33) 877 50 66, bck@zawoja.pl

ZEMBRZYCE

(Marcówka, Śleszowice, Tarnawa Dolna, Tarnawa Górna)

Urząd Gminy Zembrzyce, **Zembrzyce** 540, (33) 874 60 02, 874 60 40, gmina@zembrzyce.pl, zembrzyce.pl

Ochotnicza Straż Pożarna, **Marcówka** 156, (33) 874 61 38

Stowarzyszenie Bractwo Zbójników spod Babiej Góry (Marcówka, Zawoja, Stryszawa, Maków Podhalański, Juszczyń, Budzów), **Marcówka** 84, Bacówka u Harnasia, info@bractwozbojnikow.pl, bractwozbojnikow.pl

Stowarzyszenie Koła Gospodyń Wiejskich „Marcowianki”, **Marcówka** 120, marcowianki.zembrzyce.org, gckicz-zembrzyce.pl

I Stowarzyszenie Muzyczne Śleszowice (orkiestra dęta), **Śleszowice** 45

Ochotnicza Straż Pożarna, **Śleszowice** 45

Parafia Matki Bożej Częstochowskiej, **Śleszowice** 214, (33) 874 63 75, sleszowice@neostrada.pl, sleszowice.republika.pl

Koło Gospodyń Wiejskich, **Tarnawa (Dolna)**, gckiczzembrzyce.pl

Koło Gospodyń Wiejskich „Redz”, **Tarnawa (Górna)**, gckiczzembrzyce.pl

Parafia św. Jana Kantego, **Tarnawa (Dolna)** 269, (33) 874 62 06, parafia_tarnawa@wp.pl

Dom Wczasowo-Rehabilitacyjny „Caritas” Archidiecezji Krakowskiej im. św. brata Alberta, **Zembrzyce** 433, (33) 877 07 65, zembrzyce.caritas.pl

Gminne Centrum Kultury i Czytelnictwa, **Zembrzyce** 541, (33) 874 61 96, gok_zembrzyce@interia.pl, gckiczzembrzyce.pl

Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, **Zembrzyce** 541, (33) 874 64 00, gops@gopszembrzyce.pl, gopszembrzyce.pl

Komisariat Policji, **Zembrzyce** 542, (33) 874 60 07

Orkiestra Dęta „Rytm”, **Zembrzyce** 584, (33) 874 65 43, marianp6@gmail.com, rytm.zembrzyce.org, rytm.zembrzyce.eu

Parafia św. Jana Chrzciciela, **Zembrzyce**, ul. Kościelna 124, (33) 874 60 27

Stowarzyszenie Zembrzyckie Koło Gospodyń „Mioduszy-na”, **Zembrzyce** 541, gckiczzembrzyce.pl

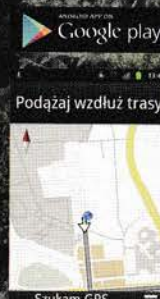
„Totus-Tuus” Ośrodek Wypoczynkowo-Rekolekcyjny im. ks. kard. Karola Wojtyły, **Zembrzyce**, (33) 874 41 86, 734 165 929, recepcja@totus-tuus.com.pl

STOWARZYSZENIE GMIN BABIOGÓRSKICH

Babiogórskie MOBILE

APLIKACJA BEZPŁATNA

Babiogórskie MOBILE to kompleksowa aplikacja turystyczna. Aplikacja jest bezpłatna i zawiera najważniejsze informacje o atrakcjach turystycznych regionu, bazie noclegowej i gastronomicznej, zabytkach, muzeach, a także wydarzeniach w 14 gminach, członkach Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich: Budzów, Bystra-Sidzina, Jablonka, m. Jordanów, Koszarawa, Lanckorona, Lipnica Wielka, Maków Podhalański, Mucharz, Stryszawa, Stryszów, Sucha Beskidzka, Zawoja i Zembrzyce. Aplikacja posiada także funkcję wytyczania trasy do miejsc przy użyciu geolokalizacji. Stowarzyszenie zaprasza wszystkich miłośników Babej Góry oraz tych, którym leży na sercu pomnażanie dziedzictwa kulturowego przodków i ochrona walorów przyrodniczych naszych ziem, do odkrywania i podziwiania piękna przyrody i krajobrazu w oparciu o przewodnik Babiogórskie MOBILE.

STACJA DIAGNOSTYCZNA - OKRĘGOWA STACJA POJAZDÓW

DIAGNOSTYKA - elektroniczne badanie układów w pojazdach:

- silników
- ABS,
- poduszek powietrznych
- klimatyzacji
- kasowanie inspekcji
- * Wulkanizacja, wymiana i sprzedaż opon
- * Wymiana klocków hamulcowych, amortyzatorów
- * Odgrzybianie ozonem i napełnianie klimatyzacji
- * Drobne naprawy

PRZEGLĄDY OKRESOWE I BADANIA TECHNICZNE:

- samochody osobowe, samochody ciężarowe
- autobusy, busy, ciągniki,
- pojazdy do przewozu materiałów niebezpiecznych
- pojazdy sprowadzane z zagranicy oraz powypadkowe

Stacja Paliw Orlen

Wadowice, ul. Batoiego 20; tel. 33 873 19 52

Myjnia samochodów osobowych, ciężarowych,
autobusów, TIR-ów

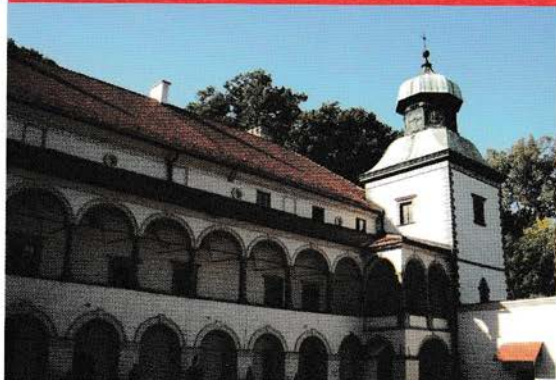
LEGALIZACJA TACHOGRAFÓW

muzeum miejskie
Suchej Beskidzkiej

**Punkt
Informacji
Turystycznej**

WYSTAWY STAŁE:

- Fundacje Komorowskich i ich wpływ na rozwój Suchej (1613-1614)
- Sądownictwo w Państwie Suskim oraz dawne narzędzia tortur i kar
- Wystawa malarstwa nowożytnego - kolekcja habsburska
- Sucha Beskidzka – miasto wielu wymiarów. Historia zapisana w obrazie (1848-2015)
- Lekcje muzealne oraz warsztaty z zakresu edukacji historycznej i ekonomicznej realizowane przy współpracy z NBP – Gabinet Numizmatyczny

ZWIEDZANIE MUZEUM:

w sezonie: od 1 maja do 31 października:
wtorek - sobota od 8:00 do 16:00
niedziela od 9:00 do 17:00
w poniedziałek: nieczynne

poza sezonem: od 1 listopada do 30 kwietnia:
wtorek - sobota od 8:00 do 16:00
w niedzielę i poniedziałek: nieczynne

ZWIEDZANIE DZIAŁU ETNOGRAFICZNEGO - „DOMEK OGRODNIKA”:

tylko w sezonie: od 1 maja do 31 października:
wtorek - sobota od 8:00 do 16:00
niedziela od 9:00 do 17:00
poniedziałek: nieczynne

Muzeum Miejskie Suchej Beskidzkiej
ul. Zamkowa 1, 34-200 Sucha Beskidzka
tel./fax: + 48 33 874 26 05
www.muzeum.sucha-beskidzka.pl
e-mail: muzeum@sucha-beskidzka.pl

Punkt Informacji Turystycznej (MSiT):
it@sucha-beskidzka.pl
rezerwacje@sucha-beskidzka.pl

www.facebook.com/pages/Muzeum-Miejskie-Suchej-Beskidzkiej/170907296265249

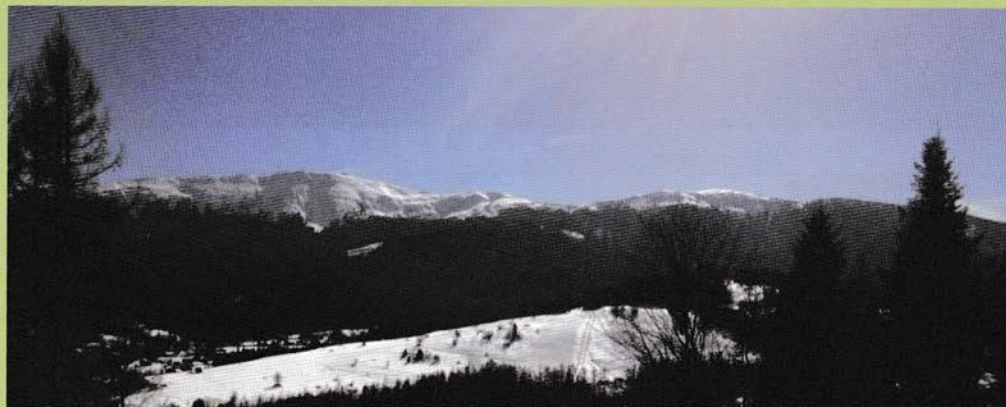

Babiogórski Park Narodowy

Utworzony w 1954 roku Babiogórski Park Narodowy chroni przyrodę najwyższego szczytu Beskidów Zachodnich. Babia Góra (1725 m n.p.m.) tworząc jednolity i odosobniony masyw o przebiegu równoleżnikowym, w Polsce pod względem wybitności zajmuje drugie miejsce ustępując pierwszeństwa Śnieżce. Natomiast uwzględniając wysokość nad poziomem morza jest najwyższą górą po Tatrach. Jest określana Królową Beskidów – w polskich Beskidach nie ma konkurentów, sąsiednie szczyty są niższe o 300-500 m. Wpływa to na zróżnicowanie warunków klimatycznych, co przekłada się z kolei na uwarunkowania siedliskowe. Zmieniają się one wyraźnie w miarę wzrostu wysokości n.p.m. powodując pionowe zróżnicowanie szaty roślinnej. Wytworzył się przez to bardzo czytelny, wręcz modelowy układ pięter roślinnych, które w stosunku do Tatr są obniżone o 100-200 m. Występuje tu jedyne w Beskidach piętro halne. Niezaprzeczalnym walorem przyrodniczym w reglu dolnym i górnym są lasy o charakterze pierwotnym. Jest to również miejsce występowania wielu rzadkich oraz interesujących gatunków roślin i zwierząt. Spotkać można tutaj rośliny, których trudno jest szukać w innych miejscach Polski (rogownica alpejska), rzadkie i zagrożone wyginięciem (tojad morawski, tocja karpacka), jak również wiele gatunków objętych ochroną prawną. Na Babiej Górze doliczono się blisko 650 gatunków roślin naczyniowych, 280 gatunków mszaków, ponad 1300 różnych grzybów i porostów. Świat zwierząt jest równie bogaty i zróżnicowany - stwierdzono 4500 gatunków i podgatunków zwierząt. Jest to ostoja między innymi dla niedźwiedzia, wilka, rysia, które z powodu silnej presji człowieka z trudem znajdują sobie miejsce poza obszarami chronionymi.

Park jest jednym z 23 parków narodowych w Polsce. Jego powierzchnia to 3393,34 ha. W logo Babiogórskiego Parku Narodowego obok stylizowanej sylwetki Babiej Góry jest umieszczona roślina - okrzyn jeleni, oraz litery MaB podkreślające fakt, że w 1977 roku Park uznany został przez UNESCO za Rezerwat Biosfery. Babia Góra to również obszary Natura 2000: PLH 120001 - 3350,433 ha i PLB 120011 - 4915,649 ha.

Tekst i foto: Maciej Mażul

Babiogórski Park Narodowy, 34-222 Zawoja 1403
tel.: +48 338775110, +48 338776702, fax: +48 338775554
www.bgpn.pl; e-mail: park@bgpn.pl

Anna Suwada
dyplomowana fizjoterapeutka

34-480 Jabłonka
ul. Leśna 5
tel. 604 637 312

Rejestracja telefoniczna
Pn.-Pt. w godz. 13⁰⁰-15⁰⁰
oraz 20⁰⁰-21⁰⁰

**WYNAJEM POKOI NOCLEGOWYCH
I SALI BANKIETOWEJ**

JÓZEF MARDAUS
BIEŃKÓWKA 70
34-212 BIEŃKÓWKA

Tel: **696 679 139**

DOMENO

PRODUCENT OBUWIA

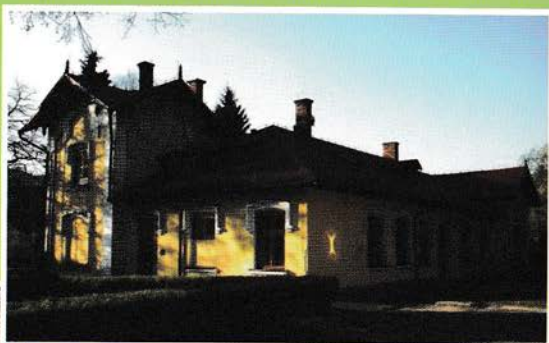

SHOP ONLINE
www.sklep.domeno.com.pl

Nadleśnictwo Sucha

Ul. Zamkowa 7

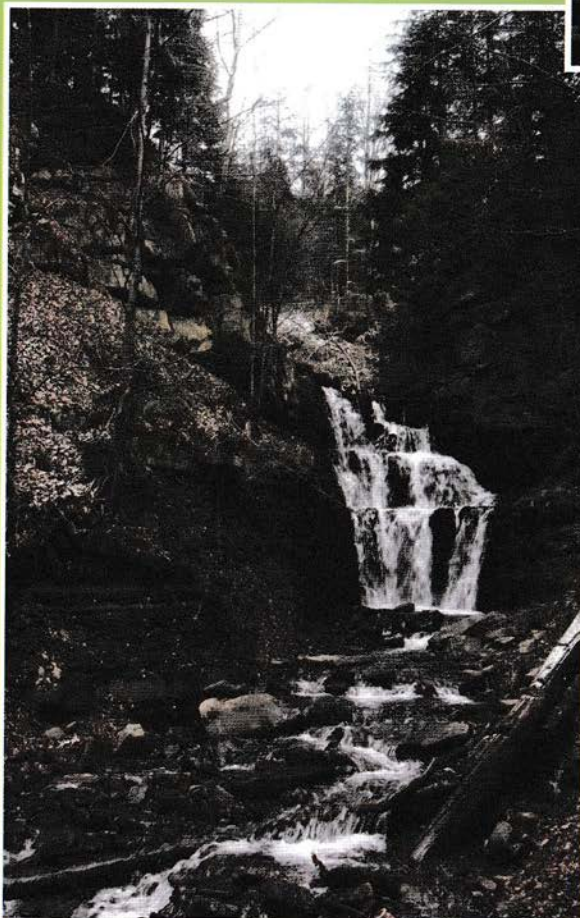
34-200 Sucha Beskidzka

tel.: 33 874 21 74 , fax: 33 874 46 30

e-mail: sucha@katowice.lasy.gov.pl

www.sucha.katowice.lasy.gov.pl

Lasy Państwowe

zapraszamy

GÓRSKIE CENTRUM ROZRYWKI

Zdobądź szczyty świata!

Wielkie makiety szczytów Korony Ziemi

Archiwalne skarby himalaistów

1000 metrów szaleństwa
w Parku Linowym Las Przygód

Podniebny spacer w koronie drzew

ZAWOJA 3000

www.centrumgorskie.pl

Bank Spółdzielczy w Jabłonce

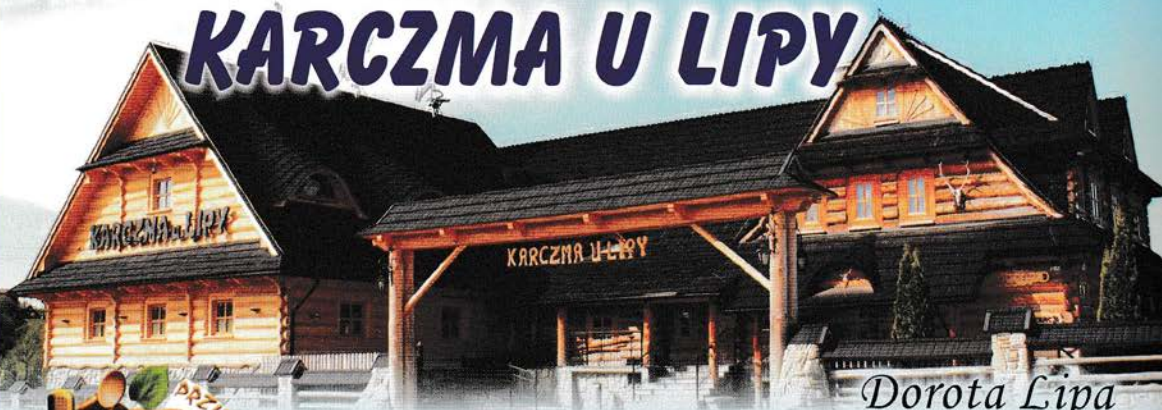

POLSKI BANK

**WYMARZONY KREDYT?
- W BS JABŁONKA**

www.bsjablonka.pl

KARCZMA U LIPY

Dorota Lipa

34-240 Jordanów, ul. 3 Maja 47

e-mail: biuro@ulipy.com.pl

tel. 18/26 74 395, 603 089 252

www.ulipy.com.pl

USŁUGI GEODEZYJNE

GEOMAX-Biuro Usług Geodezyjnych

mgr inż. Bartłomiej Jurek

34-211 Budzów 577

NIP 552-144-36-42

Biurowisko: Sucha Beskidzka, ul. Mickiewicza 175

tel 608 079 951, (33) 874 00 62

geomax@onet.pl

Roboty:
 - ziemne
 - drogowe
 - mostowe
 - kostka brukowa
 - ogrodzenia
 - wykończenia wnętrz
 - budowa domów
 - jednorodzinnych

**PRZEWIERTY
 STEROWANE**

Kanalizacje sanitarne
 Stal energetyczne
 Wodociągi

**Sprzedaż i układanie
 kostki brukowej
 Wyroby betonowe**

Kręgi
 Rury
 Korytka
 Rury PCV
 Piasek, żwir, kruszywa

**SKŁEP
 METALOWO - TECHNICZNY**

**NATRYSK PIANA
 POLIURETANOWĄ - POLIMOCZNIKIEM**

Ocieplenie ścian,
 poddaszy, fundamentów, tarasów

34-722 Podwilk 433

kom: 600 935 876, kom: 531 505 709, tel./fax: 18 26 479 08

UKŁADANIE KOSTKI BRUKOWEJ

Sprzedaż:
 - Kostki brukowej
 - Wyrobów betonowych
 - Ogrodzeń
 - Kamienia naturalnego
 - Piasek, Żwir

Roboty drogowo - mostowe
 Prace ziemne, Wykopy, Wywóz ziemi
 Transport samochodowy
 Roboty budowlane i wykończeniowe

USŁUGI OGÓLNO-BUDOWLANE

BOGDAN SARNA

NIP: 552-132-49-66
 REGON: 070819530

Bieńkówka 39
 34-212 Bieńkówka
 email: bsarenka@onet.eu

tel: 601 324 669, (33) 874 01 86

TARTAK

TRAK-POL

HANDEL DREWNIEM - ŚWIERK, BUK, DĄB

Sidzina 859
 tel./fax 18 268 10 94
 tel. 512 179 457
 tel. 604 374 286
 trak.pol@wp.pl

**DOMY Z BAŁI, BAŁE NA DOMY
 KANTÓWKA, WIĘZBY DACHOWE**

www.trak-pol.pl

WILLA NIEBIESKA to całoroczny apartament wakacyjny

Jeśli chcesz w komfortcie zakosztować uroku lanckorońskiego Rynku i okolic, to miejsce jest DLA CIEBIE!

Kontakt: info@pracowniaitd.pl
Jesteśmy na fb: Willa Niebieska w Lanckoron

Biblioteka Babiogórska – Tom 3

DRUGA WOJNA ŚWIATOWA POD BABIĄ GÓRĄ KSIĘGA STRAT

pod red. Piotra Sadowskiego

Kraków–Zawoja 2011

488 stron, • 83 archiwalne fotografie, • zestawienia liczbowe strat,
• indeksy nazwisk i miejscowości

Największa tragedia dziejowa, jaką była II wojna światowa ze wszystkimi jej następstwami, dotknęła obszar babiogórski na przestrzeni 67 miesięcy. Związane z nią wydarzenia zapoczątkował okres Kampanii Polskiej 1939 r., której działania przetoczyły się przez teren w ciągu zaledwie czterech dni. Już pierwsze godziny sprawiły, że ludność cywilna poznała całe okrucieństwo nowoczesnej wojny.

Polecamy również inne wydawnictwa Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich:

- M. Leśniakiewicz: *Babia Góra i okolice. Przewodnik po obszarze Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich*
- Archiwalne numery Roczników Babiogórskich za lata:
 - tom 9, rok 2007
 - tom 10, rok 2008
 - tom 13, rok 2011–2012
- Archiwalne numery Kalendarzy Babiogórskich za lata:
 - Rok 2011. *Historia i działalność Ochotniczych Straży Pożarnych w gminach babiogórskich*
 - Rok 2013. *Wędrowki po babiogórskich gminach. Opisy szlaków, mapy, informacje*
 - Rok 2015. *Siła babiogórskich roślin*

Wydawnictwa można nabyć w siedzibie Stowarzyszenia:
Sucha Beskidzka, ul. Mickiewicza 19, pok. 47 (bud. UM Sucha Beskidzka)
Dodatkowe informacje: tel.: 665 053 572, info@sgb.org.pl

